

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

VERGİ DÜZENLEMELERİNİN
İŞLETMELERİN KURUMLAŞMASINDA
ETKİLERİNİN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

144976

DOKTORA TEZİ

144976

Hazırlayan
Osman Fatih SARAÇOĞLU

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Abdurrahman AKDOĞAN

Ankara – 2004

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Osman Fatih SARAÇOĞLU'na ait "VERGİ DÜZENLEMELERİNİN İŞLETMELERİN KURUMLAŞMASINDA ETKİLERİNİN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ" adlı çalışma, jürimiz tarafından Maliye Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Prof. Dr. Abdurrahman AKDOĞAN (Danışman)

Üye

Prof. Dr. Binnur ÇELİK

Üye

Prof. Dr. Murat ÖZDEN

Üye

Prof. Dr. F. Rifat ORTAÇ

Üye

Doç. Dr. A. Burçin YERELİ

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
-------------------	----------

BİRİNCİ BÖLÜM

KURUMLAŞMA VE KURUMLAŞMA AÇISINDAN VERGİ DÜZENLEMELERİNİN GİRİŞİMCİLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ İLE İLGİLİ GENEL AÇIKLAMALAR

I. KURUMLAŞMANIN ÖNEMİ, NEDENLERİ VE KURUMLAŞMA AÇISINDAN İŞLETMELERİN GENEL NİTELİKLERİ.....	3
A. Kurumlaşmanın Önemi, Nedenleri ve Kurumsal Yönetim İlkeleri.....	3
1. Kurumlaşmanın Önemi ve Nedenleri.....	3
2. Kurumsal Yönetim İlkeleri.....	5
B. Kurumlaşma Açısından İşletmelerin Genel Nitelikleri.....	7
1. Tek Şahıs İşletmeleri.....	8
2. Ortaklıklar.....	8
a. Adi Ortaklıklar.....	9
b. Ticaret Ortaklıkları.....	10
aa. Şahıs Ortaklıkları.....	10
aaa. Kollektif Ortaklıklar.....	11
aab. Komandit Ortaklıklar.....	11
ab. Sermaye Ortaklıkları.....	11
aba. Anonim Ortaklıklar.....	12
abb. Limited Ortaklıklar.....	13
abc. Sermayesi Paylara Bölünmüş Komandit Ortaklıklar...	14
C. Bazı Yabancı Ülkelerde İşletmelerin Genel Nitelikleri.....	15
1. Almanya'da İşletmelerin Genel Nitelikleri.....	15
2. Fransa'da İşletmelerin Genel Nitelikleri.....	15

3. İngiltere’de İşletmelerin Genel Nitelikleri.....	16
4. İtalya, Danimarka, Belçika ve Lüksemburg’ta İşletmelerin Genel Nitelikleri.....	16
II. KURUMLARI VERGİLEME ŞEKİLLERİ VE KURUMLAŞMA AÇISINDAN VERGİ DÜZENLEMELERİNİN GİRİŞİMCİLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	17
A. Kurumlar Vergisi Uygulanmasını Gerektiren Nedenler, Kurumları Vergileme Şekilleri ve Kurumlaşma.....	17
1. Kurumlar Vergisi Uygulanmasını Gerektiren Nedenler.....	18
2. Kurumları Vergileme Şekilleri ve Kurumlar Vergisinin Gelir Vergisi İle Entegrasyonunun Kurumlaşma Açısından İncelenmesi.	22
a. Kurumları Vergileme Şekilleri ve Statü Seçiminde Fonksiyonları.....	23
b. Kurumlar Vergisinin Gelir Vergisi İle Entegrasyonunun Kurumlaşma Açısından Önemi.....	25
ba. Klasik Sistem.....	26
bb. Tam Entegrasyon Yöntemi.....	26
bc. Kısmi Entegrasyon Yöntemleri.....	27
bca. Temettü İndirim Yöntemi.....	27
bcb. Farklılaştırılmış Oran Yöntemi.....	28
bcc. İsnat Yöntemi.....	28
bcd. Tarifeler İle İlgili Yöntemler.....	29
B. Kurumlaşma Açısından Vergi Düzenlemelerinin Girişimciler Üzerindeki Etkileri.....	29
1. İşyeri ve Faaliyet Konusu Seçiminde Etkileri.....	31
a. İşyeri Seçiminde Etkileri.....	31
b. Faaliyet Konusu Seçiminde Etkileri.....	32
2. Yatırım ve Finansman Kararlarına Etkileri.....	34
3. Tasfiye, Birleşme, Devir, Bölünme ve Hisse Değişimi İşlemlerine Etkileri.....	37
4. İşletmelerin Büyümelerine Etkileri.....	39

5. Statü Seçiminde Etkileri.....	41
a. Tek Şahıs İşletmesi Kurma Ya da Şirketleşme Açısından Vergi Düzenlemelerinin Amaçları.....	41
aa. Vergilendirmede Etkinliği Sağlamak.....	42
ab. Sosyal ve Ekonomik Amaçları Gerçekleştirmek.....	43
b. Tek Şahıs İşletmesi Kurma Ya da Şirketleşme Açısından Vergi Düzenlemelerinin Etkileri.....	44
ba. İşletmeler ve Vergi İle İlgili İşlemler.....	44
bb. İşletmeler ve Vergi Maliyetleri.....	45
bc. İşletmeler ve Vergi Planlaması.....	46
6. Enflasyona Karşı Koruyucu Vergi Düzenlemelerinin Etkileri.....	48
III. KURUMLAŞMA AÇISINDAN GİRİŞİMCİLERİ YÖNLENDİREN DİĞER UNSURLAR.....	50
A. Ortak Sayısı, Ortaklar Arasındaki İlişkiler ve Ortakların Sorumlulukları.....	50
1. Ortak Sayısı ve Ortaklar Arasındaki İlişkiler.....	51
2. Ortakların Sorumlulukları.....	51
B. Sermayenin Toplanması ve Halka Açılma Olanakları.....	53
1. Sermayenin Toplanması.....	53
2. Halka Açılma Olanakları.....	54
C. Kanuni Sınırlamalar.....	56
D. İşletmelerin Yönetimi ve Denetimi.....	56

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KURUMLAŞMA AÇISINDAN ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER VE VERGİ DÜZENLEMELERİNİN ETKİLERİNİN ANALİZİ

I. TOPLUMSAL VE EKONOMİK FAKTÖRLERİN KURUMLAŞMA AÇISINDAN ETKİLERİNİN ANALİZİ.....	58
A. Toplumsal Faktörlerin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi....	59
1. Kültürel Doku.....	59

2. Aile Birikimlerini Değerlendirme İsteği ve İşletme Yönetimi.....	60
3. İşletmelerin Örgütlenmesi ve Diğer İşletmelerle İlişkiler.....	62
B. Ekonomik Faktörlerin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi....	64
1. Sermaye Birikimi ve Kredi Bulma Olanakları.....	64
2. Teşvik Uygulamaları.....	65
II. ÇEŞİTLİ KANUNLARDA YER ALAN DÜZENLEMELERİN GENEL NİTELİKLERİ İTİBARIYLA KURUMLAŞMA AÇISINDAN ETKİLERİNİN ANALİZİ.....	68
A. Borçlar Kanunu'nda Yer Alan Düzenlemelerin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi.....	69
B. Türk Ticaret Kanunu'nda Yer Alan Düzenlemelerin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi.....	70
1. Defter Tutma Zorunluluğu.....	70
2. Ortaklar Arasındaki İlişkiler, Ortakların Sorumlulukları ve İşletme Yönetimi.....	71
3. Asgari Sermaye Tutarı.....	72
4. Ortaklıkların Birleşmesi ve Tip Değiştirmesi.....	72
5. Ortaklıkların Sona Ermesi ve Tasfiye İşlemleri.....	73
C. Sermaye Piyasası Kanunu'nda Yer Alan Düzenlemelerin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi.....	75
D. Diğer Kanunlarda Yer Alan Düzenlemelerin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi.....	76
III. VERGİ DÜZENLEMELERİNİN KURUMLAŞMA AÇISINDAN ETKİLERİNİN ANALİZİ.....	77
A. İşletmelerin Kuruluşunda Ödenen Vergiler, Vergi Mükellefiyetine İlişkin Esaslar İle İstisna ve İndirimlerin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi.....	77
1. İşletmelerin Kuruluşunda Ödenen Vergiler ve Kuruluş Giderlerinin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi.....	78
2. Vergi Mükellefiyeti ve Vergi Borcundan Sorumluluğa İlişkin Esasların Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi.....	79

a. Tek Şahıs İşletmelerinde Vergi Mükellefiyeti ve Vergi Borcundan Sorumluluk.....	79
b. Ortaklıklarda Vergi Mükellefiyeti ve Vergi Borcundan Sorumluluk.....	80
ba. Adi Ortaklıklar ve Ortakları Açısından.....	80
bb. Ticaret Ortaklıkları ve Ortakları Açısından.....	81
bba. Şahıs Ortaklıkları ve Ortakları Açısından.....	81
bbb. Sermaye Ortaklıkları ve Ortakları Açısından.....	83
c. Kanuni Temsilcilerin Vergi Cezalarından Sorumluluğu.....	87
d. Vergi Borcundan Sorumluluk ve Kredi Bulma Olanakları.....	88
e. Vergi Borcundan Sorumluluk ve Kötü Niyetli Girişimler.....	90
3. Mükellefe Yüklenmiş Olan Ödevlerin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi.....	92
4. İstisna ve İndirimlerin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi.....	94
a. İştirak Kazançları İstisnası ve Kurumlaşma.....	94
b. İştirak Hisseleri ve Gayrimenkullerin Satışından Kaynaklanan Kazançlarla İlgili İstisna ve Kurumlaşma.....	96
ba. Sabit Kaynakların Likit Kaynaklara Dönüştürülmesi.....	97
bb. İşletme Birleşmeleri ve Grup Ortaklıklarının Oluşumu.....	98
c. Yatırım İndirimi İstisnası ve Kurumlaşma.....	99
ca. Yatırım İndirimi İstisnası ve Faaliyet Alanı - İşyeri Seçimi.....	100
cb. Yatırım İndirimi İstisnası ve İşletme Büyüklüğü.....	101
cc. Yatırım İndirimi İstisnası ve Vergi Tasarrufu.....	102
d. Diğer İndirim ve İstisnaların Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi.....	103
B. Vergi Matrahının Belirlenmesi Bakımından Kanunen Kabul Edilen Giderler ve Gider Kabul Edilmeyen Ödemelerin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi.....	104
1. Kanunen Kabul Edilen Giderlerin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi.....	104

a. Hisse Senetleri ve Tahvillerin İhraç Giderleri İle Genel Kurul Toplantı Giderleri.....	105
b. Sermayesi Paylara Bölünmüş Komandit Ortaklıklarda Komandite Ortağın Kar Payı.....	106
c. Bağış ve Yardımlar.....	107
d. Zararların Mahsubu.....	108
da. Zarar Mahsubu Olanağının Kurumlaşmış İşletmelere Yönelik Olması.....	109
db. İlk Yıllarda Karşılaşılabilecek Riskler ve Konjonktürel Dalgalanmaların Olumsuz Etkilerinin Giderilmesi.....	110
dc. Verimli Olmayan Girişimlerin Etkinleştirilmesi.....	111
2. Gider Kabul Edilmeyen Ödemelerin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi.....	111
a. İşletmenin Sahibi ve Aile Fertlerine Yapılacak Ödemeler.....	114
b. Ortaklıklar Arasında Gider, Gelir ve Kredi Aktarmaları.....	116
c. Grup Ortaklıkları Arasında Gider, Gelir ve Kredi Aktarmaları ve Holdingleşme.....	118
C. Vergi Oranları, Katlanılan Vergi Yüğü, Vergi Ödeme Süreleri ve Ar-Ge İndiriminin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi.....	120
1. Vergi Oranları ve Katlanılan Vergi Yüğü'nün Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi.....	121
a. Tek Şahıs İşletmelerinde ve Şahıs Ortaklıklarında Vergi Yüğü.....	122
b. Sermaye Ortaklıklarında Vergi Yüğü.....	125
ba. Sermaye Ortaklıklarında Kurumlar Vergisi Matrahı.....	126
bb. Sermaye Ortaklıklarında Kurumlar Vergisinin Hesaplanması ve Vergi Yüğü.....	127
c. İşletme Türleri İtibariyle Katlanılan Vergi Yüğü'nün Karşılaştırılması ve Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi....	131
ca. Sermaye Ortaklıklarında Kar Dağıtımına Bağlı Olarak Artan Vergi Yüğü.....	131

cb. Otofinsman Olanakları.....	134
2. Vergi Ödeme Süreleri ve Enflasyonist Koşulların Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi.....	135
3. Ar-Ge İndirimi ve Araştırma – Geliştirme Faaliyetlerinin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi.....	138
D. Kurum Mal Varlığının Korunması ve Enflasyona Karşı Koruyucu Düzenlemelerin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi.....	139
1. İşletme Faaliyetlerinin Analizi ve Doğru Kararların Verilebilmesi.....	146
2. Vergi Tasarrufu Sağlaması ve Yatırımların Teşvik Edilmesi.....	148
3. İktisadi Kıymetlerin Yenilenmesi.....	149
E. Halka Açılma İşlemlerinin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi.....	149
1. Emisyon Primleri İstisnası ve Rüçhan Hakkı Kuponlarının Satış Kazançları İstisnası.....	150
2. Temettü Avansı Dağıtılması.....	151
3. Halka Açılma İle İlgili Sınırlamalar ve Kurumlaşma.....	152
F. İşletmelerin Bütünleşme, Sona Erme, Bölünme ve Hisse Değişimi İşlemlerinin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi.....	154
1. Bütünleşme ve Sona Erme İşlemlerinin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi.....	154
a. Birbirini Bütünleyen Kurumların Oluşması.....	157
b. İşletmelerin Mali Yapılarının Güçlenmesi.....	158
c. Sermaye Ortaklıklarında Tasfiye İşlemlerinin İncelenmesi.....	161
2. Bölünme ve Hisse Değişimi İşlemlerinin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi.....	162
a. Mali ve Teknik Potansiyelin Uygun Biçimde Kullanılarak Optimal Verimliliğin Sağlanması.....	164
b. Örgüt Yapısının Etkinleştirilmesi.....	165
3. Ortaklık Paylarının Elden Çıkarılması İle İlgili İşlemlerin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi.....	166

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜLKEMİZDE KURUMLAŞMANIN SAYISAL ANALİZİ, KURUMLAŞMA AÇISINDAN VERGİ DÜZENLEMELERİNİN ETKİNLİĞİ, SORUNLARI, TEMEL ESASLARI VE KURUMLAŞMANIN UZANTILARI

I. ÜLKEMİZDE KURUMLAŞMANIN SAYISAL ANALİZİ.....	167
A. İşletmelerin Statüleri İtibariyle Analizi.....	168
1. 1983 – 2004 Döneminde Yeni Kurulan Ortaklıkların Statüleri İtibariyle Analizi.....	168
2. 1983 – 2004 Döneminde Kapanan Ortaklıkların Statüleri İtibariyle Analizi.....	171
B. İşletmelerin Vergi Mükellefiyeti Açısından Analizi.....	175
1. Gelir Vergisi Mükellef Sayısı İçinde Ticaret Erbabı Sayısının Analizi.....	176
2. Kurumlar Vergisi Mükellef Sayısı İçinde Sermaye Ortaklığı Sayısının Analizi.....	177
C. Türkiye’de ve Bazı OECD Üyesi Ülkelerde Kurum Kazancı Üzerinden Yapılan Vergi Ödemelerinin Analizi.....	179
II. KURUMLAŞMA AÇISINDAN VERGİLEMEDE MÜDAHALECİLİK VE VERGİ DÜZENLEMELERİNİN ETKİNLİĞİNİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER.....	183
A. Kurumlaşma Açısından Vergilemede Müdahalecilik.....	183
B. Kurumlaşma Açısından Vergi Düzenlemelerinin Etkinliğini Belirleyen Faktörler.....	186
1. Siyasi Faktörler.....	186
2. Avrupa Birliği Direktifleri.....	187
III. KURUMLAŞMA AÇISINDAN VERGİ DÜZENLEMELERİNDEN KAYNAKLANAN SORUNLAR.....	191

A. Belirli Bölgelerde, Faaliyet Alanlarında ve İşletme Türlerindeki Yoğunlaşmalar.....	191
B. İşlemlerin Kayıt Dışına Kaydırılması.....	193
C. Tüzel Kişilik Statüsünün Kullanılması.....	195
D. Çifte Vergileme ve Vergi Yükü.....	195
E. Verginin Yansıtılabilirliği, Tüketici Refahına Etkileri ve İşletme Kesimleri Arasında Sermaye Aktarımı.....	197
1. Verginin Yansıtılabilirliği ve Tüketici Refahı.....	198
2. Vergi Oranları ve İşletme Kesimleri Arasında Sermaye Aktarımı.....	200
F. Verginin Yönlendirdiği Birleşmeler.....	201
IV. KURUMLAŞMA AÇISINDAN VERGİ SİSTEMİNİN ESASLARI.....	202
A. Vergilemede Belirlilik, Girişimcilerin Hukuki Güvenliği ve Kurumlaşma.....	203
B. Gelir Vergisi İle Kurumlar Vergisinin Bir Arada Uygulanması, Çifte Vergilemenin Önlenmesi ve Kurumlaşma.....	204
1. Çeşitli OECD Üyesi Ülkelerdeki Uygulamalar.....	205
2. Türkiye'deki Uygulama.....	206
C. Enflasyon Düzeltmesi, İşletme Sermayesinin Korunması ve Kurumlaşma.....	209
D. Otofinsman Olanakları ve Kurumlaşma.....	212
E. Yeniden Yapılanma Olanakları ve Kurumlaşma.....	216
1. Yeniden Yapılanmanın Nedenleri.....	216
2. Yeniden Yapılanma Açısından İşletme Organizasyonu.....	218
3. Yeniden Yapılanmanın Finansmanı.....	219
4. Yeniden Yapılanmada Bütünleşme ve Bölünme İşlemlerinin Rolü.....	221
V. KURUMLAŞMANIN UZANTILARI: HOLDİNGLEŞME VE DIŞA AÇILMA.....	222
A. Holdingleşme.....	223
1. Grup Ortaklıklarında Sorumlulukların Belirlenmesi.....	224

2. Bağlı Kuruluşların Tescil ve İlanı.....	225
3. Mali Tabloların Birleştirilmesi.....	226
B. Dışa Açılma ve çok Uluslu Ortaklıklar.....	228
1. Dışa Açılma ve Yabancı Sermaye Yatırımları.....	228
2. Kurumlaşma ve çok Uluslu Ortaklıkların Ülkemize ekilmesinde Vergi Düzenlemelerinin Rolü.....	229
SONUÇ.....	233
KAYNAKÇA.....	239
ÖZET.....	258

KISALTMALAR CETVELİ

AATUHK	: Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
A.İ.T.İ.A.	: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BK	: Borçlar Kanunu
bkz.	: bakınız
BSMV	: Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
D.	: Daire
Der.	: Derleyen
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
Dş.	: Danıştay
DVK	: Damga Vergisi Kanunu
E.	: Esas
EC	: European Community
Ed.	: Editör
GSYİH	: Gayri safi yurt içi hasıla
GVK.	: Gelir Vergisi Kanunu
İ.İ.B.F.	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
K.	: Karar
KDVK	: Katma Değer Vergisi Kanunu
KVK	: Kurumlar Vergisi Kanunu
md.	: madde
Mük.	: Mükerrer
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
R.G.	: Resmi Gazete

S.	: Sayı
S.B.E:	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
S.B.F.	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SPK	: Sermaye Piyasası Kanunu
T.	: Tarih
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
vb.	: ve benzeri
VUK	: Vergi Usul Kanunu

TABLO VE ŞEKİLLER CETVELİ

Tablo 1/a	Tek Şahıs İşletmelerinde ve Şahıs Ortaklıklarında Vergi Yükü.....	123
Tablo 1/b	Tek Şahıs İşletmelerinde ve Şahıs Ortaklıklarında Vergi Yükü.....	124
Tablo 2	Sermaye Ortaklıklarında Kazancın Dağıtılmaması Durumunda Vergi Yükü.....	127
Tablo 3	Kurumlarda Vergi Yükü.....	129
Tablo 4	Tek Şahıs İşletmeleri ve Şahıs Ortaklıkları İle Sermaye Ortaklıklarında Vergi Yükü.....	133
Tablo 5	1983 – 2004 Döneminde Her Yıl Yeni Kurulan Ortaklıkların Statüleri İtibariyle Dağılımı.....	169
Tablo 6	1983 – 2004 Döneminde Her Yıl Kapanan Ortaklık Sayısı.....	172
Tablo 7	Yıllar İtibariyle Statü Değiştiren Ortaklık Sayıları.....	173
Tablo 8	Gelir Vergisi Mükellef Sayısı İçinde Ticaret Erbabının Yeri.....	176
Tablo 9	Kurumlar Vergisi Mükellef Sayısı İçinde Sermaye Ortaklıklarının Yeri.....	178
Tablo 10	Bazı OECD Üyesi Ülkelerde Kurum Kazancı Üzerinden Alınan Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı.....	181
Tablo 11	Bazı OECD Üyesi Ülkelerde Kurum Kazancı Üzerinden Alınan Vergilerin GSYİH İçindeki Payı.....	182
Tablo 12	Bazı OECD Üyesi Ülkelerde Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi Oranları İle Kurum Kazancı Üzerindeki Vergi Yükü.....	196
Şekil 1	Kurumlar Vergisinin Tüketici Refahına Etkileri.....	199
Şekil 2	İşletme Kesimleri Arasında Sermaye Aktarımı.....	201

GİRİŞ

İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla mal ve hizmet üreten ekonomik birimler olan işletmeler birer vergi mükellefi olup, kendileri için önemli bir unsur olan vergileri de dikkate alarak faaliyetlerini yönlendirmektedirler.

İşletmelerin hukuki nitelilerine bağlı olarak, sağladıkları kazançları üzerinden alınan vergiler; Ülkemizde vergi gelirleri tahsilatı içindeki payı yıllar itibariyle azalmakta olan ve son yıllarda ortalama %30 civarında gerçekleşen gelir ve kurumlar vergisinden oluşmaktadır. Yönelik oldukları mükellef kitlesi itibariyle bakıldığında ise her iki vergi açısından işletmelerin önemli yer tuttuğu görülmektedir. Ancak gelir vergisine tabi olan işletme türlerinin, özellikle sermaye yapısı ve ekonomik faaliyetleri açısından olanakları kısıtlı iken; kurumlar vergisi mükellefi olan sermaye ortaklıklarının ekonomik güçleri, faaliyet alanlarının genişliği, güçlü ve profesyonel örgüt yapısı, kredi bulabilme olanakları, öngörüler ve ekonomik açıdan yönlendirici nitelikleri dikkate alındığında, kurumlaşmış işletmeler oldukları görülmektedir.

İşletmelerin kurumlaşması, ilişkili olduğu toplum kesimleri (tüm kişi ve kuruluşlar, ortaklar, kredi verenler, devlet vb.) açısından önemli faydalar sağlamakta, bu kuruluşların bir anlamda kamuoyuna mal olması anlamına gelmektedir. Kurumlaşmış işletmeler, ilişkili olduğu tüm toplum kesimleri açısından çeşitli faydalar sağlarken; devlet açısından sosyo – ekonomik amaçların gerçekleştirilmesine olanak vermektedir.

İşletmelerin kurumlaşmaları açısından vergi düzenlemelerinin önemi ve etkilerinin ortaya konulması, analiz ve değerlendirmelerinin yapılması çalışmanın temel amacıdır. Araştırma üç bölümden oluşmaktadır.

Kurumlaşma ve vergi düzenlemelerinin girişimciler üzerindeki etkileriyle ilgili genel açıklamaların yer aldığı birinci bölümünde; kurumlaşma kavramı ve genel nitelikleri itibariyle işletmeler, yabancı ülke örneklerine de yer verilerek ele alınacak, kurumlaşma açısından vergi düzenlemelerinin

etkileri genel olarak belirtildikten sonra, bu açıdan girişimcileri yönlendiren diğer düzenlemeler ortaya konulacaktır.

Türkiye’de kurumlaşma açısından etkili olan faktörler ve vergi düzenlemelerinin etkilerinin analizi başlıklı ikinci bölümde, toplumsal ve ekonomik faktörlerin kurumlaşma açısından etkileri ele alınacak, kurumlaşma açısından etkili olabilecek çeşitli kanun düzenlemeleri üzerinde durulacak ve son olarak vergi düzenlemelerinin kurumlaşma açısından etkileri incelenecektir. Bu bağlamda işletmelerin kuruluşunda ödenen vergiler, vergi mükellefiyetine ilişkin esaslar, istisna ve indirimler, giderlerle ilgili uygulamalar, vergi oranları, vergi yükü ve vergi ödeme süreleri, işletme sermayesini korumaya yönelik düzenlemeler, halka açılma işlemleri ve işletmelerin bütünleşme, bölünme ya da sona ermeleri durumunda karşılaşılan vergi düzenlemelerinin kurumlaşma açısından etkileri tartışılacaktır.

Üçüncü bölümde ise, kurumlaşma ile ilgili veriler yardımıyla, vergi düzenlemelerinin etkileri somut biçimde sergilenecek, yarattığı sorunlar ortaya konulacak, kurumlaşmanın sağlanmasında vergi sisteminin etkinliği açısından alınabilecek önlemlere yer verilecektir. Son olarak kurumlaşmanın uzantısında holdingleşme açısından konu incelenecek ve çok uluslu ortaklıkların ülkemize çekilebilmesi için alınabilecek önlemler üzerinde durulacaktır. Çalışma, başlıca tespit ve önerilerin yer aldığı sonuç açıklamaları ile tamamlanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURUMLAŞMA VE KURUMLAŞMA AÇISINDAN

VERGİ DÜZENLEMELERİNİN GİRİŞİMCİLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ İLE İLGİLİ GENEL AÇIKLAMALAR

I. KURUMLAŞMANIN ÖNEMİ, NEDENLERİ VE KURUMLAŞMA AÇISINDAN İŞLETMELERİN GENEL NİTELİKLERİ

Girişimciler, insanların ihtiyaçlarını karşılamak üzere mal ve hizmet üreten ekonomik birimler olan işletmeleri kurmakta, ekonominin içinde bulunduğu rekabet ortamı bu işletmelerin güçlenebilmeleri için kurumlaşmalarını gerektirmektedir. Bu amaçla işletmelerin çeşitli statülerle kurumlaşma yoluna gittikleri görülmektedir.

A. Kurumlaşmanın Önemi, Nedenleri ve Kurumsal Yönetim İlkeleri

1. Kurumlaşmanın Önemi ve Nedenleri

Dışa açık ekonominin yarattığı rekabet ortamında işletmelerin ayakta kalması daha güçlü yapı ve sistemlerin varlığına bağlı olmakta, bu açıdan işletmeler kurumlaşma yoluna gitmektedir. Kurum haline gelmek, müesseseseleşmek şeklinde de ifade edilebilen kurumlaşma; işletme sahipleri ya da yöneticiler tarafından, işletmenin kişilerden bağımsız olarak, yıllarca ayakta kalabilmesi ve buna imkan verebilecek bir yönetim yapısı olarak tanımlanırken; çalışanlar kurumlaşmayı işletmeye duyulan güven, işletmenin çalışanlar üzerindeki imajı, onlara maddi ve manevi güven vermelerine bağlamaktadır¹.

Ortaklıklar açısından kurumlaşma ya da kurumsallaşma, ortaklık yapısının belirli ilke ve standartlar doğrultusunda yeniden yapılandırılması, yönetici ve çalışanların işin ehli kişilerden oluşması ve şirketin bilgiye dayalı

¹ İlder AKAT ve Turan ATILGAN: Sanayi İşletmelerinde Kurumlaşma ve Şirket Kültürü, "2000 Yılına Doğru Büyük Ölçekli Sanayi İşletmelerinde Kurumlaşma Eğilimleri: İzmir ve Hinterlandında İmalat Sanayiinde Kurumlaşmaya Yönelik Bir Eğilim Saptama Araştırması" (Ankara: TOBB Yayını, 1992), 18.

bir anlayış içinde çalışması anlamına gelmektedir. Böylece, ortaklığın işleyişine ilişkin bir sistem kurulmuş olacak ve ortaklık, kişilere bağımlı olmak ve onlarla var olmak yerine, bilgi temeline dayanan sistemler yoluyla yaşamını yıllarca sürdürebilecektir².

Üzerinde kesin bir anlam ve tanım birliği olmayan kurumlaşma; kaliteli ve güvenilir mal ve hizmet üreten, kamuoyuna mal olan, bürokratik yapıya sahip ve uzun süre ayakta kalabilen işletmelerin önemli bir özelliği olarak ortaya konulabilir³.

Tanımdan anlaşılacağı gibi, kurumlaşma, gerek üretilen mal ve hizmetler ile işverenler – çalışanlar ve müşteriler açısından, gerekse işletmenin yaşam süresi açısından önem taşımakta, üretilen mal ve hizmetlerin güvenilirliği, işletmenin kamuoyuna mal olması, yaşam süresini artırması gibi yönlerden etkili olmaktadır.

Girişimciler üretim faktörlerini bir araya getirmekte, belli bir riske katlanarak, amaçlarına ulaşma çabası içinde mal ve hizmet üretiminde bulunmak üzere çeşitli büyüklüklerde işletmeler kurmaktadırlar. Bu işletmelerin çeşitli hukuki statülerde kurumlaşmalarında ise aşağıda belirtilen istekler ya da beklentiler etkili olmaktadır. Bunlar;

- rekabete karşı güçlü hale gelmek,
- teknolojik yenilikleri izleyip onlara ayak uydurabilmek,
- uzun yaşam çizgisine ulaşabilmek,
- kamuoyuna gelecek için güven veren bir konuma gelmek,
- işletmenin etkinliğini artırmak⁴,

² Ülkü UZUNÇARŞILI – Meral TOPRAK – Oğuz ERSUN: Şirket Kültürü ve İş Prensipleri (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayını, 2000), 12.

³ İler AKAT ve Turan ATILGAN: a.g.e., 19.

⁴ İler AKAT ve Turan ATILGAN: a.g.e., 16.

- kurumlaşma yoluyla, işletme faaliyetlerinden doğan mali sorumluluğu miktar ve kapsam yönünden sınırlandırılmak⁵,

- mali kaynaklara ulaşmak,

- ölçek ekonomisine ulaşmak,

- işletmenin stratejik hedeflerine ulaşmasını engelleyen direnci kırmak,

- dışa açılarak, faaliyetlerini uluslararası alanda sürdürebilmek,

olarak sıralanabilir.

Belirtilen nedenlerle ortaya çıkan kurumlaşma; değerlerin sonraki kuşaklara aktarılmasına olanak vermek ve bu yolla kurumun sürekliliğine katkı sağlamak, çalışanları motive etmek, planlama ve karar almayı basitleştirmek, yapısal değişimi kolaylaştırmak gibi yararlar sağlamaktadır⁶.

Kurumlaşmanın yukarıda belirtilen yararlarının yanısıra, kurumlaşan işletmelerde, atıl ve üretime elverişli olmayan küçük tasarruflar birleştirilerek işletme sermayesine dönüştürülebilmekte, böylece iş alanları ve milli gelir artmaktadır. Ayrıca, kurumlaşan işletmeler maliyetlerde tasarruf sağlayarak, piyasaya düşük fiyatta mal sunabilmekte ve tüketicilere yararlı olmaktadır⁷.

2. Kurumsal Yönetim İlkeleri

İşletmelerin kurumlaşması sürecinde yapılması gereken çalışmalar yönetim kademesinden başlamalıdır. Çünkü, yönetim anlayışı değişmeden işletmelerin değişmesi kolay olmayacaktır. Kurumsal yönetim de, işletmelerin yönetim ve denetimini sağlayan araçlarla ilgilidir. İyi bir kurumsal yönetim, işletmelerin sermayelerini verimli bir şekilde kullanmalarını sağlayacaktır.

⁵ Mitat AKTAŞ: "İşletmelerde Kurumlaşma Süreci: Kurumlaşmayı Etkileyen Vergi Dışı Faktörler, Kurumlaşmanın Maliyeti ve Yararları", 1993 Yılı Hesap Uzmanları Kurulu Konferansları IV (Ankara: Maliye Bakanlığı, Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayını, 1993), 105.

⁶ Beril Z. AKINCI: Kurum Kültürü ve Örgütsel İletişim (İstanbul: İletişim Yayınları, 1998), 54, 55.

⁷ Mitat AKTAŞ: a.g.m., 114.

İyi bir kurumsal yönetimin oluşumu bazı ilkeler doğrultusunda mümkün olacaktır. Bu açıdan Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından geliştirilmiş olan kurumsal yönetim ilkeleri dikkat çekmekte olup; söz konusu ilkeler, bir yandan kurumların sermayelerini verimli şekilde kullanmalarını sağlarken, diğer yandan kurum yönetimlerine, hissedarlarına karşı hesap verme sorumluluğu yüklemektedir⁸.

Kurumsal yönetim ilkeleri kanun koyucu tarafından mevcut yasal düzenlemelerin değerlendirilmesinde temel ölçüt olarak dikkate alınabileceği gibi işletmelerde yönetim sisteminin geliştirilmesinde de uygulamaya konulabilir niteliktedir. Bu açıdan belirli amaçlara ulaşabilmek için kurumlaşma yolunu seçen işletmelerin söz konusu ilkeleri benimsemesi yararlı olacaktır.

OECD tarafından geliştirilmiş olan kurumsal yönetim ilkeleri temel hatlarıyla aşağıdaki gibidir⁹:

- i. Kurumsal yönetim, hissedarların haklarını korumalıdır.
- ii. Hissedarlar adil muamele görmelidir. Bir başka ifadeyle kurumsal yönetim bütün hissedarlara (sayıca azınlıkta olan hissedarlar, yabancı hissedarlar vb.) eşit muamele yapılmasını güvence altına almalıdır.
- iii. Kurumsal yönetim doğrudan çıkar sahiplerinin kanunlarla korunan haklarına saygı gösterilmesini teminat altına almalıdır.
- iv. Kurumsal yönetim, işletmenin mali durumu, performansı, mülkiyet ve yönetimi dahil bütün maddi konularda doğru ve zamanında açıklama yapılmasını güvence altına almalıdır.

⁸ TÜSİAD: Kurumsal Yönetim İlkeleri (İstanbul: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği Yayını, 2000), 9.

⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz., TÜSİAD: a.g.e., 19-27.

v. Kurumsal yönetim, yönetim kurulu tarafından yönetimin zamanında etkin denetimini, yönetim kurulunun ortaklığa ve hissedarlara karşı hesap verme zorunluluğunu teminat altına almalıdır.

B. Kurumlaşma Açısından İşletmelerin Genel Nitelikleri

İşletmeler insanların ihtiyaçlarını karşılamak üzere mal ve hizmet üreten kuruluşlardır. İşletmeyle ilgili ekonomik birimler; işletme sahipleri, işletme çalışanları, devlet, işletmeye borç verenler, işletmenin müşterileri, işletmeye girdi sağlayan diğer gruplar ve kamuoyu olarak sıralanabilir.

İşletmeyle ilgili olarak yukarıda belirtilen grupların işletme aracılığıyla ulaşmak istedikleri amaçlar farklılıklar taşımaktadır¹⁰. Ancak tüm bu gruplardan ve özellikle işletme sahiplerinden hareketle işletmelerin kuruluşlarında mal ve hizmet üretmek ve üretimi sürekli kılmak, kar elde etmek, topluma hizmet etmek ve işletmenin yaşamını sürekli kılmak gibi genel amaçların yanısıra; tutarlı bir istihdam ve ücret politikası uygulamak, üretilen mal ve hizmetlerin kalitesini üst düzeyde tutmak, çalışanları maddi ve manevi açıdan tatmin etmek ve işletmenin ismini duyurmak gibi özel amaçların etkili olduğu belirtilebilir.

İşletmeler çeşitli kriterler göz önünde bulundurularak farklı şekillerde ayrıma tabi tutulabilmektedir. Faaliyet alanları itibariyle; üretim işletmeleri ve ticari işletmeler, üretim araçlarının mülkiyeti itibariyle; özel işletmeler, kamu işletmeleri ve karma işletmeler, büyüklükleri itibariyle; küçük, orta ve büyük işletmeler, üretim yapıları itibariyle; mal üreten işletmeler ve hizmet üreten işletmeler, teknik özellikleri itibariyle; işgücü yoğun, sermaye yoğun ve materyal yoğun işletmeler olarak çeşitli ayrımlara tabi tutulabilecekleri gibi; hukuki statüleri itibariyle de tek şahıs işletmeleri ve ortaklıklar şeklinde ayrıma tabi tutulabilirler¹¹.

¹⁰ Tamer M. MÜFTÜOĞLU: İşletme İktisadı (Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 1994), 123.

¹¹ İşletmelerin çeşitli kriterlere göre ayrımları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Tefik TATAR ve Mithat M. ÜNER: İşletmecilik İlkeleri (Ankara: Gazi Büro Yayınları, 1992), 14-27; Halil CAN – Doğan TUNCER – Doğan Y. AYHAN: Genel İşletmecilik Bilgileri (Ankara: Asımlar Ofset – Tipo Matbaacılık, 1986), 16-19.

İşletmeler çeşitli kriterler dikkate alınarak yukarıda belirtildiği gibi sınıflandırılabilmeyle birlikte, bu çalışmada esas olarak kurumlaşma açısından işletmelerin hukuki statüleri itibariyle ayrımı dikkate alınacaktır.

Kuruluş ve işleyiş amaçları, sermaye yapıları, faaliyet alanları, yönetimde söz sahibi olma gibi hususlar işletmelerin hukuki statü seçiminde etkili olmaktadır. Hukuki statüleri açısından temel farklılıklarını görebilmek bakımından işletmeler; tek şahıs işletmeleri ve ortaklıklar olmak üzere ikili ayrıma tabi tutularak incelenebilir.

1. Tek Şahıs İşletmeleri

İşletme sahibinin tek bir şahıs olduğu ve işletme ile ilgili kararları bu şahsın aldığı ve uyguladığı, dolayısıyla faaliyet sonuçlarından da sorumlu olduğu girişimlerdir.

Tek şahıs işletmelerinin kolay kurulabilmeleri, işleyiş formalitelerinin azlığı ve kolaylığı, kar bölüşümünün olmaması, yetkilerin tek elde toplanmış olması dolayısıyla kararların çabuk alınmasına olanak sağlaması gibi olumlu yönlerinin yanı sıra; büyüme olanaklarının sınırlılığı, modern yönetim esaslarının bulunmaması, ekonomik ömrünün sınırlılığı gibi olumsuz yönleri de vardır.

İşletme sahibinin sınırsız mali sorumluluğu ya da işletme borçlarından dolayı tüm mal varlığı ile sorumlu olması ise, kredi almakta kolaylık sağlaması bakımından olumlu olabileceği gibi; yine aynı nedenle kredi olanaklarının sınırlı olması sonucunu yaratması dolayısıyla önemli bir olumsuzluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. Ortaklıklar

İki ya da daha fazla kişinin bir iktisadi amaca ulaşmak için; para, mal ve emeklerini akitle bir araya getirerek kurdukları ticari işletmelere "ortaklık" ya da "şirket" adı verilmektedir. Tanımdan anlaşılacağı üzere, ortaklıkların temel amacı ekonomik olup, bu ekonomik amaç, kar etmek ve işletmenin

piyasa değerini artırarak sürekliliğini sağlamaktır¹². Bunu başarabilmek için ekonomik güçlerin birleştirilmesi ve işletme riskinin ortaklara dağıtılması yoluna gidilmektedir.

Bir ortaklığın söz konusu olabilmesi için bazı unsurların bir arada bulunması gerekmekte olup; bunlar kişiler, ortak amaç, sözleşme ve sermaye olarak sıralanabilir¹³. Ayrıca, eşit haklarla birleşme ve işbirliği iradesi, başka bir ifade ile şirket kurma niyeti bu unsurlar arasında düşünülmelidir¹⁴.

Türk hukukunda ortaklıklar, adi ortaklıklar ve ticaret ortaklıkları şeklinde ikili ayrıma tabi tutularak incelenebilir. Yabancı ülke uygulamalarında ise, girişimciler genellikle ortaklığın borçlarından doğacak sorumlulukları dikkate alarak sınırlı sorumlu ortaklık (limited company) ya da sınırsız sorumlu ortaklık (unlimited company) türlerinden birini seçmektedirler¹⁵.

a. Adi Ortaklıklar

Adi ortaklıklar, iki ya da daha fazla kişinin emek ve sermayelerini ortak bir amaca ulaşmak için bir araya getirerek kurmuş oldukları ortaklıklar olup, bu tür ortaklıkların kendini oluşturan ortaklardan ayrı bir tüzel kişiliği yoktur.

Adi ortaklıklarda ortaklık hakları ve yapısı sermayeye dayalı değil, ortakların kişiliklerine bağlı bir şekilde biçimlenmekte; ortaklar, ortaklığın borçlarından dolayı bütün mal varlıklarıyla, birinci derecede ve zincirleme sorumlu olmaktadır. Adi ortaklıklar, herhangi bir şekle bağlı olmaksızın kurulabilmekte olup, bir ticari işletme işletmeleri şart değildir¹⁶.

¹² Şükrü KIZILOĞLU ve Saygın EYÜPGİLLER: Şirketler Muhasebesi, Vergilendirilmesi, Hukuku ve Mevzuatı (Ankara: Yaklaşım Yayınları, 1999), 1.

¹³ Tuğrul ANSAY: Bankacılar İçin Şirketler Hukuku Bilgisi (Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, 1988), 5.

¹⁴ Şükrü KIZILOĞLU ve Saygın EYÜPGİLLER: a.g.e., 2; Reha POROY – Ünal TEKİNALP – Ersin ÇAMOĞLU: Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku (İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 2000), 26; İbrahim ARSLAN: Şirketler Hukuku Bilgisi (Konya: Mimoza Yayınları, 1998), 13.

¹⁵ L. C. B. GOWER – D. D. PRENTICE – B. G. PETTET: Gower's Principles Of Modern Company Law (London: Sweet & Maxwell Ltd., 1992), 266.

¹⁶ Reha POROY – Ünal TEKİNALP – Ersin ÇAMOĞLU: a.g.e., 45.

Adi ortaklıklarda bütün ortaklar yönetimde söz sahibi olmakla birlikte, yetkinin birkaç ortağa ya da ortak olmayan üçüncü kişilere devri söz konusu olabilmektedir. Kar ya da zarar, ortaklar arasında önceden belirtilen şekilde dağıtılmaktadır. Ayrıca adi ortaklıklar ticaret siciline tescil edilmemekte, ancak tacir olan ortakları ticaret siciline şahsi olarak kayıt olmaktadır.

b. Ticaret Ortaklıkları

Ticaret ortaklıkları, onu oluşturan ortaklardan ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olup; ayrı bir mameleki olduğundan, ortaklık adına ya da onun aleyhine dava açılabilir. Ayrıca, tacir sıfatını haiz olan ticaret ortaklıkları; ticaret siciline kaydolmaya, ticari defterler tutmaya, bir ticaret ünvanı almaya zorunludurlar ve iflasa da tabidirler.

Ticaret ortaklıklarını, şahıs ortaklıkları ve sermaye ortaklıkları olmak üzere iki grup altında incelemek mümkündür.

aa. Şahıs Ortaklıkları

Genellikle birbirlerini iyi tanıyan ve birbirlerine güvenen kişiler tarafından kurulan ortaklıklar olup, karşılıklı güven esas olduğundan ortak sayısı azdır. Ortakların kimliklerinin önem taşıdığı şahıs ortaklıklarında, ortakların gerek sermaye koyma, gerekse kar ve zarara katılma borçları eşit olarak düzenlenmiş olmakla birlikte, aksi kararlaştırılabilmektedir.

Şahıs ortaklıklarında aksi kararlaştırılmadıkça bütün ortakların ayrı ayrı ve tek başlarına ortaklığı yönetme, üçüncü kişilere karşı temsil etme yetkileri ve bütün ortaklar için geçerlilik taşıyan denetim hakları vardır. Ancak bu tür ortaklıklarda, ortaklar açısından rekabet yasağı söz konusudur.

Şahıs ortaklıkları; kollektif ortaklıklar ve komandit ortaklıklar olmak üzere iki biçimde karşımıza çıkmakta olup, bu araştırmanın amacına uygun olarak söz konusu ortaklıkların temel özellikleri aşağıdaki gibi ortaya konulabilir.

aaa. Kollektif Ortaklıklar

TTK'nun 153-242. maddelerinde düzenlenmiştir. Kollektif ortaklıklar, iki ya da daha çok gerçek şahıs tarafından bir ticari işletmeyi müşterek ticaret ünvanı altında işletmek amacıyla kurulan ve ortaklık borçlarına karşı ortakların tümünün sorumluluğunun sınırsız olduğu, tüzel kişiliğe sahip ticaret ortaklıklarıdır¹⁷.

Kollektif ortaklıkların temel özelliği, ortak sayısının kanunla sınırlandırılmamış olmasına rağmen, yalnızca gerçek kişilerin ortak olabilmeleri ve bu kişilerin borç ve taahhütlerinden dolayı müteselsilen ve bütün mal varlıklarıyla sorumlu olmalarıdır. Ayrıca ortakların sorumluluğu ortaklığa konulan sermaye ile sınırlı olmadığından, asgari sermaye sınırı da belirlenmemiştir.

aab. Komandit Ortaklıklar

Komandit ortaklıklar ile ilgili hükümler TTK'nun 243-268. maddelerinde yer almaktadır. Komandit ortaklıklarda komandite ve komanditer ortak olmak üzere iki tür ortak mevcuttur. Bunlardan komandite ortaklar, ortaklığın borç ve yükümlülükleri bakımından üçüncü kişilere karşı sınırsız biçimde, tüm mallarıyla sorumlu tutulurken; komanditer ortaklar yalnızca koydukları sermaye kadar sorumlu tutulmaktadır.

Komandit ortaklıklarda tüzel kişilikler komanditer ortak olarak ortaklığa katılabilmekte, ancak komanditer ortaklar emeklerini sermaye olarak koyamamaktadırlar. Ayrıca komanditer ortakların yönetim, itiraz ve temsil hakkı bulunmamakta, bunlar yıl sonunda sermaye oranında kar ve zarara iştirak etmektedir.

ab. Sermaye Ortaklıkları

Büyük sermaye gerektiren girişimlerde bulunulacağı zamanlarda, girişimciler paraca sorumluluklarını sınırlandırabilmek bakımından başka

¹⁷ Reha POROY – Ünal TEKİNALP – Ersin ÇAMOĞLU: a.g.e., 145.

girişimcilerin de iştirakini sağlamak amacıyla sermaye ortaklığı kurmak yolunu seęmektedirler¹⁸. Dolayısıyla sermaye ortaklıkları, ortaklarca getirilen sermayenin ön planda olduğu ortaklıklardır ve bu nedenle çok ortaklı olarak düşünölmekte olup, bunun sonucu olarak da ortaklar arasındaki bağlar zayıftır.

Ortakların getirdiği sermayenin esas olması nedeniyle, ortakların değişmesi kolaylaştırılmış, sorumlulukları da getirdikleri sermaye ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca bu tür ortaklıklarda karar alınabilmesi için temel kıstas, ortaklığın sermayesinde sahip olunan paydır. Bu durum sermaye ortaklıklarının yapısına uygun olup; sermaye ortaklıklarında ortaklardan birinin ölümlü, kısıtlanması ya da iflası ortaklığı sona erdirmemekte, mirasçılar ortaklık haklarını kullanabilmektedir. Ayrıca ortaklar kolayca değişebildiğinden, rekabet yasağı söz konusu değildir.

Sermaye ortaklıklarının yönetiminde ve denetiminde kişiler değil, organlar söz konusu olduğundan, yönetim ve denetim organlarında görevlendirilmiş olmayan ortakların yönetim ve denetim hakkı bulunmamaktadır.

Sermaye ortaklıkları; anonim ortaklık, limited ortaklık ve sermayesi paylara bölünmüş komandit ortaklık olmak üzere üç biçimde geręekleřmekte olup¹⁹, söz konusu ortaklık türlerinin temel özellikleri aşağıdaki gibi belirtilebilir.

aba. Anonim Ortaklıklar

Anonim ortaklıklar ile ilgili hükümlere TTK'nun 269-474. maddelerinde yer verilmiştir. Anonim ortaklıklar, belirli bir ünvana sahip, esas sermayesi belirli ve paylara bölünmüş olan ve borçlarından dolayı yalnızca mal varlıkları ile sorumlu olan ortaklıklar olup, ortakların sorumlulukları yalnızca taahhüt ettikleri sermaye ile sınırlıdır (TTK. md. 269). Bu tür ortaklıklar küçük ve atıl

¹⁸ Tuğrul ANSAY: a.g.e., 27.

¹⁹ 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'na göre kurulan yatırım fonları da, tüzel kişilikleri olmamalarına rağmen sermaye ortaklığı sayılmaktadır. Ancak yatırım fonları çalışmanın kapsamı dışında kaldığından ayrıntılı olarak incelenmeyecektir.

tasarrufların değerlendirilerek yatırımlara yönlendirilmesinde ve mülkiyetin tabana yayılmasında önemli rol oynamaktadır.

Anonim ortaklıklar her türlü iktisadi amaca yönelik olarak, en az beş kişi tarafından ve en az elli milyar TL. sermaye ile kurulabilmekte olup²⁰, belirtilen sermaye paylara bölünmüştür. Ortaklığın üçüncü kişilere karşı sorumluluğu mal varlığı ile sınırlı olduğundan; alacaklılar ortaklığın mal varlığından elde edemedikleri alacakları için ortaklara müracaat edemezler.

Tüzel kişiler anonim ortaklıklara ortak olarak katılabilmekte, anonim ortaklıklarda birleşerek yeni bir anonim ortaklık kurabilmekte ya da başka ortaklıkların paylarını alabilmektedirler²¹.

Anonim ortaklıklarda "Genel Kurul", "Yönetim Kurulu" ve "Denetleme Kurulu" olmak üzere üç zorunlu organ ve bunların yanısıra müdürler bulunmaktadır.

Anonim ortaklıklar kıymetli evrak niteliği taşıyan ve sermaye paylarını gösteren hisse senetleri çıkarabilecekleri gibi, uzun dönem sermaye gereksinimini karşılamak amacıyla tahvil de çıkarabilirler.

abb. Limited Ortaklıklar

Limited ortaklıklar ile ilgili hükümler TTK'nun 503-556. maddelerinde yer almaktadır. İki ya da daha fazla gerçek ya da tüzel kişi tarafından bir ticaret ünvanı altında kurulup, ortaklık borçlarından sadece ortaklığın ve mal varlığı ile sınırlı olarak sorumlu bulunduğu, esas sermayesi belirli ve bu sermaye ortakların esas sermaye paylarının toplamına eşit olan ortaklıklardır. Ortakların sorumluluğu sadece ortaklığa karşı olup, esas sermaye payı ile sınırlıdır (TTK. md. 503).

²⁰ 2001/3500 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, R.G., T. 19.01.2002, S. 24645.

²¹ Bir anonim ortaklığın diğer bir anonim ortaklığa, bunların yönetimine hakim olacak biçimde katılması, bunların hisse senetlerine sahip olması ve / veya yönetim kurulunda kendi idaresine tabi yönetici bulundurması holding ilişkisi olarak nitelendirilmektedir (Holdingler konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Reha POROY – Ünal TEKİNALP – Ersin ÇAMOĞLU: a.g.e., 256-258; Nizam İPEKÇİ: Holding Şirketler (İstanbul: İpekçi Yayıncılık, 2000).

Diğer ticaret ortaklıkları gibi tüzel kişilikleri bulunan limited ortaklıklar da ticaret siciline tescil ile kişilik kazanmakta olup; en az iki en çok elli ortak tarafından ve en az beş milyar TL. sermaye ile kurulabilmektedir²². Limited ortaklıklar, bankacılık ve sigortacılık dışında kalan her türlü ekonomik faaliyette bulunabilmektedirler.

Limited ortaklıklar, ortak sayısı elli ile sınırlandırıldığından halka açılmamakta, tahvil ihraç etmeleri söz konusu olmadığından ve sermayeleri hisse senedine bağlanmadığından menkul değerlerini halka arz etmeleri söz konusu olmamaktadır²³.

Limited ortaklıklarda, ortaklığın karar organı olarak "Ortaklar Genel Kurulu", yönetim ve temsil organı olarak "Müdürler" vardır. Ayrıca ortak sayısının yirmiyi aşması durumunda "Denetleme Organı" söz konusu olmaktadır.

abc. Sermayesi Paylara Bölünmüş Komandit Ortaklıklar

Sermayesi paylara bölünmüş komandit ortaklıklar TTK'nun 475-484. maddelerinde düzenlenmiştir. Sermayesi paylara bölünen ve ortaklardan bir ya da birkaç ortaklığın alacaklılarına karşı biri kolektif ortaklık, diğerleri anonim ortaklık ortağı gibi sorumlu olan kuruluşlardır. Kolektif ortaklığın ortağı gibi sorumlu olan ortaklara komandite, anonim ortaklık ortakları gibi sorumlu olanlara komanditer ortak denilmektedir.

Bu tür ortaklıkların adi komandit ortaklıklardan farkı, adi komandit ortaklıklarda sermayenin paylara bölünmemiş, sadece birden çok ortağın paylarını göstermek üzere kısımlara ayrılmış olmasıdır. Sermayesi paylara bölünmüş komandit ortaklıklarda ise, komanditer ortakların sermayeleri paylara bölünmüş ve bu paylar karşılığında hisse senetleri çıkarılmıştır.

Bazı yönlerden komandit ortaklığa, bazı yönlerden de anonim ortaklığa ait hükümlere tabi olan bu tür ortaklıklar da en az beş ortakla

²² 2001/3500 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, R.G., T. 19.01.2002, S. 24645.

²³ Şükrü KIZILOĞLU ve Saygın EYÜPGİLLER: a.g.e., 246.

kurulabilmekte ve bunlardan en az bir tanesinin komandite ortak olması gerekmektedir. Sermayesi paylara bölünmüş komandit ortaklık tipine uygulamada çok sık rastlanılmamaktadır.

C. Bazı Yabancı Ülkelerde İşletmelerin Genel Nitelikleri

Yabancı ülkelerde işletmeler, genel olarak ülkemizdekine benzer biçimde tek şahıs işletmeleri ve ortaklıklar olarak ayırma tabi tutulmaktadır. Ayrıca ortaklıklar da kendi içinde sınırlı sorumlu ortaklık ve sınırsız sorumlu ortaklık olarak ikiye ayrılmaktadır.

1. Almanya’da İşletmelerin Genel Nitelikleri

Almanya’da işletmeler; tek şahıs işletmeleri, ticari ortaklıklar ve diğer girişimler olarak üç tipe ayrılmaktadır²⁴.

Bunlardan tek şahıs işletmelerinde, girişim sahibi şahsi olarak tüm risklerden sorumludur, tüm kazanç ve kayıplar şahsi sorumluluk altındadır. Borçlara karşı mal varlığının tümüyle sorumluluk söz konusudur.

Ticari ortaklıklar; genel ve sınırlı ortaklıklar olarak ikiye ayrılmaktadır. Genel ortaklıklar, iki veya daha fazla ortakla kurulmakta, ortaklar borçlardan dolayı ayrı ayrı sorumluluk taşımaktadır. Sınırlı ortaklıklarda ise, ortaklardan biri sınırsız sorumlu iken, diğer ortaklar koydukları sermaye kadar sorumludurlar.

Diğer girişimler ise, sınırlı sorumlu ortaklıklar ve sermayesi paylara bölünmüş ortaklıklar olarak ikiye ayrılmaktadır.

2. Fransa’da İşletmelerin Genel Nitelikleri

Fransa’da ekonomik faaliyetin çeşitlerine göre bazı ayrımlar yapılmaktadır²⁵.

²⁴ Julian MAITLAND – WALKER: Guide to European Company Laws (London: Sweet & Maxwell Limited, 1993), 153-157.

²⁵ Julian MAITLAND – WALKER: a.g.e., 131-135.

Bunlardan; tüccar olanlar ve olmayanlar ayrımında; ticari işletmeler ve tek şahıs işletmeleri yer almaktadır. Leasing, finansman faaliyetleri, hizmet sağlanması, üretim gibi alanlarda faaliyet gösteren işletmeler "ticari" olarak nitelendirilmektedir. Avukatlık, mimarlık, muhasebecilik gibi serbest meslek faaliyetleri ise ticari olarak nitelendirilmemektedir.

Diğer yapılar, kar amacı dışında bir amaçla, iki veya daha fazla kişinin oluşturduğu işletmelerdir.

Şahsi işletmeler ve sermaye ortaklıkları ayrımında ise; şahsi işletmeler sahibinin kimliğiyle karakterize edilirken; sermaye ortaklıkları, ortaklarının kimliğiyle ilişkili değildir, kazanç sağlamak amacıyla oluşturulmaktadır.

3. İngiltere’de İşletmelerin Genel Nitelikleri

İngiltere’de işletme organizasyonlarının tek şahıs işletmeleri, ortaklıklar, paylar tarafından sınırlanmış İngiliz şirketleri ve denizaşırı şirketlerin İngiltere’deki ofisleri olmak üzere dört tipi bulunmaktadır²⁶. Tek şahıs işletmelerinde, kişi bir mesleği veya işi kendi hesabına, şahsi sorumluluk altında gerçekleştirmektedir. Ortaklıkların iki türü bulunmaktadır. Bunlardan adi ortaklıklar iki veya daha fazla şahıs ya da işletme tarafından kar sağlamak amacıyla kurulmaktadır. Limited ortaklıklar ise, işletmenin kreditörlere karşı sorumluluğunun sınırsız, ortakların bazılarının sorumluluğunun sınırlı olduğu yapılardır. Sınırsız sorumluluğun dezavantajı, ortaklığın bütün borçlarına karşı tüm mal varlığı ile sorumlu olunmasıdır²⁷.

4. İtalya, Danimarka, Belçika ve Lüksemburg’ta İşletmelerin Genel Nitelikleri

İtalya’da işletme organizasyonları; girişimler, iş ortaklıkları, ortaklıklar, yabancı ortaklıkların İtalya’daki şubeleri ve sınırlı sorumlu ortaklıklar olmak üzere ayrıma tabi tutulmaktadır²⁸. Girişimlerde, girişimci ekonomik faaliyetleri süresince üstlendiği zorunluluklardan şahsi olarak sorumludur. Ortaklıklar;

²⁶ Julian MAITLAND – WALKER: a.g.e., 443-446.

²⁷ L. C. B. GOWER – D. D. PRENTICE – B. G. PETTET: a.g.e., 266.

²⁸ Julian MAITLAND – WALKER: a.g.e., 247-253.

genel ortaklıklar, limited ortaklıklar ve şahsi ortaklıklar olarak üç kısma ayrılmaktadır. Genel ortaklıklarda ortaklar borçlardan ayrı ayrı sorumludur; limited ortaklıklarda, ortakların şahsi yükümlülükleri sınırlıdır. Şahsi ortaklıklarda ise, tüm ortaklar ortaklığı temsil etmektedir ve girişimin yükümlülüklerinden sınırsız sorumludur.

Danimarka'da yaygın işletme organizasyonları; sermayesi paylara bölünmüş ortaklıklar, özel limited işletmeler, ortaklıklar ve tek şahıs işletmeleri olarak dört grupta toplanmaktadır²⁹.

Belçika ve Lüksemburg'ta ise, işletmeler yabancı ortaklıkların Belçika'daki / Lüksemburg'taki şubeleri, ortaklıklar, kooperatifler ve sınırlı yükümlülüğün olduğu ortaklıklar olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır³⁰. Ortaklıklar, genel ortaklıklar ve limited ortaklıklardan oluşmaktadır. Sınırlı yükümlülüğün olduğu ortaklıklar ise, özel limited şirketler ve kamu limited şirketleri olarak ikiye ayrılmaktadır.

II. KURUMLARI VERGİLEME ŞEKİLLERİ VE KURUMLAŞMA AÇISINDAN VERGİ DÜZENLEMELERİNİN GİRİŞİMCİLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

A. Kurumlar Vergisi Uygulanmasını Gerektiren Nedenler, Kurumları Vergileme Şekilleri ve Kurumlaşma

İşletmelerin belirli bir hukuki statü altında kurumlaşmalarında veya başka bir hukuki statüye geçmek istemelerinde söz konusu kurumların vergilendirme şekilleri etkili olmaktadır. Farklı bir ifadeyle, vergi düzenlemeleri girişimcilerin kurmak isteyecekleri girişim türleri üzerinde etkili olmakta, tek şahıs işletmesi kurmak ya da şirketleşme açısından onları yönlendirmektedir. Bu açıdan bütün girişimleri ilgilendirir nitelikteki genel düzenlemelerin yanında, özellikle gelir vergisine ya da kurumlar vergisine tabi olmanın yaratacağı farklılıklar önemli rol oynamaktadır. Şöyle ki; tek şahıs

²⁹ Julian MAITLAND – WALKER: a.g.e., 89-95.

³⁰ Julian MAITLAND – WALKER: a.g.e., 69-75 ve 275-279.

işletmelerinde, adi ortaklıklarda ve şahıs ortaklıklarında ortaklar gelir vergisine tabi tutulurken; sermaye ortaklıklarında ortaklığın kurumlar vergisine tabi tutulması söz konusudur. Dolayısıyla, kurumlara gelir vergisinden ayrı bir kurumlar vergisi uygulanmasının nedenlerinin ve kurumları vergileme şekillerinin ortaya konulması gerekmektedir.

1. Kurumlar Vergisi Uygulanmasını Gerektiren Nedenler

Gerek gelir vergisi gerekse kurumlar vergisi gelir üzerinden alınan vergilerdir. Dolayısıyla, uygulamada kurum kazancının önce kurumlar vergisine, daha sonra ortaklara kar payı dağıtılması aşamasında gelir vergisine tabi tutulması çifte vergileme sorununu yaratmakta; bu durum girişim organizasyonlarını, önemli finansal kaynakların birleşmesini, modern teknolojinin, pazarlama ve yönetim tekniklerinin etkili bir şekilde uygulanmasını engellemektedir³¹. Ayrıca, bir yandan tasarrufları olumsuz etkilerken, diğer taraftan düşük gelirli yatırımcılara ek vergi yükü yüklemesi nedeniyle, sermaye piyasasının gelişmesine engel olmaktadır.

Gelir vergisinin yanında kurumlar vergisi uygulamasına yönelik eleştirilere rağmen, kurumlar vergisinin uygulanmasını savunan çeşitli görüşler de bulunmaktadır³². Bu görüşler temel hatlarıyla aşağıdaki gibidir.

i. Kurumların Ortaklarından Ayrı Bir Kişilik Olması: Kurumların ortaklarından ayrı ve bağımsız bir varlığı, ortaklarından bağımsız bir kişiliği vardır. Kurulmalarıyla birlikte bir tüzel kişilik kazanmakta, tasfiye işlemleriyle de bu kişilikleri sona ermektedir. Ayrıca kuruma ilişkin kararların profesyonel yöneticiler tarafından alınması ve kurumun bu kişilerce yönetilmesi, sıradan hissedarların alınan kararlar üzerinde etkisinin olmaması sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla kurumlar hukuken ve fiilen hissedarlarından ayrı

³¹ ICC: *Principles for Taxation of Company Profits and Dividends* (December, 1968), 4.

³² Bkz. Sacit ÖNEN: "Gelir ve Kurumlar Vergisinin Birleştirilmesi Sorunu", *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 1, 1-2 (1985), 221-223.

bir varlık olarak ele alınmakta³³, bu nedenle kurumlar vergisi uygulanması gerekmektedir.

ii. Kurumların Ortaklarından Ayrı Bir Vergi Ödeme Gücünün Olması: Kurumlar kendilerini oluşturan kişilerin ekonomik güçlerinden ayrı ve onların toplamından üstün bir güce sahiptirler. Bu yüzden kurumların hukuki özerkliklerinin yanısıra ekonomik özerklikleri de bulunmaktadır. Söz konusu ekonomik özerkliğin kuruma sağladığı olanaklar gayrişahsi bir vergi ödeme gücünü ifade etmekte, bu nedenle kurumların ayrıca vergilendirilmesi gerekmektedir³⁴.

Gayrişahsi vergi ödeme gücünün bulunduğu teorisi, sermaye ortaklıklarının yanısıra şahıs ortaklıkları için de geçerlidir. Ancak bütün kurumlar ekonomik açıdan kişilerden daha üstün olmakla birlikte, özellikle sermaye ortaklıkları kendilerine tanınan ayrıcalıklar dolayısıyla önemli mali ve ekonomik olanaklara sahip olmaktadır. Bu nedenle, kurumların ortaklarından ayrı bir vergi ödeme güçlerinin olması dolayısıyla, kurumlar vergisinin uygulanması gereği sermaye ortaklıkları açısından daha rahat savunulabilir³⁵.

iii. Kurumlara Ayrıcalıklar Tanınıyor Olması: Kurumlar vergisi, kurum statüsünün sağladığı bir bedel olarak görülmekte ve bu nedenle kurumlar vergisi uygulanması gerekmektedir. Çünkü bir işletme, kurum statüsüne bürünerek kanunların tanıdığı ayrıcalıklardan yararlanmaya hak kazanmaktadır.

Bu görüş özellikle sermaye ortaklıkları açısından savunulabilir. Çünkü bu tür ortaklıklarda, ortaklar alacaklılara karşı, ortaklığa koydukları payları ile sınırlı sorumluluk taşımaktadırlar. Ayrıca bazı sermaye ortaklıklarında, hisse

³³ Fikret BİLA: Türkiye'de Kurumlar Vergisi Uygulamasının Mali ve Ekonomik Fonksiyonlarının Analizi (1950-1985) (Ankara: Gazi Üniversitesi S.B.E. Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1986), 8.

³⁴ R. A. MUSGRAVE and P. B. MUSGRAVE: Public Finance in Theory and Practice (Mc Graw Hill, 1984), 387, 388; Kenan BULUTOĞLU: Vergi Politikası (İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsü Yayınları, 1962), 193.

³⁵ Kenan BULUTOĞLU: Vergi Politikası, 194; Fikret BİLA: a.g.e., 10.

senedi veya tahvil ihraç ederek sermaye piyasasından finansman olanağı sağlanması ve böylece daha geniş büyüme ve gelişme olanakları yaratılması da söz konusu olmaktadır.

iv. Devletin Kurumlara Çeşitli Hizmetler Sunuyor Olması: Devlet, bütün işletmelere bazı hizmetler arz eden bir üretim birimidir. Bir yandan belirtilen hizmetlerin faydası ve işletmelerin maliyetlerini azaltması, diğer yandan işletmelerin faaliyetlerinin neden olduğu çevre kirlenmesi, toplum sağlığının tehlikeye girmesi gibi olumsuz dışsalıklar nedeniyle kurumlar vergisi uygulanabilir.

Ancak, gerek devletin şahıs ve kurumlara sağladığı faydanın, gerekse şahıs ve kurumların faaliyetlerinin toplumsal maliyetlerinin kesin olarak ölçülememesi nedeniyle kurumlar vergisinin bu şekilde açıklanmasının isabetli olmayacağı görüşü³⁶ ileri sürülebilir.

v. Kurumlar Vergisinin Ekonomik ve Sosyal Denetleme Aracı Olması: Kurumlar vergisi, büyük kuruluşlarca elde edilecek ekonomik gücün sınırlandırılmasında ve kurum davranışlarının kontrol edilmesinde bir araç olarak düşünülmekte³⁷; kurumların büyük bir ekonomik güce sahip olması ve sınırsız büyüme eğiliminde olmalarının tekelleşmeye yol açabileceği ve bunun sakıncaları göz önünde bulundurularak kurumlar vergisi uygulanması gereği savunulmaktadır. Ancak, sadece tekellerin kontrolü amacıyla genel bir vergi uygulanması, topluma zararlı olmayan kurumların da vergiye tabi tutulmasına ve cezalandırılmasına yol açacaktır, ki bu durum amacın dışına çıkılmasına neden olacaktır.

vi. Gelir Vergisini Tamamlama Aracı Olması: Gelir vergisinin dağıtılmayan karları ve diğer ihtiyatları kavrayamadığı gerekçesiyle kurumlar vergisi, gelir vergisini tamamlayıcı bir vergi olarak savunulabilir. Sermaye ortaklıklarının dağıtılmayan karları gelir vergisine tabi tutulmamakta; buna karşılık ortaklığın ihtiyatlarını artırmış olması, ortakların sermaye payını

³⁶ Fikret BİLA: a.g.e., 11.

³⁷ Bernard D. HERBER: Modern Public Finance (Homewood Illinois: 1983), 188-189.

artırmakta, bu sermaye artışını paraya çevirenler vergiye tabi olmaksızın gelir sağlamış olmaktadır. Ancak bu sorun, sermaye paylarındaki artışların paraya çevrilmesi durumunda gelir vergisine tabi tutulması suretiyle çözümlenebilmektedir³⁸.

vii. Ayırma İlkesinin Uygulama Şekillerinden Biri Olması: Ayırma ilkesi, vergi ödeme gücüne ulaşmakta kullanılan tekniklerden biridir. Bu ilke gereğince, gelirin elde edildiği kaynağın niteliğine göre farklı işleme tabi tutulması, sermaye gelirlerinin emek gelirlerine göre daha yüksek oranda vergilendirilmesi gerekmektedir.

Kurum kazançları sermaye iradı olarak değerlendirildiğinde, kurumlar vergisi ayırma ilkesinin uygulama şekillerinden biri olarak ele alınıp, sermaye iradı olarak değerlendirilen kurum kazançlarının emek gelirlerine oranla daha ağır biçimde vergilendirilmesi bakımından kurumlar vergisi savunulabilir. Ancak, kurumlar vergisi genellikle sermaye ortaklıklarına yönelik bir vergi olduğu halde, sermaye gelirleri sadece sermaye ortaklıklarından elde edilmemektedir.

viii. Verimli Bir Gelir Kaynağı Olması: Devlet, en az tepkiye karşılık, en çok gelir sağlayacak kaynakları seçerek vergi uygulamasına yön verecektir. Bu açıdan temelde sermaye ortaklıklarına yönelik bir vergi olan kurumlar vergisinin ideal bir uygulama olduğu savunulabilir. Çünkü, sermaye ortaklıklarında vergi yükünü hisse sahiplerinin taşıdığı ve hisse sahiplerinin genellikle varlıklı kişiler olduğu düşünülmektedir³⁹. Ayrıca, vergi idaresi kurumların vergilendirilmesinde daha etkindir⁴⁰. Çünkü, kurumlar vergisi

³⁸ Kenan BULUTOĞLU: Vergi Politikası, 196.

³⁹ Şerafettin AKSOY: Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1996), 289.

⁴⁰ Ercan TÜRKAN: Türkiye'de Kurumlar Vergisi Uygulamasının Firma Davranışları Üzerindeki Etkileri (Ankara: DPT Yayını, 1993), 4, 5.

mükelleflerinin gelir vergisi mükelleflerine göre daha disiplinli bir muhasebe sistemine sahip olmaları⁴¹ vergilemenin etkinliğini artırmaktadır.

Kurumlar vergisi uygulamasının gerekliliğini açıklamaya yönelik olan yukarıdaki görüşlerin hepsinin haklı olduğu yönleri bulunmakla birlikte, vergiyi bu görüşlerden birine bağlamak yanlış olacaktır. Çünkü verginin uygulanmasının temel nedeni malidir⁴². Ancak, araştırma konusu açısından ele alındığında, kurumların ortaklarından ayrı bir kişiliğinin olması, ortaklarından ayrı bir ödeme güçlerinin bulunması ve bazı ayrıcalıklara sahip olmaları ile gelir vergisini tamamlama aracı olmasının kurumlar vergisi uygulamasında daha etkili gerekçeler olduğu belirtilebilir.

Temelde mali nedenlere dayalı olarak ve sermaye ortaklıklarından alınan kurumlar vergisinin oranlarının çok yüksek tutulması, verginin olumsuz etkilerinden korunmak amacıyla hareket eden girişimcilerin tercihleri üzerinde rol oynayabilecek; işletmelerin hukuki statülerinde değişiklik yapmalarına ve sermaye ortaklıkları kurmak yerine tek şahıs işletmelerine doğru kaymalarına neden olabilecektir⁴³.

Bu açıdan vergi düzenlemelerinin, girişimcilere faaliyetleri gereği kendilerine uygun gelen girişim türünü seçmekte engel oluşturmaması gerekmektedir. Çünkü, ancak bu yolla sermaye birikimi hızlanabilecek, sermaye piyasası daha etkinleşebilecek ve sonuçta küçük tasarrufların yeni yatırımlara yönlendirilmesi söz konusu olabilecektir.

2. Kurumları Vergileme Şekilleri ve Kurumlar Vergisinin Gelir Vergisi İle Entegrasyonunun Kurumlaşma Açısından İncelenmesi

Kurumlar vergisi, kurumların ortaklarından ayrı bir varlığının olması, gelir vergisinin kurum kazançlarını tam olarak kavrayamamış olması ve

⁴¹ Ziyaettin BİLDİRİCİ: "Mevcut Vergilerin Yükümlüler ve Teşebbüs Unsuru Üzerindeki Etkileri Üzerine Yorum", Türk Vergi Sistemi ve Ekonomi Üzerindeki Etkileri (İstanbul: İstanbul Mülkiyeliler Vakfı Yayını, 1990), 137.

⁴² Sacit ÖNEN: "Kurumlar Vergisi, Ekonomik Etkileri ve Yansıma İmkânları", Vergi Dünyası Dergisi, 88 (Aralık 1988), 17.

⁴³ Selçuk ABAÇ: Kurumlar Vergisi Üzerine Bir İnceleme (İstanbul: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, 1974), 24.

özellikle de mali getirisi dolayısıyla savunulmaktadır. Bu vergi temel olarak sermaye ortaklıklarına uygulanmakta olup; kurumların değişik şekillerde vergilendirilmesi söz konusu olabilmektedir.

Şirket ortaklarının, sadece gelir vergisine tabi tutulmaları durumunda çok az vergi ödemiş olacakları varsayımından hareketle iki temel seçenek ortaya çıkmaktadır. Bunlar, şirket karlarının tümü üzerine bir vergi uygulanması ya da sadece dağıtılmamış karlar üzerine bir vergi uygulanmasıdır. Uygulamada karşılaşılan değişik yöntemler bu iki temel seçenekle tam uyum göstermemekle birlikte, hepsi de belirtilen iki seçenek arasında yer alan yöntemlerdir⁴⁴. Kurumları vergileme şekilleri temel hatlarıyla aşağıdaki gibidir⁴⁵.

a. Kurumları Vergileme Şekilleri ve Statü Seçiminde Fonksiyonları

i. Kurumlara Gelir Vergisi Uygulanması: Kurumlara gelir vergisi uygulanması yönteminde, kurumların da bir kişiliğinin olduğu noktasından hareketle, gerçek kişilere uygulanan ve özellikle vergi ödeme gücüne ulaşmakta kullanılabilecek teknikler dolayısıyla çeşitli üstünlükleri olan gelir vergisinin kurumlara da uygulanması gerektiği savunulmaktadır.

ii. Kurumlara Gelir Vergisi Yanında Ek Vergi Uygulanması: Bu uygulama şeklinde, kurumlar, sermayelerinin büyüklüğü dolayısıyla bir rekabet üstünlüğü sağlamakta, mali ve ekonomik yönden gerçek kişilere göre daha güçlü olmaktadır. Dolayısıyla, kurumların daha güçlü olmaları nedeniyle vergilendirilmeleri gerektiği savunulmaktadır.

iii. Sadece Kurum Ortaklarına Vergi Uygulanması: Kurumlar ortaklardan oluşmaktadır ve kurumun karı veya zararı ortaklarına aittir. Ayrıca kurumun faaliyeti tamamen ortaklara bağlıdır. Dolayısıyla ortakların

⁴⁴ Adnan NAS: "Kurum Vergilemesinde Yöntemler ve Sorunları", Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 28 (İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Yayını, 1982), 139.

⁴⁵ Kurumları vergileme şekilleri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Güneri ERGÜLEN: "Kurumları Vergileme Şekilleri ve Mükellef Seçimi", Eskişehir Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, VIII, 1-2 (1990), 329 - 334.

kurumdan sağladığı gelir vergilendirilirken, kurumların da ayrıca vergilendirilmesi çifte vergilendirmeye neden olacaktır. Belirtilen nedenlerle ortakların vergilendirilmesi yeterli görülmekte ve kuruma ayrıca vergi uygulanmasının gereksiz olduğu savunulmaktadır.

iv. Sadece Kurumlara Kurumlar Vergisi Uygulanması: Kurum yıl içinde elde ettiği geliri, takip eden yılda beyan ederek vergisini ödemekte; ortakları da yine kazancın elde edildiği yılı izleyen yılda kardan pay alarak bunu sonraki yılda beyan etmektedirler. Dolayısıyla kurumun kazanç sağladığı yıl ile ortakların paylarına düşen kısmın vergilerini ödemeleri arasında geçen zaman farkı nedeniyle, kurum kazancından, ortakların kazancını da kapsayacak bir kurumlar vergisi alınması savunulmaktadır. Bununla birlikte çeşitli ülke uygulamalarında geçici veya tahmini vergi uygulamaları ya da vergide ön ödeme sistemi içerisinde sorunun çözümlenmesine çalışıldığı görülmektedir.

v. Ortaklara Gelir Vergisi, Kurumlara Kurumlar Vergisi Uygulanması: Kurumun ortaklarından ayrı bir kişiliğe sahip olması onun vergilendirilmesini gerektirmektedir. Bu nedenle kurum ortaklarının ödediği vergilerin kurumun ödemesi gereken vergilerle karıştırılmaması gerekmektedir. Farklı bir ifadeyle kurumun, kurum olmasının sonucu olarak kurumlar vergisine tabi tutulması savunulurken; ortaklarının da elde ettikleri kazanç payları üzerinden vergilendirilmeleri gerektiği savunulmaktadır.

Görüldüğü gibi, kurumların değişik şekillerde vergilendirilmesi söz konusu olabilmektedir. Bunlardan tercih edileni ise, uygulamanın gelişim süreci içerisinde, kurumların kurumlar vergisine, ortaklarının da kurumdan elde ettikleri kar payları dolayısıyla gelir vergisine tabi tutulması biçimindeki uygulama olmuştur. Dolayısıyla gelir vergisi ve kurumlar vergisi sistemlerinin birbirine bağlanması ya da bu iki vergi sisteminin entegrasyonu sorunu ortaya çıkmaktadır.

b. Kurumlar Vergisinin Gelir Vergisi İle Entegrasyonunun Kurumlaşma Açısından Önemi

Aynı anda uygulanmakta olan gelir vergisi ile kurumlar vergisi gibi iki verginin oranları birbiri ile uyumlu hale getirilemezse, vergi yükü farklılıkları yüksek düzeylere ulaştığında çeşitli işletme türlerinin vergilendirilmesi bakımından tam bir rekabet eşitliğinin sağlanması mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla vergi yükünün düşük düzeyde kaldığı işletme türleri tercih edilecektir.

Gelir vergisi ve kurumlar vergisi gelir üzerinden alınan vergiler olup; kazançların kurumlar vergisi yanında gelir vergisine de tabi tutulması çifte vergileme sorununu ortaya çıkarmakta; dağıtılmayan karların lehine sonuç doğurmakta ve bu nedenle finansman ve yatırım kararlarını etkilemektedir⁴⁶. Ayrıca kurumlaşmış kesim ile kurumlaşmamış kesim arasındaki kaynak dağılımını da bozmaktadır⁴⁷. Belirtilen sorunun aşılması için bazı ülkeler, temettü üzerinden ödenmiş olan kurumlar vergisini kısmen ya da tamamen geri vermek amacıyla ortaklara vergi kredisi biçiminde bir "geri verme sistemi" uygulamaktadırlar⁴⁸.

Çifte vergileme sorunu doğurmasının yanında; kurumlaşmamış işletmeler ile kurumlaşmış olanlar arasında farklı vergi uygulamasına yol açması ve bunun sonucunda vergilemenin işletmenin hukuki statüsünün seçiminde etkili olması da bu iki verginin birleştirilmesi ihtiyacını doğurmaktadır⁴⁹. Gelir vergisi ile kurumlar vergisi arasında herhangi bir entegrasyonun bulunmaması durumunda klasik sistem söz konusudur.

⁴⁶ Paul FARMER and Richard LYAL: EC Tax Law (Oxford: Clarendon Press, 1994) 250; OECD: Taxing Profits in a Global Economy, Domestic and International Issues (Paris: 1991), 245.

⁴⁷ Charles E. McLURE: Must Corporate Income Be Taxed Twice? (Washington D.C.: The Brookings Institution, 1979), 7.

⁴⁸ Paul FARMER and Richard LYAL: a.g.e., 250.

⁴⁹ Sacit ÖNEN: "Gelir ve Kurumlar Vergisinin Birleştirilmesi Sorunu", 226.

Ayrıca bu iki verginin birleştirilmesi amacıyla; tam entegrasyon ve kısmi entegrasyon sağlayan yöntemler geliştirilmiştir⁵⁰.

ba. Klasik Sistem

Klasik sistemde kurumlar ile ortakları birbirinden farklı ve bağımsız olarak ele alınmakta, herhangi bir entegrasyon söz konusu olmamaktadır⁵¹. Diğer bir deyişle kurum aşamasında alınan kurumlar vergisi ile ortaklar aşamasında alınan gelir vergisi arasında entegrasyon yoktur.

Klasik sistem uygulandığında kar dağıtılmadığı takdirde vergi yükü azalmakta; kar dağıtıldığında hem kurum hem ortaklar bünyesinde vergileme dolayısıyla çifte vergileme söz konusu olmaktadır.

bb. Tam Entegrasyon Yöntemi

Tam entegrasyon yönteminde sadece ortakların gelir vergisine tabi tutulması söz konusu olabileceği gibi, sadece kurumların vergiye tabi tutulması yoluna da gidilebilir. Dolayısıyla bu yöntem, ortaklık yöntemi ya da tek vergi uygulaması biçiminde adlandırılabilir.

Kurumun ortaklardan oluşan bir bütün olarak ele alınıp, kazancın ortaklara devredilerek vergilendirilmesi; dağıtılan ve dağıtılmayan kazançların vergi açısından aynı işleme tabi tutulmasını gerektirmektedir. Bunun için dağıtılın-dağıtılmasın kurumun tüm kazançlarından ortaklarına düşen pay bulunmakta ve bu paylar ortakların gelir vergisi beyannamelerine dahil edilmekte, kurumlardan ayrıca kurumlar vergisi alınmamaktadır. Farklı bir ifadeyle kurumun tüm kazançları ortaklarına mal edilmekte ve dağıtılan

⁵⁰ Entegrasyon modelleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Sacit ÖNEN: "Gelir ve Kurumlar Vergisinin Birleştirilmesi Sorunu", 223 – 226; Yaşar METHİBAY: Avrupa Topluluğu'nda Vergi Uyumlaştırması ve Türk Kurumlar Vergisi, (Ankara: Turhan Kitabevi, 1996), 81 – 82; M. Akif HAMZAÇEBİ: Vergi Entegrasyonu ve Vergi Alacağı (Avrupa Birliği ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme), (Ankara: Gazi Üniversitesi S.B.E. Yayınlanmamış Master Tezi, 2002), 7 – 17.

⁵¹ Yüksel KARACA: "Vergi Entegrasyonu ve Bu Bağlamda Türk Kurumlar Vergisi Sistemine İlişkin Genel Bir Değerlendirme", Active Dergisi (Haziran – Temmuz 2000), 48.

kazançlarla birlikte dağıtılmayan kazançların da ortaklara isabet eden tutarları gelir vergisi matrahına dahil edilmektedir.

Sadece ortakların gelir vergisine tabi tutulması biçimindeki tek vergi uygulamasının, küçük ve sahipleri az sayıda olan ortaklıklara uygulanmasının daha kolay olacağı belirtilebilir⁵². Bir başka ifadeyle bu yöntem, az sayıda ortağı olan kurumlar ile aile ortaklığı biçimindeki kurumlara daha rahat uygulanabilecek olup; halka açık, yaygın ortaklı büyük kurumlar için elverişli değildir, bu tür büyük kurumlarda uygulama güçlükleri arz etmektedir⁵³.

Tek vergi uygulaması, sadece ortakların gelir vergisine tabi tutulmasının tersine, sadece kurumun kurumlar vergisine tabi tutulması biçiminde de söz konusu olabilir. Bu durumda dağıtılmış kurum kazançlarının gelir vergisi kapsamında tekrar vergiye tabi tutulmaması gerekmektedir⁵⁴.

bc. Kısmi Entegrasyon Yöntemleri

Kısmi entegrasyon yöntemleri, klasik kurumlar vergisi uygulaması ile tam entegrasyon yöntemi arasında yer almakta olup; temettü indirim yöntemi, farklılaştırılmış oran yöntemi, isnat yöntemi ve tarifeler ile ilgili yöntemler olmak üzere dört başlık altında incelenebilir.

bca. Temettü İndirim Yöntemi

Dağıtılmayan kazançlar yöntemi olarak da adlandırılan temettü indirim yönteminde, kurumun vergi matrahından ortaklara dağıtılan temettü tutarının belirli bir kısmı indirilmektedir. Kurumun vergi öncesi kazancının tamamının dağıtılması ve ortakların vergilendirilmesi aşamasında elde edilen kar paylarının tamamının indirilmesi durumunda, kurumsal vergi mükellefiyeti sıfır olacak ve vergi yükü tam entegrasyon durumunda olduğu gibi ortaklar üzerine yığılacaktır.

⁵² Kenan BULUTOĞLU: "Kurumlar Vergisi Üzerine Bir Deneme", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 20, 1-4 (Ekim 1958 – Temmuz 1959), 227.

⁵³ Sacit ÖNEN: "Gelir ve Kurumlar Vergisinin Birleştirilmesi Sorunu", 223 - 224.

⁵⁴ Özhan ULUATAM ve Yaşar METHİBAY: Vergi Hukuku (Ankara: İmaj Yayınevi, 2001), 325.

bcb. Farklılaştırılmış Oran Yöntemi

İkili oran yöntemi olarak da bilinen farklılaştırılmış oran yönteminde dağıtılan kurum kazançları dağıtılmayan kurum kazançlarına göre daha düşük oranda vergilendirilmektedir. Dağıtılan kazançlara uygulanan vergi oranları ile dağıtılmamış kazançlara uygulanan vergi oranları arasındaki fark azaldığında klasik sisteme yaklaşılmaktadır.

Vergi oraları arasındaki fark arttığında ise, yöntem özellikle dağıtılmamış kazançların vergilendirilmesine yönelik bir yöntem durumuna gelecektir.

bcc. İsnat Yöntemi

İsnat yöntemi, kurum kazancının ortaklara dağıtılan kısmının, kurum aşamasında vergilendirildiği için, ortaklar aşamasında yapılan vergilemede bir vergi kredisi sağlanması gerektiği esasına dayanmaktadır.

Bu yöntemde ortaklar aşamasında vergileme sırasında, kurum aşamasında ödenen kurumlar vergisine karşılık olarak vergi alacağı şeklinde bir kredi sağlanması öngörülmektedir. Söz konusu vergi kredisi, ortakların temettü gelirlerine ilişkin şahsi gelir vergisi yükümlülüklerinden mahsup edilmektedir⁵⁵.

Ortaklar aşamasında vergilemede ortaklara sağlanan vergi kredisi, isnat oranı olarak adlandırılmaktadır⁵⁶. İsnat yönteminde ortağın gelir vergisi matrahı, elde edilen kar payı ile vergi alacağının toplamı olmaktadır. Bu şekilde belirlenen matrah üzerinden hesaplanan vergiden vergi alacağı indirilerek ödenecek gelir vergisi bulunmaktadır.

⁵⁵ Yüksel KARACA: "Vergi Entegrasyonu: Teori ve Tartışmalar - II", Yaklaşım Dergisi, 103 (Temmuz 2001), 64.

⁵⁶ Akif HAMZAÇEBİ: a.g.e., 13.

bcd. Tarifeler İle İlgili Yöntemler

Çifte vergilemenin önlenmesine yönelik kısmi entegrasyon yöntemleri arasında tarifelerle ilgili yöntemlerde bulunmaktadır. Bunlar kar payı istisnası yöntemi ve isnat yöntemine benzeyen vergi kredisi yöntemidir⁵⁷.

Kar payı istisnası yönteminde, kurum kazancı kurumlar vergisine tabi tutulduktan sonra, dağıtılan kar payları ortaklar aşamasında kısmen vergilendirilmekte, kısmen istisna tutulmaktadır.

Vergi kredisi ya da alacağı yöntemi ise, isnat yöntemine benzemekte, ancak vergi kredisi sağlanmasında fiilen kurumlar vergisi ödenip ödenmediği önem taşımamaktadır⁵⁸.

B. Kurumlaşma Açısından Vergi Düzenlemelerinin Girişimciler Üzerindeki Etkileri

Girişimciler, ekonomik mal veya hizmet üretmek ve pazarlamak için üretim faktörlerini düzenli biçimde bir araya getirerek kar elde etme amacı gütmekte ve girişimleri sonucunda doğabilecek maliyetlere ve risklere katlanmaktadırlar. İşletmelerin ödemeleri gereken vergiler de maliyetler arasında yer almaktadır.

Vergi politikası; ekonomik faaliyetlerin devlet tarafından öngörülen hukuki şekiller içinde yapılması, işletmelerin otofinansmanı, bazı sektörlerin veya belirli büyüklükteki işletmelerin tercih edilmesi ve söz konusu işletmelere vergi yükü bakımından ayrıcalıklar tanınması yönünden etkili olabilir⁵⁹. Dolayısıyla vergi düzenlemelerinin girişimcilerin davranışlarını değiştirebilecek nedenler yarattığı; farklı bir ifadeyle, ödenecek vergiler işletmenin maliyetleri arasında yer aldığından, gelir sağlamak amacıyla bir faaliyette bulunurken, işletmenin hukuki biçimi ya da büyüklüğü ne olursa

⁵⁷ Yüksel KARACA: "Vergi Entegrasyonu: Teori ve Tartışmalar - II", 64.

⁵⁸ Yüksel KARACA: "Vergi Entegrasyonu: Teori ve Tartışmalar - II", 65.

⁵⁹ Salih ŞANVER: "İşletme Vergiciliği", Maliye Enstitüsü Konferansları, 17 (İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsü Yayını, 1968), 62.

olsun vergi düzenlemelerinin etkili olduğu ve bu düzenlemelerin dikkate alınması gerektiği belirtilebilir⁶⁰.

Vergi sistemi kurum kazançları üzerinde yukarıda belirtildiği gibi değişikliklere neden olurken; buna karşın kurumlar, vergi sistemlerinde yer alan açıklardan yararlanabilecekleri işletme yapıları ve muhasebe teknikleri geliştirebileceklerdir⁶¹.

Vergi alınmasında uygulanan yöntemler, teknikler ve ekonominin içinde bulunduğu durum, vergilerin yaratacağı etkilerin farklılaşmasına neden olmaktadır. Vergi alınmasından doğacak etkilerdeki bu farklılıklar; piyasa koşulları, vergilerin dolaylı ya da dolaysız yapıda olması, vergi konusunun seçimi, matrahın hesaplanmasına ilişkin kayıtlar, vergilerin sürekliliği, vergi oranlarının farklılığı, üzerine vergi konulan mal veya hizmetlere yönelik talep yapısı ve vergi idaresinin tutumu gibi faktörlerden kaynaklanabilmektedir.

Zorunlu nitelik taşıyan ve çeşitli konularda işletmeleri etkileyen vergi uygulamasının işletmeler üzerinde yaratacağı olumsuzlukların önlenmesi bakımından aşağıdaki unsurların göz önünde tutulması gerekmektedir⁶²:

- Benzer nitelikleri taşıyan ve benzer şartlara tabi olan girişimler eşit olmayan vergi yükü altında bırakılarak rekabet güçleri kırılmamalıdır.

- Artan oranlı vergiler sermayeyi tehdit etmemeli ve girişimde bulunma fikrini yok etmemelidir.

- Girişimin devamına yönelik önlemler vergi uygulamasıyla olanaksız hale getirilmemelidir.

⁶⁰ Vergi hukukunun; işletmeler ile vergiler arasındaki ilişkileri inceleyen dalına "işletme vergiciliği" adı verilmektedir (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Adolf GRAF: İşletmecilikte Vergiler, Çev. Ziya ŞENVELİ (Ankara: Maliye Vekaleti Tetkik Kurulu Neşriyatı, 1955); Salih ŞANVER: "İşletme Vergiciliği", 62-84).

⁶¹ Michael DEVEREUX and Mark PEARSON: Corporate Tax Harmonisation And Economic Efficiency (London: The Institute For Fiscal Studies Report Series, 1989), 59.

⁶² Adolf GRAF: a.g.e, 5.

Zorunlu nitelik taşıyan ve zamanla değişebilme özelliği de gösteren vergi düzenlemeleri; girişimcileri işyeri ve uğraş konusu seçiminde, yatırım ve finansman kararlarının verilmesinde, birleşme, devir ve sona erme işlemlerinde olduğu gibi, statü seçiminde de etkilemektedir. Ayrıca enflasyona karşı koruyucu vergi düzenlemeleri de girişimciler üzerinde etkili olmaktadır.

1. İşyeri ve Faaliyet Konusu Seçiminde Etkileri

a. İşyeri Seçiminde Etkileri

İşyeri seçiminde pazar koşulları, hammadde ve enerji kaynaklarının durumu, ulaştırma olanakları, iklim, işgücü, hukuki statü, teşvik tedbirleri gibi unsurların yanı sıra, vergiler de etkili olmaktadır⁶³.

Vergi düzenlemeleri ülke çapında bütünlük arz etmekle birlikte; özellikle federal devlet yapısı içinde biçimlenmiş ülkelerde farklılıklar gösterebilmekte, dolayısıyla işyeri seçiminde girişimcileri etkilemektedir. Ayrıca yerel vergiler işyeri seçimi yanı sıra, işletmelerin sermaye yapısı seçiminde etkili olabilmektedir⁶⁴. Örneğin, Almanya'da vergilerin işletmeler açısından borç – öz sermaye kararları üzerinde etkili olduğu görülmüştür⁶⁵. Bu açıdan, yerel yönetimlerin vergiler konusunda söz sahibi olmaları durumunda; istihdam yaratmaları, gelir sağlamaları gibi nedenlerle girişimcileri kendi alanlarına çekebilmek ya da kendi alanlarındaki girişimcileri koruyabilmek için düzenlemelere girişebilecekleri görülmektedir⁶⁶.

Ülkemizde devlet yapısına bağlı olarak tüm yörelerde aynı vergiler uygulanmaktadır. Farklı bir ifadeyle vergi uygulamaları bakımından bölgesel bazda farklılıklara yer verilmemiştir. Dolayısıyla işyeri seçiminde vergilerin

⁶³ İşyeri seçiminde etkili olan unsurlar konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Tevfik TATAR ve Mithat M. ÜNER: a.g.e., 50-55.

⁶⁴ Reint E. GROPP: "Local Taxes and Capital Structure Choice", International Tax and Public Finance, 9 (2002), 51.

⁶⁵ Reint E. GROPP: a.g.m., 51.

⁶⁶ Lowell K. HARRISS: "İşletmelerin Vergilendirilmesi ve İktisadi Kalkınma", Çev. İzzettin ÖNDER, Maliye Enstitüsü Konferansları, 19 (İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsü Yayını, 1969), 26.

etkili olmadığı belirtilebilir⁶⁷. Ancak, ülkemiz genelinde uygulanan merkezi vergilerde yer verilebilecek farklılıkların işyeri seçimi açısından girişimcileri yönlendirebileceği belirtilebilir⁶⁸.

b. Faaliyet Konusu Seçiminde Etkileri

Girişimciler diğer üretim faktörlerini de bir araya getirerek bir faaliyette bulunacakları zaman, girişecekleri faaliyetin her üretim faktörüne ne sağlayacağını göz önünde bulundurmak zorundadırlar. Vergiler de işletmelerin doğuşu ve faaliyet konusunun seçiminden itibaren işletmeler üzerinde etkili olmaktadır. Çünkü girişilecek faaliyet verginin konusunu oluşturmakta olup, ödenecek vergilerin de bir gider unsuru olarak dikkate alınması gerekmektedir⁶⁹.

Vergi düzenlemeleri gerek işyeri gerekse faaliyet konusu seçiminde girişimcileri yönlendirebilmektedir. Dolayısıyla bu düzenlemelerin istikrarlı ve girişimcileri tereddüte düşürmeyecek biçimde uygulanması gerekmektedir. Çünkü, zorunlu nitelikteki vergi düzenlemeleri girişimciler üzerinde etkili olurken, söz konusu düzenlemelerin değişebilme özelliği dolayısıyla etkileri de değişerek olumlu ya da olumsuz durumlara yol açabilmektedir. Özellikle hukuki güvenlik ilkesine ters düşecek biçimde, herkesin bağlı olacağı hukuk kurallarını önceden bilmesi ve davranışlarını bu kurallara göre

⁶⁷ Mehmet GÜLTEKİN: "Vergilerin İşletmeler Üzerindeki Etkileri", Vergi Sorunları Dergisi, (1979), 187.

⁶⁸ Bu açıdan özellikle kalkınmada öncelikli yörelere tanınabilecek çeşitli olanaklar dikkat çekmektedir. Nitekim 9.4.2003 tarih ve 4842 sayılı Kanun ile değiştirilen yatırım indirimiyle ilgili düzenlemelerde, kalkınmada öncelikli yörelerde bulunan mükelleflere yönelik olarak yer verilmiş olan ayrıcalıkların etkilerinin olduğu belirtilebilir. Ayrıca, 5084 sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile bazı illerde vergi ve sigorta primi teşvikleri uygulamak, enerji desteği sağlamak ve yatırımlara bedelsiz arsa ve arazi temin etmek yoluyla yatırımları ve istihdam olanaklarını artırmaya yönelik olarak getirilen düzenlemeler dikkat çekmektedir. 5084 Sayılı Kanun ile 2001 yılı kişi başına GSYİH tutarı 1.500 ABD doları ve daha az olan illere vergi teşvikleri sağlanmaktadır. 31.12.2008'e kadar çalıştırılan işçilerin ücretleri üzerinden hesaplanan gelir vergisinin; organize sanayi ve endüstri bölgelerinde kurulu işyerleri için tamamının, diğer yerlerdeki işyerleri için %80'inin verilecek muhtasar beyanname üzerinden tahakkuk edecek vergiden terkin edilmesine imkan sağlanmıştır.

⁶⁹ Atilla GÖNENLİ: "Vergi İle İşletme Kararları Arasındaki İlişkiler", Der. Serdar K. BERKSUN ve Fahir BİLGİNOĞLU, Vergilerimizin İşletmelerin Yatırım ve Finansman Kararlarına Etkileri (İstanbul: İ.Ü. İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Yayını, 1975), 10.

düzenlemesine⁷⁰ olanak tanımayan değişiklikler yapılması olumsuz sonuçlar yaratabilmektedir.

Önceden uygulamada olmayan düzenlemelerin, mükellefleri zor durumda bırakacak biçimde yürürlüğe konulması ya da mevcut uygulamaların faaliyete devam edilirken değiştirilmesi de girişimcileri olumsuz etkileyebilecektir. Örneğin; başlangıçta, faaliyet konusu seçimi aşamasında, daha düşük vergi oranlarının uygulandığı, geçici vergi uygulamasının olmadığı, vergi formalitelerinin daha az olduğu, çeşitli istisna ve indirim olanaklarının tanındığı alanlarda faaliyet gösterilmesi yoluna gidilmiş olabilir. Ancak, yukarıda belirtildiği gibi, hukuki güvenlik ilkesine de ters düşecek biçimde değişiklikler yapılması girişimcileri olumsuz etkileyebilecektir.

Vergi düzenlemelerini mevcut haliyle dikkate alarak yatırımlarını vergiden istisna tutulmuş alanlara kaydirmış olan girişimciler, zamanla istisna uygulamasına kendi aleyhlerine olacak biçimde son verilmesiyle zor durumda kalabilirler. Bu durum ise, işletme üzerinde likidite sıkıntısı yaratarak işletmenin ortadan kaldırılmasına kadar gidebilen olumsuzluklara neden olabilecektir.

Görüldüğü gibi, vergilerin faaliyet konusu seçiminde girişimcileri yönlendirici etkileri zamanla değişmekte olup, olumlu bir etken olumsuz bir etken şeklini alabilmektedir. Dolayısıyla işletme davranışlarını etkileyebilecek nitelikteki vergi düzenlemeleri girişimciler tarafından göz önünde bulundurulmalı ve bu yolla ortaya çıkabilecek olumsuzluklar yok edilmeye çalışılmalıdır.

Olaya idare tarafından bakıldığında da, girişimcileri yönlendiren vergi düzenlemelerinin gelişigüzel biçimde değiştirilmemesi gerektiği; gelir kaybına yol açmayacak, yatırımları yönlendirebilecek ve girişimcilerin güvenliğini sağlayabilecek biçimde revize edilmesi gerektiği görülmektedir. Bu açıdan, örneğin; vergi teşviklerinin sürekli olarak aynı şekilde uygulanması

⁷⁰ Mualla ÖNCEL – Ahmet KUMRULU – Nami ÇAĞAN: Vergi Hukuku (Ankara: Turhan Kitabevi, 2003), 45.

durumunda teşvik özelliğini kaybedeceği, idarenin gelir kaybına neden olacağı, yanlış uygulanan teşvik tedbirlerinin maliyetinin yüksek olacağı ve idareyi gelir kaybına uğratacağı görülmeli ve yapılacak değişiklikler buna göre yapılmalıdır.

Ayrıca, vergi düzenlemelerinde değişiklik yapılacağı zaman, faaliyetlerine devam eden girişimcilerin durumlarını etkileyebilecek değişikliklerden olabildiğince uzak durulmalıdır. Çünkü yapılacak değişiklikler sadece faaliyetlerine devam eden girişimcilerin durumlarını etkilemekle kalmayacak, faaliyete başlayacak olan girişimcilerin de güvenini sarsarak yatırımlarda bulunma eğilimini olumsuz etkileyebilecektir.

2. Yatırım ve Finansman Kararlarına Etkileri

Vergilerin girişimciler üzerinde, işletmelerin kuruluş aşamasında olduğu gibi, yatırım ve finansman kararlarının verilmesinde de etkileri olmaktadır. Söz konusu etkiler özellikle iki biçimde karşımıza çıkmaktadır⁷¹.

i. Vergiler sonucunda yaratılan katma değer bir bölümü Hazineye aktarıldığından, girişimcilerin üstlendiği riskin ödülü, başka bir ifadeyle parasal güç azalmakta ve bu durum dinamik bir gelişme politikası izlemeyi amaçlayan girişimciler üzerinde yeni atılımlar yapma konusunda frenleyici etki yapmaktadır.

ii. Vergiler işletmelerin gelişmesinde önemli rol oynayan otofinansman olanaklarını daraltmaktadır.

Yatırım kararlarını girişimcilerin ileride elde edilecek gelir beklentilerinin belirlemesi durumunda, özellikle kar üzerinden alınan vergiler

⁷¹ Öztin AKGÜÇ: "Vergilerimizin Yatırım Kararları Üzerindeki Etkileri", Der. Serdar K. BERKSUN ve Fahir BİLGİNOĞLU, Vergilerimizin İşletmelerin Yatırım ve Finansman Kararlarına Etkileri (İstanbul: İ.Ü. İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Yayını, 1975), 24-25.

yatırım faaliyetlerini daraltıcı yönde etkili olmakta, vergilerin artırılması ise özellikle riski yüksek olan yatırımların yapılmasını engellemektedir⁷².

Girişimcilerin ya da işletme yöneticilerinin vergiyi ortadan kaldırma olanakları olmadığı gibi, bunun işletme finansmanı üzerindeki olumsuz etkilerini tamamen yok etmek olanakları da bulunmamaktadır. Dolayısıyla girişimcilerin ya da işletme yöneticilerinin verginin işletme finansmanı üzerindeki olumsuz etkilerini en az düzeye indirmeye çalışmak ve bunun için de vergi kanunlarının olanak tanıdığı tedbirlere başvurmadan başka çareleri kalmamaktadır⁷³. İşletmelerin finansman güçlerinin korunması bakımından, vergi sistemlerinde yer verilen müesseselere; vergi erteleme müesseseleri, yatırım indirimi istisnası, amortisman ayırma olanakları örnek olarak gösterilebilir.

Girişimcilerin finansman kararları üzerinde; sermaye piyasasının gelişmemiş olması, yatırım planları için sermaye piyasasının onayının alınmasındaki güçlük, söz konusu piyasalardan yararlanabilme olanaklarının farklılığı, dışardan sermaye bulmanın sakıncaları, işletmelerin kendi kendilerine büyüyebilme istekleri etkili olmakta; dağıtılmayan karların önemini artırmaktadır⁷⁴.

Girişimcilerin işletmelerine hakim olma isteği, dış finansman sonucunda hakimiyetlerinin azalacağı endişesi vb. etkenler dış finansman olanaklarıyla yapılabilecek yatırımlara girişilmesini engellemektedir⁷⁵. Dolayısıyla vergi mevzuatında yer alan ve girişimcilerin yatırım ve finansman kararları üzerinde etkili olabilen müesseseler gerek genel nitelikte olsun, gerekse belirli sektörlerde faaliyetlerde bulunan işletmeleri ilgilendirsın, beklenen amaçlara ulaşılabilecek şekilde düzenlenmelidir. Bu açıdan, tarım,

⁷² Salih TURHAN: Vergi Teorisi ve Politikası (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1998), 337.

⁷³ Rüştü ERİMEZ: "Vergilerimizin İşletmelerin Finansman Güçleri Üzerindeki Etkileri Açısından Uygulamada Karşılaşılan Başlıca Sorunlar", Der. Serdar K. BERKSUN ve Fahir BİLGİNOĞLU, Vergilerimizin İşletmelerin Yatırım ve Finansman Kararlarına Etkileri, (İstanbul: İ.Ü. İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Yayını, 1975), 137.

⁷⁴ Selçuk ABAÇ: a.g.e., 25, 26.

⁷⁵ Kenan BULUTOĞLU: Vergi Politikası, 265.

sanayi ya da hizmet sektörlerindeki işletmelere yönelik olabilecek müesseselerin yanısıra; vergi oranları, yatırım indirimi istisnası, amortisman uygulaması, geçmiş yıllara ait zararların indirilebilmesi gibi genel nitelik taşıyan müesseseler söz konusu olabilmektedir.

Verginin fiskal ve ektrafiskal amaçları göz önünde bulundurularak uygulanacak vergi politikasıyla yukarıda sözü edilen araçlar kullanılarak yatırım ve finansman kararları üzerinde etkili olunabildiğine göre, gerek ekonominin içinde bulunduğu konjonktürel durum, gerek kalkınma ile ilgili olarak benimsenen stratejiler dikkate alınarak uygulamaya yön verilmelidir. Bu açıdan, örneğin; yüksek oranlı gelir ve kurumlar vergilerinin yatırım kararlarını ve risk alma arzusunu etkileyeceği unutulmamalı, büyük yatırımları engelleyebileceği göz önünde bulundurularak düzenlemeler yapılmalıdır.

Ayrıca, yatırım indirimi istisnası gibi uygulamalarla girişimciler yönlendirilmeli, amortisman uygulamalarıyla aşınmaya maruz kalan varlıkların değeri bu varlıkların ömrüne dağıtılabilmeli ya da enflasyon düzeltilmesi yoluyla işletmelerin mal varlığı enflasyona karşı korunmalı, işletme ile ilgisi olanların doğru bilgilere ulaşmalarına olanak tanınmalı, işletme karlarının dağıtılmayarak işletmede bırakılması durumunda işletmelerin güçleneceği ve dolayısıyla otofinansman olanaklarının artacağı dikkate alınarak uygulamaya yön verilmelidir.

Benzer şekilde, geçmiş yıl zararlarının indirilebilmesi olanağı tanınarak, vergilerin riskli yatırımlar üzerindeki olumsuz etkileri azaltılmalı, böylece yatırımların teşvik edilmiş olacağı ve sermaye tüketiminin engellenmiş olacağı da unutulmamalıdır⁷⁶.

Çeşitli yollarla kurumlaşma teşvik edilirken, faaliyetlerini sürdürmekte zorlanan kurumlara yardımcı olunarak, bunların faaliyetlerini sürdürmelerinin sağlanması bir tercih olarak göz önünde tutulabilir. Bu amaçla söz konusu kurumlara finansman desteğinde bulunulabilecek olup; finansman desteği

⁷⁶ Öztin AKGÜÇ: a.g.m., 46.

sağlanırken ise, yönetim bozukluğu nedeniyle zor durumda kalan, ancak faaliyetlerini sürdüren kurumlara destek verilmesine dikkat edilmelidir⁷⁷.

3. Tasfiye, Birleşme, Devir, Bölünme ve Hisse Değişimi İşlemlerine Etkileri

Girişimciler, başlangıçta ulaşmak istedikleri amaçlara ulaşmaları, ulaşamayacaklarını görmeleri ya da ellerindeki sermayelerini daha etkili ve verimli bir şekilde kullanabilmek amacıyla tasfiye, birleşme, devir, bölünme ve hisse değişimi gibi çeşitli işlemlere başvurabilmekte; söz konusu işlemlerin yapılması sırasında karşılaşılabilecekleri vergi düzenlemeleri de girişimciler üzerinde etkili olmaktadır. Farklı bir ifadeyle işletmelerin faaliyetlerine son vermeleri ya da başka işletmelerle birleşmeleri olağan durumlar olarak karşımıza çıkmakta olup, bu tür ilişkilerde bulunulması vergilendirme açısından bazı sonuçlar yaratmakta⁷⁸ ve bunlar girişimcileri etkilemektedir.

Şahsi işletmeler açısından, bu türde bir işlemin sahibinin ölümü halinde, kanuni mirasçılarının işletmenin faaliyetine devam etmeleri; yine kazancı bilanço esasına göre belirlenen bir şahsi işletmenin bir sermaye şirketine devrolunması ya da kollektif ve adi komandit ortaklıkların nev'i değiştirilerek sermaye ortaklığına dönüşmesi durumunda ortaya çıkan kazancın gelir vergisine tabi tutulmaması yönündeki düzenlemeler girişimcileri etkilemektedir.

Örneğin; şahıs ortaklıklarının kurumlaşması ve ekonomik açıdan daha güçlü kuruluşlar haline getirilmelerini teşvik etmek amacıyla getirilen kollektif ve adi komandit ortaklıkların nev'i değiştirilerek sermaye ortaklığına dönüşmesi durumunda ortaya çıkan kazancın gelir vergisine tabi

⁷⁷ Mehmet KARADUMAN: "Zor Durumdaki Şirketlere Tanınan Vergi ve Finansman İmkanları", 1987 Teftiş Kurulu Konferansları III (Ankara: Maliye Bakanlığı, Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Yayını, 1988), 14.

⁷⁸ Doğan ŞENYÜZ: Türk Vergi Sistemi (Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 2003), 303.

tutulmaması⁷⁹ yönündeki uygulama gerçekten girişimcilerin sermaye ortaklıklarına yönelmelerini sağlayabilecektir.

Sermaye ortaklıkları açısından da tasfiye, birleşme, devir, bölünme ve hisse değişimi işlemleri sırasında karşılaşılan vergi düzenlemeleri girişimcileri etkilemektedir. Tasfiye, bir işletmenin faal iktisadi girişimciliğine son verme aşaması olup, bu yolla işletmelerin mal varlığı paraya çevrilmekte, alacakları tahsil edilip, borçları ödenerek işletme sona erdirilmektedir⁸⁰. Birleşme ise, pazar payını artırmak, rekabeti sona erdirmek, ölçek ekonomilerine ulaşmak gibi amaçlarla, birden fazla işletmenin kendi hukuki varlıklarını sona erdirerek yeni bir hukuki varlık haline geçmeleridir. Birleşme durumunda infisah eden işletmeler bakımından tasfiye işlemlerinin yapılması gerekmektedir.

Birleşmenin özel bir şekli olarak karşımıza çıkan devir halinde ise, belirli koşullar çerçevesinde olmak üzere, devredilen işletmenin sadece devir tarihine kadar sürdürdüğü faaliyetlerinden elde edilen kazançlar vergilendirilip, devirden doğan kazançlar vergilendirilmediğinden, söz konusu işlemin vergisiz birleşme olarak nitelendirilmesi mümkündür⁸¹.

Ayrıca, tam mükellefiyete tabi sermaye şirketleri açısından, şirketin tasfiyesiz feshedilmesi yoluyla bütün mal varlığı, alacak ve borçları kayıtlı değerleri üzerinden mevcut ya da yeni kurulacak tam mükellefiyete tabi iki ya da daha fazla sermaye şirketine devredilerek onun iştirak hisselerinin alınması yoluyla tam bölünme; yine tam mükellef bir sermaye şirketinin veya bu mahiyetteki bir yabancı kurumun Türkiye'deki işyeri veya daimi temsilcisinin bilançosunda yer alan gayrimenkuller, iştirak hisseleri vb.'nin kayıtlı değerleri üzerinden tam mükellef bir sermaye şirketine devredilmesi yoluyla kısmi bölünme; tam mükellef bir sermaye şirketinin, diğer bir sermaye şirketinin hisselerini devralması ve karşılığında kendi şirketinin iştirak hisselerini vermesi yoluyla hisse değişimi işlemlerine girişmesi söz konusu olabilir.

⁷⁹ Abdurrahman AKDOĞAN: Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması (Ankara: Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti., 2004), 236.

⁸⁰ Abdurrahman AKDOĞAN: Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması, 338.

⁸¹ Doğan ŞENYÜZ: a.g.e., 314.

Yukarıda belirtildiği üzere işletmelerin varlıklarını sona erdirmeye ya da yeni bir işletme oluşturma aşamasında karşılaştıkları tasfiye, birleşme, devir, hisse değişimi, bölünme gibi işlemler de girişimcileri etkilemektedir. Şöyle ki, bir işletmenin kısmen ya da tamamen devrinden elde edilebilen kazançlarla, ortaklık hak ve hisselerinin devir ve temlik ile satışından doğan kazançların vergilendirme rejimi girişimcileri yönlendirmektedir. Yine işletmelerin birleşmeleri sonucunda, söz konusu işletmelere ait olabilecek zararların mahsup edilebilme olanakları da girişimciler üzerinde olmaktadır⁸².

İşletmeler büyümelerinin sonucunda ya da iktisadi açıdan daha verimli olacaklarını kabul ettikleri hallerde diğer işletmeleri bünyelerine alırken ya da hukuki statülerini değiştirirken, mutlak surette kendilerine en uygun gelen hukuki statüye bürünme yolunu seçecekler ve daha etkin bir çalışma için birleşme yoluna gideceklerdir⁸³. İşte bu aşamada karşılaşılabilen ve girişimciler üzerinde etkili olduğu görülebilen vergi düzenlemelerinin olumsuz etkileri yok edilmeye çalışılmalı ve olumlu sonuçlar yaratabilecek düzenlemelere yer verilmeli, olumlu sonuçlar yaratabilecek işlemlerin gerçekleştirilebilmesi bakımından girişimcilere olanaklar tanınmalıdır.

4. İşletmelerin Büyümelerine Etkileri

İşletmelerin büyüme ve gelişme olanakları, daha işletmelerin kuruluş aşamasındaki büyüklüğü ve amaçlarına bağlı olarak değişmektedir. İşletmeler kuruluş aşamasında genel olarak büyümeyi amaçlamakta; belirli büyüklüklerin üzerinde kurulmuş olmaları, ilerleyen zaman içerisinde bu işletmelerin büyüme olanaklarının ve hızlarının daha fazla olmasını sağlamaktadır. Çünkü belirli büyüklükteki işletmeler en azından rahatlıkla kredi bulabilmekte, bundan da önemlisi söz konusu işletmelerin rekabet gücü daha fazla olmaktadır.

Adi ortaklıklar ve şahıs ortaklıkları, küçük sayılabilecek ortaklıklardır ve çoğunlukla aile şirketi sayılabilecek nitelikler taşımaktadırlar. Bu nitelikleri

⁸² Mehmet GÜLTEKİN: a.g.m., 196.

⁸³ Kenan BULUTOĞLU: Türk Vergi Sistemi (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1976), 315.

dolayısıyla adi ortaklıkların ve şahıs ortaklıklarının sahipleri, ihtiyat olarak ayrılan paraları kendi paraları gibi düşündüklerinden, ihtiyat ayırma eğilimlerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Buradan hareketle söz konusu ortaklıkların sahipleri, tasarruflarının tümünü ortaklığa yatırmayı tercih etmektedirler. Büyük ortaklıklarda ise, yöneticilerle hissedarların yaklaşım ve menfaatleri farklı olduğundan ihtiyat ayırma eğilimi yüksek olmayabilir.

Dış finansman olanakları açısından bakıldığında da, küçük ortaklıkların dış finansman olanaklarının çok fazla güçlü olmadığı görülmektedir. Oysa büyük ortaklıkların dış finansman olanakları daha fazladır. Çünkü bunlar finans piyasasından kolaylıkla ya da küçük işletmelerden daha kolay kredi bulabilmekte; hisse senedi çıkararak sermaye piyasasından olanak sağlayabilmektedir. Küçük ortaklıklarda sermaye piyasasından kredi alma olanaklarının zayıf olması onların büyümelerinde önemli bir engel oluşturmakta; söz konusu ortaklıkların büyümeleri daha çok dağıtılmayan karlarla otofinansman yoluyla mümkün olmaktadır⁸⁴. Dolayısıyla dağıtılmayan karların vergilendirilme biçimi, bu karlara uygulanan vergi oranları işletmelerin büyüme ve gelişmeleri üzerinde etkili olmaktadır.

Bu açıdan, vergi uygulamalarının işletmelerin büyümeleri üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması ve vergi mevzuatında işletmelerin büyümelerini teşvik edici düzenlemelere yer verilmesi gerekmektedir. Bu amaçla özellikle küçük işletmelerin güçlendirilmesine yönelik vergi politikası izlenerek, söz konusu işletmeler açısından vergi oranları farklılaştırılabileceği gibi, yine bu işletmelere yönelik olarak vergi istisnalarına yer verilebilecektir.

Vergi sistemimizde kurum kazançları üzerinden yapılacak tevkifat, karın dağıtılması aşamasına bırakılmış; karın sermayeye eklenmesi kar dağıtımı sayılmayarak, önemli bir vergi avantajı sağlanmıştır. Ayrıca, iştirak kazançları istisnasına yer verilerek, kurumların, tam mükellefiyete tabi bir başka kuruma iştiraklerinden elde edecekleri kazançlar vergi dışında tutulmuştur. Bu yolla iştirak edilen kurumun güçleneceği açıktır.

⁸⁴ Kenan BULUTOĞLU: a.g.m., 223.

Vergi düzenlemelerinin tasfiye, birleşme, devir, bölünme ve hisse değişimi işlemlerine etkileri incelenirken belirtildiği üzere, işletmelerin kurumlaşarak ekonomik açıdan daha güçlü hale gelmelerini teşvik etmek amacıyla da çeşitli vergi kolaylıklarına yer verilmiştir.

5. Statü Seçiminde Etkileri

Kurumlaşma açısından; işyeri ve uğraş konusu seçiminde; yatırım ve finansman kararlarının verilmesinde; tasfiye, birleşme, devir, bölünme ve hisse değişimi aşamalarında olduğu gibi işletme hukuki statüsünün seçiminde de vergi düzenlemeleri girişimciler üzerinde etkiler yaratmaktadır. Buna bağlı olarak, öncelikle vergileme yoluyla müdahale açısından girişimcileri yönlendiren vergi düzenlemelerinin amaçları ortaya konulacak, daha sonra söz konusu düzenlemelerin tek şahıs işletmesi kurma ya da şirketleşme açısından etkileri incelenecektir.

a. Tek Şahıs İşletmesi Kurma Ya da Şirketleşme Açısından Vergi Düzenlemelerinin Amaçları

Tek şahıs işletmeleriyle bir hukuki statü altında kurulmuş olan ortaklıklar vergi düzenlemeleri yönünden karşılaştırılırken, farklı bir ifadeyle vergi düzenlemelerinin girişimcileri ne yönde hareket ettirdiği incelenirken, her girişim türünü ilgilendiren harcamalar üzerinden alınan vergiler göz ardı edilerek, özellikle gelir üzerinden alınan vergiler bakımından analizler yapılması büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan, ödenen verginin miktarının yanı sıra, zamanının da dikkate alınması gerekmektedir⁸⁵.

Girişimciler gelir vergisi ya da kurumlar vergisi uygulamalarında karşılarına çıkabilecek vergi düzenlemelerini dikkate alarak; örneğin, sermaye ortaklıklarında işletme sahibi olarak işletmeden ücret vb. karşılıklar alabilmeleri ya da yine sermaye ortaklıklarında dağıtılmayan karlar yoluyla

⁸⁵ Salih ŞANVER: "İşletme Vergiciliğinde Hukuki Şekil Seçimi", İktisadi ve Ticari İlimler Dergisi, 14 (İstanbul: Özel İktisadi ve Ticari İlimler Yüksek Okulu Yayını, 30 Haziran 1968), 13.

işletme politikasını istedikleri şekilde yönetebilecek olmaları nedeniyle bu türde ortaklıklara doğru yönelebileceklerdir.

İşte bu aşamada girişimcileri yönlendirebilmek bakımından getirilecek vergi düzenlemelerinin amaçlarının iyi bir şekilde belirlenmesi, bu tür düzenlemelerden neler beklendiğinin ortaya konulması ve bu amaçlara ulaşmak için girişimcilerle diyalog kurulması gerekmektedir.

Girişimcileri yönlendirebilecek nitelikteki vergi düzenlemelerinin amaçları da; en genel anlamda vergilemede etkinliğin sağlanması ve sosyo-ekonomik hedefleri gerçekleştirmek olarak belirlenebilir.

aa. Vergilendirmede Etkinliği Sağlamak

Girişimciler, kar etmek ve işletmenin piyasa değerini artırarak sürekliliğini sağlamak amacıyla en etkin çalışma biçiminin, en verimli karar ve tercihlerin neler olacağı ve faaliyetlerinin politikalar doğrultusunda gerçekleştirilebilmesi bakımından gerekli araştırmaları yapmakta, öngörülerde bulunmaktadır⁸⁶. Bu süreç içerisinde karşılaşılan mali yükümlülükler girişimcilerin davranışlarını etkilemekte, onları yönlendirmektedir. Bu yönlendirme ise, mali yönetimin etkinliğine bağlı olarak işlemektedir. Dolayısıyla vergilendirmede etkinliği sağlamak bakımından mali yönetim, girişimcilerin vergi mevzuatına uygun hareket etmelerini sağlamak durumundadır.

Mali yönetim; iyi bir yönlendirici olmak ve bu yolla bazı hedeflere ulaşmak istiyorsa, özellikle girişimcilerin yapacakları faaliyetlerin vergi sonuçları konusundaki belirsizlikleri ortadan kaldırmak ve bütün işletme türlerine aynı mesafede kalarak rekabet eşitliği sağlamak durumundadır⁸⁷.

Gerek tek şahıs işletmelerinden gerekse ortaklıklardan alınacak vergilerin doğruluğu, birer vergi mükellefi olan girişimcilerin mali

⁸⁶ Abdurrahman AKDOĞAN: Kamu Maliyesi (Ankara: Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti, 2003), 12.

⁸⁷ Lowell K. HARRISS: a.g.m., 40.

yükümlülüklerini sağlıklı bir şekilde yerine getirmeleriyle mümkün olmakta, ayrıca mali yönetimin etkinliği de bu açıdan önemli rol oynamaktadır. İşletme – vergi ilişkisi, belge ve kayıt düzeninin kurulmasından, kazancın beyanına kadar ve hatta sonrasındaki her aşamada devam etmektedir.

Denetim kolaylığı sağlamak ve bu yolla vergi gelirlerini artırmak isteyen mali yönetimin amaçları doğrultusunda uygulamaya yön vermesi gerekmektedir. Bu açıdan bütün girişim türleri bakımından geçerli olabilecek genel nitelikteki temel vergi düzenlemeleri uygulamaya konulmalı, daha sonra girişimcileri yönlendirebilecek ayrıcalıklı vergi düzenlemelerine yer verilmelidir.

Ancak mükelleflerin bilinçlendirilmesi; sağlıklı bir belge ve kayıt düzeninin oluşturulması, vergi denetiminin artırılması ve sonuçta vergi gelirlerinin artırılmasına yönelik uygulamalar, vergi uygulamasının başarılı bir şekilde yürütülebilmesi bakımından geçerlilik taşıyan vergi ilkelerinden sapmalara neden olmamalıdır. Bu doğrultuda getirilecek vergi kolaylıkları, vergilendirme de etkinliğin sağlanmasına yardımcı olacak ve uzun vadede vergi gelirlerinin artmasını sağlayacaktır.

ab. Sosyal ve Ekonomik Amaçları Gerçekleştirmek

Verginin temel amacı, gelir sağlamak olmakla birlikte, vergilendirme yoluyla bazı sosyal ve ekonomik amaçların gerçekleştirilmesine de çalışılmaktadır. Devlet, gerek gelirlerin elde edilmesi aşamasında, gerekse bunların harcanması sırasında ekonomik yapı üzerinde etkili olmaktadır. Dolayısıyla özellikle gelirlerin toplanması aşamasında belirli alanlara tanınabilecek ayrıcalıklar istenilen hedeflere ulaşılmasında yararlı olabilecektir.

Örneğin, büyük çaplı işletmelerin kurulmasını ve bu yolla istihdam sorunun çözülmesini amaçlayan devlet, istenilen kapasitedeki girişimlere yönelik olarak vergi teşvikleri ya da kolaylıkları sağlayıp sonuca ulaşabilecektir. Yine benzer şekilde, yatırımların artırılmasını sağlamak

amacıyla belirli özelliklerdeki girişimlere yapacakları yatırımlar için ayrıcalıklı vergi düzenlemeleriyle yön verilebilecektir.

Girişimcilerin kurmak isteyecekleri işletme türleri üzerinde yönlendirici olmayı amaçlayan mali yönetim, getireceği vergi düzenlemelerinin amaçlarına uygun olmasına dikkat etmeli, beklenilenin aksine sonuçlar yaratan ya da yaratabileceği görülen düzenlemeler gözden geçirilerek bunların aksaklıkları giderilmelidir. Çünkü bu şekilde bir çalışma yapılmadan ve getireceği yük ile sağlayacağı faydalar kıyaslanmadan yürürlüğe konulacak vergi düzenlemeleri vergi ilkelerine aykırı sonuçlar yaratacak ve toplumun vergi konusundaki duyarlılığının azalmasına ve hatta yok olmasına yol açabilecektir. Başka bir ifadeyle, vergi politikaları yoluyla, vergi uygulamasının etkilerinden doğan sonuçları göz önünde bulundurarak vergilerin girişimciler üzerindeki caydırıcı etkileri olanaklar dahilinde giderilmeye çalışılmalı, özendirici etkileri ise desteklenmelidir⁸⁸.

b. Tek Şahıs İşletmesi Kurma Ya da Şirketleşme Açısından Vergi Düzenlemelerinin Etkileri

Tek şahıs işletmesi kurma ya da ortaklıklar kurma yönünden vergiyle ilgili çeşitli işlemler ve vergilemeden kaynaklanan maliyetler ile gerek işletmelerin gerekse devletin vergi planlamaları da girişimciler üzerinde etkili olmaktadır.

ba. İşletmeler ve Vergi İle İlgili İşlemler

Vergi alınırken, toplumun özelliklerinin bilinmesinin yanında, vergi koymanın yol açabileceği maliyet ve olumsuzlukların da dikkate alınması gerekmektedir. Dolayısıyla vergide konu seçiminden, verginin yasal dayanaklarına ve işleyişine kadar olan süreçte bilinçli hareket edilmeli⁸⁹,

⁸⁸ Muhittin ACAR: 1984 Sonrası Türk Kurumsal Vergi Yapısındaki Gelişmelerin Mütasebbislik Üzerindeki Özendirici / Caydırıcı Etkisi (Ankara: DPT - Sosyal Planlama Başkanlığı, 1990), 3.

⁸⁹ Abdurrahman AKDOĞAN: "Vergilendirme Bilinci ve Vergi Planlaması", G.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12, 1-2 (Ankara, 1996), 357.

finansal ihtiyaç en uygun kaynaklardan ve toplumun davranışları dikkate alınarak karşılanmaya çalışılmalıdır.

Bu açıdan gerek yönetimden, gerekse mükelleflerden kaynaklanan çeşitli etkenlerin göz önünde bulundurularak uygulamaya yön verilmesi gerekmektedir. Çünkü söz konusu etkenler girişimcilerin kararları üzerinde etkili olmaktadır.

Şöyle ki, sermaye ortaklıkları açısından, ortakların sadece koydukları sermaye ile sorumlu tutulabilmesi, sermaye piyasalarından hisse senedi ve tahvil ihracıyla daha geniş ölçüde yararlanabilmeleri, dağıtılmayan karların daha düşük vergilendirmeye tabi tutulması ya da hiç vergilendirilmemesi dolayısıyla tasarruflarını vergi tahribinden koruyabilmeleri, ortaklık statüsü altında güç ve prestij elde edilmesi⁹⁰ etkili olmakla birlikte, tüm bu uygulamaların ağır vergi yükümlülükleri getirmesi durumunda olumsuzluklarla karşılaşılacağı açıktır.

Vergi uygulamalarının girişimciler üzerindeki etkilerini kontrol edebilmek ve bu yolla onları istenilen girişim türlerini kurmaya yönlendirebilmek bakımından, yukarıda belirtilen işlemlerde mükelleflere zorluklar yaratmak yerine, onlara yardımcı olunmalı ve istenilmeyen sonuçların oluşumu engellenmelidir. Bu açıdan, belge ve kayıt düzeninin oluşturulmasından, verginin hesaplanmasına ve ödenmesine kadar ki tüm işlemler amaca uygun biçimde revize edilmelidir.

bb. İşletmeler ve Vergi Maliyetleri

İşletmeler açısından vergiler, maliyetler arasında yer alırken ve bir faaliyete başlama aşamasında göz önünde bulundurulurken, vergiyle ilgili

⁹⁰ Selçuk ABAÇ: a.g.e., 24 .

işlemlerin yapılabilmesi bakımından söz konusu olan vergi maliyetlerinin de dikkate alınması gerekmektedir⁹¹.

Vergiye rağmen girişimlerde bulunulması ya da mevcut girişim yapısının sürdürülmesi, söz konusu girişimler dolayısıyla sağlanan faydaların vergi dolayısıyla katlanılan maliyetlerden yüksek olmasına bağlıdır. Çünkü girişimciler vergi sisteminde yer alan uygulamalardan etkilenmektedir.

Girişimcileri yönlendirmeyi amaçlayan devlet, verginin konulması ve uygulanmasıyla ilgili olarak ortaya çıkan ve kendisinin katlandığı vergilemenin açık maliyetlerinin yanısıra; mükelleflerin ödevlerini yerine getirirken katlanmak zorunda olduğu, danışmanlara yapılan ödemeler, vergi işlerini yürüten personele yapılan ödemeler gibi gizli maliyetleri de dikkate almalı; gerekli gördüğü takdirde girişimcileri yönlendirmeyi amaçladığı alanlarda onların karşılaşılabilecekleri maliyetleri paylaşmalıdır.

bc. İşletmeler ve Vergi Planlaması

İşletmeler, bir taraftan sermaye oluşumunu engellediği ve işletmelerin güvenliğini tehlikeye soktuğu gibi gerekçelerle politik baskı yollarıyla vergilerin artışına ve ekonomik politikaların uygulanmasına karşı çıkarken⁹², diğer taraftan veri vergi sisteminde davranışlarını planlamakta⁹³; ödemeleri söz konusu olabilecek vergilerden tasarruf edebilmek amacıyla çeşitli önlemler almaktadırlar. Farklı bir ifadeyle mükellefler ve vergi sorumluları; iktisadi ve mali olanakları ile ödemeleri gereken vergi arasındaki ilişkiyi belirlemekte, kanunlara

⁹¹ Vergi maliyetleri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Abdurrahman AKDOĞAN: "Vergilemenin Açık ve Saklı Maliyeti ve Vergileme Açısından Önemi", Yeni İş Dünyası Dergisi, 16 (Şubat 1981).

⁹² Girişimcilerin ya da iş aleminin bütünüyle bir baskı grubu olarak vergilerin artışını ve vergi düzenlemelerinin uygulanmasını engellemesi mümkün olmakla birlikte, köklü gerekçelere dayanan toplum ekonomisi dikkate alındığında bu baskı kolay bir şekilde benimsenememektedir.

⁹³ Salih ŞANVER: "İşletme Vergiciliği", 63.

aykırı olmayan uygulamalarıyla ödemeleri gereken vergiyi asgariye indirmeye çalışmaktadırlar⁹⁴.

Mükellefler kanunlarda yer alan boşluklardan yararlanarak, vergiye tabi işlemlerden yapmayarak, muaflik ve istisna kapsamına giren işlemlerle uğraşarak vergiyi doğuran olaya neden olmadan vergi yüklerini azaltmaya çalışmakta; bu açıdan mükelleflerin bilgi düzeyi, ekonomik durumu, danışmanlardan yararlanma olanakları etkili olmaktadır⁹⁵.

Vergi yükünün azaltılabilmesi bakımından, vergi kanunlarında tanınan olanaklardan yararlanılması mükelleflerin en doğal haklarıdır. Bu yolla işletmeler rakipleriyle daha iyi rekabet edebilecektir. Şöyle ki; iki işletmeden biri kanunlarının tanıdığı hakları kullanarak daha az vergi öderken, diğer işletme bu haklardan yararlanmıyor ve daha fazla vergi ödüyorsa, ikinci işletmenin rekabet etme şansı daha az olacaktır. Bu açıdan mükelleflerin bilgi düzeyi ve danışmanlardan yararlanma olanakları büyük önem taşımaktadır⁹⁶.

Mükellefler kendilerine tanınmış olan kanuni sınırlamalar dahilinde vergi yüklerini azaltabileceklerdir. Vergi yükünün azaltılması bakımından söz konusu olabilecek düzenlemelerden yararlanma olanaklarının bütün işletmeler açısından aynı olmaması, belli işletme türlerinde yoğunlaşmalara neden olabilecektir. Dolayısıyla bu tür olanaklar tanınırken, belirli koşullara bağlanması, sağlıklı bir vergi sisteminin oluşumunda rol oynayabilecektir.

Mükellefler vergi yüklerini asgariye indirme çabası içindeyken, devlet de ihtiyacı olan geliri en uygun kaynaklardan sağlamaya çalışmalı, toplumun

⁹⁴ Vergi mükelleflerinin ödemeleri gereken vergiyi asgariye indirmek amacıyla çalışmalarına mikro (şahsi) vergi planlaması adı verilmektedir (Bkz. Abdurrahman AKDOĞAN: Kamu Maliyesi, 183).

⁹⁵ Abdurrahman AKDOĞAN: Kamu Maliyesi, 183.

⁹⁶ Bülent ŞİŞMAN: İşletmelerde Vergi Planlaması Yöntemleri (Ankara: Yaklaşım Yayınları, 2003), 35.

davranışlarını ve yaklaşımlarını dikkate alarak vergi uygulanmasına yön vermelidir⁹⁷.

Girişimciler vergi planlaması yoluyla vergi yüklerini asgariye indirmeye çalışırken, devlet de kendi açısından vergi planlaması yaparak vergi uygulamasını yönlendirmelidir. Burada devletin gerçekleştireceği işlemler, girişimcilerin gerçekleştireceği işlemleri belirlemekte; belirli işletme türlerine tanınacak ayrıcalıklar işletme statüsünün belirlenmesinde rol oynamaktadır. Dolayısıyla devlet vergi planlaması yaparken ulaşmak istediği sonuçlara göre uygulamaya yön vermelidir.

6. Enflasyona Karşı Koruyucu Vergi Düzenlemelerinin Etkileri

Vergi mevzuatında girişimcileri enflasyona karşı koruyucu düzenlemelere yer verilmiş ya da verilmemiş olması da onlar üzerinde etkili olmaktadır. Şöyle ki, enflasyondan kaynaklanan nominal getirilerin vergilendirilmesi söz konusu olabilmekte⁹⁸, bu durum girişimcileri olumsuz etkilemektedir. Çünkü, enflasyondan kaynaklanan getirilerin vergilendirilmesi, ortada kazanç yokken vergi ödenmesi anlamına gelmektedir⁹⁹. Farklı bir ifadeyle girişimciler ortada reel getiri yokken, nominal getirileri üzerinden yüksek oranda vergilendirilmekte, bunun sonucunda negatif getiriyle karşılaşabilmektedirler.

Yapılması gereken enflasyonun etkisini yok ettikten sonra kalan reel getirinin vergilendirilmesi olup, bunun için elde edilen kazançların tam olarak enflasyona endekslenmesi, başka bir ifadeyle enflasyondan arındırılması gerekmektedir¹⁰⁰. Aksi halde girişimciler faaliyetlerini durdurmak zorunda

⁹⁷ Devletin, verginin konulma amaçlarına maksimum hizmet sağlayacak şekilde vergi uygulamasını gerçekleştirmesine makro vergi planlaması adı verilmektedir (Bkz. Abdurrahman AKDOĞAN: Kamu Maliyesi, 183).

⁹⁸ Farklı bir ifadeyle, işletmeler enflasyon nedeniyle gerçek olmayan (fiktif) gelirler üzerinden vergilendirilebilmekte, bu durum enflasyon vergisi olarak anlandırılmaktadır.

⁹⁹ Joseph E. STIGLITZ: Kamu Kesimi Ekonomisi, Çev. Ömer Faruk BATIREL (İstanbul: Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayını, 1994), 667.

¹⁰⁰ Joseph E. STIGLITZ: a.g.e., 669.

kalabilecekleri gibi, yeni girişimlerde bulunmak isteyen şahıslar da bu isteklerinden vazgeçebileceklerdir.

Enflasyon girişimciler üzerinde çeşitli etkiler yaratmaktadır¹⁰¹. Örneğin; işletmenin faaliyetleri hakkında yanlış izlenimler edinilmesi, nominal kar üzerinden ödenen vergilerin gerçek kara göre yüksek oranlara çıkması, nominal karların etkisiyle kar dağıtımında aşırı uygulamalara gidilmesi, yanlış üretim hatları seçilmesi, yanlış fiyat politikaları izlenmesi enflasyonun yaratabileceği etkiler arasında yer almaktadır.

Enflasyonun yukarıda belirtilen etkilerine karşı, faaliyetlerini sürdürmek isteyen girişimcilerin bu etkileri görmeleri ve kararlarını buna göre almaları gerekirken; devletin de vergi düzenlemeleriyle girişimcileri enflasyonun olumsuz etkilerinden koruması gerekmektedir¹⁰².

Girişimcilerin enflasyona karşı korunması amacıyla geliştirilmiş olan enflasyon düzeltmesi (VUK. mük. md. 298), azalan bakiyeler usulüyle amortisman (VUK. mük. md. 315/2/2), sabit kıymetler yenileme fonu (VUK. md. 328), yatırım indirimi istisnasında endeksleme (GVK. md. 19/2) gibi uygulamalar mükellef grupları açısından yönlendirici olmaktadır.

Özellikle yüksek enflasyon dönemlerinde girişimcilerin ve işletme yöneticilerinin belirsizlikler ve riskler dolayısıyla uzun vadeli yatırımlardan kaçınmaları kurumlaşmanın önündeki önemli engellerdir. Bu açıdan enflasyon düzeltmesine, başka ifadeyle enflasyon muhasebesine geçilmiş olması önem taşımaktadır. Enflasyon düzeltmesi, muhasebe sisteminin doğru bilgileri vermesini sağlamakta, fiyat hareketlerinin işletme değerlerine etkilerini sergilemektedir. Dolayısıyla işletmelerin ekonomik yaşamda başarılı olabilmelerine katkı sağlamaktadır.

¹⁰¹ Osman YILMAZ: "Enflasyon - Vergi ve İşletmeler", Yaklaşım Dergisi, 40 (Nisan 1996), 87, 88.

¹⁰² Osman YILMAZ: "Enflasyon - Vergi ve İşletmeler", 87.

Enflasyon muhasebesi, tarihi değerlerin düzeltilmesini hedeflemektedir. Ayrıca temelde mali tabloların gerçeğe uygun duruma getirilmesini ve sermayenin gerçek değeri ile korunmasını amaçlamaktadır. Enflasyon muhasebesi yoluyla, muhasebe sosyal sorumluluk görevini, başka bir deyişle toplumu doğru şekilde bilgilendirmek görevini yerine getirmiş olacaktır.

Enflasyona karşı tam korumanın sağlanmamış olması, kişileri risk alarak girişimde bulunmak yerine, enflasyona karşı tam korumanın sağlandığı alanlara yönlendirecektir. Nitekim, 1995 yılında yapılan bir araştırmaya göre, en büyük 500 sanayi kuruluşunun toplam karlarının yaklaşık % 60'ı faiz gelirlerinden oluşmakta olup; bu durum söz konusu kuruluşların yatırım yapmaktansa, devlete borç verme yoluna gittiklerini göstermektedir¹⁰³.

III. KURUMLAŞMA AÇISINDAN GİRİŞİMCİLERİ YÖNLENDİREN DİĞER UNSURLAR

Kurumlaşma açısından, işletmelerin hukuki statüleri üzerinde vergi düzenlemelerinin yanı sıra; ortak sayısı, ortaklar arasındaki ilişkiler, ortakların sorumlulukları; sermayenin toplanması, halka açılma olanakları gibi hususlar da etkili olmaktadır. Kurumlaşma açısından girişimcileri yönlendiren vergi düzenlemelerinin dışındaki diğer unsurların vergi düzenlemelerinden tamamen soyutlanması mümkün değildir. Farklı bir ifadeyle belirtilen unsurların da vergi açısından önemli etkileri ve sonuçları bulunmaktadır.

A. Ortak Sayısı, Ortaklar Arasındaki İlişkiler ve Ortakların Sorumlulukları

Kişiler bir girişimde bulunma kararı aldıktan sonra ya da mevcut girişimlerine yeni bir yapı kazandırmak istediklerinde yerine getirmek zorunda

¹⁰³ 500 büyük sanayi kuruluşunun bu şekilde davranmasında yüksek faiz oranlarının etkisinin olduğu da belirtilebilir. Ancak, özellikle yüksek enflasyon ortamında yeni girişimlerde bulunmanın riski ve mevcut faaliyetlerden elde edilen gelirlerin de tam olarak enflasyona endekslenmeden vergilendiriliyor olmasının sanayicileri devlete borç vermeye yönlendirdiği açıktır.

oldukları çeşitli yönetsel ve örgütsel gerçeklerle karşılaşmaktadırlar. Bu açıdan, işletmenin ortak sayısı, bu ortakların ilişkileri ve sorumlulukları belirleyici olabilecek niteliktedir.

1. Ortak Sayısı ve Ortaklar Arasındaki İlişkiler

Tek şahıs işletmelerinde, işletme sahibi tek şahıs olup, işletme ile ilgili kararları bu kişi kendisi vermekte ve sonuçlarına da katlanmaktadır. Ancak ortaklıklarda iki ya da daha fazla kişi bir ekonomik amaca ulaşmak için para, mal ve emeklerini birleştirmektedirler. Dolayısıyla işletme kuracak girişimcilerin sayısı ve bunlar arasındaki ilişkiler kurumlaşma açısından işletmenin hukuki statüsü üzerinde etkili olmaktadır.

Bu açıdan, örneğin, kanunlarla belirlenmiş en az ya da en fazla ortak sayıları belirleyici olabilecektir. Ayrıca, geniş bir ortaklar kitlesini bir araya getirebilen hukuki statülerdeki ortaklıklarda, gruplaşmaların ya da çıkar ve güç mücadelelerinin ortaya çıkabilecek olması da belirleyici nitelik taşımaktadır¹⁰⁴.

Özellikle sermaye ortaklıklarının ortaklarından bağımsız bir kişiliğe sahip olması, ortakların aralarındaki ilişkileri de etkilemektedir. Ancak ortakların şirkete ortak olmayan üçüncü kişilerden farkı olmadığından, şirket – ortak ilişkileri özellik arz etmemeli; alım – satım, borçlanma – alacaklanma üçüncü kişilerle nasıl gerçekleştiriliyorsa ortaklarla da aynı biçimde olmalıdır. Bu durum, şirketi ortaklardan ayrı bir kişilik olarak kabul etmenin sonucudur¹⁰⁵.

2. Ortakların Sorumlulukları

Gerek tek şahıs işletmeleri, gerekse adi ortaklık, kollektif ortaklık ve komandit ortaklıklar işletme sahip ve ortaklarının kişiliklerinin egemen olduğu

¹⁰⁴ Kemal TOSUN: "İşletmelerde Hukuksal Biçimin Seçimi ve Örgütlenmesinin Temel İlkeleri", I.Ü. İktisat Fakültesi Dergisi, 4, 2 (1975), 8.

¹⁰⁵ Osman YILMAZ: "Sermaye Şirketleri-Ortaklar İlişkisi, Vergi ve Muhasebe Boyutu", Yaklaşım Dergisi, 37 (Ocak 1996) 109.

hukuki statüler olup, bu tür işletmelerde sınırsız sorumluluk söz konusudur. Farklı bir ifadeyle, işletmenin borç ve yükümlülükleri yerine getirilmediğinde; işletme sermayesinin yanısıra, sınırsız sorumlu durumda bulunan ortakların şahsi mal varlıkları da dikkate alınmaktadır.

Söz konusu hukuki statülerde ortaklar için geçerli olan sınırsız sorumluluk, kurumlaşmada bu tür hukuki statülerin seçilme isteğini azaltmaktadır. Ayrıca yine bu sınırsız sorumluluk, belirtilen türdeki işletmelerin büyüme ve gelişmelerini de olumsuz etkilemektedir. Sınırsız sorumluluk yükleyen yapılarda güvenilir ortak veya yönetici bulmak zorunluluğu merkezci örgütlenme ve yönetimin egemen olması sonucunu yaratmakta, merkezkaç örgütlenme ve yönetimin sunacağı olanaklardan yararlanmayı güçleştirmektedir¹⁰⁶.

Çeşitli ortaklıklar açısından vergi borçları yönünden de ortakların sorumlulukları farklılaştırılmıştır. İkinci bölümde bu konu üzerinde ayrıntılı biçimde durulacak olmakla birlikte, genel olarak diğer borçlar yönünden olduğu gibi, vergi borçları açısından da tek şahıs işletmelerinde işletme sahibi mali açıdan sınırsız sorumludur.

Ortaklar arasında hak ve yükümlülüklerin başkalarına aktarılabilmesi olanakları da girişimcileri kurumlaşmaya giderken hukuki statü seçiminde etkilemektedir. Bu açıdan sermaye ortaklıkları ve özelinde anonim ortaklıklar, sermaye sahipliği hak ve yükümlülüklerinin başkalarına aktarılabilmesi yönünden avantajlar sağlamaktadır¹⁰⁷. Şöyle ki, ortaklığa ait hisse senetlerinin kolayca el değiştirebilmeleri nedeniyle likiditelerinin yüksek olması bu yapıdaki kuruluşları kişiye dayalı kuruluşlara göre daha fazla olanaklara kavuşturmaktadır. Bu durum ise sermaye ortaklıklarının tercih edilmesine neden olabilmektedir.

Ayrıca şahıs ortaklıklarında başarı, ortakların şahsi niteliklerine ve yeteneklerine bağlı olup, ortaklardan birinin değişmesi işletmenin verimliliği,

¹⁰⁶ Kemal TOSUN: a.g.m., 5.

¹⁰⁷ Kemal TOSUN: a.g.m., 6.

karlılığı ve dolayısıyla devamlılığı üzerinde olumsuz etki yaratabilecekken; işletmenin devamlılığında uzun süreli sermayenin önemli olduğu durumlarda sermaye ortaklığı türlerine yönelinebilmektedir¹⁰⁸.

B. Sermayenin Toplanması ve Halka Açılma Olanakları

1. Sermayenin Toplanması

İşletme sermayesi, işletmenin amaç ve üretim biçimine uygun olarak bir işletmede toplanmış üretim araçlarının tümünden oluşmaktadır. Söz konusu sermaye öz kaynaklardan ya da yabancı kaynaklardan sağlanabilmektedir. Amaç, sermayenin işletme ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde sağlanabilmesi ve etkin bir şekilde değerlendirilebilmesidir¹⁰⁹.

İşletme sermayesi gerek öz kaynaklardan gerekse yabancı kaynaklardan sağlanmaya çalışılsın, işletmelerin kurumlaşmada seçecekleri hukuki statülerle sermaye bulabilme olanakları arasında önemli bağlantılar bulunmaktadır. Örneğin, bir sermaye ortaklığı olan anonim ortaklıklar hisse senedi çıkarabilmeleri dolayısıyla diğer hukuki statülerdeki işletmelerden daha avantajlıdır.

Ancak, işletme karının dağıtılmayarak sermayeye eklenmesi ve bu şekilde otofinansman yoluyla sermaye bulabilme olanakları şahsi işletmelerle kollektif ve komandit ortaklıklar gibi şahıs ortaklıklarında daha fazladır.

İşletmelerin kurumlaşması ve hangi hukuki statü altında faaliyetlerine devam edecekleri konusu, onların büyüme ve gelişme hızları üzerinde de etkili olmaktadır. Şöyle ki, işletmelerin büyüme ve gelişmeleri sermaye bulabilme olanaklarına bağlı olup, bu olanaklar da seçilecek hukuki statüye göre değişmektedir. Bu açıdan tek şahıs işletmeleri ile ortaklıklar ve ortaklıklardan da şahıs ortaklıkları ile sermaye ortaklıkları farklılıklar taşımaktadır¹¹⁰. Bu açıdan bakıldığında, sermaye ortaklıklarının sermaye

¹⁰⁸ Kemal TOSUN: a.g.m., 6.

¹⁰⁹ Tamer M. MÜFTÜOĞLU: a.g.e., 546.

¹¹⁰ Kemal TOSUN: a.g.m., 3.

bulabilme olanaklarının daha fazla olduğu ve dolayısıyla daha çok ve çabuk büyüyecekleri belirtilebilir.

İşletme sermayesinin toplanmasında da vergi düzenlemelerinin etkili olduğu görülmektedir. Örneğin, dağıtılmayan karlar vergi dışında tutularak, otofinansman yoluyla işletmelerin kendi kendisini finanse etme ve bu şekilde sermaye bulma olanakları artırılmış olmaktadır.

İşletmelerin büyümelerinin ve güçlenmelerinin teşvik edilmesi amacıyla vergi sistemimizde yer verilen tasfiye, birleşme, devir, bölünme ve hisse değişimi işlemlerine ilişkin düzenlemelerin de işletmelerde sermayenin etkin bir şekilde kullanımı açısından önemli fonksiyonu olduğu açıktır.

2. Halka Açılma Olanakları

Girişimciler faaliyetlerini geliştirerek üretim, yatırım ve satış miktarlarını artırmayı amaçlamakta, bunun için de çeşitli yollardan kaynak bulma arayışı içine girmektedirler. Faaliyetlerin genişletilmesi, yeni yatırımların yapılması, ve yeni kaynaklar bulunması ise, yeni ortakların alınmasına, hükümetin desteklerinden yararlanılmasına ya da finans kuruluşlarından kredi sağlanmasına bağlıdır. Ancak faaliyetlerin genişletilmesi vb. gibi amaçlarla ulaşılmak istenilen fonlar her zaman hükümet yardımları ya da banka kredileriyle karşılanamamakta¹¹¹, bunun sonucunda halka açılma yoluyla istenilen kaynaklara ulaşılmaya çalışılmaktadır.

İşletme açısından halka açılma, işletmenin kaynakları arasında sermaye payının yükseltilmesi, yeni ortaklar da alıp, ortak sayısının artırılarak sermayenin çok sayıda kişiye dağıtılması anlamına gelmektedir¹¹². Dolayısıyla halka açılma, mevcut ortakların sahip olduğu payların satışı ya da

¹¹¹ Selami ŞENGÜL: 100 Soruda Halka Açılma, (Ankara, 1997), 17.

¹¹² Selami ŞENGÜL: a.g.e., 11.

sermaye artırımına gidilerek artırılan sermaye kısmını temsil eden hisse senetlerinin halka arzı yoluyla olmaktadır¹¹³.

Halka açılma öncesinde sermayenin daha az kişiye ait olması dolayısıyla bu kişilerin katlandıkları risk fazla iken, halka açılma sonucunda artan sermaye kısmı çok sayıda ortak arasında dağıtılmakta ve bu yolla risk daha çok kişiye dağıtılmış olmaktadır.

Halka açılmanın sermayenin yayılarak riskin dağıtılmasını ve dolayısıyla azaltılmasını sağlamanın yanında, başka bazı olumlu ve olumsuz yönleri de bulunmaktadır¹¹⁴. Finansman giderlerinin azaltılması, ihraç edilecek menkul kıymetlerin performansına bağlı olarak işletmenin gelecekteki finansmanının kolaylaşması; tüketiciler – satıcılar ve kredi verenlere karşı itibarının artması halka açılmanın olumlu yönleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Halka açılmanın belirtilen olumlu yönlerinin yanısıra; bazı olumsuzlukları da getirebileceği unutulmamalıdır. Şöyle ki, yeni ortaklar ile eski ortakların amaç ve beklentilerinin farklılık taşıması nedeniyle yönetimle yatırımcılar arasında ihtilaflar oluşabilecek, istenilen kararlar alınamayabilecektir. Ayrıca, işletme sermayesinin belirli bir kısmı çok sayıda ortağa dağıtılacağından işletmenin farklı gruplar tarafından ele geçirilmesi söz konusu olabilecektir.

Özellikle olumlu yönleri dikkate alındığında ve olumsuzluklarının da başlangıçta alınacak bazı kararlarla yok edilebileceği göz önünde bulundurulduğunda halka açılma olanaklarının kurumlaşma açısından girişimcileri yönlendirebileceği görülmektedir.

¹¹³ A. Naci ARIKAN: "Halka Açılmanın Vergisel Avantajları-I", Yaklaşım Dergisi, 87 (Mart 2000), 164.

¹¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Selami ŞENGÜL: a.g.e., 11, 12.

Kurumlaşma açısından girişimcileri yönlendirebilecek unsurlar arasında yer alan halka açılmanın, vergi kanunlarıyla da teşvik edilmesi, sermaye birikimi açısından işletmelere yarar sağlayabilecektir.

C. Kanuni Sınırlamalar

Girişimciler işletme kuracakları zaman kanunlarda belirtilen koşulları yerine getirmek zorundadırlar. Bu koşullar ya da kanuni sınırlamalar girişimciler üzerinde etkili olmakta, onları yönlendirmektedir. Örneğin, bankacılık ve sigortacılık işlemlerinin sadece anonim ortaklık biçiminde yapılması kanunlarla öngörülmüştür. Dolayısıyla bu düzenleme bankacılık ya da sigortacılık faaliyetlerinde bulunmak isteyen girişimcileri etkilemektedir.

Kurumlaşma açısından işletmelerin genel nitelikleri açıklanırken belirtildiği gibi, bazı işletme türlerinde, örneğin, anonim ortaklıklarda ve limited ortaklıklarda ortak sayısı bakımından sınırlamalara yer verilmiştir. Bu sınırlamanın kurulacak işletmenin statüsü üzerinde etkili olacağı ve asgari sermaye bakımından yer verilmiş olan sınırlamaların da hukuki statü seçiminde girişimcileri yönlendireceği ifade edilebilir.

D. İşletmelerin Yönetimi ve Denetimi

Yönetim, belirli amaçlara ulaşabilmek için, işletmenin sahip olduğu kaynakların, insan unsuru tarafından uyumlu, anlamlı ve etkili şekilde bir araya getirilmesi ya da işletmenin amaçlarına ulaşmayı sağlayacak faaliyetlerin, koordineli bir biçimde insan unsuru aracılığıyla yürütülmesi demektir¹¹⁵. Yönetim otoritesi, mülkiyet hakkına paralel gittiğinden dolayı kurumlaşma açısından, hukuki statü seçiminde, girişimciler üzerinde etkili olmaktadır.

Yönetim otoritesi açısından, tek şahıs işletmelerinde otorite tek şahısta toplandığından örgütlendirme, emir-kumanda, koordinasyon ve denetim işlevlerinin görülmesi büyük zorluklar göstermemektedir. Adi ortaklıklarda ve

¹¹⁵ Tevfik TATAR ve Mithat M. ÜNER: a.g.e., 57.

şahıs ortaklıklarında ise; ortakların yönetimde aynı yetkilere sahip olmaları nedeniyle, emir-kumanda, koordinasyon ve denetim işlevlerini etkili ve verimli biçimde yerine getirmeleri zorlaşmaktadır¹¹⁶. Belirtilen ortaklık türlerinde karar almada isabetlilik oranı ne kadar yüksek olsa da, ortakların etkin bir işbölümü yapamamaları ve yetkilerin kullanımında anlaşmazlığa düşmeleri bu ortaklıkların başarısızlığına ve dağıtılmasına neden olabilir¹¹⁷.

Sermaye ortaklıkları, yönetim işlevlerinin etkili ve verimli bir şekilde gerçekleştirilmesi açısından önemli kolaylıklara sahiptir. Örneğin, anonim ve limited ortaklıklarda; yönetimin, ortakların çoğunluğunun kararıyla seçilmesi ve ortaklığı bu yöneticilerin temsil etmesi, ortaklığın çoğunluk istekleri doğrultusunda yönetilmesi anlamına gelmektedir.

Sermaye ortaklıklarının belirtilen yönetim kolaylıklarına karşın, geniş ortaklar kitlesinin bir araya getirilmiş olması nedeniyle gruplaşmalara elverişli bir ortam oluşturdıkları, çıkar ve güç mücadelelerine, politik çekişmelere uygun oldukları ve bu risklerin gerçekleşmesi durumunda büyük kayıplara uğrayabilecekleri göz ardı edilmemelidir¹¹⁸.

¹¹⁶ Kemal TOSUN: a.g.m., 7, 8.

¹¹⁷ Ziyaettin BİLDİRİCİ: Ticari İşletmelerin Hukuki Yapısı Üzerinde Vergilerin Etkileri (Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayını, 1986), 13.

¹¹⁸ Kemal TOSUN: a.g.m., 8.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KURUMLAŞMA AÇISINDAN ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER VE VERGİ DÜZENLEMELERİNİN ETKİLERİNİN ANALİZİ

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri esas itibariyle milli gelirdeki artışlarla ölçülmekte olup, milli geliri belirleyen faktörlerin en önemlisi de yatırımlardır. Yatırımlar, benimsenmiş olan ekonomik yapı ve uygulamalara bağlı olarak değişen boyutlarda olmak üzere kamu kesimi ve özel kesim işletmeleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Özel kesim işletmeleri kuruluş öncesinde; işyeri, faaliyet konusu, hukuki statü ve işletme büyüklüğünün seçimi gibi konuları çözümlmek zorundadır. Devlet ise, gerek mevcut işletmelerin gerekse yeni kurulacak işletmelerin büyümeleri ve kurumlaşmaları açısından girişimcileri yönlendirebilecek düzenlemeleri gerçekleştirmeli; yatırım yapabilmeleri için gerekli ortamı sağlamalıdır.

Kurumlaşma açısından bazı toplumsal ve ekonomik faktörlerin yanısıra, çeşitli kanunlarda yer alan düzenlemeler etkili olmaktadır. Vergi düzenlemeleri de gerek direkt olarak, gerekse söz konusu toplumsal ve ekonomik faktörler ile çeşitli kanunlarda yer alan düzenlemelerle etkileşim içinde olması nedeniyle dolaylı olarak kurumlaşma açısından yönlendirici olmaktadır.

I. TOPLUMSAL VE EKONOMİK FAKTÖRLERİN KURUMLAŞMA AÇISINDAN ETKİLERİNİN ANALİZİ

Girişimciler bir işletme kurmak ya da mevcut işletmelerini geliştirerek kurumlaşma yoluna gitmek istediklerinde ekonomik yaşamın temel sınırlarını çizen kanuni düzenlemelerin yanısıra, içinde bulundukları toplumun değer yargılarından ve kendilerine sunulan ekonomik olanaklardan olumlu ya da olumsuz biçimde etkilenebilmektedir.

A. Toplumsal Faktörlerin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi

Kültürel doku, aile birikimlerinin değerlendirilmesi isteği ve örgütlenme konusundaki düşünceler gibi toplumsal değer yargılarının belirlediği faktörler kanunlarla belirlenmiş olmamakla birlikte, kurumlaşma açısından girişimciler üzerinde yönlendirici rol oynayabilmektedir.

1. Kültürel Doku

Kültürel doku, aile çıkarlarının korunması ve ailenin denetim gücünün elden bırakılmaması yönünden etkili olmakta; bu nedenle girişimciler merkeziyetçi yönetim anlayışıyla karar alma yetkilerini kendilerinde toplamak yoluna gitmektedir. Girişimciler işletmenin bütün faaliyetlerini bizzat ve doğrudan denetlemek, her durumda son kararı vermek ve işletmenin geleceğini tek başlarına belirlemek istemektedirler¹. İşletme faaliyetlerinin denetimi ve geleceğine yönelik kararların tek başına belirlenmesi isteği; işletmenin gelişim stratejilerinin belirlenmesinde girişimcilerin yetenekleriyle sınırlı kalınması ve bu kişilerin bütün ayrıntılarla ilgilenmeleri yüzünden uzun vadeli plan ve strateji geliştirememeleri nedeniyle işletmelerin kurumlaşmasını engelleyebilmektedir².

Zaman zaman işletme sahiplerinin ve yöneticilerinin yenilikçi olmamaları, geleceğe yönelik plan yapmamaları, tek başına hareket etme isteğiyle aşırı ferdiyetçiliğe kapılmaları da işletmelerin kurumlaşmasını engelleyebilmektedir. Ayrıca işletmelerin belirli bir birikim düzeyine ulaştıktan sonra aile içi çıkarların, işletme çıkarlarının önüne geçmesi ve ortakların birbirlerine kuşkuyla yaklaşmaya başlamaları da kurumlaşmaya olumsuz etki yapmaktadır.

¹ Sencer AYATA: "Bir Yerel Sanayi Odağı Olarak Gaziantep'te Girişimcilik, Sanayi Kültürü ve Dış Ekonomik Dünya İle İlişkiler", Ekonomide Durum Dergisi, 6 (Güz 1999), 95.

² Sencer AYATA: a.g.m., 95, 96.

İşletme sahiplerinin şahsi özelliklerinden kaynaklanan etkenlerin yanısıra, faaliyette bulunulan bölgenin ya da yörenin ülkemiz ekonomisi içindeki konumu, bölge ekonomisinin diğer bölgelerle benzerlik ve farklılıkları, uzmanlaşma düzeyi, biçimi ve alanları, işletmeler arası işbirliği ve iletişim koşulları da o bölgedeki girişimciler üzerinde etkili olmakta ve onları yönlendirmektedir. Örneğin; işletmelerin kurulduğu bölgelerde sanayinin gelişmiş olması, bu işletmelerin hammadde, üretim ve pazarlama konusunda ortaya çıkabilecek sorunlarını engelleyebilmektedir³.

İşletmelerin kurumlaşmasında rekabet üstünlükleri de etkili olmakta; kültürel dokunun yönlendirdiği ve belirlediği çalışma süresinin uzunluğu, düşük ücret ve işgücünün sosyal giderlerinden kaçınarak elde edilen düşük birim maliyetler, rekabet üstünlüğü sağlanmasında etkili olabilmektedir⁴.

2. Aile Birikimlerini Değerlendirme İsteği ve İşletme Yönetimi

Kişilerin girişimde bulunabilmeleri bakımından aile birikimleri etkili olmakta, bu gücün değerlendirilebilmesi amacıyla işletmelerin kurulması yoluna gidilebilmektedir. Ailenin ekonomik birikimlerinin sermaye olarak değerlendirilebilmesi ve işletmenin istihdam ihtiyacının aile bireyleri tarafından karşılanabilecek olması gibi nedenlerle kurulacak işletmelerin aile işletmesi biçiminde örgütlenmesi söz konusu olabilmektedir.

Ailenin ekonomik birikimlerinin işletme sermayesi olarak kullanılması dışa bağımlılığı önleyeceği için mali sorunların oluşumunu da engelleyebilmektedir. Benzer biçimde aile işletmelerinde profesyonel işçilerin değil de, aile bireylerinin çalışacak olması işçilerden kaynaklanabilecek mali sorunlarla karşılaşılmasını engellemektedir.

Aile işletmelerinde, işletme sahibi olan aile bireylerinin, kaydı gereken unsurlarla ilgili olarak muhasebe ve hesap düzenini yönlendirebilecek

³ Sencer AYATA: a.g.m., 86.

⁴ Sencer AYATA: a.g.m., 89.

olmaları, bu tür işletmelerin kurulması bakımından girişimciler üzerinde etkili olabilmektedir.

Aile işletmesi biçiminde örgütlenen tek şahıs işletmelerinde, yetkilerin bir kişide toplanmış olması ve işletme sahibinin aynı zamanda yönetici konumunda bulunması faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde hız kazandırabileceği gibi, kararların alınmasında da serbestlik sağlayabilecektir. İşletmenin yönetiminin işletme sahibine bağlı olmasının sağlayabileceği esneklik ve bu tür işletmelerin daha kolay kurulabiliyor olması girişimcileri yönlendirebilecektir.

Yukarıda belirtilen faktörler kurumlaşmayı olumsuz yönde etkileyebilecek; bu faktörlerin etkisi altında kurulan işletmeler mali yapılarının zayıf olması nedeniyle küçük işletmeler olarak faaliyetlerini sürdürmek zorunda kalacaklarından kurumlaşmaları için desteklenmeleri gerekecektir.

Küçük işletmelerin kurumlaşmalarında etkili olabilecek destekler; bu işletmelerin yönetim, üretim, pazarlama, finans gibi fonksiyonlarından kaynaklanan sorunların çözümüne yönelik olmalıdır.

Yönetim fonksiyonu açısından temel sorun, bu tür işletmelerde işletme sahipliği, girişimcilik ve yöneticiliğin aynı kişide bütünleşmesidir⁵. Dolayısıyla işletme sahibinden kaynaklanan yetersizlikler, şahsi ve ailevi sorunlar işletmeye yansımaktadır. Kurumlaşma açısından belirtilen sorunların aşılabilmesi gerekmekte olup, bu amaçla piyasa verilerinin doğru biçimde temin edilebilmesi ve bu verileri değerlendirebilecek olanakların sağlanması gerekmektedir.

Küçük işletmelerde üretim fonksiyonu açısından da hammadde teminiyle ilgili sorunlar ve emek yoğun üretim tekniklerinin kullanılmasından kaynaklanan sorunlarla karşılaşmaktadır⁶. Kurumlaşmayı sağlamak

⁵ Kemalettin ÇONKAR: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Yatırım Kararı ve Yatırım Teşvikleri (Ankara: BİAR & Konrad Adenauer Vakfı, 1992), 8.

⁶ Kemalettin ÇONKAR: a.g.e., 9.

amacıyla bu sorunların aşılabilmesi bakımından, hammadde alımı ve bunların kontrolünde yardımcı olunmasının yanında, sermaye yoğun üretim tekniklerine geçilebilmesini sağlayacak mali yardımlarda bulunulması yoluna gidilebilir.

Küçük işletmelerin reklam, kredili satış ve satış sonrası hizmetler konusundaki pazarlama araçlarından yararlanamamaları da bu işletmelerin büyümelerini ve kurumlaşmalarını engelleyebilmektedir. Dolayısıyla küçük işletmelerin belirtilen olanaklardan yararlanmaları sağlanarak kurumlaşmaları bakımından teşvik edilmeleri yoluna gidilebilir.

Küçük işletmelerin finansman kaynaklarının yetersizliği, yeni ve düşük maliyetli kaynak bulamamaları da kurumlaşmalarını engellemektedir. Finansman bölümünün olmaması, muhasebe kayıtlarının finansal analize elverişli olmaması, kredi bulma olanaklarının sınırlı olması olumsuz sonuçlar yaratmaktadır. Bu açıdan, söz konusu kurumlara finansal yönetim desteği sağlanması, kayıtların tutulmasında yardımcı olacak örgütler kurulması, kredi teminatı konusunda destek olunması yoluyla; performanslarının artırılması ve yeni projelere girişmeleri mümkün olabilecek ve sonuçta büyük, kurumlaşmış işletmelerin oluşumu sağlanabilecektir.

3. İşletmelerin Örgütlenmesi ve Diğer İşletmelerle İlişkiler

Küçük işletmeler piyasadaki talep değişikliklerine, değişen iş kollarına ve yeni buluşlara kolayca uyabilmekte ve karlılıklarını artırabilmektedir. Diğer bir ifade ile küçük işletmelerin daha çabuk ve kolay biçimde kendilerini yenilemeleri mümkündür. Ancak Türkiye’de küçük işletmelerin kredi bulma olanaklarının sınırlı olması ve bu tür işletmelerin faaliyetlerini sürdürebilmeleri bakımından büyük işletmelerle olan ilişkilerinin belirleyici olması, bunların değişen talep yapısına ve iş koşullarına uyumunu yavaşlatmaktadır.

Tek şahıs işletmelerinde işletme sahibinin çalışamaz duruma gelmesi işletmenin faaliyetlerinin sona ermesine neden olabilmektedir ki, bunu göz

önünde bulunduran diğer işletmelerin tek şahıs işletmeleriyle uzun süreli iş yapmaktan kaçınmaları söz konusu olabilir⁷.

İşletmelerin kuruluşu ve yatırımlar yaparak büyümeleriyle birlikte, girişimci ile onun içinde bulunduğu toplum arasında köprü olan örgütün önemi artmakta ve büyüme devam ettikçe formalleşmesi ve bürokratikleşmesi ileri noktalara taşınmaktadır⁸. Dolayısıyla ortaklıklarda birden çok kişi yönetim yeteneklerini birleştirdiklerinden bu tür işletmelerin daha iyi yönetilmesi sağlanabilecektir.

İşletmeler mal ve hizmet aldıkları ya da sattıkları ve rakip işletmelere karşı bazı sorumluluklar taşımaktadırlar⁹. Mal ve hizmet alınan işletmelere karşı siparişlerin düzenli verilmesi ve ödemelerin zamanında yapılabilmesi gibi sorumluluklar söz konusu olmaktadır. Mal ve hizmet satılan işletmelere karşı sorumluluklar ise, tüketicilere karşı sorumluluklar gibidir. Ayrıca hileli yollara başvurulmaması ve rekabet koşullarına uyulması gibi rakip işletmelere karşı da bazı sorumluluklar vardır.

İşletmeler kurumlaşma yoluna giderek, diğer işletmelerle ilişkilerinde daha güçlü olmayı amaçlayabilirler. Ayrıca üretim araçlarını elde etmek, satış işlerini birlikte yürütmek, vergi kolaylıklarından yararlanmak gibi amaçlarla diğer işletmelerle birleşerek kartel, tröst ya da holding oluşturabilirler¹⁰.

⁷ İlhan CEMALCILAR – Doğan BAYAR – İnal C. AŞKUN – Şan ÖZ-ALP: İşletmecilik Bilgisi (Eskişehir: İşitme Özürlü Çocuklar Eğitim ve Araştırma Vakfı Yayını, 1985), 64.

⁸ Sencer AYATA: a.g.m., 93.

⁹ Zeyyat SABUNCUOĞLU ve Tuncer TOKOL: İşletme I-II (Bursa: 1997), 25.

¹⁰ Karteller aynı dalda üretim yapan işletmelerin aralarındaki rekabeti ortadan kaldırarak daha çok kar elde etmek amacıyla yaptıkları anlaşmalar olup, karteile dahil olan işletmeler anlaşmışları konuda birlikte hareket etmekte, karteile girmeyen işletmelere karşı ortak rekabet etmektedirler. Holding bir ya da daha fazla işletmenin hisse senetlerini elinde bulundurarak onların denetimine sahip olan ortaklık olup; ana ortaklık ve yavru ortaklıklardan oluşmaktadır. Ana ortaklık, yavru ortaklıkların yönetim ve denetimini elinde tutmakta, onların işletme politikalarını belirlemektedir. Holdingleşme yoluyla büyük işletmeler oluşturularak, yönetim, pazarlama ve finansman gibi açılardan diğer işletmelere göre üstünlük sağlanabilecektir [Bkz. Mümin ERTÜRK: İşletme Biliminin Temel İlkeleri (İstanbul: İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1996), 43].

Kartellerin yanısıra; üye işletmelerin karlarının artırılması, belirli işlerin gerçekleştirilmesi ya da birden fazla işletmenin yönetiminin bir grup altında toplanması amacıyla işletmelerin birleşmesi söz konusu olabilir¹¹.

Ne şekilde olursa olsun, birleşme ve kurumlaşma yoluna giden işletmelerin üretim, pazarlama, finansman, personel, yönetim ve organizasyon fonksiyonları açısından sağlayacakları avantajlar girişimciler üzerinde etkili olarak, onların kurumlaşmaya yönelmelerini sağlayabilecektir.

Diğer bir anlatımla, büyük ve kurumlaşmış işletmeler kurulması; üretimde uzmanlaşmaya gidebilmeleri, pazarların elverişli olması durumunda üretim seviyesini yükselterek karlılıklarını artırabilmeleri, teknik ve yönetim görevleri için uzmanlar çalıştırabilmeleri ve daha iyi örgüt kurabilmeleri, sermaye pazarlarından daha rahat yararlanabilmeleri gibi nedenlerle tercih nedeni olabilmektedir.

B. Ekonomik Faktörlerin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi

1. Sermaye Birikimi ve Kredi Bulma Olanakları

İşletme sermayesi öz kaynaklardan ve yabancı kaynaklardan oluşmaktadır. Girişimcilerin kuracakları işletmelerin faaliyetlerini denetlemek ve geleceğine yönelik kararlarını bizzat vermek istemeleri onların faaliyetlerini öz kaynaklarıyla yönlendirmelerine yol açmaktadır. Dolayısıyla tek şahıs işletmesi ya da aile işletmesi biçiminde örgütlenilmektedir.

Tek şahıs işletmelerinde, işletme sahibinin bütün mal varlığıyla sorumlu olması kredi alma olanaklarında kolaylık sağlayabileceği gibi, varlık yapısının sınırlı olması bu olanağı daraltacağından, yeterli sermaye birikimine ulaşamamaktadır. Ortaklıklarda sermaye tek şahıs işletmelerine göre daha

¹¹ Kartelde olduğu gibi, üye işletmelerin karlarının artırılması amacıyla konsem biçiminde birleşilmesi durumunda, konseme giren işletmelerin teknik ve finansal yapıları elverişli duruma getirilmekte; konseme giren işletmeler ekonomik bağımsızlıklarını büyük ölçüde kaybetmelerine rağmen, hukuki bağımsızlıklarını kaybetmemektedir. Ayrıca işletmelerin belirli bir işi gerçekleştirebilmek amacıyla anlaşarak geçici bir süre işbirliği yapmalarına konsorsiyum adı verilirken, iki ya da daha fazla işletmenin yönetiminin belli bir grup altında toplanması durumunda tröstler söz konusu olmaktadır (Mümin ERTÜRK: a.g.e., 44).

fazla olmakta ve daha kolay ek sermaye bulunabilmektedir. Ancak adi ortaklıklarda ve şahıs ortaklıklarında işletmenin borç ve yükümlülüklerine karşı, ortakların kişisel mal varlıkları dikkate alınırken; sermaye ortaklıklarında sorumluluğun ortaklığa konulan sermaye ile sınırlandırılmış olması sermaye birikimi açısından bu tür ortaklıkları avantajlı konuma getirmektedir.

2. Teşvik Uygulamaları

Girişimciler, kuruluş yeri, hukuki statü, işletme büyüklüğünün seçimi gibi işletmecilikle ilgili sorunları kuruluş öncesinde çözmek zorunda olup, bu sorunların çözümünde çeşitli teşvik uygulamaları yönlendirici olmaktadır. İşletmelerin ortaklık biçiminde kurulmaları ya da faaliyetlerini sürdürürlerken ortaklık biçimine dönüşmeleri ve kurumlaşmaları üretim ve istihdam seviyesinin optimal düzeyde gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu durum ülke çıkarları açısından belirli kanuni düzenlemelerin yapılmasını zorunlu kılmakla birlikte, kurumlaşmış işletmelerin kamu otoritesi tarafından desteklenmesini ve teşvik edilmesini gerektirmektedir¹².

Kurumlaşmış işletmelerin optimal düzeyde üretim ve istihdamın gerçekleşmesini sağlayarak, ekonomik kalkınmada öncü olabilmeleri, söz konusu işletmelere, yatırım ve işletme faaliyetlerinde, parasal kaynakların akışında kolaylık sağlanmasına bağlı olmaktadır.

İşletmelerin kurumlaşmasında finansman olanakları önemli rol oynamakta; gerekli finansmanın sağlanmasında kamu otoritesi etkili olmaktadır. Bu açıdan kendi öz kaynakları yeterli olmayan işletmelerin finans kuruluşlarından kredi alabilmeleri için çeşitli olanaklar sağlanabilir. Devletin işletmelere mali yardımda bulunması, kredi alabilmeleri için teminat sağlaması ya da düşük faiz oranlarından kredi bulmalarını sağlayarak maliyetlerinin azalmasına yardımcı olması söz konusu olabilir.

¹² Ramazan ULUDAĞ: Türkiye'de Kurumlaşmanın Teşviki ve Gelişmesi (Ankara: Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Yayını, 1987), 5.

Ülkemizde küçük ve orta büyüklükteki işletmelere (KOBİ) kredi sağlama görevi verilmiş olan Halk Bankası'nın uygulamaları, söz konusu işletmelere sağlanabilecek finansman olanakları bakımından örnek gösterilebilir. Halk Bankası, KOBİ'lerin finansman ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, doğrudan bu işletmelere yönelik ihtisas bankacılığı yapmakta; gerek kendi kaynaklarından, gerekse KOBİ'lere yönelik fonlardan kredi sağlamaktadır¹³.

Halk Bankası ya da diğer finans kuruluşları aracılığıyla işletmelere sağlanacak finansman olanakları karşılaşılabilecek darboğazların aşılmasında, ekonomide daha etkin hale gelinmesinde rol oynayabilecek, optimum işletme büyüklüğüne ulaşılması ve kurumlaşmaya gidilmesinde girişimcileri yönlendirebilecektir.

Hisse senetlerinin alınıp satıldığı sermaye piyasaları tasarrufların yatırımlara dönüştürülebilmesi bakımından önem taşımakta olup; işletmelere ait hisse senetlerinin halka arzı yoluyla sermaye piyasalarına açılarak finansman olanakları sağlanabilir. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) bu anlamda işlev görmektedir.

İşletmeler İMKB'de halka arz yoluyla finansman olanakları sağlayabilmektedir. Sermaye Piyasası Kanunu ile getirilen sınırlamalar çerçevesinde halka açılma olanağının anonim ortaklıklara verildiği görülmektedir. Dolayısıyla finansman olanağı sağlanması bakımından anonim ortaklık biçiminde kurumlaşmanın teşvik edildiği belirtilebilir.

İşletmelere yönelik teşvik uygulamalarının, finansman olanakları sağlanması yanında, genellikle yatırımların gerçekleştirilmesi ve yönlendirilmesi amacını taşıdığı görülmektedir. Dolayısıyla kurumlaşmadan daha çok yatırımların yönlendirilmesini amaçlayan söz konusu teşvik uygulamalarına temel hatlarıyla değinilecektir. Ancak bu uygulamaların,

¹³ Oktay ALPUGAN – Nejat ERK – Rüştü BOZKURT – Ömer CÜCELİOLU – Arif ŞİMŞEK – Akın KOÇAK: Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmelerinin Finansal Yapısı, Finansal Sorunları ve Teşvik Sistemi Çerçevesinde Uygulanabilir Çözüm Önerilerinin Geliştirilmesi (Ankara: KOSGEB, 1993), 69.

işletmelerin mevcut tesislerinin genişletilmesi, modernize edilmesi, eksik makine ve teçhizatlarının tamamlanması, üretim araçlarının yenilenmesi ve ürün kalitesinin yükseltilmesi bakımından olanak sağlayabileceği ve sonuçta optimum üretim ve istihdam düzeyine ulaşarak kurumlaşmaları açısından da etkili olabileceği göz ardı edilmemelidir.

Yatırım teşvik uygulamaları; yatırım öncesi yol gösterici teşvikler, kuruluş yeri sağlanmasına yönelik teşvikler, işgücü kaynaklarının geliştirilmesine yönelik teşvikler, gümrük politikası aracılığıyla ihracat teşvikleri ve bunlarla iç içe olan çeşitli vergi teşviklerinden oluşmaktadır¹⁴.

Yatırım projelerinin oluşturulması, projeyle ilgili piyasa araştırmaları ve talep tahminlerinin yapılması, teknik ve finansal incelemelerin yapılması¹⁵ yatırım öncesi teşvik uygulamalarıdır. Arsa tahsisi ve araştırma - geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesi biçimindeki teşvikler kuruluş yeri sağlanmasında etkili olurken; istihdam ihtiyacının belirlenmesi ve eğitime yönelik yardımlar işgücü kaynaklarının geliştirilmesinde etkili olmaktadır.

Yatırımların teşvik edilmesi amacıyla yatırımlarda kullanılan mallara ya da yatırım sonucunda elde edilecek kazanç kısmen ya da tamamen vergi istisnası tanınması, yatırım indirimi istisnası, hızlandırılmış amortisman, iştirak kazançları istisnası, yeniden değerlendirme olanakları gibi vergi düzenlemelerinden de yararlanılabilir.

Yatırımlara yönelik teşvik uygulamaları incelendiğinde çeşitli açılardan etkili oldukları görülmektedir. Bu etkiler aşağıdaki gibi sıralanabilir¹⁶;

- yatırımların maliyetinin azaltılarak, gerçekleştirilebilmesi için gerekli finansal kaynak ihtiyacının azaltılması,

¹⁴ Güneri ERGÜLEN: "Türk Vergi Mevzuatının Yeni Kurulmuş İşletmeleri Teşvik Yönü", Anadolu Üniversitesi Afyon İİBF 15. Kuruluş Yılı Armağanı, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi, 1989), 395 - 396.

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kemalettin ÇONKAR: a.g.e., 22-63.

¹⁶ Kemalettin ÇONKAR: a.g.e., 73.

- yatırım sonucunda harcanan kaynakların, daha az vergi ödeme olanağı sağlanarak geri alınma süresinin kısaltılması,
- yatırımların finansmanının ucuzlaştırılması ve kolaylaştırılması,
- yatırımların belirli sektörlere ve bölgelere kaydırılması,
- yatırımların risklerinin azaltılması.

Teşvik uygulamaları, belirtilen etkileri dolayısıyla yatırım yapmakta tereddüt duyan girişimcileri gerek yatırım yapmayı cazip kılma ve gerekse sektör ve bölge seçimi bakımından yönlendirmektedir. Ayrıca yatırımları teşvik eden uygulamalar dolaylı olarak işletmelerin kurumlaşmasında da etkili olabilmektedir. Yatırımlar üzerinde etkili olmakla birlikte, dolaylı olarak kurumlaşma açısından da etkili olan vergi teşvikleri, vergi düzenlemelerinin kurumlaşma açısından etkileri bağlamında ayrıca incelenecektir.

II. ÇEŞİTLİ KANUNLARDA YER ALAN DÜZENLEMELERİN GENEL NİTELİKLERİ İTİBARIYLA KURUMLAŞMA AÇISINDAN ETKİLERİNİN ANALİZİ

Kişilerin bir araya gelerek girişimde bulunmayı amaçlamaları durumunda; işletme türü, faaliyet konusu, kuruluş yeri, sermaye miktarı ve hukuki statü seçimi gibi konularda toplumsal ve ekonomik faktörlerin yanısıra, ekonomik yaşamı düzenleyen çeşitli kanunlarda yer alan sınırlamaların da etkili olduğu görülmektedir. Belirtilen sınırlamalar işletmelerin kuruluşundan, faaliyetlerinin sona erdirilmesine kadar her aşamada etkili olup, çeşitli işletme türlerine tanınan ayrıcalıklar kurumlaşma açısından da yönlendirici nitelik taşımaktadır.

Hukuki statüleri itibarıyla bakıldığında adi ortaklıklarla ilgili düzenlemelerin Borçlar Kanunu'nda (BK. md. 520-541), ticaret ortaklıkları olan şahıs ortaklıkları ve sermaye ortaklıklarıyla ilgili düzenlemelerin ise Türk Ticaret Kanunu'nda (TTK. md. 153-556) yer aldığı görülmektedir. Ayrıca Bankacılık Kanunu ve Sigortacılık Kanunu gibi çeşitli kanunlarda işletmelerin

hukuki statüleri bakımından sınırlayıcı hükümlere yer verilmiştir. Sermaye Piyasası Kanunu'nda da işletmelerin halka arzıyla ilgili hükümlerin yer aldığı görülmektedir. Ayrıca Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'da da rekabetin engellenmesi, bozulması ya da kısıtlanması amacıyla işletmelerin aralarında yapabilecekleri anlaşmalara yönelik hükümlere yer verilmiştir.

A. Borçlar Kanunu'nda Yer Alan Düzenlemelerin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi

Borçlar Kanunu'nun 520 – 541. maddeleri arasında adi ortaklıklarla ilgili düzenlemelere yer verilmiştir. Adi ortaklık iki ya da daha fazla kişinin emek ve mallarını ortak bir amaca erişmek için birleştirmeleri ile oluşmaktadır ve tüzel kişiliği bulunmamaktadır. Bu tür ortaklıklarla yapılan işlemlerde, alacaklılara karşı ortaklığın mal varlığı değil, ortakların kişisel mal varlıklarının yeterli olması aranmaktadır.

Borçlar Kanunu hükümleri incelendiğinde, adi ortaklık çatısı altında kurumlaşmaya gidilmesi ya da hukuki statü olarak adi ortaklığın tercih edilmesinin; kuruluşun şekle tabi olmaması, ticaret siciline kayıt edilme zorunluluğunun bulunmaması gibi yönlerden kolaylık sağlayabileceği görülmektedir. Ayrıca ortak sayısı ya da sermaye bakımından bir sınırlama getirilmemiş olması da dikkat çekmektedir.

Ancak ortaklığın borçlarından dolayı ortaklar birinci dereceden ve müteselsilen tüm kişisel mal varlıkları ile sorumlu tutulmaktadır. Sermaye ortaklıklarında olduğu gibi, ortakların sorumluluğu, ortaklığa koydukları sermaye ile sınırlandırılmamıştır. Bu durum şahıs ortaklıklarında olduğu gibi, adi ortaklıklar için de dezavantaj yaratmaktadır.

Adi ortaklıkların sona ermesi ile ilgili hükümler incelendiğinde de, ortaklığın ortaklarıyla sıkı sıkıya bağlı olduğu görülmektedir (BK. md. 535). Şöyle ki; adi ortaklıklar, ortaklardan birinin ölmesi durumunda ortaklığın devamı hakkında bir sözleşmenin bulunmaması, süre dolması, amaca ulaşılması ya da amacın imkansızlaşması, ortaklardan birinin borcu

nedeniyle alacaklıların ortaklığın tasfiyesini istemesi, ortaklardan birinin isteği ya da oybirliğiyle verecekleri karar ya da mahkeme kararı ile sona ermektedir¹⁷. Ancak ortaklık sona erse de, taraf olduğu ilişkiler devamlılığını korumakta, bu ilişkilerin sona erdirilmesi için ortaklığın tasfiye edilmesi gerekmektedir. Adi ortaklıkların faaliyetlerinin sürekliliği açısından ortaklara bu denli bağımlı olması, kurumlaşma açısından olumsuzluklara neden olabilecektir.

B. Türk Ticaret Kanunu'nda Yer Alan Düzenlemelerin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi

TTK'da işletme türleri itibariyle tutulması gereken defterler, ortak sayısı, ortaklar arasındaki ilişkiler, ortakların sorumlulukları, asgari sermaye tutarları, işletme yönetimi - denetimi ve ortaklıkların birleşmesi, tip değiştirmesi, sona ermesi, tasfiyesi ile ilgili hükümler yer almakta olup; bu hükümlerin girişimcileri gerek hukuki statü seçiminde gerekse kurumlaşma açısından yönlendirebilecek nitelikte oldukları görülmektedir. Ayrıca vergi kanunlarında yer alan düzenlemelerle paralellik arz etmesi ya da ilişkili olması nedeniyle, TTK hükümleri, çalışmanın amacına uygun olarak diğer kanun düzenlemelerine göre daha detaylı biçimde incelenecektir.

1. Defter Tutma Zorunluluğu

TTK'da ticari işletme sahiplerinin, işletmenin iktisadi ve mali durumunu, borç ve alacak ilişkilerini, yıl içinde elde edilen sonuçları tespit etmek amacıyla, işletmenin önemine göre gerekli defterleri tutma zorunluluğuna yer verilmiştir (TTK. md. 66 vd.). Bu çerçevede olmak üzere, işletme sahibinin gerçek kişi olması durumunda yevmiye defteri, defteri kebir ve envanter defteri tutmaları ya da işletmesinin mahiyeti ve önemine göre işletme defteri tutması gerekirken; tüzel kişi olması durumunda yevmiye defteri, defteri kebir, envanter defteri ve karar defteri tutması gerekmektedir.

¹⁷ Bu konuda bkz. Orhan Nuri ÇEVİK: Uygulamada Şirketler Hukuku (Ankara: Yetkin Yayınları, 1989), 83, 84.

Tutulması zorunlu olan bu defterler, işletme faaliyetleriyle ilgili bilgi aktarımının sağlanması, işletme potansiyelinin belirlenmesi ve geleceğe yönelik projeksiyonların yapılması bakımından önem taşıması nedeniyle kurumlaşma açısından işletme sahiplerine yol gösterici nitelik taşımaktadır.

2. Ortaklar Arasındaki İlişkiler, Ortakların Sorumlulukları ve İşletme Yönetimi

Kişiler girişimde bulunacakları zaman şahsi olarak çalışma güçlerinin ve mali olanaklarının sınırlı olması nedeniyle ortaklıklar kurma ve kurumlaşma yoluna gitmektedirler. İşletme faaliyetlerinin işbölümü ve uzmanlaşmayı zorunlu kılması, kişilerin çalışma alanını sınırlandırmakta, işbirliği yapılarak işletmeyi yönetecek özel bilgi ve yeteneği olan yöneticiler bulundurulmasını gerektirmektedir¹⁸. Bu açıdan kanunlarla getirilen sınırlamalar etkili olmaktadır. Anonim ortaklıklarda ortak sayısının en az beş kişi (TTK. md. 277), limited ortaklıklarda ise ortak sayısının en az iki, en çok elli kişi (TTK. md. 504) olabileceği hükme bağlanmıştır. Ayrıca yine sermaye ortaklıklarında, ortaklar ve yönetim birbirinden ayrılarak, ortaklığın yönetimi belirli organlara bırakılmıştır. Bu durum işletme faaliyetlerinde iş bölümü ve uzmanlaşmayı sağlayarak, işletmelerin etkinliğini artırabilecektir.

Sermaye ortaklıklarında ortaklar arasında gruplaşmalar dolayısıyla ortaya çıkabilecek yönetim güçlükleri profesyonel yöneticiler tarafından kolaylıkla aşılabilecektir. Ancak, tek şahıs işletmelerinde otoritenin işletme sahibine ait olması, adi ortaklıklar ve şahıs ortaklıklarında ise, ortakların yönetimdeki etkileri, işletmenin örgütlenmesi, koordinasyonu, faaliyetlerini sürdürmesi ve denetimi açısından daha büyük sorunlarla karşılaşılabilceğini göstermektedir.

Tek şahıs işletmeleri, adi ortaklıklar ve şahıs ortaklıklarında işletme sahibi ya da sınırsız sorumlu durumundaki ortaklar işletmenin alacaklılarına karşı kendi mal varlıklarıyla sorumlu tutulurken; sermaye ortaklıklarında

¹⁸ Orhan Nuri ÇEVİK: Anonim Şirketler (Ankara: Seçkin Kitabevi, 1988), 1.

ortakların sorumluluklarının ortaklığa koydukları sermaye ile sınırlı olması, bu tür ortaklıkların tercih edilmesine neden olabilecektir.

3. Asgari Sermaye Tutarı

Ortaklıklar kurulması ve kurumlaşma yoluna gidilmesinde kişilerin mali güçlerinin sınırlı olması da etkili olmaktadır. Girişilecek faaliyetin ekonomik koşulların gerektirdiği büyüklükte kurulabilmesi, borç almak yerine ortaklıklar kurularak sermaye sağlanmasını tercih edilir duruma getirmektedir¹⁹. Bu açıdan işletme kuruluşlarında başlangıçta öngörülen asgari sermaye tutarları, yeni ortakların katılımı ve halka açılma olanaklarının yanısıra, ortakların sorumlulukları yönlendirici olmaktadır.

TTK'da sermaye ortaklıkları bakımından asgari sermaye sınırlamalarına yer verilmiştir (TTK. md. 272 ve md. 507). Anonim ortaklıkların en az elli milyar TL., limited ortaklıkların da en az beş milyar TL. sermaye ile kurulabilecekleri hükme bağlanmıştır²⁰. Ayrıca anonim ortaklıklara hisse senedi çıkarmak yoluyla ortaklığın istenildiği kadar büyütülmesi olanağı tanınmıştır.

Asgari sermaye tutarları incelendiğinde sermaye ortaklıklarının, özellikle de anonim ortaklıkların kuruluş aşamasından itibaren güçlü birimler olarak yapılandırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Ayrıca hisse senetlerinin halka arzı yoluyla sermaye birikimini artırmaları ve büyümeleri teşvik edilmektedir. Bu durum büyük olmanın avantajlarından yararlanma olanağı sağlayacaktır.

4. Ortaklıkların Birleşmesi ve Tip Değiştirmesi

Artan ticaret hacmi içinde tek başına faaliyet göstermeyi yeterli bulmayan ortaklıkların, üretim ve pazarlama maliyetlerini düşürmek, serbest rekabet olanaklarını artırmak bakımından ortaklıkların birleşme yoluna

¹⁹ Orhan Nuri ÇEVİK: *Anonim Şirketler*, 2.

²⁰ 2001/3500 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, R.G., T. 19.01.2002, S. 24645.

gitmeleri söz konusu olabilmektedir²¹. Ayrıca ortaklıkların kuruluş tarihlerini izleyen dönemlerdeki gelişmeler bunların tip değiştirmelerine de neden olabilmektedir. Bu açıdan özellikle şahıs ortaklıklarının sermaye ortaklıklarına dönüşmesi durumunda tanınan vergi kolaylıkları etkili olabilmektedir. Birleşme ve tip değiştirme işlemlerinin yanı sıra, birleşme işlemleriyle benzerlik gösteren devir işlemleri de özellikle anonim ortaklıklar açısından önem arz etmektedir.

TTK'nın 146-151. maddelerinde genel anlamda ticaret ortaklıklarının birleşmesi ile ilgili hükümlere yer verilmiştir. 146. maddede ticaret ortaklıklarının birleşmesi tanımlanmış olup; buna göre birleşme, iki ya da daha fazla ticaret ortaklığının tüzel kişiliklerini sona erdirerek yeni bir ticaret ortaklığı kurmaları ya da bir veya daha fazla ticaret ortaklığının tüzel kişiliklerini sona erdirerek mevcut diğer bir ticaret ortaklığına katılması şeklinde olmaktadır. Ortaklıkların birleşmesinde bir ön şart niteliğinde olan TTK'nın 147. maddesinde ise, sadece aynı tipten olan ortaklıkların birleşebileceği hükme bağlanmıştır. Genel hükümler dışında TTK'nın 451-454. maddeleri arasında anonim ortaklıklarla ilgili olarak birleşme, devralma ve yeni ortaklık kurulmasına ilişkin hükümlere yer verilmiştir.

Tip değiştirme ise TTK'nın 147. maddesinde düzenlenmiştir. Bir ticaret ortaklığının bir tipten diğer bir tipe, tasfiye edilmeksizin mal varlığının bütünlüğünü ve devamlılığını koruyarak dönüşmesine tip değiştirme denilmektedir. Bu genel hükmün yanı sıra, TTK'nın 268. maddesinde kolektif ortaklık ile komandit ortaklıklar arasındaki tip değiştirmeye, 553-555. maddelerinde ise anonim ortaklıkların limited ortaklığa dönüştürülmesiyle ilgili hükümlere yer verilmiştir.

5. Ortaklıkların Sona Ermesi ve Tasfiye İşlemleri

İşletmelerin amaçlarına ulaşmaları ya da ulaşamayacaklarını görmeleri dolayısıyla faaliyetlerini ve varlıklarını sona erdirmeleri söz konusu

²¹ İbrahim ARSLAN: a.g.e., 63.

olabilmektedir. Bu açıdan TTK'da ortaklıkların sona erme ve tasfiyesine yönelik düzenlemelere yer verilmiştir.

Kollektif ortaklıkların zaman içinde işleyişini tamamladıktan sonra çeşitli nedenlerle sona ermesi söz konusu olabilmekte, sona erme nedenlerinden birinin gerçekleşmesiyle birlikte, tasfiye aşamasına girilmektedir. Kollektif ortaklıkların sona ermesi; kendiliğinden sona erme (infisah) ve iradi sona erme (fesih) olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir (TTK. md. 185-205). Belirtilen sona erme nedenlerinden birinin gerçekleşmesi durumunda, tasfiye aşamasına girilmekte; bu aşamada ise, öncelikle ortaklığın mal varlığı paraya çevrilerek borçlar ödenmekte, daha sonra ortaklar arasındaki ilişkiler sona erdirilerek tasfiye tamamlanmakta ve durum ticaret siciline geçirilmektedir (TTK. md 206-242).

TTK'da adi komandit ortaklıkların sona ermesi ve tasfiyesi ile ilgili özel bir hüküm yer almamakta, kollektif ortaklıkların sona ermesi ve tasfiyesiyle ilgili düzenlemeler adi komandit ortaklıklar açısından geçerlilik taşımaktadır.

Anonim ortaklıkların sona ermesi de; kendiliğinden sona erme (infisah) ya da iradi sona erme (fesih) nedenlerinin gerçekleşmesiyle söz konusu olmaktadır. Sona erme nedenlerinin gerçekleşmesi durumunda ise, tasfiye aşamasına girilmektedir (TTK. md. 434-454). Tasfiye, ortaklık mal varlığının paraya çevrilerek, üçüncü kişilerle ilişkilerin sona erdirilmesi ve varsa kalan kısmın ortaklar arasında paylaşılmasını ifade etmektedir. Bu işlemlerden sonra ortaklığın hukuki varlığına son verilmesi için ticaret siciline kaydı silinmesi gerekmektedir. Sermayesi paylara bölünmüş komandit ortaklıklar için de aynı hükümler geçerlilik taşımaktadır.

Limited ortaklıkların sona ermesi ve tasfiyesine yönelik hükümler ise TTK'nın 549-556. maddeleri arasında yer almaktadır. Ortaklık sözleşmesinde yazılı nedenler, iflas kararı verilmesi, ortakların talebi üzerine haklı nedenlerle verilecek mahkeme kararı gibi durumlarda limited ortaklıklar sona ermektedir.

Sona erme nedenlerinin gerçekleşmesiyle ortaklık tasfiye aşamasına girmekte, tasfiye işlemleri anonim ortaklıklarda olduğu gibi yürütülmektedir.

Adi ortaklıkların sona erme nedenleri ve sonuçları ise, BK'nın 535. ve devamındaki maddelerinde düzenlenmiştir. Ortaklar arasındaki amaç birliği, kendiliğinden ya da iradi olarak ortadan kalkabilir. Ortaklığın sona ermesiyle birlikte, yönetim yetkisi de ortadan kalkmakta, ortaklığın mal varlığı tasfiye edilmektedir.

C. Sermaye Piyasası Kanunu'nda Yer Alan Düzenlemelerin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi

İşletmelerin kurumlaşmasında toplumsal ve yönetsel açıdan; kültürel doku, yetenekli bir yönetim kadrosu ve örgüt yapısı etkili olurken, finansman boyutunun da dikkate alınması gerekmektedir. Çünkü, işletmelerin amaçlarını gerçekleştirebilmeleri, etkin ve verimli bir konuma gelebilmeleri ihtiyaç duyulan sermayenin bulunabilmesine ve finansman kaynaklarına ulaşılabilmesine bağlıdır. Bu açıdan, teşviklerden yararlanılabilecek, finans kuruluşlarından kredi alınabilecek ya da halka açılma yoluna gidilebilecektir.

İşletmelerin halka açılmasıyla ilgili düzenlemelere Sermaye Piyasası Kanunu'nda yer verilmiş olup; hisse senetleri halka arz olunan ortaklıklar, halka açık kuruluşlar olarak kabul edilmiştir. Aile ortaklığı ya da kapalı aile ortaklığının tersini ifade eden halka açık ortaklıkların çok sayıda ortağı bulunmaktadır.

Sermaye Piyasası Kanunu'nun 11. maddesinde; pay sahibi sayısı 250'den fazla olan anonim ortaklıkların halka açık anonim ortaklık hükümlerine tabi olacağı belirtilmiştir. Halka açılma olanağının sadece anonim ortaklıklara tanınmış olması, yeterli sermaye birikimine ulaşabilmek, sermayeyi dağıtarak riski azaltabilmek, finansman giderlerini kısılabilmek gibi yönlerden söz konusu ortaklık türüne önemli yararlar sağlamaktadır.

Halka açılmanın teşviki açısından, halka açık anonim ortaklıklara vergi düzenlemeleri yönünden de ayrıcalıklar tanınabilir. Örneğin, kar dağıtımı sırasında söz konusu olan vergi tevkifatında, tevkifat oranları halka açık anonim ortaklıklar için daha düşük tutulabilir.

Sermaye Piyasası Kurulu'nun "Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Mali Tabloların Düzenlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ"i de enflasyon muhasebesine geçişi düzenlemekte olup; işletme değerlerinin enflasyona karşı korunması, işletmeyle ilgili doğru kararların verilebilmesi ve dolayısıyla kurumlaşma açısından önem taşımaktadır.

D. Diğer Kanunlarda Yer Alan Düzenlemelerin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi

İşletmelerin hukuki statü seçimi ve kurumlaşmaları açısından BK, TTK ve SPK'da yer alan hükümlerin yanısıra; Rekabetin Korunması Hakkında Kanun ile çeşitli faaliyet alanlarına yönelik özel kanunlarda yer alan hükümlerin etkili olduğu görülmektedir.

Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 4. maddesinde, belirli bir mal ya da hizmet piyasasında doğrudan ya da dolaylı olarak rekabeti engelleme, bozma ya da kısıtlama amacını taşıyan, bu etkiyi doğuran ya da doğurabilecek nitelikte olan işletmeler arası anlaşmalar, uyumlu eylemler ve işletme birliklerinin bu tür karar ve eylemleri yasaklanmıştır. Bu açıdan, mal ya da hizmet alım-satım fiyatları ve piyasaları ile ilgili hükümlere yer verilmiş; ayrıca rakip işletmelerin faaliyetlerinin çeşitli yollarla piyasa dışına çıkartılması ya da yeni gireceklerin engellenmesi yasaklanmıştır.

Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 4. maddesi ile getirilen yasaklar; işletmelerin piyasaya girebilmeleri, faaliyetlerini sürdürebilmeleri ve piyasada yer edinerek kurumlaşabilmeleri açısından gerekli koşulların sağlanmasında yararlı olabilecek niteliktedir.

Çeşitli faaliyet alanlarına yönelik kanunlarda ise, özellikle o alanda faaliyet gösteren işletmelerin hukuki statülerine ilişkin hükümlere yer verildiği görülmektedir. Bu açıdan Bankalar Kanunu ve Finansal Kiralama Kanunu örnek gösterilebilir. Bankalar Kanunu'nun 7. maddesinde Türkiye'de kurulacak bankaların anonim ortaklık şeklinde kurulması gerektiği, Finansal Kiralama Kanunu'nun 10. maddesinde de finansal kiralama yapan ortaklıkların, sadece anonim ortaklık şeklinde kurulabileceği belirtilmiştir.

III. VERGİ DÜZENLEMELERİNİN KURUMLAŞMA AÇISINDAN ETKİLERİNİN ANALİZİ

Ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi bakımından özel kesim işletmelerine önemli bir fonksiyon yüklenirken, sınai ve ticari mülkiyetin yayılmasını sağlayabilmek amacıyla şirketleşmenin ve kurumlaşmanın teşvik edilmesi yoluna gidilmekte, bu açıdan çeşitli kanuni düzenlemelerle girişimciler yönlendirilmek istenmektedir. Dolayısıyla girişimciler için önemli bir yüklenim olan vergilerle ilgili düzenlemelerde kurumlaşma açısından bir araç olarak kullanılmaktadır.

A. İşletmelerin Kuruluşunda Ödenen Vergiler, Vergi Mükellefiyetine İlişkin Esaslar İle İstisna ve İndirimlerin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi

Vergiler, önemli bir yüklenim olarak işletmelerin kuruluşundan başlayarak, faaliyetlerinin sona erdirilmesine kadar her aşamada girişimciler üzerinde etkili olmaktadır. Faaliyete başlamadan önce ticaret siciline kayıt işlemleri, ortaklar arasında yapılacak sözleşmelerle ilgili harçlar ve ortaklık sözleşmeleriyle ilgili damga vergisi gibi vergi uygulamaları söz konusu olmaktadır.

Vergi mükellefiyetine ilişkin esaslar ile ortakların sorumlulukları ve mükelleflere yüklenmiş olan ödevler açısından da işletme türleri itibariyle farklılıklarla karşılaşılmakta ve bu farklılıklar kurumlaşma açısından girişimcileri etkilemektedir.

Ayrıca, işletmenin ödeyeceği vergilere etkileri dolayısıyla istisna ve indirimlerin de kurumlaşma açısından girişimciler üzerindeki etkilerinin dikkate alınması gerekmektedir.

1. İşletmelerin Kuruluşunda Ödenen Vergiler ve Kuruluş Giderlerinin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi

İşletmeler için önemli bir yüklenim olan vergiler daha kuruluş aşamasından itibaren girişimcilerin karşısına çıkmakta, bu aşmada ödenmesi söz konusu olan vergiler, kuruluş gideri olarak değerlendirildiğinde, bazı işletme türleri kuruluş giderleri açısından daha avantajlı duruma gelmektedir.

Ülkemizde tek şahıs işletmeleri ve adi ortaklıkların ticaret siciline kaydettirilmesi gerekmemekte, ancak TTK hükümlerine tabi olan şahıs ortaklıklarının ve sermaye ortaklıklarının ticaret siciline kaydettirilmesi gerekmekte, bu açıdan söz konusu işletmeler arasında farklılık bulunmamaktadır. Ayrıca, gerek şahıs ortaklıkları ve gerekse sermaye ortaklıkları açısından kuruluş aşamasında TTK'da yer alan şekli şartların yerine getirilmesi gerekmekte; ortaklar arasında yapılacak sözleşmelerin noterde onaylanması gerektiğinden noter harcı ödenmesi söz konusu olmaktadır²².

Şahıs ortaklıklarında ve sermaye ortaklıklarında ortaklar arasında yapılan sözleşmeler noterde onaylanırken, noter harcı ödenmesi gerekmekte, bu durum belirtilen ortaklık türlerinin giderlerinin tek şahıs işletmelerine göre daha yüksek olmasına yol açmaktadır (TTK. md. 154, 244, 279, 477 ve 505). Sermaye ortaklıklarında ise, Harçlar Kanunu'nun 123. maddesinin son fıkrası gereğince, ortaklıkların kuruluşuna ilişkin işlemler (kuruluş, sermaye artırımı, birleşme, devir, nevi değişikliği, kredi temini işlemleri) harca tabi tutulmamaktadır.

²² Kuruluş aşamasında yapılması gereken işlemler konusunda bkz. Osman ALTUĞ ve Hanifi AYBOĞA: Örneklerle Uygulamalı Şirket Kuruluşları (İstanbul: Evrim Yayınevi ve Ticaret Ltd. Şti., 1996); Abdullah Ali DOĞAN: Sermaye Şirketleri Kuruluş ve Genel Kurul Rehberi (Ankara: Özcan Ofset, 1998); Selahattin ÖZMEN: Uygulama Örnekleriyle İş Kurma ve Yönetme Kılavuzu (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1994).

Sermaye ortaklıklarında ortaklık sözleşmeleri üzerinden DVK'ya ekli "1" sayılı tablonun 3 nolu bendi gereğince binde 5 oranında alınan, ancak miktarı 40.691.300.000 lirayı aşamayan damga vergisi de 25.12.2003 tarih ve 5035 Sayılı Kanun²³ ile yürürlükten kaldırılmıştır. Ortaklık sözleşmeleri üzerinden çok yüksek oranlı ve yüksek tutarlara ulaşacak biçimde damga vergisi alınması durumunda, ortaklık sermayesinin daha az gösterilmesine neden olabileceği ve daha kuruluş aşamasında kayıt dışı işlemleri teşvik edebileceği²⁴ dikkate alındığında, 5035 Sayılı Kanun ile yapılan düzenlemenin kayıt dışına kaymayı önleyebilecek nitelikte olduğu görülmektedir.

2. Vergi Mükellefiyeti ve Vergi Borcundan Sorumluluğa İlişkin Esasların Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi

Girişim türlerinin fazlalığı, bu girişim türlerinde ortakların sorumluluk bakımından farklı özellikler taşıması ve ortakların elde edebileceği gelir unsurlarının çeşitliliği göz önünde bulundurulduğunda; gerek adi ortaklıklar, şahıs ortaklıkları ve bunların ortaklarının, gerekse sermaye ortaklıklarıyla bunların ortaklarının vergilendirme bakımından farklı işleme tabi tutulması gereği ortaya çıkmaktadır. Nitekim, vergi mükellefiyeti ve vergi borcundan sorumluluğa ilişkin olarak vergi kanunlarımızın çeşitli hükümlerinde yer alan düzenlemeler incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır.

a. Tek Şahıs İşletmelerinde Vergi Mükellefiyeti ve Vergi Borcundan Sorumluluk

Tek şahıs işletmelerinde, girişim sahibi tek bir kişi olup; girişimle ilgili kararları veren ve uygulayan da bu kişidir. İşletmenin sahibi konumundaki bu kişi, gelir vergisi mükellefi durumundadır.

²³ 5035 Sayılı Kanun, 2.1.2004 tarih ve 25334 Mükerrer Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

²⁴ Ekrem SARISU: "Damga Vergisi ve Harçlar Kanununda Son Yapılan Değişikliklerle Getirilen Vergi Avantajları", Yaklaşım Dergisi, 104 (Ağustos 2001), 239.

İşletme ile ilgili kararları veren ve bu nedenle de sorumlu olan girişimci, mali açıdan sınırsız sorumludur. Farklı bir ifadeyle işletmenin borçlarından dolayı tüm mal varlığıyla sorumludur.

b. Ortaklıklarda Vergi Mükellefiyeti ve Vergi Borcundan Sorumluluk

ba. Adi Ortaklıklar ve Ortakları Açısından

Gerçek kişi olmadığı gibi, tüzel kişiliği de bulunmayan adi ortaklıklar gelir vergisine ya da kurumlar vergisine tabi tutulmamakta; ortakları dolayısıyla vergilendirilmektedir. Farklı bir ifadeyle, ortaklar, ortaklığın faaliyetlerinden kendilerine düşen kar ölçüsünde gelir vergisine tabi tutulmaktadır. Ortakların elde ettiği kazanç, prensip olarak ticari kazanç sayılmakla birlikte, ortaklığın faaliyet türüne göre bazı farklı durumlarla karşılaşılmaktadır.

- **Ortaklığın ticari faaliyetle uğraşması:** Bu durumda ortakların kazancı ticari kazanç sayılmakta, ortaklar basit usule ya da gerçek usule tabi olabilmektedir.

Ticari kazancın basit usulde tespit edilmesi durumunda, basit usule tabi olmanın genel şartlarından yıllık kira bedeliyle ilgili şart ve özel şartlar topluca dikkate alınmakta, diğer şartlar ortakların her biri için ayrı ayrı göz önünde bulundurulmaktadır. Ayrıca ortaklardan birinin gerçek usule tabi olması durumunda diğer ortakların kazancı da gerçek usulde tespit edilmektedir. Ortaklığın dışında şahsi işi olan ortakların hangi usule tabi olacağı ise, ortaklıktan düşen pay ile şahsi işten gelen pay toplanarak belirlenmektedir.

- **Ortaklığın zirai faaliyetle uğraşması:** GVK'nın 52. maddesinde zirai işletme işleten gerçek kişiler çiftçi olarak nitelendirilirken, adi ortaklıklar da bu gruba dahil edilmektedir. Zirai işletme işleten adi ortaklıklar ve gerçek kişilere çiftçi denilmektedir. Dolayısıyla adi ortaklıkların zirai faaliyette bulunmaları

durumunda; ortakları, kazançlarını GVK'nın zirai faaliyetlerle ilgili düzenlemelerine göre belirleyecek ve çiftçi olarak vergilendirilecektir.

- **Ortaklığın serbest meslek faaliyetiyle uğraşması:** GVK'nın 65. maddesinde adi ortaklıklar tarafından yapılan serbest meslek faaliyetinden doğan kazançlar serbest meslek kazancı, serbest meslek faaliyeti yapan adi ortaklık ortakları da serbest meslek erbabı kabul edilmiştir. Ortaklık kaynakta kesilecek vergiler ve katma değer vergisi yönünden vergi sorumlusu durumundadır.

Adi ortaklıklarda, işletme ayrı bir kişi olarak hak ve fiil ehliyetine sahip olmadığı gibi, ortaklarından bağımsız bir birlik iradesi de yoktur²⁵. Ayrıca ortakların yükümlülükler bakımından birbirine bağlılığı bulunmamakta olup; üçüncü kişilere ve vergi dairesine karşı şahsi sorumluluk altındadırlar²⁶.

Tüzel kişiliği olmayan, hak ve fiil ehliyeti bulunmayan adi ortaklıkların, yatırım indirimi istisnasında (GVK. md. 19) olduğu gibi, vergi kanunlarında yer yer "bağımsız bir birim" olarak kabul edilmesi sorunlara yol açabilecek niteliktedir²⁷.

bb. Ticaret Ortaklıkları ve Ortakları Açısından

Vergi düzenlemelerinin kurumlaşma açısından etkilerine yönelik olarak ticaret ortaklıklarıyla ilgili incelemeler; birinci bölümdeki yaklaşıma paralel biçimde, şahıs ortaklıkları ve sermaye ortaklıkları ayrımı altında yapılacaktır.

bba. Şahıs Ortaklıkları ve Ortakları Açısından

i. Kollektif Ortaklıklar ve Ortakları Açısından

Kollektif ortaklıklar tüzel kişiliğe sahip olmakla birlikte, gerçek kişi ortaklar vergiye tabi tutulmaktadır. Ortakların ortaklıktan aldıkları kar payları

²⁵ Mahmut VURAL: "Vergi Hukukumuzda Adi Şirketler", Vergi Dünyası Dergisi, 62 (Ekim 1986), 47-57.

²⁶ Şükrü KIZILOĞLU ve Saygın EYÜPGİLLER: a.g.e., 1532.

²⁷ Mahmut VURAL: a.g.m., 57.

şahsi ticari kazanç olarak kabul edilmektedir. Kollektif ortaklıklar VUK'da birinci sınıf tüccarlar arasında sayılmış olup; iş hacmi ne olursa olsun bilanço esasına göre defter tutmak zorundadırlar.

Kollektif ortaklıkların uğraş konusuna bakılmaksızın, ortakların elde ettikleri kazanç, ticari kazanç sayılmakta; GVK'nın 52. maddesi gereğince, zirai faaliyetle uğraşılması durumunda bile elde edilen kazanç ticari kazanç olarak işleme tabi tutulmaktadır. Ancak GVK'nın 65. maddesine göre, kollektif ortaklığın serbest meslek faaliyeti ile uğraşması durumunda, elde edilen kazanç serbest meslek kazancı olmaktadır.

Ortaklığın borç ve taahhütlerine karşı birinci derecede ortaklığın tüzel kişiliği sorumlu olup, eğer mal varlığı borçlarını karşılamaya yetmezse, ortaklar sınırsız ve müteselsilen sorumlu olmaktadır²⁸. Ayrıca, kaynaktan kesilecek vergiler ve katma değer vergisi yönünden ortaklığın kendisi vergi sorumlusu olarak muhatap alınmaktadır.

Kollektif ortaklıkların yönetiminde ve tasfiyesinde vergi kanunlarına aykırı hareketlerden dolayı ortaya çıkacak vergi cezaları ortaklık adına kesilmektedir.

ii. Adi Komandit Ortaklıklar ve Ortakları Açısından

Ortaklık, tüzel kişiliği olmasına rağmen, gelir ya da kurumlar vergisi mükellefi olarak kabul edilmemiştir. Doğrudan doğruya, ortakları olan komandite ve komanditerler vergi mükellefi olarak kabul edilmiştir.

Adi komandit ortaklıklarda; komandite ortağın elde ettiği gelir GVK'nın 37. maddesine göre ticari kazanç sayılmakta, komanditer ortağın elde ettiği gelir ise GVK'nın 75. maddesine göre menkul sermaye iradı sayılmaktadır. Ortaklık, zirai faaliyette bulunsa bile, elde edilen kazanç GVK'nın ticari kazançlarla ilgili hükümlerine tabi tutulmaktadır (GVK. md. 52). Ortaklığın

²⁸ Ömer DUMAN: "Şahıs Şirketleri Ortaklarının Gelir Vergisi Karşısındaki Durumu", Vergi Dünyası Dergisi, 220 (Aralık 1999), 127.

serbest meslek faaliyetinde bulunması durumunda ise, komandite ortakların elde ettiği gelirler serbest meslek kazancı olarak işleme tabi tutulmaktadır (GVK. md. 65).

Kollektif ortaklıklarda olduğu gibi, adi komandit ortaklıkların yönetiminde ve tasfiyesinde vergi kanunlarına aykırı hareketlerden doğacak vergi cezaları da ortaklık adına kesilmektedir. Kanuni temsilcinin mal varlığına başvurulabilmesi için, ödevlerin kanuni temsilciler tarafından yerine getirilememesi nedeniyle ziyaa uğratılan cezanın tüzel kişinin mal varlığından alınamaması gerekmektedir. Ayrıca kaçakçılık suçları ile buna katılanlar için öngörülen cezalar bu suçları işleyenlere verilmektedir (VUK. md. 333). Ortaklık, gelir vergisi tevkifatı yapılması ve katma değer vergisi yönünden vergi sorumlusu olarak muhatap durumundadır.

bbb. Sermaye Ortaklıkları ve Ortakları Açısından

Sermaye ortaklıklarının kazançları, kurum kazancı olarak nitelendirilip kurumlar vergisine tabi tutulurken; kurum kazancından ortaklara dağıtılan kar payları da menkul sermaye iradı olarak gelir vergisi kapsamına girmektedir.

i. Anonim Ortaklıklar ve Ortakları Açısından

Anonim ortaklıkların vergilendirilmesiyle ilgili düzenlemeler, genelde iki etkene bağlı olarak yönlendirilmektedir. Bunlardan birincisi, ortaklığın yararlanabileceği muafiyet, istisna ve indirim türlerinde ve tutarlarında değişiklik yapma ihtiyacı; ikincisi ise, ortaklıktan ve ortaklarından kaç aşamada, hangi olaylar gerçekleştiğinde ve ne kadar vergi alınacağı konusundaki siyasi tercihlerin değişmesidir²⁹. Bu durum kurumlaşmanın teşviki ya da yönlendirilmesi bakımından siyasi tercihlerin etkinliğini ortaya koymaktadır.

²⁹ Cengiz ERDAMAR: "Anonim Şirketlerde Karın Vergilendirilmesi-Dağıtımı", Yaklaşım Dergisi, 14 (Şubat 1994), 26.

Anonim ortaklıklar, kazançları üzerinden kurumlar vergisine tabi tutulmakta (KVK. md. 1-2); daha sonra kar dağıtımına bağlı olarak vergi tevkifatı yapılmakta ve ortakların elde ettikleri kar payları üzerinden gelir vergisi alınmaktadır (GVK. md. 75). Ancak tevkif yoluyla kesilen vergiler beyanname üzerinden hesaplanan vergiden indirilmektedir.

Anonim ortaklıklar yönetim kurulu tarafından temsil edilmekte, ancak anasözleşmede bu yetki yönetim kurulu üyeleri arasında dağıtılabileceği gibi, üyelerden sadece birine bırakılabilmekte, hatta ortaklıkta pay sahibi olmayan müdürlere de bırakılabilmektedir (TTK. md. 317, 319). Bu durumda anonim ortaklığın vergi kanunları açısından kanuni temsilcisi, yönetim kurulu üyelerinin tamamı ya da birkaçı ya da anasözleşmeyle yetki verilen kişi olmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, vergi uygulamasında esas olarak yönetim kurulu kanuni temsilci olmakla birlikte, anasözleşmeyle yönetim kurulu tarafından müdürlere temsil yetkisinin verilmiş olduğu durumlarda, bu müdürler de kanuni temsilci olarak kabul edilmektedir³⁰. Dolayısıyla kanun ya da anasözleşmeyle yetki verilenler dışındaki ortaklar vergi ödevlerinden kanuni temsilci gibi sorumlu tutulamamaktadır³¹.

Anonim ortaklıklarda anasözleşmeyle yönetim kurulu tarafından müdürlere temsil yetkisi verilmesi ve bu durumda müdürlerin kanuni temsilci olarak kabul edilmesine rağmen, kanuni temsilcinin, temsil yetkisini kanundan aldığı ve temsil yetkisi konusunda hiçbir beyan ya da açıklamaya ihtiyaç duymadığı göz önünde bulundurulduğunda, anonim ortaklığın kanuni temsilcisinin yönetim kurulu olduğu; anasözleşmeyle yetki verilen temsilcilerin ise iradi temsilciler olduğu ortaya çıkmaktadır³².

³⁰ Bu konuda farklı görüşler için bkz. İ. Halil BAĞDINLI: "Anonim Şirketlerde Kanuni Temsilciler İle Ortakların Vergisel Sorumluluğu", Vergi Sorunları Dergisi, 119 (Ağustos 1998), 60-62.

³¹ Erkan ATEŞLİ: "Anonim Şirketin Kanuni Temsilcisinin Ödenmemiş Vergi Borçları Karşısındaki Sorumluluğu", Yaklaşım Dergisi, 94 (Ekim 2000), 164; Turgut CANDAN: Kanuni Temsilcinin Vergi ve Diğer Kamu Alacaklarından Sorumluluğu (Ankara: Tüze Yayıncılık, 1998), 29.

³² İ. Halil BAĞDINLI: a.g.m., 62.

Ortaklığa ait bir vergi borcunun olması durumunda öncelikle tüzel kişiliğin mal varlığından kamu alacağı tahsil edilmeye çalışılmaktadır. Tüzel kişiliğin mal varlığının kamu alacağını karşılamaya yetmediği anlaşıldığında ise, kanuni temsilcilerin mal varlığından tahsili yoluna gidilmektedir³³. Ancak kanuni temsilciler bu şekilde ödedikleri vergiler için asıl mükellefe rücu edebilmektedirler (VUK. md. 10; AATUHK. mük. md. 35).

ii. Limited Ortaklıklar ve Ortakları Açısından

Limited ortaklıklar, ortaklık olarak kurumlar vergisine tabi tutulmakta (KVK. md. 1-2), ortakların iştirak hissesi kazançları da menkul sermaye iradı sayılarak gelir vergisine tabi tutulmaktadır.

Limited ortaklıklarda aksi kararlaştırılmış olmadıkça, ortaklar hep birlikte müdür sıfatıyla ortaklığın işlerini yönetmeye ve ortaklığı temsil etmeye yetkili ve zorunludurlar. Ancak ortaklık anasözleşmesi ya da genel kurul kararıyla ortaklığın yönetimi ya da temsili ortaklardan birine ya da birkaçına bırakılabilir. Ayrıca anasözleşme ya da genel kurul kararıyla ortaklık işlerinin yönetimi ve temsili ortak olmayan kişilere de bırakılabilir (TTK. md. 540-541).

Limited ortaklıklar sermaye ortaklığı olmaları nedeniyle, ortaklarının gerek ortaklığa gerekse üçüncü kişilere karşı sorumlulukları, ortaklığa koydukları ya da koymayı taahhüt ettikleri sermaye ile sınırlıdır. Ancak AATUHK'nın 35. maddesinde; limited ortaklıklarda, ortakların ortaklıktan tahsil olanağı bulunmayan kamu alacağından sermaye hisseleri oranında doğrudan doğruya sorumlu olacakları hükme bağlanmıştır.

Bu düzenlemeyle limited ortaklıkların sermaye ortaklığı olma niteliği kamu alacakları yönünden ticaret hukuku ilkelerinin tersine, kendine özgü

³³ VUK'nun 10. maddesi ile getirilen sorumluluk, ortak sorumluluğu değil, tüzel kişilerin kanuni temsilcilerinin sorumluluğudur. Dış. 4. D., T. 21.2.1990, E. 1990/204, K. 1990/652 (Turgut CANDAN: a.g.e., 29).

hale getirilerek, bu tür ortaklıkların sermaye ortaklığı olma nitelikleri zayıflatılmıştır³⁴.

Ortakların sorumluluğuna ilişkin hüküm getirilmesi, kanuni temsilciye gidilmeden, ortaklara gidilebilmesini sağlamaya yönelik olup³⁵, bu yolla kamu alacağı güvenceye alınmak istenmektedir. Çünkü, TTK'nın 541. maddesine dayanarak; ortak olmayan bir kişi müdür olarak atanmakta ve mal varlığı da olmayan bu kişi kanuni temsilci olduğundan kamu alacağının tahsili olanağı kalmamaktadır³⁶.

iii. Sermayesi Paylara Bölünmüş Komandit Ortaklıklar ve Ortakları Açısından

Bu tip ortaklıklarda, ortaklardan biri ya da birkaçı ortaklığın borçlarına karşı sınırsız, diğerleri ise taahhüt ettikleri sermaye payı ile sorumludurlar. Farklı bir ifadeyle iki tür ortak vardır ve bunlardan komandite ortaklar sınırsız sorumlu, komanditer ortaklar ise sınırlı sorumlu ortak³⁷ durumundadır.

Sermayesi paylara bölünmüş komandit ortaklıklar sermaye ortaklığı olduğu için kurumlar vergisi mükellefidirler (KVK. md. 1-2). Komanditer ortağın durumu limited ve anonim ortaklıkların ortaklarının durumu gibidir.

Ortaklık kurumlar vergisine tabi tutulurken, KVK'nın 14/5. maddesi gereğince komandite ortağın kar payı kurum kazancının tespitinde indirim konusu yapılmaktadır. Kar dağıtımı yapılsa da, yapılmasa da komandite ortak, hissesine düşen kar payını kazancın elde edildiği hesap döneminin

³⁴ Ömer ERGENÇ: "Amme Alacaklarının Ödenmesi Bakımından Limited Şirketler ile Bu Şirketlerin Kanuni Temsilcileri ve Ortaklarının Sorumlulukları", Vergi Dünyası Dergisi, 231 (Kasım 2000), 87, 88.

³⁵ Binnur ÇELİK: Kamu Alacaklarının Takip ve Tahsil Hukuku (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002), 117.

³⁶ Metin TAŞ: "Limited Şirket Ortaklarının Kamu Borçlarından Sorumluluğu", Yaklaşım Dergisi, 76 (Nisan 1999), 66.

³⁷ Komandit ortaklıklarda komanditer ortak, ortaklığı temsil ve idareye yetkili olmadığından, VUK'nun 10. maddesine göre sorumlu tutulamaz. Dş. 9. D., T. 31.3.1993, E. 1992/3243, K. 1993/1425 (Turgut CANDAN: a.g.e., 30).

sonu itibariyle elde etmiş sayılmakta ve ticari kazanç olarak beyan edilmektedir³⁸.

Sermaye ortaklıkları, sermayesi paylara bölünmüş komandit ortaklıklarla uygulamada karşılaşılmaması nedeniyle, bu tür ortaklıklar göz ardı edilerek anonim ve limited ortaklıklar açısından değerlendirildiğinde; kamu alacaklarını güvence altına almak amacıyla AATUHK'nın 35. maddesinde limited ortaklıklarda ortakların sorumluluğu ile ilgili olarak yer verilen düzenlemenin anonim ortaklıkları daha avantajlı duruma getirdiği görülmektedir.

c. Kanuni Temsilcilerin Vergi Cezalarından Sorumluluğu

Tüzel kişilerle küçüklerin ve kısıtlıların, vakıflar ve cemaatler gibi tüzel kişiliği olmayan kurumların mükellef ya da sorumlu olmaları durumunda bunlara düşen ödevler kanuni temsilcileri, tüzel kişiliği olmayan kurumları yönetenler ve varsa bunların temsilcileri tarafından yerine getirilmektedir (VUK. md. 10).

Vergi ve buna bağlı alacaklar, mükelleflerin mal varlığından tamamen ya da kısmen alınamaması ya da alınamayacağının anlaşılması durumunda, kanuni temsilcilerin ve tüzel kişiliği olmayan teşekkülü yönetenlerin şahsi mal varlıklarından tahsil edilecektir. Ancak, belirtilen kişiler bu şekilde ödedikleri vergiler için asıl mükellefe rücu edebileceklerdir (VUK. md. 10).

Tüzel kişilerin yönetim ve tasfiyesinde vergi kanunlarına aykırı hareketlerden dolayı ortaya çıkacak vergi cezaları tüzel kişiler adına kesilmekte; kanuni temsilcinin mal varlığına başvurulabilmesi için, ödevlerin kanuni temsilciler tarafından yerine getirilememesi nedeniyle ziyaa uğratılan cezanın tüzel kişinin mal varlığından alınamaması gerekmektedir. Ayrıca kaçakçılık suçları ile buna katılanlar için öngörülen cezalar bu suçları işleyenlere verilmektedir (VUK. md. 333).

³⁸ Sakıp ŞEKER: "Şahıs Şirketlerinde Kazancın Vergilendirilmesi", Vergi Sorunları Dergisi, 133 (Ekim 1999), 10.

d. Vergi Borcundan Sorumluluk ve Kredi Bulma Olanakları

İşletmelerde başlangıç sermayesinin büyüklüğü ve kredi bulabilme olanakları, faaliyetlerin sürdürülmesi ve genişletilmesi bakımından etkili olmaktadır. Ayrıca belirli büyüklüklerdeki işletmelerin faaliyetlerini genişletme olanakları daha fazla olabileceği gibi, kredi bulabilme olanakları ve rekabet güçleri de daha yüksek olmaktadır. Farklı bir ifadeyle işletmelerin kurumlaşmalarında iç finansman olanakları ya da öz kaynakları kadar, dış finansman olanakları ya da yabancı kaynaklar da etkili olmakta; bu açıdan işletme sahibi ya da sahiplerinin maddi güçleri ve sorumlulukları belirleyici nitelik taşımaktadır.

Tek şahıs işletmelerinde girişim sahibinin sınırsız sorumlu durumunda bulunması bazı avantajlar sağlamaktadır. Örneğin, işletme ile ilgili kararlar süratli bir şekilde verilebilmekte ve amaca yönelik işlemlere girişilebilmektedir. Yine girişim sahibinin sınırsız sorumlu olması dolayısıyla kredi bulmak kolaylaşmaktadır. Ancak, olaya diğer yönden bakıldığında, girişim sahibi kişinin mali olanakları dikkate alınarak kredi verileceğinden, kredi olanaklarının sınırlı olacağı belirtilebilir.

Tek şahıs işletmelerinde olduğu gibi, adi ortaklıklar ve şahıs ortaklıklarında da, ortaklar sınırsız sorumlu durumundadır ve ortaklığın borç ve yükümlülükleri yerine getirilmediğinde, işletme sermayesinin yanında ortakların şahsi mal varlıkları dikkate alınmaktadır. Sınırsız sorumluluğun söz konusu olduğu bu gibi ortaklıklarda, güvenilir ortak ve yönetici bulma zorunluluğu, yeterli sermaye birikiminin oluşumunu engelleyebileceği gibi, ortaklığın yönetimi açısından da sorunlarla karşılaşılmasına neden olabilmektedir.

Adi ortaklıklarda ve şahıs ortaklıklarında yeterli sermaye birikimine ulaşılamaması ve kredi bulabilme olanaklarının sınırlılığı nedeniyle, ortaklığın başarısı ve devamlılığı ortakların şahsi mali güçlerine ve yeteneklerine bağlı

olmakta, dolayısıyla sermaye ortaklığı biçiminde örgütlenme yoluna gidilmektedir.

Sermaye ortaklıklarının ortaklarından bağımsız bir kişiliğe sahip olması, belirli büyüklüklerde başlangıç sermayesinin bulunma zorunluluğu, uzman yöneticilerden yararlanma olanaklarının varlığı; ortaklığın ihtiyaçlarını karşılayabilecek ve amaçlarını gerçekleştirebilecek büyüklükte sermayenin toplanmasını ve bunun etkin biçimde kullanılmasını sağlamaktadır.

İşletmelerin büyüme ve gelişmeleri, sermaye bulabilme olanakları ile ilişkili olup, bu olanaklar da hukuki statülere göre değişmektedir. Bu açıdan sermaye ortaklıkları önemli ayrıcalıklara sahip olup, dolayısıyla büyüme ve kurumlaşma olanakları da daha fazladır.

İleride ayrıntılı bir şekilde inceleneceği üzere, işletmelerin sermaye birikimi ve kredi bulabilme olanakları açısından işletme sahiplerinin sorumluluğunun yanısıra, halka açılma olanakları ve karın dağıtılmayıp otofinansman yoluna gidilmesi de etkili olmaktadır. Sermaye birikimi açısından finans kuruluşlarından kredi alınması aşamasında tanınabilecek vergi kolaylıkları da etkili olmaktadır.

Örneğin; Gider Vergileri Kanunu'nun 29/m maddesi gereğince, Türkiye Halk Bankası'nın, ihtisas kredileri kapsamında küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerine verdiği kredilerin ya da bu işletmelerin dış ticaret işlemlerine yaptığı aracılık hizmetleri dolayısıyla aldığı paralar ile Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatifleri'nin kefaleti altında esnaf ve sanatkarlara verdiği krediler dolayısıyla alınan paralar ve bu kooperatiflerin ortaklarından masraf karşılığı adıyla aldığı paraların BSMV'den istisna tutulmuş olması, özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelere verilecek kredilerin maliyetinin düşürülerek, bunlara büyümeleri ve kurumlaşmaları açısından gereken fonların sağlanması bakımından etkili olacaktır.

e. Vergi Borcundan Sorumluluk ve Kötü Niyetli Girişimler

Vergi mükellefiyeti ve kamu borcundan sorumluluğa ilişkin düzenlemeler incelendiğinde, tek şahıs işletmelerinde girişim sahibi kişinin işiyle ilgili kararları kendisinin aldığı ve sonuçlarına da kendisinin katlandığı; şahıs ortaklıklarında da yine ortaklık sahibi kişinin sınırsız sorumlu olduğu, dolayısıyla diğer şartlar aynı kabul edildiğinde sermaye ortaklıklarına yönelineceği görülmektedir. Çünkü gerek kredi bulabilme olanaklarının yetersizliği, gerekse ortakların ya da girişim sahiplerinin mali açıdan sınırsız sorumlu tutulması girişimcileri olumsuz etkilemektedir.

Sermaye ortaklıkları açısından ise, kamu alacaklarını güvence altına almak amacıyla AATUHK'nın 35. maddesinde limited ortaklıklarda ortakların sorumluluğu ile ilgili olarak yer verilen düzenlemenin anonim ortaklıkları daha avantajlı duruma getirdiği görülmektedir.

Limited ortaklıklarda, ortakların gerek ortaklığa gerekse üçüncü kişilere karşı sorumlulukları, ortaklığa koydukları ya da koymayı taahhüt ettikleri sermaye ile sınırlı olmakla birlikte, AATUHK'nın 35. maddesi gereğince; ortaklar, ortaklıktan tahsil olanağı bulunmayan kamu alacağından sermaye hisseleri oranında doğrudan doğruya sorumlu tutulmaktadır. Bu düzenleme ile kamu alacağının güvenceye alınması amacıyla ortakların sorumluluğuna ilişkin hüküm getirilerek, kanuni temsilciye gidilmeden, ortaklara gidilebilmesi amaçlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bu düzenlemeyle ortak olmayan ve mal varlığı da bulunmayan kişilerin müdür olarak atanması yoluyla kamu alacağının tahsilini engellemeye yönelik kötü niyetli girişimlerin engellenmesi hedeflenmektedir.

Ortaklıklar hukuku kavramı olan "alter ego doktrini"³⁹, ortaklığın sözleşme ya da haksız fiilden doğan borçlarından, tüzel kişilik sıfatıyla

³⁹ Alter ego doktrini ya da perdeyi kaldırma teorisi; ortaklıklar hukuku kavramı olmakla birlikte, Türkiye'de daha çok vergi konusunda, vergi ile ilgili yargı kararlarında görülmektedir. Perdeyi kaldırmak; hakkaniyet ve hükümlerin amacı doğrultusunda tüzel kişilik perdesi arkasına sığınmış kişilere kadar gidilerek, onların bu perdeden haksız yere faydalanmalarını, takipten kurtulmalarını önlemek anlamına gelmektedir (Reha POROY – Ünal TEKİNALP – Ersin ÇAMOĞLU: a.g.e., 97).

korunmasını, tüzel kişilik perdesinin kaldırılması yoluyla engellemektedir⁴⁰. AATUHK'nın 35. maddesi hükmü de limited ortaklıklarda tüzel kişilik perdesinin sınırlı olarak kaldırılmasına örnek oluşturmakta, ortaklar sermaye payları oranında doğrudan doğruya sorumlu tutulmaktadır. Öncelikli olarak tüzel kişiliğe gidilecek olmakla birlikte, ikinci aşamada kanuni temsilcilere gidilmek yerine, ortaklar sorumlu tutulmaktadır⁴¹.

Kamu alacağının tahsilini gerçekleştirmek amacıyla tüzel kişiliğin tanınmaması için bir peçeleme işleminin varlığı ortaya konulmalı ya da tüzel kişilikten tahsil edilemeyen bir vergi alacağının varlığı nedeniyle karine olarak tüzel kişilik perdesi kaldırılarak ortaklara gidilmelidir⁴². Nitekim vergi idaresi, bu gibi durumlarda tüzel kişilik perdesini kaldırarak, ortaklıktan tahsil edilemeyen vergi alacağı için, kanuni temsilcilere değil, doğrudan ortaklara gitmektedir.

Peçeleme işleminin varlığı ortaya konulmadan tüzel kişilik perdesinin kaldırılması, ortaklıktan tahsil edilemeyen vergi borcu kavramından hareketle söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla AATUHK hükmüyle kamu alacakları yönünden, limited ortaklıkların sermaye ortaklığı olma nitelikleri zayıflatılmış olup; ortakların yukarıda belirtildiği gibi sorumlu tutulması, sermaye ortaklığı kurulması mantığıyla çelişmekle birlikte, kamu alacaklarının güvenceye alınması bakımından olumludur⁴³.

Kamu alacaklarının güvence altına alınması amacıyla getirilmiş, ancak ticaret hukuku ilkelerinden sapma niteliğindeki bu düzenleme limited ortaklık yerine anonim ortaklık kurmayı özendirmektedir⁴⁴.

Anonim ortaklıklarda, yönetim kurulunun ya da yönetim kurulu tarafından temsil yetkisi verilerek kanuni temsilci konumuna getirilen

⁴⁰ Nihal SABAN: "Birleşik Devletler Temyiz Mahkemesi'nin Bir Kararı Işığında Alter Ego Doktrini ve AATUHK. 35 ve Mük. 35 md.", Vergi Sorunları Dergisi, 90 (Mart 1996), 143.

⁴¹ Nihal SABAN: a.g.m., 146.

⁴² Nihal SABAN: a.g.m., 146.

⁴³ Metin TAŞ: a.g.m., 66.

⁴⁴ Binnur ÇELİK: Kamu Alacaklarının Takip ve Tahsil Hukuku, 118.

müdürlerin ortaklıkla ilgisi olmayan kişiler arasından seçilmesi söz konusu olabilmektedir. Bu şekilde faaliyetlere yön verilmesi sonucunda karşılaşılan olumsuzluklara bakıldığında, özellikle geçmiş dönemlerde hayali ihracat konusunda yaşanan tecrübeler dikkate alınarak uygulamanın gözden geçirilmesi gerektiği belirtilebilir. Aksi takdirde kötü niyetli girişimler açısından önemli bir boşluk yaratılmış olacak ve bu boşluk girişimcileri sermaye ortaklıklarına yönlendirebilecektir.

Anonim ortaklıklarda çok ortaklı yapılanma nedeniyle, tüzel kişilik perdesi kaldırıldığında genel olarak ortaklara gitmek kavramı gerçekçi olmamaktadır. Ancak, burada söz konusu olan bütün ortaklar değil, vergi borcunu ödememek için tüzel kişilikten yararlanan, farklı bir ifadeyle tüzel kişiliğin peçeleme işlemiyle vergiden kaçınmasını sağlayan "ilgili ortak ya da ortaklar"dır⁴⁵. Peçeleme işleminin varlığı durumunda yapılacak incelemelerle, işlemlerle ilgili olan ortak ya da ortaklar belirlenecektir. Dolayısıyla, tüzel kişilik ya da kanuni temsilciler takip edilmeyecek, tüzel kişilik perdesi kaldırılarak, borçlarla ilgili ortak ya da ortakların takip edilmesi gerekecektir⁴⁶.

3. Mükellefe Yüklenmiş Olan Ödevlerin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi

Vergi mükelleflerine çeşitli bildirimlerde bulunulması, belge ve kayıt düzenine uyulması, defter ve belgelerin saklanması ve ibrazı konusunda çeşitli ödevler yüklenmiştir. Belirtilen ödevler açısından çeşitli mükellef ya da mükellef gruplarına ayrıcalıklar tanınmamış olması nedeniyle, bu ödevlerin kurumlaşma bakımından yönlendirici etkilerinin olmadığı belirtilebilir. Ancak kurumlaşmaya gidildiğinde daha sağlıklı bir muhasebe sisteminin kurulacak olması, işletme faaliyetleriyle ilgili ayrıntılı bilgi almak isteyen girişimcileri kurumlaşma yönünde teşvik edebilecek niteliktedir.

Adi ortaklıklarda, ortaklar vergi dairesine karşı şahsi sorumluluk altında olduğundan, işe başlama, değişiklik, işi bırakma gibi bildirimlerini şahsen

⁴⁵ Nihal SABAN: a.g.m., 150, 151.

⁴⁶ Nihal SABAN: a.g.m., 151.

yapmak zorundadırlar⁴⁷. Ortaklığın kanunen tutulması zorunlu defterleri de, ortakların şahsına bağlı olarak tutulduğundan, bunların tasdikinde ortaklık ünvanıyla birlikte tüm ortakların adları belirtilmektedir.

Tüzel kişilik kazanacak ortaklıkların tescil tarihinden önce defterlerini tasdik ettirmeleri gerekmektedir⁴⁸. Kollektif ortaklıklarda ve adi komandit ortaklıklarda, defterlerin tasdiki, işlenmesi, ibrazı ve saklanması ilişkin ödevler aynı biçimde yürütülmektedir.

Bütün ticaret ortaklıkları birinci sınıf tüccar sayılarak bilanço esasına göre defter tutuklarından; vergi kanunlarında yer alan birinci sınıf tüccarlara yönelik avantajlardan yararlanmak bakımından aralarında farklılık bulunmamakta, dolayısıyla söz konusu düzenlemeler yönlendirici nitelik taşımamaktadır.

Belge düzeni açısından da çeşitli mükellef ya da mükellef grupları arasında farklılık bulunmamaktadır. Yapılan işlemlerin, VUK'da belirtilen belgelerle belgelendirilmesi gerekmektedir. Ancak belge ve kayıt düzenine uyulmamasından kaynaklanan cezaların uygulanması bakımından bazı farklılıklar dikkat çekmektedir. Tüzel kişilerin yönetim ve tasfiyesinde işlenen kanunlara aykırı fiillere hapis cezası uygulanması gereken durumlarda, bu ceza kanuni temsilci adına kesilmekte⁴⁹, bu durum işletmeyle ilgisi olmayan kişiler kanuni temsilci konumuna getirilerek, kötü niyetli biçimde kullanılabilir.

Tek şahıs işletmelerinde ve şahıs ortaklıklarında, faaliyetler girişimin ya da ortaklığın sahipleri tarafından direk olarak kendi adlarına yürütüldüğünden, bu faaliyetleri yakından takip etme olanağı bulunan söz konusu kişilerin daha az vergi ödemek gibi amaçlarla kendilerine yüklenmiş olan belge ve kayıt düzeni ve bunun sonucunda saklama ve ibraz ödevlerine uymamaları söz konusu olabilecektir. Ancak, çok sayıda ortağı bulunan ve bunların girişimin faaliyetleriyle ilgili olarak kolayca bilgi edinmesi olanağı

⁴⁷ Şükrü KIZILOT ve Saygın EYÜPGİLLER: a.g.e., 1532.

⁴⁸ Şadi ÇETİN: "Şirketlerde İşe Başlama Bildirimi ve Defter Tasdiki", Vergi Sorunları Dergisi, 86 (Kasım 1995), 30.

⁴⁹ Yılmaz ÖZER - A. Abdullah DOĞAN - M. Nadir ARICA: Vergi Hukukunda Belgeler (Ankara: Şafak Matbaacılık Ltd. Şti., 1996), 197.

bulunmayan kurumlarda, bilgi aktarımının sağlanabilmesi bakımından belge ve kayıt düzenine uyulması bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda girişimin faaliyetleriyle ilgili bilgilere ortakların yanısıra idarenin de kolayca ulaşması mümkün olmaktadır.

Küçük işletmeler genel olarak vergi kaygısıyla defter tuttuklarından dolayı, işletmenin geleceğine yönelik sağlıklı projeksiyonlar yapılamamaktadır⁵⁰. Geleceğe yönelik sağlıklı projeksiyonların yapılamaması ve bu nedenle yatırım potansiyelinin azalması ise, söz konusu işletmelerin büyüme ve kurumlaşmaları üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır. Dolayısıyla küçük işletmelere muafık, istisna ve indirimler yoluyla vergi kolaylıkları tanınarak; kayıtlarını gerçekleri yansıtacak biçimde tutmaları sağlanabilir. Bunun sonucunda ise, işletmelerin gerçeğe uygun projeksiyonlar yapmaları sağlanabilecek, yatırım potansiyeli artırılarak kurumlaşma yönünde olumlu gelişmeler sağlanabilecektir.

4. İstisna ve İndirimlerin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi

Vergi matrahına ulaşmak amacıyla gelir vergisinde ve kurumlar vergisinde bazı istisna ve indirimlere yer verilmiştir. Bu istisna ve indirimler işletmenin ödeyeceği vergiler üzerinde etkili olmakta, işletmeler itibariyle uygulama farklılıkları taşıyan düzenlemeler girişimcileri yönlendirmektedir.

a. İştirak Kazançları İstisnası ve Kurumlaşma

Çifte vergilendirmeyi önlemek amacıyla, kurumların tam mükellefiyete tabi başka bir kurumun sermayesine iştiraklerinden elde ettikleri kazançlar kurumlar vergisinden istisna tutulmuştur. Yatırım fonlarının katılma belgeleri ile yatırım ortaklıklarının hisse senetlerinden elde edilen kar payları açısından istisna uygulanmamaktadır (KVK. md. 8/1). İstisnadan kurumlar vergisi mükellefi olan sermaye ortaklıkları yararlanmakta ve iştirakte bulunduğu kurum vergiyi ödemiş olduğundan tekrar vergi ödemesi söz konusu

⁵⁰ İsmail ÇİLOĞLU: "Teşvik Politikalarının Yönlendirme Gücü", Hazine Dergisi, 13 (Ocak 2000), 48.

olmamaktadır. İştirak kazançları istisnası ile yeni faaliyet alanlarına açılım ve işletmeler arasında koordinasyon sağlanarak işletmelerin gelişimi ve kurumlaşması açısından etkili olunabileceği görülmektedir.

İştirak kazançları istisnasıyla kendi faaliyet alanında yeterli yatırım düzeyine ulaşmış olan işletmeler, başka bir kuruma iştirak ederek yeni faaliyet alanlarına yatırım yapmaları için vergi düzenlemeleri açısından teşvik edilmiş olmaktadır⁵¹. Dolayısıyla gerek iştirak edecek olan, gerekse iştirak edilecek olan kurumlar açısından bu istisnanın önemli bir yönlendirici etkisinin olacağı belirtilebilir.

İştirak kazançları istisnası, bir kurumun kazancının gelir vergisi mükellefi olan ortaklarına doğrudan intikal etmesi ile araya girecek bir ya da daha fazla kurum aracılığıyla intikal etmesinin vergi yükü bakımından farklılık yaratmasını önlemektedir⁵². Bu amaçla bir kurumun başka bir kurumdan sağladığı kazanç, ikinci kurumda vergi matrahının dışında bırakılmaktadır. Dolayısıyla kazancın, diğer kurumun sermaye yapısına ve mali bünyesine katkı karşılığı olması önem taşımaktadır.

İştirak kazançları istisnası, işletmelere yeni faaliyet alanlarına açılım olanağı yaratması ve diğer işletmelerle koordinasyon sağlanması bakımından etkili olabilir. Ayrıca özellikle iştirakte bulunan kurumların sermaye yapılarının güçlenmesine yardımcı olarak, kurumlaşmaları bakımından olumlu sonuçlar yaratabilir.

İstisna, farklı faaliyet alanlarındaki işletmelere ya da aynı faaliyet alanındaki işletmelere katılımı özendirerek, zor durumda bulunan işletmelerin işlevlerini sürdürebilmeleri açısından diğer işletmelerden sermaye temin etmelerini de sağlayabilir. Ayrıca üretimden tüketime kadarki aşamalarda birbirini tamamlayan işletmeler arasında koordinasyon kurulmasında yönlendirici olabilir. Örneğin, bir işletmenin kendisine hammadde sağlayan ya

⁵¹ Kenan BULUTOĞLU: *Türk Vergi Sistemi*, 279.

⁵² Yılmaz ÖZBALCI: *Kurumlar Vergisi Kanunu Yorum ve Açıklamaları* (Ankara: Oluş Yayıncılık, 1999), 161.

da ürünlerini pazarlayan başka bir işletmeye iştirakte bulunarak aralarında koordinasyon kurulması açısından olumlu sonuçlar yaratabilir.

Türkiye’de mevcut kurumlar arasındaki iştirak kazançları kurumlar vergisinden istisna tutularak ekonomik çifte vergilendirme önlenmektedir. 5228 sayılı Kanun⁵³ ile KVK’na eklenen 9, 10 ve 11. benlerle kurumların yurt dışından sağladıkları iştirak kazançları ve şube kazançları da kurumlar vergisinden istisna edilmiştir. Yapılan düzenlemelerin temel amacı, kurumların yurt dışındaki iştiraklerinden sağladıkları kar payları ve şube kazançlarıyla ilgili olarak ortaya çıkan aşırı ekonomik çifte vergilendirmeyi ortadan kaldırmak ve yurt dışı yatırımlarını Türkiye’de kuracağı kurumlar aracılığıyla yönlendirmek amacındaki yabancı yatırımcıların gerek Türkiye’de gerekse yatırımın kaynaklandığı ülkede aşırı ekonomik çifte vergilemeye maruz kalmasını önlemektir.

b. İştirak Hisseleri ve Gayrimenkullerin Satışından Kaynaklanan Kazançlarla İlgili İstisna ve Kurumlaşma

Sabit kıymetlerin satışından elde edilecek kazancın işletme faaliyetlerine yönlendirilerek, ekonominin canlandırılması amacına dayanan bu istisnanın 1.1.1999-31.12.2004 tarihleri arasında uygulanması öngörülmüştür. İstisna uygulamasıyla otofinansman olanağı tanınarak, dış kaynaklara gereksinim azaltılmakta; dolayısıyla işletmeler kredi arayışından ve bu nedenle ortaya çıkacak faiz yükünden kurtulmaktadır. Belirtilen tarihler arasında uygulanmak üzere, tam mükellefiyete tabi kurumların iştirak hisselerinin ya da gayrimenkullerinin satışından doğan kazancın, satışın yapıldığı yılda kurum sermayesine ilave edilen kısmı kurumlar vergisinden istisna tutulmuştur (KVK geçici md. 28)⁵⁴.

⁵³ 5228 Sayılı Kanun, 31.7.2004 tarih ve 25539 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

⁵⁴ İstisna uygulamasıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Şükrü KIZILOĞLU: Kurumlar Vergisi Kanunu ve Uygulaması, C. 2, (Ankara: Yaklaşım Yayınları, 2000), 788-832; Güneri ERGÜLEN ve Hayreddin ERDEM: Vergi Avantajları (Ankara: Yaklaşım Yayınları, 2000), 414-466; Erdal SÖNMEZ ve Garip AYZAN: “İştirak Hisseleri veya Gayrimenkullerin Satışından Doğan Kazançlara İstisna Uygulaması”, Vergi Dünyası Dergisi, 232 (Aralık 2000), 141-153.

Ayrıca KVK'nın geçici 28. maddesine göre, 1.1.1999-31.12.2004 tarihleri arasında uygulanmak üzere; kurumların üretim ve turizm yatırım ya da işletme belgesine sahip turizm tesislerinin ve bu tesislere ilişkin gayrimenkullerinin tamamının ya da bir kısmının, yatırım yapmak üzere kurulacak olan bir sermaye ortaklığına ya da yeni kurulacak yabancı ortaklı bir anonim ortaklığa sermaye olarak konulması durumunda da istisna uygulanmaktadır.

Üretim ve turizm yatırım ya da işletme belgeli turizm tesisleriyle bu tesislere ilişkin gayrimenkullerin sermaye olarak konulmasına yönelik istisna uygulamasına belirli şartların gerçekleşmesine bağlı olarak yer verilmiştir. Ancak özellikle tesis ve gayrimenkullerin, yatırım yapmak üzere kurulacak bir sermaye ortaklığı ya da yeni kurulacak yabancı ortaklı bir anonim ortaklığa sermaye olarak konulması gerekmektedir. Dolayısıyla sermaye ortaklıkları ve yeni kurulacak yabancı ortaklı anonim ortaklıklar istisnadan yararlanabilecekleri için avantaj elde etmektedirler.

ba. Sabit Kaynakların Likit Kaynaklara Dönüştürülmesi

Ekonomik durgunluk dönemlerinde işletmeler faaliyetlerini sürdürebilmek için mali kaynak sıkıntısı çekmektedir. Kaynak sağlamanın en iyi yolu ise sahip olunan sabit kıymetlerin likit kaynaklara dönüştürülerek, öz kaynakların işletmede etkin biçimde kullanılmasıdır. Bu şekilde sabit kıymetlerini satarak kaynak sağlamaya çalışan işletmelerin, satıştan elde ettikleri kazançlar belli şartlar altında vergiden istisna tutularak bir vergi avantajı tanınmakta ve bu suretle teşvik sağlanmaktadır. Dolayısıyla işletmelerin dış kaynaklara yönelmeden finansman ihtiyaçlarını kendi öz kaynaklarıyla karşılamaları mümkün olmaktadır.

İstisna uygulaması kurumlar vergisi mükelleflerine yönelik olup; GVK'da bu tür bir istisnaya yer verilmemiştir. Ancak gelir vergisi mükelleflerinin tam mükellef kurumlardan elde ettikleri kar paylarının yarısı gelir vergisinden istisna tutulmuş olup, istisna edilen tutar üzerinden tevkifat

yapılmaktadır. Kar payının yıllık beyanname ile beyan edilmesi durumunda, tevkif edilen vergi, yıllık beyanname üzerinden hesaplanan vergiden mahsup edilmektedir (GVK. md. 22). Dolayısıyla tek şahıs işletmeleri ve şahıs ortaklıklarının faaliyetlerinin devamı açısından bu yolla finansman sağlama olanakları kısıtlanmış olmaktadır.

İştirak hisseleri ve gayrimenkullerin satışından kaynaklanan kazançlar vergilendirilmeyerek işletmelere finansman desteği sağlanması ve bunların faaliyetlerini genişleterek kurumlaşmaları amaçlanmaktadır. Ancak bunun için satıştan sağlanacak kazancın faaliyetlere yönlendirilmesi ve bu yolla işletmelerin güçlendirilmesi esastır.

İştirak hisseleri ve gayrimenkul satış kazançlarının işletme faaliyetlerinde kullanılması, işletmelerin kurumlaşmasında etkili olarak; ekonominin canlanması, istihdamın artırılması ve izleyen yıllarda vergi gelirlerinde artış sağlanabilecek olması nedeniyle ulusal ekonomi açısından da olumlu sonuçlar yaratabilecektir.

bb. İşletme Birleşmeleri ve Grup Ortaklıklarının Oluşumu

İştirak hisseleri ve gayrimenkullerin satışından kaynaklanan kazançlar vergiden istisna tutularak, bu şekilde sağlanan kazancın işletme finansmanında kullanılması amaçlanmıştır. Ancak, kazancın faaliyetlerin finansmanında kullanılmaması durumunda istisnadan yararlanılmasını engelleyecek bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Ayrıca muvazaalı işlemlerle satış yapılmadan, yapılmış gibi gösterilerek gerçekte doğmayan kazançların sermayeye eklenmesi yoluyla işletme sermayesinin büyük değerlere çıkarılması da söz konusu olabilmektedir. Bu durum ise, kurumlaşmayı hızlandırarak karşılığı olmayan ya da aşırı değerli sermayelere sahip ortaklıkların, hisse senetlerinin ortaya çıkmasına ve bankalar kredi politikasında olumsuz gelişmelere neden olabilecektir⁵⁵.

⁵⁵ Orhan Nuri ÇEVİK: Anonim Şirketler, 45

Tam mükellef kurumların bağlı değerlerinin ekonomik faaliyetlerde etkin bir şekilde kullanılmasını amaçlayan istisnadan, grup ortaklıkları ve holdingler de yararlanabilmektedir. Ancak, amacı esas itibariyle başka işletmelere iştirak etmek olan holdinglerin, iştirak hisseleri satışından doğan kazançlarına istisna uygulanmamakta; gayrimenkul satışından doğan kazançları esas faaliyetleri çerçevesinde sağlanmış olmadığından, bu kazançları dolayısıyla istisna uygulanmaktadır⁵⁶.

TTK ve vergi kanunları açısından her ortaklığın ayrı bir tüzel kişiliği, ayrı bir yönetimi ve faaliyet konusu olduğu dikkate alındığında; aynı holdinge bağlı ortaklıklar ile grup ortaklıklarının da tek bir ortaklık gibi değerlendirilmemesi, her birinin ayrıca ele alınması gereği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla aynı holdinge bağlı ya da grup ortaklıklar arasındaki satışlardan sağlanacak kazançların istisna kapsamında değerlendirilerek, söz konusu ortaklıklardan her birinin faaliyetlerinin devamı, etkinliğinin sağlanması ve bunların kurumlaşmaları bakımından teşvik edildikleri görülmektedir.

c. Yatırım İndirimi İstisnası ve Kurumlaşma

Yatırım indirimi istisnası GVK'nın 19. maddesinde düzenlenmiştir. İşletme tarafından yapılan yatırım harcamaları yasal düzenlemeler çerçevesinde vergiye tabi kazançtan indirilmektedir⁵⁷. Girişimcilerin yatırım kararlarında, vergi düzenlemelerini yönlendirici etkilerinden yararlanarak, verginin ekstra-fiskal amaçlarına hizmet edecek uygulamalara girişilebilmektedir⁵⁸. Verginin ekstra-fiskal amaçlarının gerçekleştirilebilmesi bakımından önemli fonksiyonu olan yatırım indirimi istisnasıyla;

- tasarruf sahiplerinin daha fazla ve belirli büyüklüklerde yatırım yapmaları açısından,

- istihdam olanaklarının artırılması ve istihdam düzeyinin yükseltilmesi açısından,

⁵⁶ 51 seri nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği, 06.07.1995 tarih ve 22335 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

⁵⁷ Fatih SARAÇOĞLU: "Yatırım İndiriminde Yeniden Değerleme ve Zarar Mahsubunun Önceliği", *Yaklaşım Dergisi*, 82 (Ekim 1999), 163.

⁵⁸ Abdurrahman AKDOĞAN: Vergilerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi (Yasal Düzenlemelerin İşleyişleri Açısından) (Ankara: Gazi Üniversitesi İİBF Yayını), 1996, 32.

- idari ve mali yönden daha uygun bir muhasebe sisteminin benimsenmesi açısından,
 - ekonomik kalkınmaya katkı sağlanması açısından ve
 - kurumlaşmanın sağlanması açısından
- önemli etkiler yaratılabilmektedir⁵⁹.

Belirli şartlarla, yapılan yatırım harcamalarının vergilendirilecek kazançtan indirilmesine yönelik olan yatırım indirimi istisnasından yararlanabilmek bakımından tek şahıs işletmeleri ile adi ortaklıklar, şahıs ortakları ve sermaye ortaklıklarının farkı bulunmamaktadır. Dar mükellefiyete tabi olanlar dahil, bilanço esasına göre tespit edilen ticari ya da zirai kazançları üzerinden vergiye tabi olan gerçek kişiler, adi ortaklıklar, kollektif ortaklıklar, adi komandit ortaklıklar ile kurumlar vergisi mükellefleri (anonim ortaklıklar, limited ortaklıklar, sermayesi paylara bölünmüş komandit ortaklıklar gibi sermaye ortaklıkları, iş ortaklıkları, kooperatifler vs.) yatırım indirimi istisnasından yararlanabilmektedir (GVK. md. 19).

Ortaklık olarak vergi mükellefiyeti olmadığı halde, adi ortaklıklar, kollektif ortaklıklar ve adi komandit ortaklıkların yatırım indirimi istisnası bakımından bağımsız birer birim olarak ele alınması iki önemli sonuç yaratmaktadır⁶⁰.

- Ortaklık bünyesinde yapılan yatırım dolayısıyla ortakların yararlanabileceği indirim, sadece ortaklıktan sağladıkları ticari kazanca uygulanabilir.
- Ortaklardaki değişiklik yatırım indirimi istisnası açısından etki yapmamaktadır.

ca. Yatırım İndirimi İstisnası ve Faaliyet Alanı - İşyeri Seçimi

Ulusal ekonomi açısından tek başına kurumlaşmanın sağlanması yeterli olmayıp, ülke çapında kalkınmanın sağlanması açısından

⁵⁹ Abdurrahman AKDOĞAN: Vergilerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi (Yasal Düzenlemelerin İşleyişleri Açısından), 32, 33.

⁶⁰ Yılmaz ÖZBALCI: Gelir Vergisi Kanunu Yorum ve Açıklamaları (Ankara: Oluş Yayıncılık, 1999), 256.

kurumlaşmanın yaygınlaşması; yatırımların tüm ülkeye dağıtılması gerekmektedir. Bu yolla dengeli kalkınma sağlanabilecek ve istihdam olanakları artırılarak, istihdam düzeyi yükseltilebilecektir.

Yatırım indirimi istisnasıyla tasarruf sahiplerinin belirli büyüklüklerde yatırımda bulunmaları ve kurumlaşmanın sağlanması açısından etkili olabilmektedir. Yatırım indirimi istisnası, yatırımların bölgeler ve sektörler itibariyle yönlendirilmesinde bir araç olarak kullanılabilir. Bu açıdan bazı bölgelerde veya sektörlerde yapılacak yatırımlarla ilgili olarak yatırım indirimi istisnası oranı farklılaştırılabilir.

cb. Yatırım İndirimi İstisnası ve İşletme Büyüklüğü

Yukarıda belirtildiği gibi, yatırım indirimi istisnası kurumlaşmanın sağlanması bakımından etkili olmaktadır. Kanuni düzenlemelerde bilanço esasına tabi olmaları şartıyla; tek şahıs işletmeleri, şahıs ortaklıkları ya da sermaye ortaklıklarının yatırım indirimi istisnasından yararlanması yönünden ayrıma yer verilmemekle birlikte; uygulama itibariyle işlerlik, sermaye ortaklıkları ve özelinde anonim ortaklık statüsündeki kurumlar vergisi mükellefleri tarafından gerçekleştirilecek yatırımlarla sınırlıdır⁶¹.

Yatırım indirimi istisnasıyla vergi avantajı sağlanarak özel sektör yatırımları yönlendirilmeye çalışılmaktadır. Bu bakımdan özel sektör işletmelerinin tümüne yatırım indirimi istisnasından yararlanma olanağı tanınmış olması olumlu nitelik taşımaktadır. Özellikle yeni kurulan işletmeler ve küçük işletmeler yatırım indirimi istisnasından yararlanabilecektir. Uygulamadan yararlanabilmesi açısından miktar kısıtlamalarına yer verildiğinde, özellikle sermaye yapısı güçlü olmayan işletmeler engellenmiş olacaktır. Örneğin, uygulamadan yararlanabilmek bakımından asgari yatırım miktarları belirlendiğinde, genellikle emek yoğun işletmeler olan küçük işletmelerin yatırım indirimi istisnasından yararlanmaları büyük ölçüde engellenmiş olmaktadır. Bütün işletme türlerinin uygulamadan

⁶¹ Yılmaz ÖZBALCI: Gelir Vergisi Kanunu Yorum ve Açıklamaları, 257.

yararlanabilmeleri, işletmelerin büyümeleri ve kurumlaşmaları açısından teşvik edici olmaktadır.

cc. Yatırım İndirimi İstisnası ve Vergi Tasarrufu

Girişimciler bir faaliyette bulunacakları zaman, konunun vergi boyutunu da dikkate almakta ve vergi tasarrufu sağlayan alanları tercih etmektedirler. Farklı bir ifadeyle çeşitli vergi istisna ve indirimleri, işletmelerin yatırım maliyetlerini azaltarak, onların yatırım kararlarını etkileyebilmektedir.

İşletmeler, genel olarak vergi tasarrufu sağlayabilecek alanlara yönelirken, vergi tasarrufu sağlanmasının da belirli şartlara bağlı olduğu görülmektedir⁶². Bu açıdan birinci şart, matrahtan yapılabilecek bir indirimin bulunması; ikinci şart, artı değerde bir matrahın bulunması ve üçüncü şart, matrahtan yapılabilecek indirimler süreyle sınırlandırılmışsa, bu süre içindeki indirimlerin vergi tasarrufu sağlayabilecek olmasıdır.

Yatırım indirimi istisnasında yatırım harcamalarının yapıldığı yıla ilişkin vergi matrahının tespitinde kazancın yetersiz olması nedeniyle dikkate alınamayan istisna tutarı, izleyen dönemlerde, bu dönemlerde Devlet İstatistik Enstitüsü toptan eşya fiyatları genel endeksinde meydana gelen artış oranında artırılarak dikkate alınmaktadır (GVK. md. 19).

İndirim tutarının enflasyona karşı korunması yukarıda belirtilen düzenlemeyle sağlanmış olmakla birlikte; yeni kurulan işletmelere göre, faaliyetlerini geçmişten beri sürdüren işletmelerin daha kısa sürede vergi tasarrufu sağlayarak avantaj elde etmelerinin mümkün olduğu belirtilebilir⁶³. Çünkü geçmişten beri faaliyetlerini sürdüren ve bu açıdan kurumlaşmış nitelikteki işletmelerin belli bir düzene oturmuş ve belli büyüklüklerdeki işletmeler olduğu görülmektedir.

Yeni kurulmuş işletmeler ise, kaynaklarını yatırıma yönlendireceklerinden gelir sağlama olanakları sınırlı olup; yatırımları kara

⁶² Güneri ERGÜLEN: "Türk Vergi Mevzuatının Yeni Kurulmuş İşletmeleri Teşvik Yönü", 397.

⁶³ Güneri ERGÜLEN: "Türk Vergi Mevzuatının Yeni Kurulmuş İşletmeleri Teşvik Yönü", 399.

geçmedikçe yatırım indirimi istisnasından yararlanamayacaklardır⁶⁴. İlave yatırımlar açısından da benzeri bir durumla karşılaşmaktadır. İlave yatırımlara ilişkin indirim, önceden mevcut yatırımlardan sağlanan kardan indirilebilirken, yeni yatırımların kara geçilmediği sürece indirilebilmesi olanağı bulunmamaktadır.

Yatırım indirimi istisnası işletmelere vergi tasarrufu sağlamakla birlikte, bu olanağın daha çok geçmişten günümüze faaliyetlerini sürdüren güçlü ve kurumlaşmış işletmelere yönelik olduğu görülmektedir. Dolayısıyla yatırım indirimi istisnasından sağlanabilecek vergi tasarrufunun yeni kurulan ve olanaklarının büyük kısmını yatırımlara yönlendiren işletmeleri çok fazla etkilemeyeceği belirtilebilir.

d. Diğer İndirim ve İstisnaların Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi

Kurumların vergilendirilmesinde kazançtan yapılacak indirimler ve uygulanacak istisnalar özellik arz etmekte olup; bazı istisnalar kurumun kar ya da zarar durumuna bağlı olmaksızın uygulanırken, bazı indirimler sadece kurum kazancının mevcut olması durumunda uygulanabilmektedir.

Kurumun kar ya da zarar durumuna bağlı olmaksızın uygulanabilecek olan istisnalar; iştirak kazançları istisnası (KVK. md. 8/1), yatırım fonları ve yatırım ortaklıklarının portföy işletmeciliğinden doğan kazançlara ilişkin istisna (KVK. md. 8/4), emisyon primleri istisnası ve rüçhan hakkı kuponlarının satış kazancı ile ilgili istisna (KVK. md. 8/5), yurt dışı inşaat, onarma, montaj ve teknik hizmetlerden sağlanan kazançlarla ilgili istisna (KVK. geçici md. 24), iştirak hisselerinin ya da gayrimenkullerin satışından kaynaklanan kazançlarla ilgili istisna ile üretim ve turizm tesislerinin ve buna ilişkin gayrimenkullerin aynı sermaye olarak konulmasından doğan kazanç istisnası (KVK. geçici md. 28), bankaların ve özel finans kurumlarının birleşme ve devir kazançları ile ilgili istisna (KVK. geçici md. 29/1), bankaların ve özel finans kurumlarının, bunların dolaylı ve dolaysız ortakları ile borçluları ve borçluların kefillerinin gayrimenkul

⁶⁴ Güneri ERGÜLEN: "Türk Vergi Mevzuatının Yeni Kurulmuş İşletmeleri Teşvik Yönü", 399.

ve iştirak hissesi satışı ve devri kazançları ile ilgili istisna (KVK. geçici md. 29/6) ve kurum kazancı sayılmayan gelirler ile özel kanunlarla kurumlar vergisinden istisna tutulan kazançlardır.

Kurum kazancının mevcut olması halinde uygulanabilecek istisna ve indirimler; risturn istisnası (KVK. md. 8/2), yatırım indirimi istisnası (GVK. md. 19), geçmiş yıl zararlarıdır (KVK. md. 14/7).

Yukarıda belirtildiği üzere bazı istisnalar kurumun kar ya da zarar durumuna bağlı olmaksızın uygulanmakta; ilgili yıl kazancının yeterli olmaması ya da zarar söz konusu olması durumunda izleyen yıllarda indirilebilmektedir. Bazı istisna ve indirimler ise kurum kazancının mevcut olması halinde uygulanabilmektedir.

B. Vergi Matrahının Belirlenmesi Bakımından Kanunen Kabul Edilen Giderler ve Gider Kabul Edilmeyen Ödemelerin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi

İşletmelerin kurumlaşması açısından, vergi matrahının hesaplanmasında kanunen kabul edilen giderler ve gider kabul edilmeyen ödemeler de girişimciler üzerinde etkili olmaktadır.

1. Kanunen Kabul Edilen Giderlerin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi

Gelir vergisi uygulamasında ticari kazancın tespiti bakımından; indirilmesi kabul edilen giderler GVK'nın 40. maddesinde sıralanmıştır. Söz konusu giderler arasında; kazancın elde edilmesi ve sürdürülmesi için yapılan genel giderlerin, hizmetli ve işçilere yapılan giderlerin, işle ilgili olarak sözleşme, mahkeme kararı ya da kanun emrine dayanılarak ödenen zarar, ziyan ve tazminatların, seyahat ve ikamet giderlerinin, taşıt giderlerinin, işletmeyle ilgili bina, arazi, damga vergisi gibi bazı vergi, resim ve harçların, VUK'a göre ayrılmış amortismanların, işverenler tarafından ödenen sendika aidatlarının ve işverenler tarafından ücretliler adına bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı payları ile gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan

dernek ve vakıflara bağışlanan gıda maddelerinin maliyet bedelleri gibi giderlerin yer aldığı görülmektedir.

Kurum kazancının tespitinde indirilmesi kabul edilen giderler ise, KVK'nın 14. maddesinde sıralanmıştır. Kurumlar vergisi uygulamasında, kurum kazancı belirlenirken, gelir vergisi uygulamasında ticari kazancın tespitinde indirilmesi kabul edilen giderlere ek olarak bazı ödemelerin daha indirilmesine olanak tanınmaktadır⁶⁵. Kurumlar vergisi mükellefleri olan sermaye ortaklıkları açısından, niteliklerinin bir gereği olarak kanunen kabul edilen giderlerin kapsamı genişletilmiş olup; bunlardan kurumsallaşma açısından doğrudan etkili olabilecek niteliktekiler aşağıda incelenmiştir.

a. Hisse Senetleri ve Tahvillerin İhraç Giderleri İle Genel Kurul Toplantı Giderleri

Hisse senetlerinin TTK'nın çeşitli maddelerinde (TTK. md. 399-419) şekli ve fonksiyonları belirtilmiş olmakla birlikte, tanımı yapılmamıştır. Hisse senedi, anonim ortaklıkların ve sermayesi paylara bölünmüş komandit ortaklıkların sermaye paylarını gösteren, TTK'ya göre çıkarılan ve tedavül edebilen kıymetli evraktır⁶⁶. Tahvil ise, anonim ortaklıkların ödünç para bulmak için nominal değerleri eşit olarak çıkardıkları borç senetleridir.

Hisse senedi ve tahvil çıkarılması için yapılan basım ve kağıt giderleri, ödenen komisyonlar, mahkeme ve noter harçları, damga vergisi gibi giderler kazancın tespitinde indirilebilmektedir (KVK. md. 14/1).

Ayrıca sermaye ortaklıkları bakımından söz konusu olan genel kurul toplantıları için yapılan toplantının düzenlenmesi, toplantıya çağrı işlemleri, toplantı salonu bulunması gibi nedenlerle ortaya çıkan posta giderleri,

⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Recep BIYIK ve Aydın KIRATLI: Gelir ve Kurumlar Vergisi Matrahlarının Tespitinde Giderler ve İndirimler (Ankara: Yaklaşım Yayınları, 2001); Hasan YALÇIN ve Selçuk YÜCEL: Gelir ve Kurumlar Vergisi Uygulamasında Giderler, (İstanbul: 1996).

⁶⁶ Oğuz Kürşat ÜNAL: Menkul Kıymetler (Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü Yayını, 1988), 61.

davetiye giderleri vb.'nin kurum kazancının tespitinde indirilmesi kabul edilmektedir (KVK. md. 14/3).

Kurumlar açısından kanunen kabul edilen giderlerin, bunların nitelikleri ve sürdürdükleri faaliyetlerinin bir gereği olarak kazançtan indirilmesi olanağı tanındığı görülmektedir. Örneğin; anonim ortaklıklar ve sermayesi paylara bölünmüş komandit ortaklıklara hisse senedi ve tahvil çıkarmaları durumunda katlanacakları giderlerin indirilmesi olanağının tanınmış olması bu kurumların niteliklerinin bir gereğidir. Benzer şekilde, sermaye ortaklıkları niteliklerinin bir gereği olarak genel kurul toplantıları yapmakta, dolayısıyla bu tür toplantıların giderlerinin indirebilmesi olanağı kendilerine tanınmaktadır.

b. Sermayesi Paylara Bölünmüş Komandit Ortaklıklarda Komandite Ortağın Kar Payı

Sermaye ortaklıklarının kurumlar vergisine tabi kazançları, esas itibariyle sınırlı sorumluluğa bağlı sermayenin işletilmesinden doğan kazançlar olup; bu bakımdan söz konusu ortaklıklarda sadece eshama ayrılan kazanç miktarı kurumlar vergisine tabi tutulmaktadır⁶⁷. Bir sermaye ortaklığı olan sermayesi paylara bölünmüş komandit ortaklıklar kurumlar vergisine tabidir. Bu tip ortaklıklarda sınırsız sorumlu durumda olan komandite ortağın kar payı şahsi ticari kazanç olarak gelir vergisine tabi tutulmakta (GVK. md. 37 ve 85) ve kurum kazancının tespitinde indirim konusu yapılmaktadır (KVK. md. 14/5)⁶⁸.

Komandite ortağın kar payının indirilmesi olanağının tanınması da sermayesi paylara bölünmüş komandit ortaklıkların nitelikleri ve yaptıkları işlemlerin uzantısı olarak çifte vergilemenin önlenmesi amacına dayanmaktadır. Şöyle ki; sermayesi paylara bölünmüş komandit ortaklıklarda

⁶⁷ Akif ERGİNAY: *Vergi Hukuku* (Ankara: Savaş Yayınları, 1998), 240.

⁶⁸ Komandite ortağın kar payının indirilmesine ilişkin düzenleme sadece sermayesi paylara bölünmüş komandit ortaklıklar için söz konusudur. Adi komandit ortaklıklarda, ortaklığa koydukları sermayeyle sınırlı sorumlu olan komanditer ortakların elde ettikleri kazançların gelir vergisine tabi tutulması, kurumlar vergisinin sermaye ortaklıkları bakımından dayandığı ilkenin bir istisnasını oluşturmaktadır (Akif ERGİNAY: a.g.e., 240).

komandite ortağın kar payının kurum kazancından indirilmemesi durumunda çifte vergileme söz konusu olmaktadır.

c. Bağış ve Yardımlar

Gerek gelir vergisi ve gerekse kurumlar vergisi uygulamasında; genel ve özel bütçeli kamu idareleri, il özel idareleri, belediyeler ve köyler gibi bazı kuruluşlara yapılacak bağış ve yardımların indirilmesine olanak tanınmakta (GVK. md. 89/4,5,6,7; KVK. mük. md. 14/1/b,c,d); ancak sınırsız indirim olanağı tanınması durumunda vergi tabanını aşındıracak olması nedeniyle belirli sınırlamalar getirilmektedir.

Bağış ve yardımlarla ilgili olarak GVK ve KVK'da yer alan düzenlemeler karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, GVK'da yer alan düzenlemenin bağış ve yardım yapılan kurum ve kuruluşlar açısından daha sınırlı olduğu görülmektedir. Ayrıca, kalkınmada öncelikli yörelere yapılan bağışlar açısından gelir vergisi mükellefleri için sınır %10 olarak belirlenmişken, kurumlar vergisi mükellefleri için %5 olarak belirlenmiştir⁶⁹. Okul, sağlık tesisi, öğrenci yurdu inşaaası, çocuk yuvası, yetiştirme yurdu, huzurevi vb. için yapılan harcamalar veya bu tesislerin inşaaası için yapılan bağış ve yardımlar ile mevcut tesislerin faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için yapılan nakdi ve ayni bağışların indirilebilmesi olanağına da GVK'da ve KVK'da aynı şekilde yer verilmiştir.

Kültür ve sanat faaliyetlerine ilişkin ticari olmayan organizasyonların gerçekleştirilmesi, Ülkemizin uygarlık birikiminin tanıtımına yönelik eserlerin hazırlanması, nadir eserlerin korunması, taşınmaz kültür varlıklarının yaşatılması, kurtarma kazıları, yurt dışındaki taşınmaz Türk kültür varlıklarının Türkiye'ye getirilmesi; kültür envanteri oluşturulması, kültür varlıklarının Kültür ve Turizm Bakanlığı koleksiyonuna kazandırılması, somut olmayan kültürel mirasın araştırılması, kültürel ve sanatsal eserlerin sergilendiği tesislerin yapımı ve modernizasyonu amacıyla yapılan bağış ve yardımların %100'ünün indirilebilmesi olanağı hem GVK'da ve KVK'da tanınmaktadır.

⁶⁹ Recep BIYIK ve Aydın KIRATLI: a.g.e., 663.

Bağış ve yardımlarla ilgili düzenlemelerde gelir vergisi mükellefleri ile kurumlar vergisi mükellefleri açısından farklılıklar bulunmakla birlikte; kurumlaşma açısından etkili olabilecek bir düzenleme söz konusu değildir. Temel amaç, bağış ve yardımların indirilmesine olanak tanınarak; işletmelerin yapacakları bağış ve yardımların yönlendirilmesidir.

d. Zararların Mahsubu

GVK'da ve KVK'da geçmiş yıl zararlarının mahsubuyla ilgili düzenlemelere yer verilmiştir. GVK'nın 88. maddesine göre, gelirin toplanmasında gelir kaynaklarının bazılarında ortaya çıkan zararlar, diğer gelir kaynaklarının kazanç ve iratlarından mahsup edilebilmektedir. Ancak diğer kazanç ve iratlar açısından bu uygulama söz konusu olmadığı gibi, menkul ve gayrimenkul sermaye iratlarında, sermayede ortaya çıkan eksilmeler zarar olarak işlem görmemektedir.

Mahsup işlemi sonucunda kapatılamayan zarar kısmı, izleyen yılların gelirlerinden indirilebilmekte; ancak arka arkaya beş yıl içinde mahsup edilemeyen zarar bakiyesi izleyen yılların gelirinden mahsup edilememektedir. Ayrıca belli şartlar altında yurtdışı faaliyetlerden kaynaklanan zararlar da indirilebilmektedir.

KVK'nın mükerrer 14/1-a maddesinde de zarar mahsubu düzenlenmiştir. Buna göre, kurumlar vergisi beyannamesinde her yılın zararı ayrı ayrı gösterilmek ve beş yıldan fazla nakledilmemek şartıyla geçmiş yılların mali bilançolarına göre meydana gelen zararların indirilmesi mümkündür. Ayrıca aynı konuda faaliyet göstermek ve son beş yıla ilişkin kurumlar vergisi beyannamelerini süresinde vermiş olmak şartıyla, devir alınan kurumların devir itibarıyla zarar dışındaki aktif toplamını geçmeyen zararları ile bölünme işlemi sonucunda fesholunan kurumun aktif toplamını geçmeyen zararları da indirim kapsamındadır. Yine GVK'da olduğu gibi KVK'da da belli şartlar çerçevesinde yurtdışı faaliyetler dolayısıyla ortaya çıkmış zararların indirilmesine olanak sağlanmıştır.

Tek şahıs işletmelerinde ve şahıs ortaklıklarında her türlü faaliyetten kaynaklanan gelir ve zararlar aynı beyanname ile beyan edileceğinden, bazı faaliyetlerden kaynaklanan zararlar diğer kaynaklardan elde edilen gelirlerden, beş yıl içinde olmak şartıyla mahsup edilebilir. Ancak sermaye ortaklığının zarar etmesi durumunda, onun ortağı olan bir kişinin, başka bir faaliyetten elde ettiği gelirden söz konusu zararı indirme olanağı bulunmamaktadır. Çünkü sermaye ortaklığı, zararını ortaklarına dağıtsa da, ortaklık paylarındaki azalma, sermayede meydana gelen azalma olarak değerlendirildiğinden zarar olarak işlem görmeyecektir.

Zarar mahsubuyla ilgili düzenlemeler incelendiğinde, mahsup olanağının özellikle kurumlaşmış işletmelere yönelik olduğu görülmektedir. Ayrıca zarar mahsubu olanağının, işletmelerin ilk yıllarda ulaşabileceği risklerin ve konjonktürel dalgalanmalardan kaynaklanabilecek olumsuzlukların giderilmesinde ve verimli olmayan girişimlerin etkinleştirilmesinde rol oynayabileceği görülmektedir.

da. Zarar Mahsubu Olanağının Kurumlaşmış İşletmelere Yönelik Olması

Bir yatırım dolayısıyla ortaya çıkan zararın diğer kaynaklardan sağlanan karlara mahsubu olanağı tanınmadığında; devlet, girişimcilerin karını paylaşan ancak, zararlarına karışmayan bir ortak durumuna düşmektedir⁷⁰. Dolayısıyla vergi sistemlerinde geriye doğru ya da ileriye doğru zarar nakli kabul edilmektedir. Ancak her iki sistemde girişimci açısından tam bir güven sağlamamakta, bu güveni sağlamanın en kesin yolu, zarar edilen dönemlerde, bu zararın girişiciye iade edileceğine dair garanti verilmesi olmaktadır⁷¹.

Vergi uygulamasında bir faaliyetten kaynaklanabilecek zararın tamamen mahsup edilebilmesi, ileriye doğru zarar naklinin kabulü yoluyla

⁷⁰ Özhan ULUATAM: Vergilerin Yatırımlar Üzerindeki Etkisi ve Yatırımları Teşvik Edici Vergi Politikası (Teori ve Türkiye Uygulaması) (Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1971), 35, 36.

⁷¹ Özhan ULUATAM:a.g.e., 36, 37.

kısmen gerçekleştirilebilir⁷². Türk Vergi Sisteminde GVK ve KVK'da beş yıllık zarar nakli yanında geriye doğru bir zarar nakli kabul edilmemiştir. Ancak bir girişimcinin geçmiş beş yıldaki faaliyetleri dolayısıyla söz konusu olabilecek zararını indirebilmesi, gelecekte yeteri kadar gelir elde etmesine bağlıdır. Bu durum bazı faaliyetlerinden zarar ederken bazı faaliyetlerinden kar eden işletmeler için ya da zararını izleyen beş yıl içinde mahsup edebilecek boyutta kar edebilen işletmeler için bir anlam ifade etmekte olup; bu tür işletmelerin genellikle büyük ve kurumlaşmış işletmeler olduğu belirtilebilir. Kanunen zararlarını mahsup edebilme olanağı bulunmakla birlikte, zararın ortaya çıkmasını izleyen yıllarda yeteri kadar gelir sağlayamadığı için mahsup olanağından yararlanamayan işletmeler ise, yeni yatırımlara girişmeyeceklerdir.

db. İlk Yıllarda Karşılaşılabilecek Riskler ve Konjonktürel Dalgalanmaların Olumsuz Etkilerinin Giderilmesi

Zarar mahsubu, işletmelerin özsermayesindeki kaybın vergi alınarak artırılmasını önlemektedir. Zarar mahsubu olanağı, işletmelerin ilk yıllarda karşılaşılabilecekleri riskleri ve konjonktür dalgalanmalarının iş hayatına olumsuz etkilerini önlemek amacıyla tanınmış olup⁷³; bu yönüyle kurumlaşma açısından avantaj sağlamaktadır.

Riskli yatırımlarda ya da normal süresi beş yılı aşan yatırımlarda, girişimcilerin zarar mahsubu yönünden beş yıllık süreyle sınırlandırılmış olması, mahsup olanağını ortadan kaldırmakta; mahsup olanağı bulunduğu halde, bundan yararlanamayan özellikle yeni işletmeler, bu olumsuzluktan kurtulmak için davranışlarını değiştirmek zorunda kalmaktadır⁷⁴. Örneğin, girişimciler yatırımların ilk yıllarında zorunlu harcamalarını asgari düzeye indirmeye çalışmakta, yatırımın kara geçiş noktasına yaklaştıkça harcamalarını artırmaktadırlar.

⁷² Özhan ULUATAM:a.g.e., 36.

⁷³ Hüsnü KIZILYALLI: Türk Vergi Sisteminin Ekonomik Analizi (Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1969), 306.

⁷⁴ Güneri ERGÜLEN: "Türk Vergi Mevzuatının Yeni Kurulmuş İşletmeleri Teşvik Yönü", 401, 402.

Zarar mahsubuyla ilgili düzenlemeler, girişimcilerin özellikle ilk yıllarda karşılaşabilecekleri risklerin ve konjonktürel dalgalanmaların olumsuz etkilerinin giderilebilmesi bakımından önem taşımakta olup; bu yolla işletmelerin daha fazla yatırım yaparak büyümeleri ve kurumlaşmaları sağlanabilecektir.

dc. Verimli Olmayan Girişimlerin Etkinleştirilmesi

Zarar mahsubunda, belli bir kaynaktan doğan zararın diğerinin karından indirilebilmesi; verimli olmayan girişimlerin, karlı ve verimli girişimler üzerinden yaşamını sürdürmesine yol açabileceği gibi⁷⁵; zamanla verimli girişimlerin de verimsizleşmelerine neden olabilir. Bu açıdan başarılı bir girişimin gelecek yıllarda zararlarını kendi kendine telafi etme olanağının olması gerektiği; dolayısıyla belli bir kaynaktan doğan zararın ancak o kaynaktan sağlanabilecek kazançtan mahsubuna olanak tanınmasının yerinde olduğu savunulabilir.

Ancak aynı işletme ya da kurum bünyesinde yer alan çeşitli yatırımların birisinden doğabilecek zararların, diğerinden sağlanabilecek kardan indirilerek, verimsiz yatırımların bu yolla verimli ve karlı duruma getirilebileceği, dolayısıyla girişimlerin etkinliğinin sağlanarak, kurumlaşma açısından olumlu sonuçlara ulaşılabileceği göz ardı edilmemelidir.

2. Gider Kabul Edilmeyen Ödemelerin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi

GVK'nın 41. maddesinde ticari kazancın tespiti bakımından; indirilmesi kabul edilmeyen ödemeler sıralanmıştır. Ticari kazancın tespiti bakımından; işletme sahibi ile eşinin ve çocuklarının işletmeden çektikleri paralar ya da aynen aldıkları diğer değerlerin, işletme sahibine, eşine ve küçük çocuklarına işletmeden ödenen aylık, ücret, ikramiye, komisyon ve tazminatların, işletme sahibinin işletmeye koyduğu sermaye için yürütülecek faizlerin, işletme sahibinin eşinin ve küçük çocuklarının işletmedeki cari hesap ya da diğer

⁷⁵ Hüsnü KIZILYALLI: a.g.e., 307.

şekillerdeki alacakları üzerinden yürütülecek faizlerin, her türlü para ve vergi cezaları ile işletme sahibinin suçlarından kaynaklanan tazminatların, bazı maddelerin reklam giderlerinin, bazı taşıtların gider ve amortismanlarının indirilmesi kabul edilmemektedir. Ayrıca 4756 Sayılı Kanun ile yapılan düzenleme gereğince, basın yoluyla işlenen fiillerden veya radyo ve televizyon yayınlarından doğacak zararlar nedeniyle ödenen tazminat giderleri ve yurt dışından yayın yapan radyo ve televizyonlara verilen reklam giderleri indirilememektedir.

Kurum kazancının tespitinde ise, gelir vergisi uygulamasında ticari kazancın tespitinde indirilmesi kabul edilmeyen ödemelere ek olarak bazı ödemelerin daha indirilmesi kabul edilmemektedir. Kurum kazancının tespitinde indirilemeyecek giderler KVK'nın 15. maddesinde sıralanmıştır. Bunlar özsermaye ve örtülü sermaye üzerinden ödenen ya da hesaplanan faizler, sermaye ortaklıklarınca dağıtılan örtülü kazançlar, yedek akçeler, dar mükellefiyete tabi kurumların bazı ödemeleri, kurumlar vergisi ile her türlü para ve vergi cezaları, gecikme zam ve faizleri, menkul kıymetlerin itibari değerinin altında satışından doğan zararlar, bazı ilan ve reklam giderleri, bazı taşıtların giderleri ve amortismanlarıdır⁷⁶. Ayrıca kurumlar vergisinde de basın yoluyla işlenen fiillerden veya radyo ve televizyon yayınlarından doğacak zararlar nedeniyle ödenen tazminat giderleri ile yurt dışından yayın yapan radyo ve televizyonlara verilen reklam giderlerinin indirilmesi kabul edilmemektedir.

Belirtilen düzenlemelerden özellikle özsermaye üzerinden ödenen ya da hesaplanan faizler ile sermaye ortaklıkları tarafından dağıtılan örtülü kazançlarla ilgili olanlar kurumlaşma açısından doğrudan etkili olduğundan; kanuni düzenlemelere kısaca değinilerek, bu düzenlemelerin grup ortaklıklarında işletme finansmanı açısından ve ortaklıklar arasında gider, gelir ve kredi aktarmaları açısından etkileri incelenecektir.

- Özsermaye üzerinden ödenen ya da hesaplanan faizler: İşletmeler, özsermaye olarak konulan değerlerin başka şekillerde değerlendirilmesi

⁷⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Recep BIYIK ve Aydın KIRATLI: a.g.e. 690-825.

durumunda sağlayabileceği getirileri ya da borç alınmış olması durumunda katlanılması gereken maliyetleri dikkate alarak özsermaye üzerinden faiz hesaplanması yoluna gidebilecektir. Gelir vergisi mükellefleri açısından işletme sahibi, eşi ve küçük çocuklarının işletmeye koydukları sermaye ya da bunların işletmeden alacakları üzerinden yürütülecek faizler gider olarak kabul edilmemektedir. Kurumlar vergisi açısından da gelir vergisi mükelleflerine benzer şekilde, özsermaye üzerinden yürütülen faizlerin kurumlar vergisi matrahı belirlenirken gider olarak indirilmesine olanak tanınmamıştır.

- Örtülü sermaye üzerinden ödenen ya da hesaplanan faizler:

İşletmeler, muvazaalı uygulamalarla, ortaklardan ya da bunların ilgili olduğu kişilerden finansal kaynak temin ederek, bunlara faiz ödemelerinde bulunabilmektedirler. Kurumların aralarında dolaylı-dolaysız bir ortaklık ilişkisi ya da sürekli ve sıkı bir iktisadi ilişki bulunan gerçek ve tüzel kişilerden yaptıkları istikrazlar, kurumda sürekli olarak kullanılır ve bu istikrazlarla kurumun özsermayesi arasındaki oran, emsali kurumlarınkine kıyasla bariz bir fazlalık gösterirse, söz konusu istikrazlar örtülü sermaye sayılmaktadır⁷⁷. Örtülü sermaye sayılan bu tutarlar üzerinden ödenen ya da hesaplanan faizler gider olarak kabul edilmemektedir. Buna rağmen, belirtilen kriterlerin kesin sınırları belli olmayan tartışılabilir nitelikleri, kurumların ilişkili olduğu gerçek ve tüzel kişilerle arasında işletmenin finansmanı, gelir, gider ve kredi aktarmaları açısından etkili olabilecektir.

- Sermaye ortaklıkları tarafından dağıtılan örtülü kazançlar:

Vergilendirilebilir gelirin tespitinde indirilebilen borçlanma ve faiz unsurları kullanılarak vergilendirilebilir gelirin azaltılması amaçlanabilir⁷⁸. Örtülü kazanç dağıtımında, bir sermaye ortaklığına ait vergilendirilmemiş gelirin, kardan pay verilmesi ya da sermayenin geri ödenmesi dışındaki nedenlerle ortaklara ya da onların yakınlarına aktararak kurumlar vergisi matrahından kaçırılması

⁷⁷ Örtülü kazanç ve örtülü sermaye konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Şükrü KIZILOĞLU: Türk Vergi Hukukunda Örtülü Kazanç ve Örtülü Sermaye (Ankara: Yaklaşım Yayınları, 2002); Mualla ÖNCEL: Kurumlar Vergisi Açısından Sermaye Şirketlerinde Örtülü Kazanç ve Örtülü Sermaye (Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, 1978).

⁷⁸ L. C. B. GOWER – D. D. PRENTICE – B. G. PETTET: a.g.e., 100.

söz konusu olup⁷⁹; kurum, bu yolla ortaklarına ya da ilişkide bulunduğu gerçek ya da tüzel kişilere karşılıksız olarak ya da emsalinin üzerinde menfaat sağlamaktadır⁸⁰.

KVK'nın 17. maddesi gereğince; bir sermaye şirketinin ortakları ya da ilişkili olduğu diğer kişilerle ilişkilerinde, emsaline göre göze çarpacak derecede yüksek ya da düşük fiyatlar üzerinden ya da bedelsiz olarak alım, satım, imalat ve inşaat işlemleri yapması ve hizmet ilişkilerinde bulunması, kiralama ya da kiraya verme işlemlerinde bulunması, yüksek ya da düşük faiz ve komisyonlarla ödünç para alıp vermesi örtülü kazanç dağıtımı sayılmaktadır. Ayrıca, şirket ortaklarından ya da bunların eşleri ile usul ve furuğundan ve üçüncü dereceye kadar (dahil) kan ve sıhri hısımlarından, şirketin yönetim kurulu başkanı ya da üyesi, müdürü ya da yüksek memuru durumunda bulunanlara emsaline göre göze çarpacak derecede yüksek aylık, ikramiye, ücret vb. ödemelerde bulunması da örtülü kazanç dağıtımı sayılmaktadır⁸¹. Belirtilen şekillerde örtülü olarak dağıtılan kazançlar kurumlar vergisi matrahı tespitinde gider olarak indirilememektedir.

Özsermaye üzerinden ödenen ya da hesaplanan faizler ile sermaye ortaklıkları tarafından dağıtılan kazançlar gider olarak kabul edilmemekle birlikte; işletme sahibi ve aile fertlerine yapılacak ödemeler; gelir, gider ve kredi aktarmaları; grup ortaklıkları arasındaki aktarımlar ve holdingleşmeye kadar uzanan sonuçları açısından incelenmesi gerekmektedir.

a. İşletmenin Sahibi ve Aile Fertlerine Yapılacak Ödemeler

İşletmede çalışan aile bireylerine yapılacak ödemeler açısından gelir vergisi mükellefleri ile kurumlar vergisi mükellefleri arasında farklılıklar bulunmaktadır. Gelir vergisi mükellefi olan bir ticari işletmeden, işletme sahibine ve aile bireylerine yapılacak ücret vb. ödemeler gider kabul edilmezken; kurumların vergi karşısındaki durumlarının bir yansıması olarak,

⁷⁹ Mualla ÖNCEL – Ahmet KUMRULU – Nami ÇAĞAN: a.g.e., 341.

⁸⁰ Nurettin BİLİCİ: Vergi Hukuku (Ankara: Yaklaşım Yayınları, 2003), 237-238.

⁸¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Şükrü KIZILOĞLU: Türk Vergi Hukukunda Örtülü Kazanç ve Örtülü Sermaye, 221-236.

sermaye ortaklıkları, ortakların aile bireylerine kurumda çalışmaları karşılığında yapacakları ödemeleri gider olarak gösterebilmektedirler.

- **Ücret vb. ödemeler yapılması:** Bazı sermaye ortaklıklarının, ortakları ya da kurucuları, ortaklığı kendi kişiliklerinden ayrı görmemekte ve ortaklığın varlıklarını kendi varlıkları gibi değerlendirmekte, buradan hareketle ortaklığın parasını şahsi işlemlerinde kullanabilmektedir⁸². Ayrıca, işletmelerde ortakların kendilerine yönetici ücreti ya da başka ücret ödemeleri de söz konusu olabilir⁸³. Gelir vergisi mükellefleri açısından, işletme sahibi ve aile fertlerine aylık, ücret vb. adlarla yapılan ödemeler gider kabul edilmeyerek vergiye tabi kazancın azaltılması önlenmekte; işletmenin ticari mal varlığından sahiplerinin özel mal varlığına kıymet aktarılması engellenmektedir. Kurumlar vergisi mükelleflerinde ise, kurum mal varlığı ile ortaklarının mal varlığı arasındaki kıymet hareketleri örtülü sermaye ve örtülü kazanç dağıtımı müesseseleriyle düzenlenmeye çalışılmaktadır.

Gelir vergisi uygulamasında ticari mal varlığından özel mal varlığına kıymet aktararak ticari işletme karının azaltılmasını önlemek amacıyla örneğin, ticari işletmeden, işletmenin sahibi ve aile fertlerine yapılacak faiz, ücret vb. ödemeler gider kabul edilmemektedir. Oysa, kurumlar vergisinde bir tüzel kişilik söz konusu olup, eşe yapılan ücret vb. ödemelerin gider olarak gösterilmesi mümkündür⁸⁴. Dolayısıyla kurumlar vergisi mükellefleri olan sermaye ortaklıklarının ortakları, işletmelerinde çalışan aile bireylerine yapacakları ödemeleri kurum kazancının tespitinde gider olarak göstererek gelir vergisi mükelleflerinden daha avantajlı duruma gelmektedirler.

Bu açıdan; ortaklıklar, ortaklarından ya da bunların eşleri ile usul ve furuğundan ve üçüncü dereceye kadar kan ve sıhri hısımlarından, ortaklık yönetim kurulu başkan ya da üyesi, müdürü ya da yüksek memuru durumunda bulunanlara emsallerine göre göze çarpacak derecede yüksek

⁸² Murat DAYANÇ: "Kurumlar Tarafından Ortaklara Verilen Borçların Örtülü Kazanç Müessesesi Karşısındaki Durumu ve Bir Örnek Uygulaması", Maliye Postası Dergisi (1 Eylül 2001), 62.

⁸³ L. C. B. GOWER – D. D. PRENTICE – B. G. PETTET: a.g.e., 100.

⁸⁴ Abdurrahman AKDOĞAN: Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması, 318.

aylık, ikramiye, ücret verir ya da benzeri ödemelerde bulunursa, kazanç tamamen ya da kısmen örtülü olarak dağıtılmış sayılmakta ve matrahın tespitinde gider kabul edilmemektedir.

- **Ortaklara borç verilmesi:** Uygulamada ortaklıkların, ortaklarına borç vermeleri de söz konusu olabilmekte, bir sermaye ortaklığının parasını ortağına karşılıksız vermesi ekonomik gerçeklerle çelişmekle birlikte, borç verilen paralar için ortaklık tarafından faiz tahakkuk ettirilmemektedir⁸⁵. Bu gibi durumlarda ortaktan alınmayan faiz, gizlenmiş bir kazanç unsuru olurken; ortaklığın da ortağına bir çıkar sağlaması söz konusu olmaktadır.

Ortağına borç veren kurumun, bu parayı finans kuruluşlarında değerlendirerek faiz elde etmesi ve bunun kurum kazancına eklenmesi durumunda, dağıtılabilir karın, dolayısıyla tevkifat matrahının artacağı, aksi halde vergi matrahının ve vergi hasılatının azalacağı; bu yolla kurumun ve ortaklarının avantaj sağlayacağı açıktır.

Ayrıca, ortağına borç veren bir ortaklığın alacağı üzerinden faiz tahakkuk ettirmesi ve bunun üzerinden de katma değer vergisi hesaplaması gerekliliği düşünüldüğünde⁸⁶, sermaye ortaklığı açısından bir başka vergi avantajının daha ortaya çıktığı görülmektedir.

b. Ortaklıklar Arasında Gider, Gelir ve Kredi Aktarmaları

Kurum kazancının tespitinde indirilmesi kabul edilmeyen ödemelerden, özellikle özsermaye üzerinden ödenen ya da hesaplanan faizler ile sermaye ortaklıkları tarafından dağıtılan örtülü kazançlarla ilgili olanların; işletme finansmanı açısından ve ortaklıklar arasında gider, gelir ve kredi aktarmaları açısından etkili olarak kurumlaşmada yönlendirici olabileceği görülmektedir.

Yukarıda belirtildiği üzere örtülü kazanç dağıtımında, bir sermaye ortaklığına ait vergilendirilmemiş gelirin, kardan pay verilmesi ya da

⁸⁵ Veysi SEVİĞ: "Sermaye Şirketi Ortaklarına Verilen Borç Paralar ve KDV", **Yaklaşım Dergisi**, 73 (Ocak 1999), 36.

⁸⁶ Veysi SEVİĞ: a.g.m., 37.

sermayenin geri ödenmesi dışındaki nedenlerle ortaklara ya da onların yakınlarına aktararak kurumlar vergisi matrahından kaçırılması ve vergilendirilebilir gelirin azaltılması söz konusu olabilir. Dolayısıyla örtülü olarak dağıtılan kazançlar gider olarak indirilememekte, yapılan ödemelerin sadece emsallerine göre yüksek olan kısmı vergi matrahına eklenmektedir. Ancak emsallerin saptanmasındaki güçlük, örtülü kazanç dağıtımı yoluyla vergi matrahının azaltılarak avantaj sağlanmasına yol açabilmektedir.

Örtülü sermaye üzerinden yürütülen faizler açısından da, ödeme yapılan gerçek ya da tüzel kişilerle olan ilişkilerin niteliğinin, istikrazların sürekli olarak kullanılıp kullanılmadığının ve emsallerin saptanması bakımından karşılaşılabilecek belirsizliklerin varlığı kesin bir değerlendirme yapmayı güçleştirmekte; bu güçlükler nedeniyle gerçekte amaçlanmamasına rağmen bazı kurumlara vergi avantajı sağlanması söz konusu olabilmektedir.

Örneğin, ortaklarından birinin şirkete döviz olarak borç vermesi ve belli bir süre sonra aynı miktarda dövizini geri alması durumunda, faiz söz konusu olmadığından ve kur farkları da faiz geliri olarak nitelendirilmediğinden, örtülü kazançtan söz edilemez⁸⁷. Örnek olayda ortaya çıkan kur farklarının örtülü sermaye sayılıp sayılmayacağı da tartışmalı olmakla birlikte, kur farkları gelir olarak nitelendirilmediğinden örtülü sermayeden de söz edilemeyeceği belirtilebilir⁸⁸. Bu durum ilgili kurum açısından bir vergi avantajı yaratmaktadır.

Örnekteki benzer biçimde, TL. ya da döviz olarak şirket ortaklarından ya da üçüncü kişilerden alınan borçlar dolayısıyla şirket tarafından ödenen faizler şirketin katlanması gereken finansman gideri olarak nitelendirildiğinde⁸⁹, bir yandan bu giderler kazançtan indirilebilirken diğer yandan da borç veren ortak ya da üçüncü kişilere gelir aktarımında

⁸⁷ Şükrü KIZILOĞLU: "Şirket Ortağından Borç Alınan Dövizde, Örtülü Sermaye, Örtülü Kazanç ve Gider Yazma Sorunu", *Yaklaşım Dergisi*, 64 (Nisan 1998), 21.

⁸⁸ Bu konuda çeşitli görüşler için bkz. Şükrü KIZILOĞLU: "Şirket Ortağından Borç Alınan Dövizde, Örtülü Sermaye, Örtülü Kazanç ve Gider Yazma Sorunu", 16-21.

⁸⁹ Şükrü KIZILOĞLU: "Örtülü Sermaye Üzerinden Ödenen Faizler ve Örtülü Kazanç Dağıtımı, Kar Payı Dağıtımı Olarak Nitelendirilebilir mi?", *Yaklaşım Dergisi*, 107 (Kasım 2001), 36.

bulunulmuş olmaktadır. Bu durum kurumların gerek ortakları, gerekse üçüncü kişilerle ilişkilerinde muvazaalı uygulamalar yapılarak vergi avantajları sağlanmasına neden olmaktadır. Şöyle ki; bir yandan kurumun giderlerinin yüksek gösterilmesi nedeniyle vergi matrahının azaltılması sonucunu yaratarak vergi avantajı sağlarken; diğer yandan, kurumdan ayrı kişilikler olmakla birlikte, ondan bağımsız olmayan ortaklarına ve üçüncü kişilere gelir aktarımı yoluyla avantaj sağlanmaktadır.

Kurumların, ortaklarına borç vererek ortaklığın parasını karşılıksız kullandırması durumunda da, bu paranın finans kuruluşlarında değerlendirilmesi durumunda sağlanabilecek faiz gelirlerinin, kurum kazancına eklenmemesi nedeniyle vergi matrahının erozyona uğrayacağı ve gerek kurumun gerekse ortaklarının avantajlı olacakları görülmektedir.

c. Grup Ortaklıkları Arasında Gider, Gelir ve Kredi Aktarmaları ve Holdingleşme

Gider kabul edilmeyen ödemeler ile ilgili düzenlemeler, grup ortaklıkları arasında gider, gelir ve kredi aktarmalarına olanak tanımaları dolayısıyla kurumlaşma ve kurum statüsü seçiminde etkili olabilmekte, holdingleşmeye yol açabilmektedir.

Holdingleşme, girişimcilere riskin dağıtılması, yönetimde etkinlik ve fon temininde kolaylık sağlanması, rekabet gücü kazanılması, ortak hizmetlerde tasarruf sağlanması ve küçük bir sermaye ile büyük sermayelerin yönetim altına alınması bakımından yarar sağlarken; ulusal ekonomi açısından da büyük işletmelerin oluşumuna olanak vererek sermaye piyasasının gelişmesi, istihdam olanağı yaratması, küçük tasarrufların yatırıma kanalize olmasına olanak vermesi, işletmelerin rekabet gücünü artırması, kaynakların etkin kullanımını sağlaması, maliyetlerde düşüşün sağlanması ve kolay denetlenebilmeleri gibi yönlerden yarar sağlamaktadır⁹⁰. Ancak özellikle vergi

⁹⁰ Nejat TENKER: Türkiye'de Holdingler ve Vergi Muhasebesi Açısından İncelenmesi (Ankara: A.İ.T.İ.A. Yayını, 1979), 23-27.

kayıplarına neden olması yönünden olumsuz sonuçlara da yol açabilmektedir.

Sermaye ortaklıkları, yönetim, sermaye ve denetim açısından birleşip, finans ve yönetim yapılarını güçlendirerek, ticari hayata daha güçlü katılımı sağlamak amacıyla bir holding bünyesinde toplanabilmektedir. Bu durumda, holding, bağlı ortaklıklara finansman temin etmekte ya da onların finansal yapılarını güçlendirici girişimlerde bulunabilmekte ya da holding bünyesindeki ortaklıkların holdingle ya da kendi aralarında finansman kaynaklarını grup amacı doğrultusunda ve işbirliği içinde kullanmaları söz konusu olabilmektedir⁹¹.

Holdinglerde ana ortaklıkla bağlı ortaklık arasında olabileceği gibi, bağlı ortaklıklar arasında da satın alma, kiralama, borç verme, hizmet sağlama vb. şekillerde kazanç aktarımı söz konusu olabilmekte; topluluğa dahil birimler arasındaki bu gibi transferler nedeniyle topluluğun toplam kazancı değişmemekle birlikte, ödenecek vergi miktarı değişebilmektedir⁹².

Holding, bağlı ortaklıklar arasında nakit akımını koordine etmek amacıyla nakit fazlasını kendi bünyesinde toplayarak, bunları finansman ve nakit sıkıntısındaki bağlı ortaklıklara aktarmakta ya da banka kredilerini kendisi alarak, bu kredileri daha sonra bağlı ortaklıklara vermektedir. Ayrıca holdinge ait genel yönetim giderlerinin bağlı ortaklıklara aktarılması yoluyla finansman giderlerinin yansıtılması⁹³ ya da holding bünyesindeki bütün ortaklıkları ilgilendiren giderlerin holding tarafından götürü olarak dağıtılması söz konusu olabilmektedir⁹⁴.

Kurumların kendi olanaklarını başka kurumlara faizsiz kullandırmaları mümkün olmayıp, atıl fonları aynı gruptaki ya da holding bünyesindeki diğer kurumlara kullandırmaları durumunda bile emsaline uygun bir faiz alınması

⁹¹ Recep BIYIK ve Aydın KIRATLI: a.g.e., 738.

⁹² Şükrü KIZILO: Türk Vergi Hukukunda Örtülü Kazanç ve Örtülü Sermaye, 297.

⁹³ H. Kürşat ŞAHİN: "Holding ve Grup Şirketleri Arasında Masraf Aktarımı", Vergi Sorunları Dergisi, 134 (Kasım 1999), 16.

⁹⁴ Şükrü KIZILO: Türk Vergi Hukukunda Örtülü Kazanç ve Örtülü Sermaye, 397.

gerekmektedir. Emsalinden düşük ya da yüksek faiz oranlarıyla borç alınması ya da verilmesi durumunda örtülü kazanç dağıtımı söz konusu olabilir. Aksine, finansman yükünün aynen aktarılması durumunda örtülü kazanç dağıtımı da söz konusu olmamaktadır. Burada olayın niteliği tespit edilemezse, grup içerisinde yer alan ortaklıklar önemli bir vergi avantajı sağlamış olacaklardır.

Grup dışından alınan kredinin, krediyi alan ortaklık değil de, gruptaki bir başka ortaklık tarafından kullanılması ya da bankaların kendileriyle aynı holding bünyesinde yer alan ortaklıklara kullandırdıkları krediler⁹⁵ itibariyle de vergi avantajları ortaya çıkabilmekte ve holdingleşme açısından girişimcileri özendirici etkiler yaratabilmektedir. Holding kapsamında yer alan ancak kazancı yüksek olan kurumlar kredi alarak, aynı kapsamda bulunup da kazancı düşük olan ya da zarar eden kurumlara bu kredileri aktarabilmektedir. Dolayısıyla bir yandan belki de kredi alabilme olanağı olmayan kurum bu olanağı sağlamakta, diğer yandan öteki kurum onun katlanması gereken faiz giderlerine katlanmaktadır.

Sermaye ortaklıkları holding bünyesinde toplanarak; kurumlaşma yoluyla finansman ve yönetim yapılarını güçlendirerek ticari organizasyonlarda daha etkin olmayı amaçlarken; aynı holding bünyesindeki ortaklıkların finans kaynaklarının holding amaçları doğrultusunda işbirliği içerisinde kullanılması örtülü sermaye sayılmadığından, bu ortaklıklara özellikle finansman açısından olanak sağlanmış olmaktadır. Bağlı ortaklıkların birinde atıl kalan fonlar, ihtiyacı olan diğer bağlı ortaklıklara aktararak onların güçlenmeleri ve rekabet gücü kazanmaları ve kurumlaşmaları sağlanabilecek, bu şekilde ulusal ekonomi açısından da olumlu sonuçlara ulaşılabilecektir.

C. Vergi Oranları, Katlanılan Vergi Yüğü, Vergi Ödeme Süreleri ve Ar – Ge İndiriminin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi

İşletmelerin kuruluş aşmasında ödenen vergilerin, mükellefiyete ilişkin esasların, çeşitli indirim ve istisnaların, kanunen kabul edilen giderler ve gider

⁹⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Ali TUĞLU: "Bankaların Aynı Holding Bünyesinde Bulunduğu Şirketlere Kullandırdıkları Kredilerin Vergi Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *Yaklaşım Dergisi*, 93 (Eylül 2000), 169-176.

kabul edilmeyen ödemelerin yanısıra; özellikle faaliyetlerin devamı süresince ödenmesi söz konusu olan vergiler girişimcileri etkilemektedir. Dolayısıyla işletme türleri itibariyle vergi oranlarının ve vergi yükünün incelenmesi gerekmektedir.

1. Vergi Oranları ve Katılan Vergi Yükünün Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi

Girişimci, yüklenimleri arasında yer alması nedeniyle, işletmenin faaliyetleri dolayısıyla ödenmesi gereken vergilerin en düşük düzeyde olmasını istemektedir. İşletmelerin ödediği vergiler, sadece gelir üzerinden ödenen vergilerle sınırlı olmayıp, gelir vergisi ve kurumlar vergisi yanında özel tüketim vergisi, katma değer vergisi ve sosyal güvenlik ödemeleri söz konusu olmaktadır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde kurumların ödediği vergilerin dağılımına bakıldığında; toplam ödemelerin %27,3'ünün gelir üzerinden alınan vergilerden, %45,8'inin özel tüketim vergisi, satış vergileri, gümrük vergileri ile diğer dolaylı vergilerden ve %26,9'unun yaşlılık, sakatlık, işsizlik ya da hastalık sigortası primi gibi çalışanlarla ilgili sosyal güvenlik ödemelerinden oluştuğu görülmektedir⁹⁶. Buna benzer şekilde bazı OECD ülkelerinde kurumlar, gelir üzerinden alınan vergilerin yanında çeşitli dolaylı vergiler, servet vergileri ve ücret vergileri ödemektedir⁹⁷.

Gerek Amerika Birleşik Devletleri, gerekse OECD ülkeleri örneklerinde görüldüğü gibi, işletmelerin ödediği toplam vergiler içinde dolaylı vergilerin ve sosyal güvenlik ödemelerinin önemli yer tutmasına rağmen, vergi oranları ve vergi yükü açısından karşılaştırmalarda; bütün işletme türleri için aynı olan bu tür vergiler dikkate alınmayacak, özellikle kazanç üzerinden ödenen vergiler olan gelir vergisi ya da kurumlar vergisi mükellefi olunmasına göre karşılaştırma yapılacaktır. Dolayısıyla gelir vergisi mükellefi olan tek şahıs

⁹⁶ Kevin CHRISTENSEN – Robert CLINE – Tom NEUBIG: "Total Corporate Taxation: "Hidden", Above the Line, Non-Income Taxes", *National Tax Journal*, LIV – 3 (September 2001), 496.

⁹⁷ OECD: *Taxing Profits in a Global Economy, Domestic and International Issues*, 54.

işletmeleri ile şahıs ortaklıklarının ve kurumlar vergisi mükellefi olan sermaye ortaklıklarının vergi yükü ayrı ayrı ortaya konulacaktır.

İşletmeler açısından vergi yükü, işletmenin bir dönemde ödediği vergiler o dönemde elde ettiği gelire oranlanarak bulunmaktadır. İşletmeler vergi yükünü; mevzuattaki boşluklardan yararlanarak, vergiye tabi işlemlerden kaçınarak, muaflik ya da istisna kapsamına giren işlemlerle uğraşarak vergiyi doğuran olaya neden olmadan azaltmaya çalışmakta; bu açıdan mükelleflerin bilgi düzeyi, ekonomik durumu, danışmanlardan yararlanma olanakları etkili olmaktadır⁹⁸.

a. Tek Şahıs İşletmelerinde ve Şahıs Ortaklıklarında Vergi Yükü

Tek şahıs işletmeleri ve şahıs ortaklıkları gelir vergisine tabi olup, vergilendirme rejimi açısından farklılıkları bulunmamaktadır. Gelir vergisi ise, Almanya, İngiltere, Fransa, İsveç, İrlanda vb. Avrupa Birliği ülkelerinde olduğu gibi⁹⁹, Ülkemizde de artan oranlı olarak uygulanmaktadır.

Ülkemizde gelir vergisi tarifesinin ilk dilimine karşılık gelen oran %20 iken, son dilimine karşılık gelen oran %45'tir (GVK. md. 103). Dolayısıyla gelir vergisine tabi olan işletmeler açısından ödenecek vergiler, söz konusu tarife dikkate alınarak belirlenmektedir¹⁰⁰.

Gelir vergisine tabi olan ortaklık türlerinde ve özellikle de tek şahıs işletmelerinde kazancın düşük olması dolayısıyla ilk gelir diliminde kalınması durumunda artan oranlılık etkili olmayacaktır. Şöyle ki, tarifenin ilk diliminin

⁹⁸ Abdurrahman AKDOĞAN: Kamu Maliyesi, 183.

⁹⁹ Almanya'da gelir vergisi oranları %23,9'dan %24,7'ye kadar çıkarken, İngiltere'de %20 - %40, Fransa'da %0 - %54 arasında değişmektedir (Bu konuda bkz. EUROPEAN COMMUNITIES: Inventory of Taxes (Italy: European Communities, 2000).

¹⁰⁰ 2004 yılı gelirlerine uygulanacak gelir vergisi tarifesini aşağıdaki gibidir.

6.000.000.000 liraya kadar.....	%20
14.000.000.000 liranın 6.000.000.000 lirası için 1.200.000.000 lira, fazlası.....	%25
28.000.000.000 liranın 14.000.000.000 lirası için 3.200.000.000 lira, fazlası.....	%30
70.000.000.000 liranın 28.000.000.000 lirası için 7.400.000.000 lira, fazlası.....	%35
140.000.000.000 liranın 70.000.000.000 lirası için 22.100.000.000 lira, fazlası.....	%40
140.000.000.000 liradan fazlasının 140.000.000.000 lirası için 50.100.000.000 lira, fazlası....	%45

oranında vergilendirilir.

geniş tutulmuş olması durumunda, geliri düşük olan mükellefler için tek oranlılık söz konusu olacağından vergi yükü de düşük düzeyde kalacaktır.

2004 yılı gelirlerine uygulanacak gelir vergisi tarifesi dikkate alınarak, 5 milyar TL.'den başlayıp 1 trilyon TL.'ye kadar çeşitli tutarlarda vergi matrahı olan gelir vergisi mükellefleri bakımından vergi yükleri aşağıdaki gibi ifade edilebilir. Tablo 1/a'da belirtildiği gibi, tek şahıs işletmelerinde ve şahıs ortaklıklarında vergi yükü %20 ile %43.71 arasında değişmektedir. 4842 Sayılı Kanun'un ile 3824 Sayılı Kanun'un gelir ve kurumlar vergisi üzerinden fon payı alınmasını düzenleyen 18. maddesi 1.1.2004 tarihinden itibaren kaldırıldığından hesaplamalarda fon payı dikkate alınmamıştır.

Tablo 1/a. Tek Şahıs İşletmelerinde ve Şahıs Ortaklıklarında Vergi Yükü

Kazanç Tutanı (1) (Milyon TL)	Ödenecek Vergi (2) (Milyon TL)	Vergi Yükü (3=2/1)
5.000	1.000	20.00
10.000	2.200	22.00
20.000	5.000	25.00
30.000	8.100	27.00
50.000	15.100	30.20
80.000	26.100	32.63
100.000	34.100	34.10
200.000	77.100	38.55
500.000	212.100	42.42
1.000.000	437.100	43.71

Gelir vergisi uygulamasında üst dilimlere giren mükellefler için marjinal vergi oranı yüksek olmasına rağmen, ortalama vergi oranı daha düşük gerçekleşmektedir. Örneğin; 2004 yılı gelirlerine uygulanacak gelir vergisi tarifesi dikkate alındığında 200 milyar TL. geliri olan bir işletmenin ortalama vergi oranı %38.55 olarak gerçekleşmektedir. Farklı bir ifadeyle gelir vergisine tabi olan işletmeler için, gelir düzeyinin çok yüksek tutarlara ulaşması durumunda da vergi tarifesinin tek oranlı hale dönüştüğü, yüksek

gelir düzeylerinde ortalama vergi oranında önemli değişiklikler olmadığı görölmektedir. Örneğin, 500 milyar TL. gelir sağlayan işletme için ortalama vergi oranı %42.42 olurken, bir trilyon TL. gelir sağlayan işletme için ortalama vergi oranı %43.71 olmaktadır.

Marjinal vergi oranları ile vergi yüklerini karşılaştırabilmek bakımından tablonun aşığıdaki gibi düzenlenmesi de mümkündür.

Görüldüğü gibi, 6 milyar TL. ve daha az gelir elde eden bir işletme için vergi yükü %20 olurken, 28 milyar TL. gelir elde eden bir işletme için vergi yükü %26.42 olmaktadır. Geliri 70 milyar TL. olan bir işletmede %31.57 olan vergi yükü, geliri 150 milyar TL. olan işletmede %36.40, 300 milyar TL. olan işletmede %40.70, geliri 1 trilyon TL. olan işletmede %43.71 olmaktadır.

Tablo 1/b. Tek Şahıs İşletmelerinde ve Şahıs Ortaklıklarında Vergi Yüğü

Gelir Dilimi (Milyon TL.) (1)	Marjinal Vergi Oranı (%) (2)	Toplam Gelir (Milyon TL.) (3)	Toplam Vergi (Milyon TL.) (4)	Ort. Vergi Oranı (Vergi Yüğü) (%) (5=4/3)
İlk 6.000	20	6.000	1.200	20.00
Sonraki 8.000	25	14.000	3.200	22.86
" 14.000	30	28.000	7.400	26.42
" 42.000	35	70.000	22.100	31.57
" 70.000	40	140.000	50.100	35.79
" 10.000	45	150.000	54.600	36.40
" 50.000	45	200.000	77.100	38.55
" 100.000	45	300.000	122.100	40.70
" 200.000	45	500.000	212.100	42.42
" 500.000	45	1.000.000	437.100	43.71

28 milyar TL.'ye kadar yaklaşık %26-%27 civarında gerçekleşen vergi yükünün 200 milyar TL. için %38.55 olarak gerçekleşmesi, gelir önemli düzeyde artarken vergi yükünün de arttığını göstermektedir. Ancak, gelir 200 milyar TL.'den 500 milyar TL.'ye ya da 1 trilyon TL.'ye yükseldiğinde, yaklaşık

%39'dan %43-%44 düzeylerine çıkan vergi yükünde önemli bir değişiklik olmadığı görülmektedir.

b. Sermaye Ortaklıklarında Vergi Yüğü

Sermaye ortaklıkları açısından bakıldığında kurumlar vergisi oranlarının incelenmesi gerekmektedir. Kurumlar vergisi uygulamasında çifte vergilemenin önlenmesi bakımından vergi oranlarının düşük olması gerektiği savunulabilir. Ayrıca çağdaş piyasa ekonomisi sermaye ortaklıklarının fonksiyonlarının gelişimine bağılı olduğundan, bu tür ortaklıkların çoğalmasına ve güçlenmesine engel olacak kadar yüksek oranlarda vergi alınmasının iktisadi gelişmeyi olumsuz etkileyeceği belirtilebilir. Ancak, kurumlar vergisi oranlarının çok yüksek tutulmadığı takdirde kurumlaşmayı engelleyici etkisinin olmadığı görülmüştür¹⁰¹.

Kurumlar vergisi uygulamasında, bazı bölgelerde ya da sektörlerde kurumlaşmayı teşvik etmek amacıyla; bölgeler, sektörler ya da iş hacimleri itibariyle oran farklılaştırması yoluna gidilebilir¹⁰². Çeşitli yabancı ülkelerde kurumların nitelikleri, büyüklükleri, iş hacimleri ya da karlılıklarına göre sınıflandırılarak farklı vergi oranlarının uygulandığı görülebilmekle birlikte¹⁰³, kurumlar vergisi genellikle tek oranlı olarak uygulanmaktadır.

Gelir vergisi ve kurumlar vergisi mükelleflerinin vergi yükünü çeşitli faktörler etkilemekte olup; bu açıdan safi kazancın tespitinde kazançtan indirilecek giderler, kazancın tespiti sırasında uygulanan amortisman oranları, belirli alanlara yapılan yatırımlar için sağlanan ilave yatırım indirimi istisnası

¹⁰¹ Kenan BULUTOĞLU: Türk Vergi Sistemi, 303; Kenan BULUTOĞLU: Vergi Politikası, 198-200.

¹⁰² Abdurrahman AKDOĞAN: Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması, 330-331.

¹⁰³ Denis FOX and Michael BOWEN: The Law of Private Companies (London: Sweet & Maxwell, 1991), 253; D. I. TROTMAN – DICKENSON: Economics of the Public Sector (London: Macmillan Press Ltd., 1996), 175; A. FOREMAN: Tax Handbook 1997-98 (London: Pitman Publishing, 1997), 621; OECD: The Role Of Tax Reform In Central And Eastern European Economies (Paris: OECD, 1991), 335-336.

olanakları, teşvik amaçlı olarak belirli alan ve sektörlerden sağlanan kazançların vergi dışı bırakılması ve vergi oranları örnek gösterilebilir¹⁰⁴.

Sermaye ortaklıkları kurumlar vergisine tabi olduğundan, vergi yükünün belirlenmesi, tek şahıs işletmeleri ve şahıs ortaklıklarından farklılıklar göstermektedir.

ba. Sermaye Ortaklıklarında Kurumlar Vergisi Matrahı

KVK'nın 13. maddesi gereğince, kurumlar vergisi, mükelleflerin bir hesap dönemi içinde sağladıkları safi kurum kazancı üzerinden hesaplanmakta olup; safi kurum kazancı GVK'nın ticari kazanç hakkındaki hükümlerine göre belirlenmektedir. Dar mükellefiyete tabi kurumların kazançlarının ticari ve zirai kazanç dışındaki kazançlardan oluşması durumunda, bunların kazançları GVK'nın söz konusu kazanç ve iratların tespiti hakkındaki hükümlerine göre tespit edilmektedir.

Kurumlar vergisi mükellefleri kural olarak bilanço esasında defter tutan kurumlardan oluştuğundan, bunların kazançları GVK'nın bilanço esasında kazancın tespitiyle ilgili hükümlerine göre belirlenmektedir. Bilanço esasına göre ticari kazanç, özsermaye kıyaslamasıyla belirlenmekte olup, işletmenin hesap dönemi sonundaki ve başındaki değerleri arasındaki fark ticari kazancı vermektedir. İşletmeye ilave olunan değerler bu farktan indirilmekte, işletmeden çekilen değerler ise farka ilave edilmektedir.

Ticari kazancın bu şekilde tespit edilmesi durumunda VUK'nın değerlemeye ilişkin hükümleri dikkate alınmakta; ticari kara kanunen kabul edilmeyen giderler eklenip, vergiden istisna tutulan gelir ve indirimler düşülerek kurumlar vergisi matrahı belirlenmektedir. Dolayısıyla yukarıda belirtildiği gibi vergi yükünün belirlenmesinde, safi kazançtan indirilecek

¹⁰⁴ Ziyaettin BİLDİRİCİ: "Ülkemizde ve Avrupa Topluluğuna Üye Ülkelerde Gelir ve Kurumlar Vergisi Mükelleflerinin Vergi Yükünü Etkileyen Çeşitli Faktörlerin Karşılaştırılması", Eskişehir Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, V, 2, (Kasım 1988), 355.

giderler, amortisman oranları, yatırım indirimi istisnası olanakları gibi faktörler etkili olmaktadır¹⁰⁵.

bb. Sermaye Ortaklıklarında Kurumlar Vergisinin Hesaplanması ve Vergi Yüğü

Sermaye ortaklıklarında vergi yükü karın dağıtılıp dağıtılmamasına bağılı olarak farklılaşmaktadır. Kurum kar dağıtımına gitmezse, vergilendirme tek aşamada gerçekleşmekte ve kurum kazancı üzerinden gelir vergisi tevkifatı yapılmamaktadır. Dolayısıyla kurumlar vergisi oranı %30 olduğundan (KVK. md. 25), bu durumdaki kurumların vergi yükü %30 olmaktadır. Ancak KVK'nın geçici 32. maddesi gereğince 2004 yılı kazançlarının vergilendirilmesinde kurumlar vergisi oranı %33 olarak uygulanacağından, vergi yükü %33 olarak gerçekleşecektir.

Tablo 2. Sermaye Ortaklıklarında Kazancın Dağıtılmaması Durumunda Vergi Yüğü

Kazanç Tutarı (Milyar TL.)	Ödenecek Vergi (Milyar TL.)	Kazanç Dağıtılmazsa Vergi Yüğü (%)
50	15	30
100	30	30
200	60	30
500	150	30
1.000	300	30
3.000	900	30
5.000	1.500	30

¹⁰⁵ Sermaye ortaklıklarında kurumlar vergisi matrahının belirlenmesi ve kurumlar vergisinin hesaplanması ile ilgili olarak bkz. Fatih SARAÇOĞLU ve Özgür ŞAHAN: "Kar Paylarının Vergilendirilmesi: Yarım Beyan Yönteminde Beyan Sınırı ve Tevkif Yoluyla Alınan Vergilerin Mahsubu ile İlgili Sorunlar", Vergi Sorunları Dergisi, 185 (Şubat 2004), 136-143; Mustafa TEKE: "4842 Sayılı Yasaya Göre Kurumlar Vergisi Hesaplamaları", Yaklaşım Dergisi, 126 (Haziran 2003), 237-246; Soner ÜLGEN: "4842 Sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikler Çerçevesinde Kar Paylarının Vergilendirilmesi" Vergi Dünyası Dergisi, 262 (Haziran 2003), 156-162; Cem TEKİN: "4842 Sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikler Uyarınca Kurum Kazançları Üzerinden Yapılacak Gelir Vergisi Tevkifatı Uygulaması", Vergi Sorunları Dergisi, 177 (Haziran 2003), 116-124; 2001 ve 2002 yılı uygulamaları için bkz. A. Murat YILDIZ ve Cem TEKİN: Kurumlar Vergisi Rehberi (Ankara: Vergi Sorunları Dergisi Eki, Nisan 2002); Recep BİYİK: "2001 Yılı Kurum Kazançlarının Vergilendirilmesi ve Kurumlar Vergisi Beyannamesinin Düzenlenmesi", Vergi Dünyası Dergisi, 248 (Nisan 2002), 9-20.

Tablo 2’de kar dağıtımına gitmeyen sermaye ortaklıklarında kazancın 50 milyar TL. ile 5 trilyon TL. arasında değişen tutarlarda olması durumunda ödenmesi gereken vergi tutarı ile vergi yükü görülmektedir.

Kurumlar vergisi tek oranlı olarak uygulanmakla birlikte, kar dağıtımına gidilmesi durumunda vergileme iki aşamada gerçekleşmektedir. İlk aşamada %30 oranında kurumlar vergisi alınmakta, ikinci aşamada GVK’nın 22/2. maddesi gereğince; tam mükellef kurumlardan elde edilen ve GVK’nın 75/2/1, 2, 3. maddesinde yazılı kar paylarının yarısı gelir vergisinden istisna tutulmakla birlikte, istisna edilen tutar üzerinden tevkifat yapılmaktadır. Ancak, kar payının yıllık beyanname ile beyan edilmesi durumunda, yıllık beyanname üzerinden hesaplanan vergiden, tevkif edilen verginin tamamı mahsup edilmektedir. Ayrıca GVK’nın 75/2/4. maddesine göre, KVK gereğince yıllık veya özel beyanname veren dar mükellef kurumların, indirim ve istisnalar düşülmeden önceki kurum kazancından hesaplanan kurumlar vergisi düşüldükten sonraki kısım dağıtılacak kar payı olarak kabul edilerek gelir vergisi tevkifatına tabi tutulmaktadır. Dolayısıyla gelir vergisi tevkifat tutarının belirlenebilmesi bakımından GVK’nın 94/1/6-b maddesinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

GVK’nın 94/1/6-b maddesine göre;

- tam mükellef kurumlar tarafından; tam mükellef gerçek kişilere, gelir ve kurumlar vergisi mükellefi olmayanlara ve bu vergilerden muaf olanlara dağıtılan, GVK’nın 75/2/1, 2, 3. maddesinde yazılı kar paylarından %10 (GVK. md. 94/1/6-b-i),

- tam mükellef kurumlar tarafından; dar mükellef gerçek kişilere, dar mükellef kurumlara (Türkiye’de bir işyeri veya daimi temsilcisi aracılığıyla kar payı elde edenler hariç) ve gelir ve kurumlar vergisinden muaf olan dar mükelleflere dağıtılan, GVK’nın 75/2/1, 2, 3. maddesinde yazılı kar paylarından %10 (GVK. md. 94/1/6-b-ii),

- dar mükellef kurumların GVK'nın 75/2/4. maddesi gereğince ortaya çıkan gelirlerinin ana merkeze aktarılan tutarı üzerinden %10 (GVK. md. 94/1/6-b-iii),

oranında tevkifat yapılacaktır.

Ayrıca GVK'nın 94/1/6-a maddesine göre, KVK'nın 8/4. maddesinde düzenlenmiş olan yatırım fonları ve ortaklıkları bünyesinde tevkifat yapılacaktır.

Tablo 3. Kurumlarda Vergi Yükü

	2004 Yılı İçin	2004 Yılı İçin (KVK. Geç. md. 32)
1- Kurum Kazancı	100.000.000.000	100.000.000.000
2- Kurumlar Vergisi (1 x %30)	30.000.000.000	33.000.000.000
3- Gelir Vergisi Tevkifat Matrahı (1-2)	70.000.000.000	67.000.000.000
4- Gelir Vergisi Tevkifatı (3 x %10)	7.000.000.000	6.700.000.000
5- Toplam Vergi (2+4)	37.000.000.000	39.700.000.000
6- Vergi Yükü (5/1)	%37.00	%39.70
7- Vergi Sonrası Kalan (Dağıtılan Kazanç) (1-5)	63.000.000.000	60.300.000.000
8- Dağıtılan Kazancın Brüt Tutarı (1-2)	70.000.000.000	67.000.000.000
9- Dağıtılan Kazancın GV'den İstisna Kısmı (8/2)	35.000.000.000	33.500.000.000
10- Dağıtılan Kazancın Beyan Edilecek Kısmı (8/2)	35.000.000.000	33.500.000.000
11- Hesaplanan GV (10 x Gelir Vergisi Tarifesi)	9.850.000.000	9.325.000.000
12- Mahsup Edilecek Tutar (GV Tevkifatı) (4)	7.000.000.000	6.700.000.000
13- Ödenecek Gelir Vergisi (11-12)	2.850.000.000	2.620.000.000
14- Ödenecek Toplam Vergi (5+13)	39.850.000.000	42.320.000.000
15- Toplam Vergi Yükü (14/1) ¹⁰⁶	%39.85	%42.32

Yukarıda belirtildiği gibi, tam mükellefiyete tabi kurumların kar dağıtımları durumunda gelir vergisi tevkifatı yapılmaktadır. Kar dağıtılmazsa kurum kazancı üzerinden tevkifat yapılması söz konusu değildir. Ayrıca karın dağıtılmayıp, sermayeye ilave edilmesi, ortaklık açısından kar dağıtımı sayılmayacağından bu durumda da tevkifat yapılmamaktadır.

GVK'nın 94/1/6-b maddesinde 4842 Sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle kurumların istisna kazançları ile normal kazançları ayırımına son

¹⁰⁶ 4842 Sayılı Kanun'un (24.4.2003 tarih ve 25088 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır) 37/3. maddesi ile 3824 Sayılı Kanun'un gelir vergisi ve kurumlar vergisi üzerinden fon payı alınmasını düzenleyen 18. maddesi 1.1.2004 tarihinden itibaren kaldırıldığından hesaplamalarda fon payı dikkate alınmamıştır.

verilmiş ve istisna olsun ya da olmasın tevkifat, karın dağıtılması aşamasına bırakılmıştır. Ayrıca halka açık ortaklıklar ile halka açık olmayan ortaklıklardan elde edilen kar payı ayrımı da kaldırılarak, her iki tür ortaklıkların dağıttıkları kar paylarının aynı oranda¹⁰⁷ vergilendirilmesi öngörülmüştür¹⁰⁸.

Karın sermayeye ilave edilmesi durumunda tevkifat yapılmaması, gerek vergi yükünün daha düşük gerçekleşecek olması, gerekse bu şekilde işletmede kalan fonların otofinansman aracı olarak kullanılması açısından girişimci bazında olumlu sonuçlar yaratmaktadır. Ancak özellikle aile ortaklıkları açısından, kurumlar vergisi ödenip yedek akçe ayrıldıktan sonra kalan kazancın dağıtılmayıp olağanüstü yedeklere ayrılarak gelir vergisi tevkifatının yıllarca ertelenebilecek olması ve bu karın maaş, ücret, ikramiye, prim gibi dolaylı yollarla işletmeden çekilebileceği göz ardı edilmemelidir¹⁰⁹.

Sermaye ortaklıklarında vergi yükünün belirlenmesiyle ilgili olarak yukarıda açıklanmış olan işlemler Tablo 3'te görüldüğü gibidir. Kurum kazancının 100 milyar TL. olması ve kurumlar vergisi sonrasında kalan tutarın tamamen dağıtılması durumunda vergi yükü yaklaşık %40 olmaktadır. Ayrıca tam mükellef kurumlarda kar dağıtımına¹¹⁰ bağlı olarak gelir vergisi tevkifatı yapılması durumunda; tevkifat oranlarının gerek halka açık ortaklıklarda, gerekse halka açık olmayan ortaklıklarda %10 olarak belirlenmiş olması, iki türdeki ortaklıklarda vergi yükü bakımından farklılıklar oluşmasını önlemektedir.

¹⁰⁷ Tevkifat oranı %10 olarak belirlenmiştir (2003/6577 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, R.G., T. 30.12.2003, S. 25332).

¹⁰⁸ Bkz. 80 seri nolu Kurumlar Vergisi Tebliği, 8.5.2003 tarih ve 25102 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

¹⁰⁹ Selahattin TUNCER: "Kurumlarda Toplam Vergi Yüğü", Mükellefin Dergisi, 83 (Kasım 1999), 54, 55.

¹¹⁰ Kar dağıtımı konusunda bkz. Remzi ÖRTEN: Kurumlarda Kar Dağıtımı ve Muhasebe Uygulamaları (Ankara: Gazi Kitabevi, 2001); Rüştü ERİMEZ: Şirketlerde Kar Dağıtımı Yedek Akçeler ve Vergileme (İstanbul: Temel Yayınları, 1985); Nazmi KARYAĞDI: Türk Ticaret Kanunu, Sermaye Piyasası Kanunu, Kurumlar ve Gelir Vergisi Kanunu Kapsamında Kar Dağıtımı (Ankara: Acar Matbaacılık A. Ş., 1999); Hüseyin YALÇIN: "Kurumlarda Kar Dağıtımı ve Gelir Vergisi Tevkifatı", Mükellefin Dergisi, 112 (Nisan 2002), 52-63.

Kurum kazancı üzerinden kurumlar vergisi alınırken, kar payı dağıtımı dolayısıyla tevkifat yapıldığından ve dağıtılan kar payları menkul sermaye iradı kabul edilerek gelir vergisine tabi tutulduğu için, çifte vergileme söz konusu olabileceğinden, tam mükellef kurumlardan elde edilen ve GVK'nın 75/2/1, 2, 3. maddesinde yazılı kar paylarının yarısı gelir vergisinden istisna tutulmuştur. İstisna tutulan kısım üzerinden GVK'nın 94. maddesi gereğince tevkifat yapılmaktadır. Ancak tevkifat yoluyla alınan verginin tamamı, kar payının yıllık beyanname ile beyan edilmesi durumunda yıllık beyanname üzerinden hesaplanan vergiden mahsup edilmektedir (GVK. md. 22/2). Çifte vergilemenin ortaya çıkmaması amacına yönelik olarak bir düzenleme de KVK'nın 8/1. maddesinde yer almaktadır. Kar payı dağıtılan mükellefin bir kurum olması durumunda söz konusu madde de yer alan iştirak kazançları istisnası göz önünde bulundurulacak ve bu kurumlar açısından vergi yükü hesaplamasında buna göre işlem yapılması yoluna gidilecektir.

c. İşletme Türleri İtibariyle Katılan Vergi Yükünün Karşılaştırılması ve Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi

ca. Sermaye Ortaklıklarında Kar Dağıtımına Bağlı Olarak Artan Vergi Yükü

Tek şahıs işletmeleri ve şahıs ortaklıklarında ortakların elde ettikleri gelirler sadece gelir vergisine tabi tutulurken; sermaye ortaklıklarında (sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerde ortakların durumuna göre) önce kurum bünyesinde %30 oranında kurumlar vergisi ödenmekte, kar dağıtımı sırasında yine kurum bünyesinde %10 oranında gelir vergisi tevkifatı yapılmaktadır. Ayrıca kar payını elde eden ortaklar tarafından ödenecek gelir vergisi ile vergi yükü %44.46'ya kadar yükselmektedir. Örneğin; tek şahıs işletmesinden elde edilecek 100 milyar TL. gelir üzerinden 34.100.000.000 TL. ödeme yapılırken; aynı tutarda kurum kazancı üzerinden 39.850.000.000 TL. ödeme yapılmaktadır. Kurumdan kar payı elde eden ortakların vergi yükü farkı değişmektedir.

Vergi yükünde ortaya çıkan farklılıkların görülebilmesi bakımından 50 milyar TL., 100 milyar TL., 500 milyar TL. ya da 1 trilyon TL. kazanç sağlayan çeşitli işletmelerin vergi yükleri Tablo 4'deki gibi ortaya konulabilir.

Tablo 4 incelendiğinde tek şahıs işletmelerinde ve şahıs ortaklıklarında yüksek tutarlarda kazanç elde edilmesi durumunda bile vergi yükünün %44'ü aşmadığı görülmektedir. Ancak sermaye ortaklıklarında, önce kurumlar vergisi ödenip, kalan tutarın dağıtılmasına bağlı olarak gelir vergisi ödenmesi söz konusu olduğundan vergi yükü farklılaşmaktadır. Özellikle kazanç dağıtım yüzdesi yükseldikçe vergi yükü de artmaktadır. Örneğin, 100 milyar TL. gelir elde eden bir gelir vergisi mükellefinin vergi yükü %34.10 iken, 1 trilyon TL. gelir elde eden bir gelir vergisi mükellefinin vergi yükü %43.71 olmaktadır. 1 trilyon TL. kazanç sağlayan bir sermaye ortaklığının, bunu tamamen dağıtması durumunda vergi yükü %44.46 olarak gerçekleşmektedir. Farklı bir ifadeyle gelir vergisi mükellefi elde ettiği 1 trilyon TL.'nin 437.100.000.000 TL.'sini vergi olarak öderken, kurumlar vergisi mükellefi 1 trilyon TL.'nin 444.600.000.000 TL.'sini vergi olarak ödenmekte; gelir vergisi mükellefinin net kazanç farkı $(444.600.000.000 - 437.100.000.000 =) 7.500.000.000$ TL. olmaktadır.

Bu durum gelir vergisi mükellefleri ile kurumlar vergisi mükelleflerinin vergi yükünün oldukça yakın gerçekleştiğini göstermektedir. Dolayısıyla kar payları üzerindeki toplam vergi yükünün azaltılması ve bu yükün gelir vergisi tarifesinde yer alan en yüksek orana yaklaştırılması amacıyla¹¹¹, elde edilen kar paylarının gelir vergisinden istisna tutulmasına yönelik olarak 4842 Sayılı Kanun ile yapılan düzenlemelerin işletmelerin hukuki statüsünün belirlenmesi amacıyla dikkate alınabilecek unsurlardan biri olan vergi yükünün önemini azalttığı belirtilebilir. Çünkü, aynı kazancı elde eden kurum ortakları, gelir vergisi mükellefi işletme sahiplerine göre sadece $(\%44.46 - \%43.71 =) \%0.75$ puan daha fazla vergi ödemektedir.

4842 Sayılı Kanun ile gerçekleştirilen düzenlemelerden önce ise, aynı miktarda kazanç elde eden kurum ortakları, gelir vergisi mükelleflerine göre

¹¹¹ Bkz. 249 seri nolu Gelir Vergisi Tebliği, 8.5.2003 tarih ve 25102 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

yaklaşık %15-%18 puan daha fazla vergi ödemekte; dolayısıyla sadece vergi yükü dikkate alınarak işletmelerin hukuki statüsünün belirlenmesi durumunda, girişimciler daha az vergi ödeyebilmek amacıyla şahıs ortaklıklarına yönelebilmekteydi¹¹².

Tablo 4. Tek Şahıs İşletmeleri ve Şahıs Ortaklıkları İle Sermaye Ortaklıklarında Vergi Yüğü

Kazanç Tutarı (Milyar TL.)	Tek Şahıs İşletmeleri ve Şahıs Ortaklıklarında Vergi Yüğü (%)	Sermaye Ortaklıklarında Vergi Yüğü			
		Kazanç Dağıtılmazsa	Kazanç Dağıtılırsa		
			%20 Oranında	%50 Oranında	%100 Oranında
50	30.20	30	30.70	31.75	34.25
100	34.10	30	31.40	34.50	39.85
500	42.42	30	31.97	35.82	43.17
1.000	43.71	30	32.21	36.59	44.46

4842 Sayılı Kanun ile yapılan değişikliklerden önce kurumlar vergisi mükellefleri ile gelir vergisi mükellefleri arasında ortaya çıkan vergi yükü adaletsizliği nedeniyle yasalara uygun şekilde çalışan ve ortaklarına kar dağıtan işletmeler haksız rekabetle karşı karşıya kalmakta ve dolayısıyla bazı olumsuz sonuçlarla karşılaşabilmekteydi¹¹³. Şöyle ki;

- küçük ve orta büyüklükteki birçok ortaklıkta, TTK'ya göre kar dağıtım kararı alınmadan, ortaklar cari hesabı ya da kasa hesabı borçlandırılarak kar dağıtımı yapılabilmekte,

- karın azaltılması amacıyla yasa dışı belge kullanılması ya da kayıt dışı işlem yapılması söz konusu olabilmekte,

- ücret ödemeleri, kiralama gibi yollarla örtülü kazanç dağıtımı niteliğinde işlemler yapılabilmekteydi.

Kurumlaşmanın teşviki amacıyla, kar payı üzerindeki vergi yükünün azaltılması ve bu yolla vergi adaletsizliğinin de yok edilebilmesi için; kar

¹¹² A. Tuncer BOZKUŞ: "Gelir ve Kurumlar Vergisi Oranlarının İşletmelerin Hukuki Yapısının Belirlenmesinde Etkileri", *Vergi Dünyası Dergisi*, 34 (Haziran 1984), 35.

¹¹³ Sakıp ŞEKER: "Kurumlardan Elde Edilen Kar Paylarının Vergilendirilmesi ve Alternatif Çözüm Önerileri", *Yaklaşım Dergisi*, 113 (Mayıs 2002), 102.

dağıtımındaki gelir vergisi tevkifatı oranının %10'a indirilmesi ve kar paylarının vergilendirilmesi konusunda yapılan değişiklikle vergi alacağı sisteminin kaldırılarak, kurum bünyesinde yapılan vergi tevkifatının tamamının kar payının yıllık beyanname ile beyan edilmesi durumunda, yıllık beyanname üzerinden hesaplanan vergiden mahsup edilmesine olanak sağlanması yerinde olmuştur.

Karın dağıtılmaması durumunda gelir vergisi tevkifatı yapılmayacak olması, işletmelerin bu karlarını dağıtmayarak otofinansman aracı olarak kullanmalarını sağlamaya yöneliktir. Söz konusu uygulama işletmelerin sermaye yapılarını güçlendirerek kurumlaşmalarını teşvik edecek niteliktedir.

cb. Otofinansman Olanakları

Kurumlar kar dağıtımına gitmezse kurum kazancı üzerinden gelir vergisi tevkifatı yapılmamakta; dolayısıyla toplam vergi yükü %30 olarak gerçekleşmektedir. Bu durum, işletmelerin karlarını dağıtmayarak otofinansman aracı olarak kullanmalarını sağlamaya yöneliktir. Bu yolla işletmelerin sermaye yapılarını güçlendirerek kurumlaşmaları teşvik edilmektedir.

İşletmeler finansman ihtiyaçlarını iç ya da dış kaynaklardan karşılayabilirler. Dış ya da yabancı kaynaklar, tahvil ihraç edilip sermaye piyasasında pazarlanması yoluyla ya da ticari bankalardan alınacak kredilerle sağlanmaktadır. Ancak özellikle faiz oranlarının yüksek olduğu dönemlerde dış kaynak sağlanması işletme açısından pahalıya mal olabilmektedir. Dolayısıyla işletmeler, yatırımlarını iç kaynaklarıyla finanse etmek, farklı bir ifadeyle otofinansman yoluna gitmektedirler. Otofinansmanın kaynağını ise, dağıtılmayan karlar oluşturmakta; diğer bir ifadeyle safi kardan ödenecek vergiler düşüldükten sonra kalan kısım pay sahiplerine dağıtılmayıp, yatırım amacıyla kullanılabilir. Tablo 4'ten görüleceği gibi, karın dağıtılmaması durumunda gelir vergisi tevkifatı yapılmadığından, vergi yükü düşük olmakta, bu şekilde kurumların karlarını dağıtmayarak otofinansman aracı olarak kullanmaları sağlanmaya çalışılmaktadır.

İşletmelerde dağıtılmayan karlar üzerindeki vergi yükü düşük tutularak, işletmelerin sermaye yapılarının güçlendirilmesi ve kurumlaşmaları teşvik edilmeye çalışılmaktadır. Dolayısıyla işletmelerin otofinansmanda kullanacakları karların miktarı sınırlandırılmamalıdır; çünkü, otofinansman konusundaki sınırlamalar girişimcilerin normal gelişimlerini engelleyebilecektir¹¹⁴.

2. Vergi Ödeme Süreleri ve Enflasyonist Koşulların Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi

Vergi ödeme süreleri açısından farklılıklar, işletmelerin kazançları dolayısıyla tabi olacakları gelir vergisi ya da kurumlar vergisinin ödeme sürelerinden kaynaklanmaktadır. Tek şahıs işletmeleri ve şahıs ortaklıkları gelir vergisine tabi iken, sermaye ortaklıkları kurumlar vergisine tabi tutulmakta; bu vergilerin beyan ve ödeme süreleri ile geçici vergi uygulaması ve kaynakta vergileme açısından da farklılıklar bulunmaktadır.

- Gelir ve kurumlar vergisinin beyan ve ödeme süreleri açısından:

Gelir vergisinde beyan ve ödeme süreleri çeşitli gelir unsurları itibariyle farklılaştırılmış olup; gelirin sadece basit usulde tespit edilen ticari kazançlardan oluşması durumunda, izleyen yılın şubat ayının 15. günü akşamına kadar beyan edilmekte ve beyan edilen gelir üzerinden tahakkuk ettirilen gelir vergisi de şubat ve haziran aylarında iki eşit taksitte ödenmektedir (GVK. md. 92 ve 117); gerçek usulde tespit edilen ticari kazançlar ise, izleyen yılın mart ayının 15. günü akşamına kadar beyan edilmekte (GVK. md. 92) ve beyan edilen gelir üzerinden tahakkuk ettirilen gelir vergisi de mart ve temmuz aylarında iki eşit taksitte ödenmektedir (GVK. md. 117).

Kurumlar vergisi mükellefi olan sermaye ortaklıklarının ise, KVK'nın 21. maddesi gereğince hesap döneminin kapandığı ayı takip eden dördüncü ayın 15. günü akşamına kadar; özel hesap dönemi uygulananlar hariç olmak üzere, hesap dönemi bir takvim yılı olarak dikkate alındığında izleyen yılın nisan ayının 15. günü akşamına kadar beyanname vermeleri ve

¹¹⁴ Hüsnü KIZILYALLI: a.g.e., 306.

tahakkuk ettirilen kurumlar vergisini de beyannamenin verildiği ayın sonuna kadar ödemeleri gerekmektedir.

Vergi ödeme süreleri açısından işletme türleri itibariyle karşılaşılan farklılıkların kurumlaşma açısından bir etkisinin olmayacağı belirtilebilir. Çünkü işletmelerin ödeyecekleri vergilerin önemli bir kısmı geçici vergi şeklinde ödenmektedir. Dolayısıyla işletme türleri itibariyle geçici vergi oranlarındaki farklılıkların da dikkate alınması gerekmektedir.

- Geçici vergi uygulaması ve kaynakta vergileme açısından:

Gelirin elde edildiği zaman ile vergilendirildiği zaman arasındaki süreyi azaltarak devletin vergi gelirlerini daha çabuk elde etmesini sağlamak ve enflasyonist koşullar altında vergi gelirlerinin erimesini engellemek amacıyla gerek gelir vergisi, gerekse kurumlar vergisi sistemlerinde geçici vergi uygulamasına yer verilmiştir.

Geçici vergi ile ilgili düzenlemeler GVK'nın mükerrer 120. maddesinde yer almaktadır. KVK'nın 25. maddesinde de kurumlar vergisi mükelleflerinin GVK'nın mükerrer 120. maddesinde yer alan esaslara göre, kurumlar vergisi oranında geçici vergi ödeyecekleri belirtilmiştir. Dolayısıyla geçici vergi ödeme süreleri açısından tek şahıs işletmeleri ve şahıs ortaklıkları ile sermaye ortaklıkları arasında farklılık bulunmamaktadır. Hesaplanan geçici vergi, vergilendirme dönemini izleyen ikinci ayın 10. günü akşamına kadar bağlı olunan vergi dairesine beyan edilmekte ve 17. günü akşamına kadar ödenmektedir. Bakanlar Kurulu, kanunla tanınan yetki çerçevesinde vergilendirme dönemlerini üçer ay olarak belirlemiştir¹¹⁵.

Geçici vergi uygulamasında en önemli farklılık, ödeme sürelerinden değil, verginin oranlarından kaynaklanmaktadır. Gelir vergisi mükellefleri, gelir vergisi tarifesinin ilk dilimine karşılık gelen %20 oranında geçici vergi öderken, kurumlar vergisi mükellefleri %30 oranında, KVK'nın geçici 32. maddesi gereğince 2004 yılı geçici vergilendirme dönemleri açısından %33

¹¹⁵ 2000/1514 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, R.G., T. 8.12.2000, S. 24254.

oranında, geçici vergi ödemektedirler. Dolayısıyla geçici vergi uygulamasında gelir vergisi mükellefi olan işletmelerin, kurumlar vergisi mükellefi olan sermaye ortaklıklarına göre daha avantajlı oldukları belirtilebilir. Çünkü gelir vergisi mükellefleri, gelirlerinin daha az bir kısmını geçici vergi olarak ödeyeceklerinden, enflasyonist koşulların da etkisiyle önemli bir avantaj sağlamış olacaktırlar.

Vergi ödeme süreleri açısından, tevkif yoluyla kesilen vergiler ile mal ve hizmet satışı dolayısıyla ortaya çıkan vergilerin ödeme süreleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Gelir vergisi mükellefleri açısından tevkif yoluyla kesilen vergilerin, izleyen ayın 20. günü akşamına kadar muhtasar beyanname ile beyan edilerek 26. günü akşamına kadar ödenmesi gerekmektedir (GVK. md. 98 ve md. 119).

Kurum kazançları üzerinden tevkif yoluyla kesilecek vergiler kar dağıtım şartına bağlanmış olup; dağıtımın yapıldığı ay içinde verginin kesilmesi ve izleyen ayın 20. günü akşamına kadar beyan edilerek, 26. günü akşamına kadar ödenmesi gerekmektedir.

- Katma değer vergisi ödeme süreleri açısından:

Mal ve hizmet satışı dolayısıyla ödenmesi söz konusu olan katma değer vergisinin ödeme süreleri itibarıyla gelir vergisi mükellefleri ve kurumlar vergisi mükellefleri arasında farklılık bulunmamaktadır. Katma değer vergisi uygulamasında aylık vergilendirme dönemi benimsenmiş olup, bu dönemi izleyen ayın 20. günü akşamına kadar beyannamenin verilmesi ve 26. günü akşamına kadar verginin ödenmesi gerekmektedir.

Kurum yıl içinde sağladığı kazancı izleyen yılda beyan edip vergisini öderken; karın dağıtılması durumunda ortakları, kazancın elde edildiği yılı izleyen yılda kardan pay almakta, ancak bunu sonraki yılda beyan etmektedirler. Dolayısıyla, kurumun kazanç sağladığı yıl ile ortaklarının paylarına düşen kısmın vergilerini ödeme süreleri arasında iki yıl gibi önemli bir süre geçmektedir. Bu durum, sermaye ortaklıkları açısından vergi ödeme

süreleri itibariyle bir vergi avantajı sağlamakla birlikte; kar dağıtım şartına bağlı olarak yapılan vergi kesintisi yoluyla vergi ödeme sürelerinin dengelenmeye çalışıldığı görülmektedir.

3. Ar – Ge İndirimi ve Araştırma – Geliştirme Faaliyetlerinin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi

Gelir vergisi ve kurumlar vergisi sistemlerinde ar-ge indirimi uygulamasına yer verilmiştir. Dolayısıyla gerek tek şahıs işletmeleri ve şahıs ortaklıkları, gerekse sermaye ortaklıkları ar-ge indiriminden yararlanabilirler. Kanun koyucu, devletin alacağını tahsil etmesi sonucunda mükellefin çok zor duruma düşürülerek kamu gelirlerinin sürekliliğinin tehlikeye atılmaması, ekonomik sorunların doğmasına neden olunmaması gibi amaçlarla bazı kamu alacaklarının tahsilinin ertelenmesi olanağı sağlamıştır¹¹⁶. Ancak teşvik edici niteliğini önemli ölçüde kaybeden vergi erteleme yerine 5228 Sayılı Kanun ile ar-ge indirimi uygulamaya konulmuştur.

İşletmelerin mali yapılarının güçlenmesini sağlamak, yeni teknoloji ve bilgi arayışı açısından teşvik etmek, vergileme araçlarının etkin biçimde kullanımını sağlamak gibi mali, ekonomik ve teknik amaçlı olarak ya da sosyal amaçların gerçekleştirilmesine yönelik olarak¹¹⁷ ar-ge indirimine yer verilebilecektir.

GVK'nın 89/9. maddesi gereğince, tek şahıs işletmeleri ve şahıs ortaklıkları, işletmeleri bünyesinde gerçekleştirdikleri yeni teknoloji ve bilgi arayışına yönelik araştırma ve geliştirme harcamaları tutarının %40'ı oranında hesaplanacak ar-ge indiriminden yararlanabilecektir. Araştırma ve geliştirme faaliyetleri ile doğrudan ilişkili olmayan giderlerden ve tamamen araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde kullanılmayan amortisman tabi iktisadi kıymetler için hesaplanan amortisman tutarlarından verilen paylar üzerinden

¹¹⁶ T. Murat ÖZDEN: "Amaçları Açısından Türk Vergi Hukukunda Yer Alan Vergi Ertelmesi Uygulamalarının Değerlendirilmesi", Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi, 6 (1998), 152.

¹¹⁷ T. Murat ÖZDEN: "Vergi Ertelemesinin Ayrımı ve Gerekleştirilme Şekillerine Teorik Bir Yaklaşım", Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi, 7 (1999), 121 - 123.

ar-ge indirimi hesaplanmamaktadır. Ar-ge indiriminden yararlanılacak harcamaların kapsamını ile uygulamadan yararlanılabilmesi için gerekli belgeleri ve usulleri belirlemeye Maliye Bakanlığı yetkili kılınmıştır.

Kurumlar vergisi mükellefi olan sermaye ortaklıkları da, ar-ge indiriminden yararlanabilmektedir. Kurumlar vergisi mükelleflerine yönelik ar-ge indirimi ile ilgili düzenlemeler KVK'nın 14. maddesinde yer almakta olup; bu açıdan tek şahıs işletmeleri ve şahıs ortaklıkları ile sermaye ortaklıkları yönünden bir farklılık söz konusu değildir.

Ar-ge indirimi, gelir vergisi ve kurumlar vergisi sistemlerinde aynı biçimde düzenlenmiştir. Ancak gerek tek şahıs işletmeleri ve şahıs ortaklıkları, gerekse sermaye ortaklıkları tarafından yaygın bir şekilde kullanılmamaktadır. Özellikle gelir vergisi mükellefi olan tek şahıs işletmeleri ve şahıs ortaklıkları açısından bu durum daha açıktır. Yeni teknoloji ve bilgi arayışına yönelik araştırmaların daha çok kurumsallaşmış işletmeler tarafından yapılabileceği dikkate alınırsa; ar-ge indiriminin daha çok kurumlar vergisi mükellefi olan sermaye ortaklıklarının yararlanabilecekleri bir olanak olduğu belirtilebilir.

Ar-ge indiriminde olduğu gibi, 4691 Sayılı Teknoloji Bölgeleri Geliştirme Kanunu'nda¹¹⁸ da teknoloji yoğun faaliyetlerde bulunan kamu kesimi ve özel kesim işletmelerinin belirli bölgelerde toplanmaları ve teknoloji yoğun faaliyetlerini artırmaları amacıyla vergi avantajları sağlanmaktadır. Bu çerçevede; yönetici şirketlerin kazançları 31.12.2013 tarihine kadar gelir ve kurumlar vergisinden istisna, yönetici şirket de her türlü vergi, resim ve harçlardan muaf tutulmaktadır. Ayrıca bu bölgelerde sağlanan yazılım ve ar-ge faaliyeti kazançları ile araştırmacı, yazılımcı personele yapılacak ücret ödemeleri 31.12.2013 tarihine kadar her türlü vergiden istisna tutulmaktadır.

D. Kurum Mal Varlığının Korunması ve Enflasyona Karşı Koruyucu Düzenlemelerin Kurumsallaşma Açısından Etkilerinin Analizi

Enflasyonun gerek vergilendirilebilir gelir ve vergi gelirleri üzerindeki etkileri, gerekse işletmeler üzerindeki etkileri nedeniyle, vergilendirmede enflasyonun yaratabileceği olumsuzlukların giderilmesine yönelik olarak

¹¹⁸ 4691 Sayılı Kanun, 6.7.2001 tarih ve 24454 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

çeşitli önlemler geliştirilmiştir. Vergi gelirlerinin enflasyondan korunması amacıyla tevkifat uygulaması ve geçici vergi uygulamasının yanısıra, çeşitli vergilerde belirtilen maktu ve nispi tutarların her yıl yeniden değerlendirilme oranına bağlı olarak artırılması yoluna gidilebilmektedir.

Yüksek enflasyon koşullarından işletmelerin de korunabilmesi amacı, sistemde çeşitli uygulamalara yer verilmesini gerektirmektedir. Çünkü enflasyonun işletmeler üzerinde çeşitli etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler temel olarak; uzun vadeli yatırımlardan kısa vadeli yatırımlara yöneliş, aktif yapı değişikliği, finansman sorunu, aşırı borçlanma ve aşırı faiz yükü, üretimde daralma ve yönetim kararlarındaki yanlışlıklar biçiminde sınıflandırılabilir¹¹⁹.

Yüksek enflasyon dönemlerinde işletme yöneticileri belirsizlikler ve riskler dolayısıyla uzun vadeli yatırımlardan kaçınmakta; yüksek enflasyon, girişimcileri kısa vadeli yatırımlara yönlendirmekte, getirisi daha garantili olan ve işletmeye daha kısa sürede nakit girişi sağlayan hazine bonosu ve devlet tahvili gibi menkul kıymetlere yatırım yapılması¹²⁰, kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasını engellemekte; sonuçta, kurumlaşma açısından ihtiyaç duyulan yatırımlarda bulunulamadığından kurumlaşmayı da engellemiş olmaktadır.

İşletmelerin kısa vadeli yatırımlara yönelmesi, varlıkların devlet tahvili, hazine bonosu gibi menkul kıymetlere yönlendirilmesi ve piyasadaki talep yetersizliği işletmelerin üretimlerini azaltmalarına da neden olmaktadır.

Enflasyon, işletmelerde yöneticilerin vereceği kararları da etkilemekte, yanlış kararlar verilmesine neden olabilmektedir. Şöyle ki, yöneticilerin

¹¹⁹ Aydın KARAPINAR ve Kadir GÜRDAL: Enflasyon Muhasebesi (Ankara: Tesmer Yayını, 2003), 7-12.

¹²⁰ Aydın KARAPINAR ve Kadir GÜRDAL: a.g.e., 8.

işletmeyle ilgili kararları muhasebenin ürettiği verilere dayanmakta olup, yüksek enflasyon, muhasebenin ürettiği bilgileri olumsuz etkilemekte, geleneksel muhasebe kavram ve ilkeleri kullanılarak elde edilen bilgiler doğruyu yansıtmamaktadır¹²¹.

İşletmelerin ekonomik yaşamda başarılı olabilmeleri, muhasebe sisteminin doğru bilgileri en iyi biçimde vermesine bağlıdır. Ancak paranın satın alma gücünün zaman içinde değişmediği varsayımına dayanan geleneksel muhasebe sistemi, işletmelerin ekonomik ve mali durumlarını gösteren bilançoların hazırlanmasında ve değerlendirilmesinde etkili olarak, bilanço ve gelir tablolarının gerçeği yansıtmasını engelleyebilmektedir¹²².

İşletmelerin yaşamlarını rasyonel biçimde sürdürebilmeleri, gerek işletmeler gerekse ulusal ekonomi açısından doğru bilgilerin sağlanmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla enflasyonun süreklilik kazandığı günümüzde fiyat hareketlerinin işletme değerlerine etkilerini gösteren bir muhasebe sistemine ihtiyaç duyulmaktadır.

İşletmelerin varlık ve kaynak yapılarını sergileyen bilançolar, işletmeyle ilişkisi olan ve onun faaliyetleri hakkında bilgi edinmek isteyenleri doğrudan ilgilendirmekte olup; bu nedenle anlaşılabilir, güvenilir ve tarafsız olmalıdır. Ancak, enflasyonun işletmelerin varlık ve kaynak yapısına etkileri dolayısıyla bilançolar bu işlevlerini tam olarak gerçekleştiremeyebilir¹²³. Bu durum enflasyon muhasebesine geçilmesini gerektirmiş ve 17.12.2003 tarih ve 5024 Sayılı "Vergi Usul Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ve Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"¹²⁴ ile enflasyon düzeltmesi (muhasebesi) uygulamaya konulmuştur.

¹²¹ Aydın KARAPINAR ve Kadir GÜRDAL: a.g.e., 11-12.

¹²² Nalan AKDOĞAN: Enflasyon Muhasebesi Kuramsal Yaklaşımlar ve Türkiye Uygulaması (Ankara: Gazi Kitabevi, 2004), 24, 25.

¹²³ Nalan AKDOĞAN: a.g.e., 4, 5.

¹²⁴ 5024 Sayılı Kanun, 30.12.2003 tarih ve 25332 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

- Enflasyon Düzeltmesi ve Yeniden Değerleme:

Tarihi maliyetlerle ifade edilmiş işletme değerlerine fiyat değişmelerinin etkisini gösteren ve gerekli önlemlerin alınarak işletme değerlerinin gerçeği belirtmesine olanak sağlayan muhasebe sistemi biçiminde tanımlanan enflasyon muhasebesinin temel fonksiyonu; enflasyon dönemlerinde ortaya çıkan fiyat değişmelerinin işletme değerleri üzerinde yaratacağı etkileri gidermek ve gerçek değerlere ulaşmayı sağlamaktır¹²⁵.

VUK'nın 5024 Sayılı Kanun ile değiştirilen ve 5228 Sayılı Kanun ile düzenlemeler yapılan mükerrer 298. maddesine göre mali tablolarda yer alan parasal olmayan kıymetler enflasyon düzeltmesine tabi tutulmaktadır. Parasal olmayan kıymetler, parasal kıymetler dışındakileri ifade etmekte olup; parasal kıymetler ise, Türk Lirasının değerindeki değişmeler karşısında nominal değerleri aynı kaldığı halde satın alma güçleri fiyat hareketlerine göre ters yönde değişen kıymetleri ifade etmektedir.

Kazançları bilanço esasına göre tespit edilen gelir vergisi ve kurumlar vergisi mükellefleri mali tablolarını enflasyon düzeltmesine tabi tutmaktadırlar. Ancak bunun için fiyat endeksindeki artış, içinde bulunulan dönem dahil son üç hesap döneminde %100'den ve içinde bulunulan hesap döneminde %10'dan fazla olmalıdır. İki şartın birlikte gerçekleşmemesi durumunda enflasyon düzeltmesi uygulaması sona ermektedir.

Yukarıda belirtilen %100 oranının %35'e kadar indirilmesi ya da tekrar kanuni seviyesine kadar yükseltilmesi; %10 oranının ise %25'e kadar çıkarılması ya da tekrar kanuni seviyesine kadar indirilmesi konusunda Bakanlar Kurulu'na yetki verilmiştir.

Uygulama kapsamındaki mükellefler, geçici vergi dönemlerinin sonu itibarıyla mali tablolarını düzenlemek ve enflasyon düzeltmesi yapmak zorundadırlar.

¹²⁵ Nalan AKDOĞAN: a.g.e., 29.

Enflasyon düzeltmesi sonucunda bulunan tutarlar, izleyen dönemlerde enflasyon düzeltmesi yapıp yapılmadığına bakılmaksızın, izleyen dönemin başlangıç değerleri olarak dikkate alınmaktadır.

Pasif kalemlere ait enflasyon fark hesapları, başka bir deyişle parasal olmayan kıymetlerin düzeltme işlemi sonrası değeri ile düzeltme öncesi değeri arasındaki farklarının kaydedildiği hesaplar, herhangi bir şekilde başka bir hesaba aktarıldığında ya da işletmeden çekildiği takdirde, vergiye tabi tutulmaktadır. Ancak, özsermaye kalemlerine ait enflasyon farkları, düzeltme sonucunda oluşan geçmiş yıl zararlarına mahsup edilebilmekte veya kurumlar vergisi mükellefleri tarafından sermayeye ilave edilebilmekte ve bu işlem kar dağıtımı sayılmamaktadır.

Enflasyon düzeltmesinden yararlanabilmek bakımından; kazancın bilanço esasına göre tespit edilmesi şartıyla gelir vergisi mükellefleri ile kurumlar vergisi mükellefleri arasında fark bulunmamaktadır. Ancak yukarıda belirtildiği gibi özsermaye kalemlerine ilişkin enflasyon fark hesaplarının vergi karşısındaki durumu bakımından gelir vergisi mükellefleri ile kurumlar vergisi mükellefleri arasında farklılık bulunmaktadır.

Kurumlar vergisi mükellefleri tarafından özsermaye kalemlerine ait enflasyon farklarının sermayeye ilave edilebilmesi ve bu işlemin kar dağıtımı sayılmaması kurumlar vergisi mükelleflerini avantajlı konuma getirmektedir.

Enflasyon düzeltmesi yapılmadığı takdirde, bilanço kalemlerinin gerçek rayiç değerleriyle sabit kalan muhasebe değerleri arasında farklılıklar doğmakta; amortismanların muhasebe değerleri üzerinden ayrılması, fiktif karlar üzerinden vergi ödenmesi ve kar dağıtımının da fiktif olması gibi olumsuz sonuçlar yaratmaktadır. Dolayısıyla geçmiş yıllarda edinilmiş olan amortisman konusu sabit kıymetlerin değerlerinin günün rayiç değerlerine çıkarılması bir zorunluluk olmaktadır¹²⁶.

¹²⁶ Yılmaz ÖZBALCI: Vergi Usul Kanunu Yorum ve Açıklamaları (Ankara: Oluş Yayıncılık, 1999), 954.

Enflasyon düzeltilmesi uygulamaya konularak; işletmenin özsermayesinin korunması, gerçek karına ulaşılması, fiktif karlar üzerinden vergi alınmasına son verilmesi ve işletmenin mali tablolarının gerçekleri yansıtmaya olanak sağlanmış olmaktadır.

- Amortismanlar:

İşletmede bir yıldan uzun süre kullanılan ve bu sürede ekonomik nedenlerle değer kaybına uğrayan varlıkların, değer kayıplarının bir döneme yüklenmesi muhasebede dönemsellik kavramı ile bağdaşmamaktadır. Varlığın bedelinin alındığı dönemde ya da ekonomik ömrünü tamamladığı dönemde gider yazılması da bu giderin ilgili dönemin gelirleriyle karşılaştırılması olanağını ortadan kaldıracaktır. Dolayısıyla katlanılan maliyetin ilgili dönemlere yayılması gerekmektedir ve bu işlem de "amortisman" deyiimi ile anlatılmaktadır¹²⁷. VUK'nın mükerrer 298/A/6. maddesinde amortismanların ve itfa paylarının düzeltilmiş değerler üzerinden hesaplanacağı belirtilmiştir. Ayrıca, VUK'nın 313-330. maddeleri arasında amortismanlar düzenlenmiştir.

Mevcutların amortismanı bakımından esas itibariyle; normal amortisman ve azalan bakiyeler usulüyle amortisman (hızlandırılmış amortisman) olmak üzere iki yöntem benimsenmiştir¹²⁸. Yalnızca bilanço esasına göre defter tutan mükelleflerin yararlanabildiği azalan bakiyeler usulünde amortisman oranı, %50'yi geçmemek üzere normal amortisman oranının iki katıdır. Bu usulde amortisman ayrılacak değer her yıl değişmekte

¹²⁷ Orhan SEVİLENGÜL: Genel Muhasebe (Ankara: Gazi Kitabevi, 1996), 351.

¹²⁸ Normal amortisman, VUK'nın 315. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre mükellefler amortisman tabi iktisadi kıymetlerini Maliye Bakanlığı'nın tespit ve ilan edeceği oranlar üzerinden itfa ederler. İlan edilecek oranların tespitinde iktisadi kıymetlerin faydalı ömürleri dikkate alınmaktadır. Yeni kıymet iktisap eden mükelleflerin, ilk yıllarda daha fazla amortisman ayırarak, başlangıçta ödeyecekleri verginin bir kısmının daha sonra alınarak mali yönden bir olanak sağlanmasını öngören azalan bakiyeler usulüyle amortisman ise, bir teşvik uygulaması niteliğindedir. Mükellefler iki usulden birini seçmekte serbest olmakla birlikte; iktisadi ve teknik bakımdan bir bütün oluşturan değerler için iki usulden yalnızca birisi uygulanabilir. Ayrıca bir iktisadi değer üzerinden normal amortisman usulüyle amortisman ayırdıktan sonra, azalan bakiyeler usulüne dönülemez. Buna karşın, bir iktisadi değer üzerinden azalan bakiyeler usulüyle amortisman ayrılmaya başlandıktan sonra normal amortisman usulüne geçilebilir (VUK. md. 320).

olup, önceden ayrılan amortismanlar düşölerek bulunmaktadır. Enflasyon düzeltmesi yapılan dönemlerde ise, üzerinden amortisman ayrılacak değör, amortismana tabi kıymetin düzeltilmiş değörinden önceden ayrılmış olan amortismanların toplamının taşınmış değörleri indirilerek bulunmaktadır. Ayrıca amortisman süresi, normal amortisman oranlarına göre belirlenmekte olup, bu sürenin son yılına devreden bakiye, o yıl tamamen itfa edilmektedir (VUK. mük. md. 315).

Amortisman uygulamasının; vergi tasarrufu sağlaması, işletme değörlerinin enflasyona karşı korunması ve yatırımlarla ilgili bir teşvik uygulaması olarak girişimcileri etkileyebileceğı görölmekte olup; aşğıda bu hususlara ayrıca değinilecektir.

- Yenileme Fonu:

İşletmeler çeşitli nedenlerle mevcut iktisadi kıymetlerini satarak yenilemek istemekte; iktisadi kıymetlerin satışından doğan ya da hasar dolayısıyla sigortadan alınan tazminattan kaynaklanan kar, belirli şartlar altında yenileme fonuna alınabilmekte; bu uygulama iktisadi kıymetlerini yenilemek isteyen mükellefler için önemli bir olanak sağlamış olmaktadır. Başka bir deyişle, işletmelerin iktisadi kıymetlerinin satışından doğan karlar, işletme faaliyetlerinden doğan karlar gibi kar/zarar hesabına aktarılmaktadır. Ancak belli şartlar altında bu karlar, yeni iktisap edilecek iktisadi kıymetlerin yenileme giderlerini karşılamak üzere bilançonun pasifinde geçici bir hesaba alınmaktadır¹²⁹.

Enflasyon düzeltmesinde olduğu gibi, yenileme fonundan da sadece bilanço esasına tabi olanlar yararlanabilmekte olup; bilanço esasına tabi olan gelir vergisi mükellefleri ve kurumlar vergisi mükellefleri yenileme fonu ayırabilmektedir.

¹²⁹ Mehmet Ali CANOĞLU ve Rüstem HACIRÜSTEMOĞLU: Vergi Uygulamaları ve Muhasebesi (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1990), 111, 112.

İktisadi kıymetlerin yenilenmesi işin gereği olarak zorunlu ise ya da bu konuda işletmeyi yönetenler karar vermiş ve faaliyete geçmişlerse, satıştan elde edilecek kar, yenileme giderlerini karşılamak üzere pasifte geçici bir hesapta (yenileme fonu) en fazla üç yıl süreyle tutulabilir. Bu süre içinde kullanılamayan kar, üçüncü yılın vergi matrahına eklenmektedir. Üç yıl içinde iktisadi kıymet yenilendiğinde, bu iktisadi kıymetin iktisabında kullanılan kar, ayrılacak amortismanlara mahsup edilmektedir (VUK. md. 328).

VUK'nın 328 ve 329. maddelerinde düzenlenmiş olan ve amortismanla tabi malların satılması durumunda karşılaşılan yenileme fonu uygulamasına karlardan yararlanılarak iktisadi kıymetlerin yenilenmesi olanaklarının artırılması amacıyla vergi sisteminde yer verilmiştir¹³⁰. Yenileme fonundan yararlanmak bakımından gelir vergisi mükellefleri ile kurumlar vergisi mükelleflerinin farklılığı bulunmamaktadır.

1. İşletme Faaliyetlerinin Analizi ve Doğru Kararların Verilebilmesi

Mali tablolar, işletme ile ilgili çevrelere işletmeyle ilgili olarak alacakları kararlar için sağlıklı bilgi ve verileri sunmak amacıyla düzenlenmektedir. Bir yandan yöneticiler ve uzmanlar gibi işletme içi kişilerin mali bilgi ihtiyacını karşılarken; diğer yandan pay sahipleri, kredi ve finans kuruluşları, sermaye piyasası yatırımcıları, satıcılar gibi işletme ile ilgili, ancak işletme dışı kişi ve kuruluşlara bilgi sağlamaktadır.

Parayla ölçülme kavramı ve maliyet esası kavramına göre hazırlanan mali tablolar enflasyon dönemlerinde işletmelerin yatırım ve finansman kararlarına temel oluşturacak nitelikleri taşımamaktadır¹³¹. Dönemler itibariyle paranın satın alma gücünün önemli oranlarda değişmesi, maliyet esasına ve

¹³⁰ Mehmet Ali ÖZYER: Açıklama ve Örneklerle Vergi Usul Kanunu Uygulaması (Ankara: Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayını, 2003), 628.

¹³¹ Yüksel Koç YALKIN: Enflasyon Muhasebesi Uygulaması ve Yönetmelik Kararlar (Ankara: Ankara Sanayi Odası Yayını, 1997), 1.

parayla ölçülme kavramına göre yapılan geleneksel muhasebe kayıtlarının güvenilirliğini etkilemektedir.

Mali tabloların işletmelerin ekonomik ve mali yapıları ile faaliyet sonuçlarını gerçeğe uygun biçimde yansıtmaması, bu tabloları kullananların doğru ve gerçekçi bilgilere ulaşmasını engellemektedir. Dolayısıyla bu durum işletme yönetimi açısından yanlış kararlar verilmesi ve devlet açısından da fiktif karlar üzerinden vergi alınmasına neden olmaktadır.

Enflasyonist koşullara bağlı olarak, işletmelerin mali ve ekonomik durumlarını gösteren bilançolar ve gelir tabloları gerçeklerden uzaklaşmakta; bu durum işletmeyle ilgili olan birimlerin doğru bilgilere ulaşmalarını engelleyebilmektedir. Dolayısıyla gerek mevcut faaliyetlerin sürdürülmesi, gerekse yeni faaliyetlere girilmesi yönünde verilecek kararlar beklenilenin aksine sonuçların oluşumuna neden olabilmektedir. Bu durum işletmelerin büyüme, gelişme ve kurumlaşma stratejilerini olumsuz etkileyebilecektir.

Enflasyon düzeltmesi, işletmelerle ilgili mali tabloların hazırlanmasında ve değerlendirilmesinde, işletme değerlerinin gerçekçi biçimde ortaya konulmasını amaçlamakta¹³² ve sağlamakta; söz konusu mali tabloların işlevlerini gerçekleştirebilmeleri bakımından olumlu sonuçlar yaratmaktadır.

Yüksek enflasyon koşullarının olumsuz etkilerinin giderilebilmesi, yaşamlarını rasyonel biçimde sürdürmek ve kurumlaşmak amacı güden işletmeler açısından bir gereklilik olup, enflasyon düzeltmesi ile enflasyonun mali tablolar üzerindeki olumsuz etkileri giderilmeye çalışılmaktadır. Enflasyon düzeltmesi ile girişimcilerin verecekleri kararların doğruluğu ve geleceğe yönelik olarak hazırlayacakları projelerle kurumlaşmalarının sağlanması sonucu yaratılabilecektir. Bu durum ülkemizin ekonomik

¹³² Remzi ÖRTEN ve Aydın KARAPINAR: Enflasyon Muhasebesi (Ankara: Gazi Kitabevi, 2003), 23.

kalkınmasının sürdürülmesi için gerekli planların hazırlanmasıyla da ilgili olduğundan, ulusal ekonomi açısından da önem taşımaktadır.

İşletmeyle ilgili mali tabloların gerçekçi biçimde hazırlanması ve dolayısıyla doğru kararların verilebilmesi açısından etkili olan enflasyon düzeltilmesi, enflasyondan kaynaklanan olumsuzlukların giderilerek, adaletli ve doğru vergilendirme bakımından da olumlu sonuçlar yaratacak¹³³ ve fiktif karlar üzerinden vergi alınması durumu sona erecektir.

2. Vergi Tasarrufu Sağlaması ve Yatırımların Teşvik Edilmesi

Amortismanlar bir gider unsuru olarak vergi matrahı hesaplanırken dikkate alındığından, karlı işletmelerde vergi tasarrufu sağlayarak gelir ya da kurumlar vergisi tutarını azaltmaktadır. Ayrıca amortisman yoluyla ödenecek vergi tutarı azaldığından, sağlanacak vergi tasarrufu işletmenin kullanabileceği kaynak hacmini artırmaktadır¹³⁴. Söz konusu kaynaklar işletmenin faaliyetlerini genişletmesi amacıyla kullanılarak kurumsallaşma bakımından etkili olabilecektir.

Amortismanların vergi matrahından indirilmesine olanak tanınarak; yatırımların teşvik edilmesi, tasarrufların vergilendirilmesinin telafi edilmesi ve verginin risk almayı engelleyen etkisinin yok edilmesi amaçlanmaktadır¹³⁵. Bu yolla hem vergi tasarrufu sağlanabilecek, hem de yatırımlar teşvik edilerek işletmelerin kurumsallaşmaları açısından gerekli fonlar yaratılmış olacaktır.

Yukarıda belirtilen amaçların gerçekleştirilebilmesi, özellikle azalan bakiyeler usulüyle amortisman ya da hızlandırılmış amortisman uygulamasına bağlıdır¹³⁶. Çünkü ancak bu şekilde yatırım harcamalarının bir kısmı derhal geri alınabilecek ve paranın satın alma gücünün zaman içinde

¹³³ Ercan ALPTÜRK: "Enflasyon Muhasebesi Gerekli mi?", Mükellefin Dergisi, 111 (Mart 2002), 150.

¹³⁴ Öztin AKGÜÇ: a.g.m., 34.

¹³⁵ Hüsnü KIZILYALLI: a.g.e., 299.

¹³⁶ Hüsnü KIZILYALLI: a.g.e., 299.

azalmasından kaynaklanan maliyet ile yenileme maliyeti arasındaki fark ortadan kaldırılabilecektir.

3. İktisadi Kıymetlerin Yenilenmesi

İşletmelerin kurumlaşmalarında teknolojik yenilikleri izleyerek onlara ayak uydurabilmek isteği de etkili olmaktadır. Yenileme fonu uygulamasıyla amortisman tabi malların satılması durumunda, yeni teknolojilerin transferine olanak tanınmak üzere, satıştan doğan karın üç yıl süreyle vergilendirilmemesi sağlanmaktadır.

Ayrıca amortisman uygulaması da, işletmede bir yıldan fazla kullanılan ve bu süre içinde ekonomik nedenlerle yıpranmaya, aşınmaya ya da kıymetten düşmeye maruz bulunan iktisadi kıymetlerin yenilenmesi gerektiği zaman, birikmiş amortisman karşılıklarının yenileme için yeterli olup olmadığını göstermektedir.

İşletmelere iktisadi kıymetlerini yenileyebilmeleri bakımından tanınmış olan söz konusu olanaklar, verginin girişimciler üzerindeki olumsuz etkilerini azaltarak, onları teşvik etmekte ve risk alma eğilimlerini güçlendirerek yeni yatırımlara yönlendirebilmektedir.

Girişimcilerin yapacakları yeni yatırımlar ise, iş hacminin genişletilmesi, faaliyetlerin artırılması ve kurumlaşma yönünden etkili olabilecektir. Ayrıca Ülke düzeyinde istihdam olanaklarının artmasını sağlayacaktır. Farklı bir ifadeyle girişimciler açısından vergi tasarrufu sağlayan diğer vergi düzenlemeleri gibi; amortisman ve yenileme fonu uygulamaları da girişimcileri etkileyerek yatırımlara yönlendirebilmekte; dolayısıyla kurumlaşmaya katkı sağlamaktadır.

E. Halka Açılma İşlemlerinin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi

İşletmelerin amacı, işletme değerinin artırılması ve kar maksimizasyonunun sağlanmasıdır. Bu amacın gerçekleştirilmesi işletmelerin daha çok ve verimli yatırım yapmalarını gerektirmekte olup, bu açıdan

sermaye bulabilme olanakları etkili olmaktadır. Sermaye bulabilme olanakları ise, işletme türleri itibariyle farklılıklar göstermekte, vergi düzenlemeleri de bu aşamada yönlendirici olabilmektedir.

İşletmeler sermaye bulabilmek ve faaliyetlerini genişletebilmek için teşviklerden yararlanabilecek, finans kuruluşlarından kredi alabilecek, halka açılma yoluna gidebileceklerdir. İşletme açısından halka açılma, işletmenin kaynakları arasında sermaye payının yükseltilmesi, yeni ortaklar da alıp, ortak sayısının artırılarak sermayenin çok sayıda kişiye dağıtılması anlamına gelmektedir¹³⁷.

Ticari hayatta; sermaye piyasasının gelişiminin sağlanması ve küçük tasarrufların bir araya getirilerek ekonomiye kazandırılması gibi iki temel amacın gerçekleştirilmesi amacıyla halka açık anonim ortaklıklara yer verilmektedir¹³⁸.

Halka açılma, sermayenin dağıtılması yoluyla riskin azaltılması, finansman giderlerinin kısılması, işletmenin ilgili olduğu gruplara karşı itibarının artması gibi avantajlar sağlamaktadır¹³⁹. Belirtilen avantajların yanında; halka açık ortaklıklar açısından bu tür kurumların niteliklerinin gereği olarak emisyon primi istisnası ile rüçhan hakkı kuponlarının satış kazançları istisnasına yer verilmiş olması ve temettü avansı dağıtılması olanağı kurumlaşma açısından etkili olmaktadır. Dolayısıyla kurumlaşma açısından halka açılmayla ilgili sınırlamalar önem taşımaktadır.

1. Emisyon Primleri İstisnası ve Rüçhan Hakkı Kuponlarının Satış Kazançları İstisnası

Halka açılma sadece anonim ortaklıklar açısından söz konusu olduğundan, ortaya çıkacak avantajlar da halka açık anonim ortaklıklar için geçerlilik taşımaktadır. KVK'nın 8/5. maddesi ile kurumların rüçhan hakkı

¹³⁷ Selami ŞENGÜL: a.g.e., 11.

¹³⁸ F. Rifat ORTAÇ: "Kurumlar Vergisi Kanununa Göre Halka Açık Anonim Şirketin Tanımı", Yaklaşım Dergisi, 62 (Şubat 1998), 68.

¹³⁹ Selami ŞENGÜL: a.g.e., 11, 12.

kuponlarının satışından elde ettikleri kazançları ile anonim ortaklıkların kuruluşlarında ya da sermayelerini artırdıkları sırada çıkardıkları hisse senetlerinin itibari değerleri üzerinden elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar kurumlar vergisinden istisna tutulmuştur.

Emisyon primi, ortaklar tarafından işletmeye ilave edilen paraları ifade eden bir sermaye unsuru olarak karşımıza çıkmakta ve ortaklıkların sermaye yapılarının güçlendirilmesi amacıyla vergiden istisna tutulmuş bulunmaktadır¹⁴⁰. Söz konusu istisna uygulaması sadece anonim ortaklıklara yönelik bir uygulamadır.

Emisyon primleri istisnası, ortaklıkların mali yapılarının güçlendirilmesi amacına yönelik olduğu gibi, halka açılmayı da teşvik etmektedir¹⁴¹. Farklı bir ifadeyle bu istisna ile halka açılmanın teşvik edilmesi de amaçlanmaktadır.

2. Temettü Avansı Dağıtılması

Anonim ortaklıklarda kar dağıtımı için usulüne uygun olarak düzenlenmiş bir bilançoya göre kar sağlanmış ya da daha önceki yılların karlarından bu amaç için kullanılabilecek yedek akçe ayrılmış olması gerekmektedir (TTK. md. 469/2 ve 470). Karın dağıtımına karar verilmesi konusunda ise genel kurul yetkili kılınmıştır (TTK. md. 369). Dolayısıyla anonim ortaklıklarda cari yılın karına mahsuben avans olarak kar dağıtımına olanağı bulunmamakta, bu açıdan yılın kapanması ve kar dağıtımına ilişkin genel kurul kararının çıkması gerekmektedir.

Halka açık anonim ortaklıkların ise temettü avansı dağıtabilme olanağı bulunmaktadır. Temettü avansı dağıtılması ortaklarca hesap dönemi bitmeden ya da bitmiş olsa bile genel kurul tarafından kar dağıtım kararı

¹⁴⁰ Celali YILMAZ: "Kurumlar Vergisinde Emisyon Primi İstisnası", Vergi Dünyası Dergisi, 161 (Ocak 1995), 118, 119.

¹⁴¹ Celali YILMAZ: a.g.m., 122.

alınmadan, ileride her paya karşılık düşecek temettüye mahsuben avans ödemesi yapılmasıdır¹⁴².

SPK'nın 15. maddesi incelendiğinde halka açık anonim ortaklıklara üçer aylık dönemler itibariyle temettü avansı dağıtma olanağının tanındığı görülmektedir. Cari yılın karına mahsuben temettü avansı dağıtılabilmesi borç olarak kabul edilmemekte ve üzerinden faiz de yürütülmemektedir¹⁴³.

Halka açık olmayan anonim ortaklıklarda cari yılın karına mahsuben avans olarak kar dağıtılamazken; halka açık anonim ortaklıklarda temettü avansı dağıtılabilmesi, söz konusu ortaklıklara ayrıcalık sağlamaktadır. Ayrıca temettü avansı dağıtımı, ara dönemlerde kar payı dağıtımı sayılabileceğinden hisse senetlerinin diğer kısa vadeli yatırım araçları karşısında rekabet gücünü de artırmaktadır¹⁴⁴.

3. Halka Açılma İle İlgili Sınırlamalar ve Kurumlaşma

Halka açık anonim ortaklıklara yukarıda belirtilen avantajların tanınmış olması, işletmelerin anonim ortaklık statüsünde kurumlaşmalarında ve halka açılmalarında yönlendirici olabilir. Dolayısıyla bu tür ortaklıklarla ilgili düzenlemelere yer verilirken, işletme türleri arasında haksız rekabete yol açmayacak biçimde düzenlenmiş olmasına ve vergi kaybına yol açmamasına dikkat edilmelidir.

SPK'nın 11. maddesinde halka arz edilmiş sayılmayla ilgili olarak; "Pay sahibi sayısı 250'yi aşan anonim ortaklıkların hisse senetleri halka arz olunmuş sayılır ve bu ortaklıklar, halka açık anonim ortaklık hükümlerine tabi olurlar" hükmü yer almaktadır.

¹⁴² Aynur KORGUN: Bir Temettü Politikası Olarak Temettü Avansı; Teorisi ve Türkiye'ye İlişkin Uygulama Önerileri (Ankara: T.C. Başbakanlık Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu, 1999), 2.

¹⁴³ Mehmet MAÇ: "Halka Açık A.Ş.'lerde Avantaj ve Dezavantajlar", Yaklaşım Dergisi, 85 (Ocak 2000), 79.

¹⁴⁴ Aynur KORGUN: a.g.e., 2.

KVK'nın 2. maddesinde de, SPK'ya göre halka açık anonim ortaklık olduğu kabul edilen ortaklıkların KVK ve GVK açısından halka açık anonim ortaklık sayılacağı, farklı bir ifadeyle SPK'da yer alan düzenlemelerin esas alınacağı belirtilmektedir. Bu açıdan mevzuatta birlikteliğin sağlanması amacıyla 4369 sayılı Kanun ile kaldırılmadan önce KVK'nın 2. maddesinde yer alan "... bu şirketlerin halka arz edilen hisse senetlerinin, nominal sermayesine oranının en az %15 olması şarttır..." hükmü dikkat çekmektedir. Ayrıca 15.12.1999 tarih ve 4487 Sayılı Kanun ile suni olarak halka açılmanın önlenmesi amacıyla SPK'da yapılan değişiklikler önem taşımaktadır.

4487 Sayılı Kanun ile SPK'da yapılan değişiklikten önce, pay sahibi sayısı 100'den fazla olduğu tespit edilen anonim ortaklıkların hisse senetlerinin halka arz olunmuş sayılacağı belirtilmiştir. Ayrıca tebliğlerle, ortaklıkların sermayeleriyle orantılı olarak halka arz edilecek sermaye miktarı sınırlandırılmaya çalışılmıştır. Bu şekilde bir yandan büyük sermayeye sahip ortaklıkların hisse senetlerinin halka satışında, miktardaki artıştan dolayı karşılaşılabilecek güçlükler önlenmeye çalışılırken¹⁴⁵, diğer yandan hisse senetlerinin sermayeye orantılı olarak belli miktarının halka satışının sağlanması ve suni olarak halka açılmanın önlenmesi amaçlanmıştır.

Ancak gerek KVK'nın 2. maddesinde, gerekse SPK'nın 11. maddesinde yapılan değişiklikler incelendiğinde, ortaklıkların halka arz edilmiş sayılmaları bakımından sadece pay sahibi sayısı itibariyle bir sınırlamaya yer verilmiş olduğu, halka arz edilen hisse senedi miktarıyla ilgili bir sınırlamanın olmadığı görülmektedir. Farklı bir ifadeyle bir ortaklığın halka açık anonim ortaklık sayılabilmesi için pay sahibi sayısının 250'den fazla olması yeterli görülmüş olup; halka arz edilen hisse senedi miktarının ortaklık sermayesine oranı konusunda bir sınırlamaya yer verilmemiştir. Bu durum suni olarak halka açılma doğrultusunda girişimcileri yönlendirebilecektir. Çünkü, vergi avantajından yararlanmak ya da temettü avansı dağıtmak

¹⁴⁵ F. Rifat ORTAÇ: a.g.m., 70.

isteyen anonim ortaklıklar, küçük bir hisse miktarını 250 kişiye dağıtarak, suni biçimde halka açılma yoluna gidebilecektir¹⁴⁶.

F. İşletmelerin Bütünleşme, Sona Erme, Bölünme ve Hisse Değişimi İşlemlerinin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi

İşletmeler, mali yapılarını güçlendirip sermayelerini artırarak ticari hayattaki yerlerini güçlendirebilmek amacıyla başka işletmelerle bütünleşme yoluna gidebileceği gibi; amaçlarına ulaşmaları ya da ulaşamayacaklarını görmeleri dolayısıyla faaliyetlerini ve varlıklarını sona erdirmek yoluna da gidebileceklerdir. Ayrıca işletmeler ekonomik faaliyetlerde verimliliği ve rasyonelliği sağlamak gibi amaçlarla bölünerek ayrı birimler olarak örgütlenme yoluna da gidebilmektedir. Gerek mali yapının güçlendirilerek ticari hayattaki önemin artırılması isteği, gerekse faaliyetlerini sona erdirmek için işletmelerin başvuracağı tasfiye, birleşme, devir, bölünme ve hisse değişimi gibi işlemlerin vergileme açısından yarattığı sonuçlar işletmeleri yönlendirebilmektedir¹⁴⁷.

1. Bütünleşme ve Sona Erme İşlemlerinin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi

Vergi mevzuatında gerek tek şahıs işletmeleri ve şahıs ortaklıklarının gerekse sermaye ortaklıklarının kurumlaşmaya teşviki ve bu açıdan yönlendirilebilmesi amacıyla işletmelerin bütünleşmeleri ve varlıklarının sona erdirilmesine yönelik düzenlemelere yer verilmiştir.

- Tek şahıs işletmeleri ve şahıs ortaklıklarında bütünleşme ve sona erme işlemleri:

Tek şahıs işletmelerinin ve şahıs ortaklıklarının diğer işletmelerle bütünleşmesi ve varlıklarının sona erdirilmesi bakımından çeşitli durumlar

¹⁴⁶ Mehmet MAÇ: a.g.m., 77.

¹⁴⁷ Çeşitli statülerdeki işletmelerin faaliyetlerini sona erdirmeleri durumunda söz konusu olan vergi düzenlemeleriyle ilgili olarak bkz. Cemil ALVER: Şirketler Hukuku, Şirketlerde Vergilendirme, Şirketler Muhasebesi, C. I (Ankara: Özcan Ofset, 1999); Cengiz ÜNLÜ: Şirketlerin Kuruluşu ve Tasfiye İşlemleri Rehberi (Ankara: Adalet Matbaacılık Ltd. Şti., 1997).

söz konusu olabilir. Şahsi bir işletmenin sahibinin ölümü sonucunda kanuni mirasçılarının işletme faaliyetlerine devam etmesi, bilanço esasına tabi bir şahsi işletmenin bir sermaye ortaklığına devri ya da kollektif ve adi komandit ortaklıklarının sermaye ortaklığına dönüşmesi söz konusu olabilir.

GVK'nın 81. maddesine göre, şahsi bir işletmenin sahibinin ölümü halinde, işletmeye dahil iktisadi kıymetleri kayıtlı değerleriyle aynen devir alan kanuni mirasçılarının işletmenin faaliyetlerine devam etmesi durumunda, intikal nedeniyle ortaya çıkan kazanç gelir vergisine tabi tutulmamaktadır. Ayrıca, bilanço esasına tabi şahsi bir işletmenin bilançosunun, bir sermaye ortaklığına aktif ve pasifiyle bütün olarak devrolunması durumunda; kazanç gelir vergisi dışında tutulmamaktadır. Yine kollektif ve adi komandit ortaklıklarının sermaye ortaklığına dönüşmesi durumunda ortaya çıkacak kazanç da gelir vergisine tabi tutulmamaktadır.

Belirtilen düzenlemelerle gelir vergisine tabi olan tek şahıs işletmelerinin ve şahıs ortaklıklarının gerek mirasçılar tarafından faaliyetlerinin sürdürülmesinin sağlanması, gerekse kurumlaşmış, ekonomik ve mali açıdan daha güçlü kurumların oluşturulabilmesi amaçlanmaktadır.

Tek şahıs işletmelerinin ve şahıs ortaklıklarının nev'i değiştirmeleri durumunda; gelir vergisi açısından getirilmiş olan vergi avantajlarının yansırı, katma değer vergisi ve harçlar açısından da bazı vergi avantajlarının olduğu görülmektedir. KDVK'da GVK'nın vergilendirilmeyecek değer artış kazançları ile ilgili 81. maddesinde yer alan ve yukarıda belirtilen işlemlerden doğan kazançlar ile KVK'ya göre yapılan devir ve bölünme işlemlerinin vergiden istisna tutulduğu belirtilmiştir. Ayrıca söz konusu istisna kapsamına giren kazançlar bakımından KDVK'nın indirilemeyecek katma değer vergisi ile ilgili 30/a maddesinde belirtilen hüküm uygulanmayacaktır¹⁴⁸. Ayrıca KVK'ya göre yapılan birleşme, devir ve bölünme halleri ile TTK'ya göre nev'i değişikliği

¹⁴⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Abdullah TOLU: "Şahıs İşletmelerinin Sermaye Şirketlerine Devredilmesi ve Dönüşümünde KDV", Yaklaşım Dergisi, 85 (Ocak 2001), 210-213; Muzaffer DEMİR: "Şahıs Şirketlerinin Nev'i Değiştirerek Sermaye Şirketi Haline Dönüşmesi Durumunun Vergi Kanunları Karşısındaki Durumu", Vergi Sorunları Dergisi, 131 (Ağustos 1999), 52-56.

nedeniyle yeni ortaklığa devredilecek gayrimenkullerin devri de harçlardan istisna tutulmuştur.

Tek şahıs işletmelerinin ve şahıs ortaklıklarının dönüşümü ya da devri ile ilgili işlemler incelendiğinde vergi sisteminin kurumlaşmayı özendirdiği görülmektedir. Kurumlaşma eğiliminin artması ise, yeni ortaklıkların kurulması, sermaye artışına gidilmesi, çeşitli yapılardaki ortaklıkların birleşmesi, nev'i değiştirmesi gibi sonuçlara yol açmaktadır. Ayrıca, teknolojiye ayak uydurmak ve rekabet gücünü artırmak gibi amaçlarla yeni ortaklıklara girilmesi yanında, bazı ortaklıkların kapanması söz konusu olmaktadır.

- Sermaye ortaklıklarında bütünleşme ve sona erme işlemleri:

Tek şahıs işletmeleri ve şahıs ortaklıklarında olduğu gibi; sermaye ortaklıklarının da diğer işletmelerle entegrasyonu yoluyla mali yapılarının güçlendirilmesi, verimliliklerinin artırılması ya da varlıklarının sona erdirilmesi açısından; KVK'da tasfiye, birleşme ve devir işlemleriyle ilgili düzenlemelere yer verilmiştir. Ayrıca TTK'da da işletmelerin birleşmesi, tasfiyesi ve tip değiştirmesi ile ilgili düzenlemeler bulunmaktadır.

Tasfiye bir işletmenin mevcutlarının ve borçlarının belirlenmesi; alacaklarının tahsil edilmesi, mevcutlarının nakde çevrilmesi ve borçlarının ödenmesi sonucunda kalan nakdin ortaklara hisseleri oranında dağıtılmasıdır. KVK'nın 30-35. maddelerinde tasfiye ile ilgili düzenlemelere yer verilmiş olup; tasfiye karı üzerinden kurumlar vergisi ödenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Birleşme ise, birden fazla işletmenin kendi hukuki varlıklarını sona erdirerek yeni bir hukuki varlık oluşturmalarıdır. KVK'nın 36. maddesi gereğince birleşme nedeniyle infisah eden kurumlar açısından tasfiye işlemi yapılmaktadır. Ancak birleşme durumunda, tasfiye karı yerine, birleşme karı vergi matrahı olarak dikkate alınmaktadır.

Devir ise, birleşmenin özel bir şekli olup; bu durumda devralan kurumun tüzel kişiliği korunmakta, buna bir ya da birden fazla kurumun infisah (dağılma) yoluyla katılması söz konusu olmaktadır. Birleşme ve devir iç içe olmakla birlikte, vergileme açısından iki işlem arasında farklılıklar bulunmaktadır. KVK'nın 39. maddesine göre, devirlerde belirli şartlara uyulması durumunda infisah eden kurumun sadece devir tarihine kadar sağladığı kazançlar vergilendirilip; doğrudan doğruya birleşmeden doğan karlar hesaplanmamakta ve vergilendirilmemektedir.

Birden fazla işletmenin hukuki varlıklarını sona erdirerek yeni bir hukuki varlık oluşturmaları ya da devralan kurumun tüzel kişiliği korunurken buna diğer kurum ya da kurumların katılması; daha önce birbirinden bağımsız olarak faaliyette bulunan iki ya da daha fazla işletmenin bağımsızlıklarını kaybetmeleriyle bir araya gelmeleri sonucunu yaratmaktadır. Böylece mevcut işletme sayısı azalırken; birbirini bütünleyen kurumlar oluşmakta, bütünleşen işletmelerin mali yapıları güçlenmekte ve örgüt yapısı yenilenmektedir.

a. Birbirini Bütünleyen Kurumların Oluşması

İşletmeler, büyümelerinin sağlanması, mali yapılarının güçlendirilmesi, finansman kolaylığı sağlanması, birbirlerini bütünleyen kurumların oluşturulması, teknik donanımlarının artırılması gibi amaçlarla birleşme yoluna giderken; işletmelerin birleşmeleri sırasında karşılaşılabilecekleri vergi düzenlemeleri açısından kolaylık sağlanması da kurumlaşmanın teşviki yönünde etkili olacaktır. İşletmelerin kurumlaşmaları sağlanarak, bir yandan verimlilikleri artırılmış olacak, diğer yandan uzun vadede vergi gelirlerinde artış ortaya çıkabilecektir.

İşletmeler sermayelerini artırmak, aralarındaki rekabeti kaldırmak, birbirlerini tamamlayan işlerle uğraşmaları durumunda girdi akışını kolaylaştırmak, işbölümü ve uzmanlaşma nedeniyle avantaj sağlamak, gelişmiş teknolojiye yararlanabilmek, yan sanayi ve hizmet sektörleri

gelişeceğiinden daha ucuz hammadde, yarı mamül ve hizmet sağlayabilmek, kalifiye eleman temin edebilmek, genel yönetim giderlerini azaltabilmek, pazarlık gücünü artırmak ve pazarlama avantajı sağlamak gibi amaçlarla birleşme yoluna gitmektedir¹⁴⁹. Özellikle devir yoluyla birleşme durumunda ortaya çıkan karın vergilendirilmemesi, yukarıda belirtilen amaçlarla birleşme yoluna giden işletmeler için önemli bir vergi avantajı sağlamaktadır.

Birbirini bütünleyen işletmelerin oluşturulması, işletmenin ihtiyaçlarını karşılayabilecek miktarda uzun vadeli borç bulma olanaklarını artıracığı gibi; birleşme durumunda, işletmelerin birinde atıl kalan fonların kullanılabilmesi olanağı da sağlanacaktır¹⁵⁰. Ayrıca işletmeler arasında entegrasyon sağlandığında yeni üretim teknolojileri geliştirilebilecek ve bunun sonucunda üretim kapasitesi artırılabilir.

Birbirini bütünleyen işletmelerin oluşumu, işletmelerin büyüme ve kurumlaşmalarını sağlayarak; bir yandan büyük ölçekte faaliyette bulunulmasına ve üretim tesislerinin daha verimli kullanılmasına yol açarken; diğer yandan üretim, satın alma, yönetim ve finansman konularında da kolaylıklar sağlayabilecektir.

Birleşme, devir ve hisse değişimi gibi işlemler, işletmelerin bütünleşmelerinin sağlanması ve kurumlaşma açısından etkili olmakla birlikte; istenilen sonuçlara ulaşılabilmesi bakımından ilişki kurulacak işletmelerin dikkatle belirlenmesi gerekmektedir. Aksi halde büyüme ve kurumlaşma bir yana, işletmelerin iktisadi faaliyetlerinin sona erdirilmesine kadar uzanabilen olumsuz sonuçlarla karşılaşılabilir.

b. İşletmelerin Mali Yapılarının Güçlenmesi

İşletmelerin bütünleşmelerine yönelik düzenlemeler, mali yapıların güçlenmesi yoluyla kurumlaşmaları açısından olumlu sonuçlar yaratmaktadır.

¹⁴⁹ A. Ömer ARPACI: "Vergi Erteleme Müesseselerinde Biri Olarak Şirketlerin Devri – I", Vergi Sorunları Dergisi, 148 (Ocak 2001), 59.

¹⁵⁰ Şükrü KIZILOĞLU: Kurumlar Vergisi Kanunu ve Uygulaması, C. 5, 2209.

Bu açıdan tek şahıs işletmelerinin sahibinin ölümü durumunda mirasçılar tarafından faaliyetlerin sürdürülebilmesine olanak tanınması; tek şahıs işletmeleri ve şahıs ortaklıklarının sermaye ortaklığına dönüşmesi ya da devri ile ilgili vergi düzenlemeleri dikkat çekmektedir. Çünkü devir ya da dönüşüm sırasında ortaya çıkabilecek vergiler açısından kolaylık sağlanarak; işlemlerin vergi dışında tutulmuş olması, tek şahıs işletmeleri ve şahıs ortaklıklarının vergi düzenlemeleri açısından sermaye ortaklıklarına doğru yönlendirildiğini ve kurumlaşmanın teşvik edildiğini göstermektedir.

Vergi kolaylıklarından yararlanarak sermaye ortaklıklarına yönelen tek şahıs işletmeleri ve şahıs ortaklıkları; mali yapılarını güçlendirerek, rakip işletmelerle rekabet edebilecek, globalleşen ticari hayatta dünya firmalarına ayak uydurabilecek, sermaye ortaklıklarına tanınan vergi avantajlarından yararlanabilecek, ortaklarının mali sorumluluklarını ortaklığa koydukları sermayeyle sınırlandırabilecek ve maliyetlerini düşürüp karlılıklarını artırarak¹⁵¹ kurumlaşma şansını yakalayabilecektir.

Tek şahıs işletmeleri ve şahıs ortaklıklarında olduğu gibi, sermaye ortaklıkları da ölçek ekonomilerinden ya da büyük ölçekte faaliyette bulunmanın avantajlarından yararlanmak için çeşitli şekillerde bütünleşme yoluna gitmektedirler. Ölçek ekonomileri ise, araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin daha ekonomik ve etkin şekilde yürütülmesi, yetenekli yönetici ve personel çalıştırma olanaklarının artması, büyük ölçekte üretimde bulunmanın maliyetler üzerindeki olumlu etkisi, riskin azalması, firmanın değerlendirilmesinde piyasa kapitalizasyon oranının düşmesi gibi etkenlerden kaynaklanmaktadır¹⁵².

Kurumlar vergisi mükellefi olan sermaye ortaklıkları iktisadi faaliyetlerin çeşitliliği ve değişkenliği dolayısıyla ya kuruluş aşmasında büyük sermayelerle kurulmakta ya büyümelerinin sonucu olarak, iktisadi açıdan

¹⁵¹ Mustafa TEKE: "Şahıs Şirketlerinin Sermaye Şirketlerine Dönüşümünde Vergisel Boyutlar ve Muhasebesi", *Yaklaşım Dergisi*, 102 (Haziran 2001), 214.

¹⁵² Öztin AKGÜÇ: *Finansal Yönetim* (İstanbul: İ.Ü. Muhasebe Enstitüsü Yayını, 1989), 695, 696.

daha verimli olduğu kabul edilen durumlarda başka kurumları bünyelerine alarak güçlerini artırmakta ya da hukuki statülerini değiştirebilmektedirler. Dolayısıyla işletmelerin büyüme aşamasında kendilerine uygun gelen hukuki statüye bürünmeleri ya da mali yapılarını güçlendirerek daha etkin ve verimli çalışabilmek amacıyla birleşme yoluna gitmeleri vergi kanunlarıyla engellenmemelidir. KVK'da kurumların birleşme, devir, bölünme ve hisse değişimiyle ilgili düzenlemelere yer verilmiş; söz konusu uygulamalara engel olabilecek düzenlemelerden kaçınılmıştır.

Birleşme ve devir gibi durumlarda tanınan çeşitli olanaklar işletmelere mali açıdan avantaj sağlayarak kurumlaşmaları açısından etkili olabilmektedir. Örneğin; beş yıldan fazla nakledilmemek şartıyla geçmiş yılların zararlarını gelecek yılların karından indirme olanağı tanınarak, birikmiş zararları olan ortaklıklar açısından birleşme cazip hale getirilmiştir.

Devralma yoluyla birleşmede, bütünleşmenin sağlayabileceği tasarruflar ve gelir artışlarının yanısıra, devralan ortaklığın hisse senetlerinin piyasa değerinin yükselmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla fiyat/gelir oranı yüksek olan ortaklıklar, söz konusu oranın düşük olduğu ortaklıkları devralabilecektir¹⁵³. Dolayısıyla işletmelerin mali yapılarının güçlenmesi mümkün olabilecektir.

Borçlu bir işletme, mali açıdan güçlü bir işletmeyle birleşerek ya da aralarındaki alış-veriş ilişkisinden dolayı borçlu ya da alacaklı durumda bulunan işletmeler birleşerek mali yapılarını güçlendirebilecektir. Ayrıca finansman kolaylığı sağlamak amacıyla da birleşilebilecektir. Bu açıdan; likiditesi yüksek ve borçları az olan işletmelerle birleşilmesi durumunda da, birleşilen işletmenin likidite durumu güçlenebilecek ve artan gelir sağlama gücü güvence olarak gösterilerek yabancı kaynak elde etme şansı artacaktır¹⁵⁴.

¹⁵³ Şükrü KIZILOĞ: Kurumlar Vergisi Kanunu ve Uygulaması, C. 5, 2209.

¹⁵⁴ Şükrü KIZILOĞ: Kurumlar Vergisi Kanunu ve Uygulaması, C. 5, 2209.

İşletmelerin makine ve donanım açısından tamamlayıcı olması, aranan teknolojiye sahip olması, teknik bilgi akışını kolaylaştırabilecek ve araştırma – geliştirme olanaklarını artıracak olması, teknik riski ortadan kaldıracak olması, teknik sınai haklara sahip olması gibi nedenlerle de diğer işletmelerle bütünleşme yoluna gitmesi söz konusu olabilir¹⁵⁵. Belirtilen teknik etkenlerle bütünleşme durumunda da mali yapı güçlendirilerek kurumlaşma sağlanabilecektir .

c. Sermaye Ortaklıklarında Tasfiye İşlemlerinin İncelenmesi

Kurumların amaçlarına ulaşmaları ya da ulaşamayacaklarını görmeleri dolayısıyla hukuki varlıklarını sona erdirmek istemeleri tasfiye işlemlerine girişmelerini gerektirmektedir. Çeşitli statülerdeki işletmelerin tasfiye işlemlerinde karşılaştıkları farklılıklar ise girişimciler açısından yönlendirici olabilmektedir.

KVK'nın 35. maddesine göre, tasfiye memurları, tasfiye beyannamesinin verilmesiyle birlikte, işlemlerin vergi kanunları yönünden incelenmesini istemekle yükümlüdürler. İnceleme taleplerinin verilmesinden itibaren bir ay içinde vergi incelemelerine başlanarak, aralıksız devam edilmekte, bunun bitmesini takip eden 15 gün içinde sonuçlarının tasfiye memuruna bildirilmesi gerekmektedir.

Maliye Bakanlığı, mükelleflerin hukuki statülerini, faaliyet alanlarını ve tasfiyeye giriş tarihindeki aktif büyüklüklerini dikkate alarak tasfiye işlemlerine yönelik inceleme yaptırmamaya yetkili kılınmıştır.

Tasfiye işlemlerinin incelenmesiyle; tasfiyesini tamamlayan kurumlarda vergi açısından da gerekli işlemlerin bir an önce yapılıp sonuçlandırılması amaçlanmaktadır¹⁵⁶.

Tasfiye işlemlerinin incelenmesinde;

¹⁵⁵ Oktay GÜVEMLİ: Kurumlar Topluluğunun Muhasebe, Finansman, Vergi ve Ticaret Hukuku Açısından Yönetimi (İstanbul: Marmara Üniversitesi Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayını, 1993), 159 – 161.

¹⁵⁶ Yılmaz ÖZBALCI: Kurumlar Vergisi Kanunu Yorum ve Açıklamaları, 727.

- tasfiye işlemleri ve sonuçları vergileme bakımından uygun görülebilir,
- ödenmesi gereken vergi borçları ödenmeden paylaşırma yapıldığı tespit edilebilir,
- ihtilaflı vergi alacakları için, karşılık ayrılmadan paylaşırma yapıldığı tespit edilebilir,
- işlemlerle ilgili matrah ve vergi farkı tespit edilebilir¹⁵⁷.

Belirtilen durumların ilkinde bir sorun bulunmamaktadır. Ancak diğer durumlarda vergileme ile ilgili ödevleri gerektiği gibi yerine getirememiş olduğu için tasfiye memurları sorumludur.

Tasfiye işlemlerinin incelenmesi sonucunda karşılaşılabilecek sorunlar dolayısıyla tasfiye memurları sorumlu olmakla birlikte; vergi incelemesinin sadece sermaye ortaklıkları için söz konusu olması, girişimciler açısından etkili olabilecek niteliktedir.

Özellikle kısa vadeli amaçlara ulaşmak ve amaç gerçekleştirildiğinde sona erdirilecek işletmeler açısından; vergi incelemesine muhatap olmamak için sermaye ortaklığı biçiminde kurulmak yerine, şahıs ortaklığı biçiminde kurulmak yoluna gidilebilir.

2. Bölünme ve Hisse Değişimi İşlemlerinin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi

İşletmeler mali, iktisadi, teknik ve idari etkenler dolayısıyla bölünme yoluna da gidebilir. Bu açıdan borçların yüksek seviyeye ulaşması, sermaye artırımını ya da azaltımına katılmama isteği, yatırımların gerektirdiği yeni kaynakların bulunamaması, sürekli zarar edilmesi gibi mali etkenlerin yanında; pazarın bölünmesi, ürünlerin farklılaşması, pazara yakın üretim yapma gereği gibi iktisadi etkenler rol oynamaktadır¹⁵⁸. Ayrıca, varlıkların bölümlenerek ayrı kurumlar halinde daha verimli çalışılacağıının anlaşılması

¹⁵⁷ Şükrü KIZILOĞLU: Kurumlar Vergisi Kanunu ve Uygulaması, C. 5, 2323; Nevzat SAYGILIOĞLU ve Hüsamettin BİÇER: İşletmelerde Vergi ve Muhasebe (Ankara: Vergi Yayınları, 1982), 443.

¹⁵⁸ Oktay GÜVEMLİ: a.g.e., 190, 191.

gibi teknik etkenler ile; yönetimde anlaşmazlık olması, örgütsel yapının kurum çalışmalarını yürütememesi ve yönetim etkinliğinin artırılması isteği gibi yönetsel etkenler de işletmelerin bölünmelerini gerektirebilmektedir¹⁵⁹. Yukarıda belirtilen nedenler ile 23.07.1990 tarih ve 90/434/AET sayılı Avrupa Birliği direktifi doğrultusunda KVK'nın 38. ve 39. maddelerinde bölünme ve hisse değişimiyle ilgili düzenlemelere yer verilmiştir.

İşletmelerin optimum ölçeği bulmaları, hantal bir yapılanmadan kurtulmaları, ayrı birimler olarak örgütlenerek ekonomik faaliyetlerde verimliliği ve rasyonelliği sağlamaları gibi amaçlarla söz konusu olan bölünme¹⁶⁰; tam bölünme ve kısmi bölünme olmak üzere iki şekilde gerçekleşebilir.

Bölünme ile ilgili düzenlemeler KVK'nın 38. maddesinde yer almaktadır. Buna göre; tam bölünme durumunda, tam mükellef bir sermaye ortaklığı, tasfiyesiz olarak infisah etmek yoluyla bütün mal varlığı ile mevcut ya da yeni kurulacak iki ya da daha fazla tam mükellef sermaye ortaklığına devredilmektedir. Kurumlar arası birleşmeye benzeyen tam bölünmede, bölünmeye giden ortaklık infisah edilerek yaşamı sona ermekte ve tüzel kişiliği yok olmaktadır. Kısmi bölünme ise, başka bir sermaye ortaklığına aynı sermaye konulması niteliğinde olup, bu durumda bölünen ortaklığın yaşamı devam etmektedir.

KVK'nın 39/B maddesi gereğince; tam bölünme durumunda bölünme yoluyla feshedilen kurumun sadece bölünme tarihine kadar elde ettiği kazançlar vergilendirilecek, doğrudan doğruya bölünmeden doğan karlar hesaplanmayacak ve vergilendirilmeyecektir. Kısmi bölünme durumunda da bölünmeden doğan kar hesaplanmayacak ve vergilendirilmeyecektir. Ancak devralan kurumlar, bölünen kurumun, bölünme tarihine kadar tahakkuk etmiş ve edecek vergi borçlarından müteselsilen sorumlu tutulmuştur.

¹⁵⁹ Oktay GÜVEMLİ: a.g.e., 192, 193.

¹⁶⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. A. Bumin DOĞRUSÖZ: "Türk Vergi Hukukunda Şirket Bölünmesi ve Hisse Değişimi (I- Tam Bölünme)", Yaklaşım Dergisi, 107 (Kasım 2001), 38-49; A. Bumin DOĞRUSÖZ: "Türk Vergi Hukukunda Şirket Bölünmesi ve Hisse Değişimi (II- Kısmi Bölünme)", Yaklaşım Dergisi, 108 (Aralık 2001), 31-40.

Bölünme işleminin yukarıda belirtilen vergi kolaylıklarının yanısıra, diğer vergi kanunlarında yapılan düzenlemelerle kolaylaştırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Çünkü KDVK, Gider Vergileri Kanunu, Damga Vergisi Kanunu ve Harçlar Kanunu'nda da bu konuyla ilgili düzenlemelere yer verilmiştir. Bu düzenlemeler çerçevesinde bölünme işlemi katma değer vergisi (KDVK md. 17/4-c) ile banka ve sigorta muameleleri vergisinden (Gider Vergileri Kanunu md. 29/s) istisna edilmiş, Damga Vergisi Kanunu'nda (DVK'nın istisnaları düzenleyen 2 sayılı tablosu) bölünme nedeniyle düzenlenecek kağıtların damga vergisinden istisna tutulduğu belirtilmiştir. Ayrıca Harçlar Kanunu'nda da konuyla ilgili olarak yapılan düzenlemelerle, motorlu taşıtların ve gayrimenkullerin devri, harçlardan istisna edilmiştir.

4684 sayılı Kanun'la KVK'ya eklenen düzenlemelerden biri de hisse değişimidir (KVK. md. 38/3). Hisse değişimi, tam mükellef bir sermaye ortaklığının, diğer bir sermaye ortaklığının hisselerini, bu ortaklığın yönetimini ve hisse senedi çoğunluğunu elde edecek şekilde devralması ve karşılığında bu ortaklığın ortaklarına kendi ortaklığının sermayesini temsil eden iştirak hisselerini vermesidir. Ortaklıkların yeniden yapılandırılmasını vergi avantajı sağlayarak kolaylaştırmayı amaçlayan hisse değişimi¹⁶¹ işlemlerinde de karlar hesaplanmamakta ve vergilendirilmemektedir.

Bölünme ve hisse değişimi işlemleri, özellikle işletmenin mali ve teknik potansiyelinin uygun biçimde kullanılarak optimum verimliliğinin sağlanmasında ve örgüt yapısının düzenlenmesinde rol oynamakta, dolayısıyla kurumlaşma açısından etkili olmaktadır.

a. Mali ve Teknik Potansiyelin Uygun Biçimde Kullanılarak Optimal Verimliliğin Sağlanması

Kurumlaşma açısından rekabete karşı güçlü hale gelmek, kamuoyuna gelecek için güven veren bir konuma gelmek, işletmenin etkinliğini artırmak ve ölçek ekonomisine ulaşmak gibi istek ve beklentiler etkili olmaktadır.

¹⁶¹ A. Bumin DOĞRUSÖZ: "Türk Vergi Hukukunda Şirket Bölünmesi ve Hisse Değişimi (III-Hisse Değişimi)", Yaklaşım Dergisi, 109 (Ocak 2002), 22.

Dolayısıyla kurumlaşma tek taraflı algılanmamalı, büyüme ve gelişmeye yönelik işlemlerin yanısıra; işletmelerin mali ve teknik potansiyelini uygun biçimde kullanarak optimal verimliliğin artırılmasına yönelik bölünme gibi işlemler de kurumlaşma açısından değerlendirilmelidir.

İşletmeler kaynak ve olanaklar açısından belli büyüklükleri gerektiren hedeflere ulaşmak için ekonomik güçlerini birleştirme yoluna giderken; mali ve teknik potansiyelini en uygun biçimde kullanarak optimal verimin sağlanmasını da amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşılması ise, kurum bünyesindeki birden fazla faaliyetin ayrılarak her birinin kendi alanında daha donanımlı işletmeler oluşturmasını gerektirebilir¹⁶². Bu yolla bazı faaliyetlere ait bilanço değerlerinin kısmen ya da tamamen elden çıkarılarak, belirli faaliyet alanlarında yoğunlaşma ve uzmanlaşma sağlanabilecektir¹⁶³. Verimin artırılması amacıyla söz konusu olan bu işlemler bölünmeyi ifade etmektedir.

Özel hukuk müesseseleri olan bölünme ve hisse değişimi açısından vergi mevzuatında yer verilecek düzenlemeler, bu tür müesseselerin işlerliğini artıracak, rahat ve az maliyetli işleme olanağı sağlayacaktır¹⁶⁴.

İşletmelerin bölünmesinin önündeki en büyük engelin vergi düzenlemeleri olduğu, hukuk sisteminin devredilen mal varlığını vergilendirdiği takdirde bölünmenin engellenmiş olacağı görüşü¹⁶⁵ dikkate alındığında, başta KVK olmak üzere vergi kanunlarında yapılan değişikliklerle kurumların bölünme işlemlerine tanınan vergi kolaylıkları dikkat çekmektedir. Çünkü işletmeler, mali, iktisadi, teknik ve yönetsel etkenler dolayısıyla bölünme yoluna giderek; hantal yapılanmadan kurtulabilecek, ölçek ekonomilerine kavuşarak mali ve teknik olanaklarını uygun biçimde kullanma olanağı sağlayacak, verimliliklerini artıracak ve yeniden yapılanma olanağı elde etmiş olacaklardır.

b. Örgüt Yapısının Etkinleştirilmesi

Belirli büyüklüğe ulaşan işletmelerde, örgütsel yapı işlevlerini gerçekleştirmekte güçlüklerle karşılaşabilecek, çeşitli nedenlerle ortakların

¹⁶² Yılmaz ÖZBALCI: "4684 Sayılı Kanun'da Yapılan Değişiklikler Çerçevesinde Birleşme, Bölünme ve Hisse Değişimi", *Vergi Dünyası Dergisi*, 241 (Eylül 2001), 11.

¹⁶³ Yılmaz ÖZBALCI: a.g.m., 11.

¹⁶⁴ A. Bumin DOĞRUSÖZ: "Türk Vergi Hukukunda Şirket Bölünmesi ve Hisse Değişimi (III-Hisse Değişimi)", 23.

¹⁶⁵ Ünal TEKİNALP: "Ticaret Hukuku Yönünden Şirketlerin Bölünmesi, Hisse Değişimi ve 4684 Sayılı Kanun'un İşlerliği", *Mükellefin Dergisi*, 106 (Ekim 2001), 42.

arasında anlaşmazlıklar çıkabilecektir. Bu gibi durumlarda işletmenin bölünerek birden fazla işletmenin oluşturulması, örgütsel yapının etkinleştirilmesini sağlayabilecektir. Ortaklar arasında anlaşmazlık olması durumunda da; varlıkların ortaklar arasında bölünmesi yoluyla anlaşmazlıklar giderilebilecektir.

Çeşitli yönetsel etkenlerle işletmelerin bölünmesi durumunda vergi düzenlemeleri açısından güçlüklerle karşılaşılması, bu gibi işlemleri kolaylaştıracak ve yeni kurulacak işletmelerin etkin örgüt yapısıyla, kurumlaşmaları açısından olanak sağlamış olacaktır.

İşletmelerin örgüt yapısının etkinleştirilmesi açısından bölünmede olduğu gibi, bütünleşme işlemleri de etkili olabilir. Bu açıdan, bütünleşen işletmeler personel tasarrufu sağlayabilecek, işletmelerin birindeki yetenekli yöneticiler diğeri için de yararlı olabilecek ve bütünleşmeyle eskimiş örgüt yapısının yenilenmesi sağlanabilecektir. Etkin örgüt yapısı ise, kurumlaşma açısından işletmelere zemin hazırlayacaktır.

3. Ortaklık Paylarının Elden Çıkarılması İle İlgili İşlemlerin Kurumlaşma Açısından Etkilerinin Analizi

Limited şirketlerde ortaklık payları, iştirak (ortaklık) hak ve hisselerine bağlı iken; anonim şirketlerde hisse senetlerine bağlıdır. İştirak hak ve hisseleri ile hisse senetlerinin elden çıkarılmasından sağlanan kazançların vergilendirilmesi farklılık arz etmektedir. Bu durum ise, hukuki statü seçiminde etkili olabilecek niteliktedir.

GVK'nın 81. maddesine göre ortaklık hak ve hisselerinin elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar değer artışı kazancı sayılarak, 12 milyar lirayı aşan kısmı vergilendirilmektedir. Anonim şirket hisse senetlerinin elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar; hisse senedi borsada işlem görmekte ve 3 aydan fazla elde tutulmuş ise vergiye tabi tutulmamaktadır. Yine tam mükellef kurumlara ait olup, 1 yıldan fazla elde tutulan hisse senetlerinin elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar vergilendirilmemektedir. Bunlar dışında kalan hisse senetlerinin elden çıkarılmasından sağlanan kazançların 12 milyar lirayı aşan kısmı vergiye tabi tutulmaktadır.

Anonim şirket hisse senetlerinin belli sürelerde elde tutulmasından sonra satılmasından sağlanan kazançların gelir vergisi dışından bırakılmış olması, bu tür şirketlere avantaj sağlayabilecektir. Çünkü limited şirkete ait ortaklık paylarının satışında süre sınırlaması olmaksızın, elde edilen kazancın 12 milyar lirayı aşan kısmı vergiye tabi tutulmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜLKEMİZDE KURUMLAŞMANIN SAYISAL ANALİZİ, KURUMLAŞMA AÇISINDAN VERGİ DÜZENLEMELERİNİN ETKİNLİĞİ, SORUNLARI, TEMEL ESASLARI VE KURUMLAŞMANIN UZANTILARI

I. ÜLKEMİZDE KURUMLAŞMANIN SAYISAL ANALİZİ

Girişimciler kar sağlamak amacıyla üretim ve pazarlama gibi çeşitli faaliyetlerde bulunmakta ve girişimleri sonucunda doğabilecek risklere katlanmaktadırlar. Dolayısıyla bir girişimcinin başarılı olabilmesi bazı özellikleri taşımasına bağlıdır¹.

Risk ve belirsizlik koşulları altında kar sağlamak ve büyümek amacıyla yenilikçi bir ekonomik organizasyon oluşturulmasında girişimcilerin belirli özellikleri taşıması gerekmektedir; eğitim, deneyim, coğrafi konum, motivasyon, iletişim, ekonomik koşullar, sermayenin sağlanabilirliği, danışmanlık hizmetleri, tüketicilerin kazanılabilmesi ve hizmet desteği gibi çevre ile ilgili faktörler etkili olmaktadır.

Kendi kişisel özelliklerinin yanı sıra, çevre ile ilgili faktörlerden de etkilenen girişimciler; ulusal gelirden artış sağlanması, işsizliğin önlenmesi, gelir dağılımında adaletin sağlanması, sanayileşme ve kalkınmanın sağlanması, ödemeler dengesi açığının kapatılması, yerli hammaddelerin değerlendirilmesi gibi yönlerden ulusal ekonomi üzerinde etkili olmaktadır.

Ulusal ekonomi üzerindeki etkileri dikkate alındığında, girişimcilerin desteklenerek daha büyük işletmelerin oluşumunun sağlanması, ortaklık biçiminde örgütlenmenin desteklenmesi ve kurumlaşmanın teşvik edilmesi gerektiği görülmektedir. Bu açıdan devlete önemli bir görev düşmekte olup; faaliyet karlarının bölüşümü, sermaye yapısının güçlendirilmesi, yatırım ve

¹ Bu özellikler; iş kurmaya hevesli olmak, kendine güvenmek, kararlı olmak, risklere katlanmak, yaratıcı olmak, değişimi fırsat olarak görmek, belirsizliklere karşı tolerans göstermek, başarı ihtiyacı duymak ve detaylara önem vermek olarak sıralanabilir (Semra ARIKAN ve Gürhan UYSAL: "Girişicilik ve Kültür", Vergi Sorunları Dergisi, 165 (Haziran 2002), 113).

üretimin teşvik edilmesi, ortakların haklarının güvenceye alınması gibi amaçlarla; özellikle TTK ve vergi kanunlarında önlemler alınması ve söz konusu önlemlerin ekonomik hayatın gereklerine uyabilecek bir esnekliğe kavuşturulması gerekmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Ülkemizde kurumlaşma açısından etkili olan toplumsal ve ekonomik faktörler ile çeşitli kanunlarda yer alan düzenlemeler genel nitelikleri itibariyle incelenmiş ve vergi düzenlemelerinin etkileri analiz edilmiştir. Belirtilen etkenlerin etkilerinin somut biçimde görülebilmesi bakımından, işletmelerin statüleri itibariyle incelenmesi, vergi mükellefiyeti açısından durumlarının ortaya konulması ve kurum kazancı üzerinden yapılan vergi ödemelerinin değerlendirilmesi yararlı olacaktır.

A. İşletmelerin Statüleri İtibariyle Analizi

Girişimciler, önceki bölümlerde belirtildiği gibi, çeşitli nedenlerle tek şahıs işletmesi kurmak, şahıs ortaklığı ya da sermaye ortaklığı biçiminde örgütlenmek yoluna gitmektedirler. Çeşitli biçimlerde örgütlenme nedenlerinin işletmeler bazında kesin olarak belirlenmesine olanak bulunmamakla birlikte, yeni kurulan ortaklık sayısı, kapanan ortaklık sayısı ve statü değiştiren ortaklık sayısı incelenmek suretiyle genel eğilim ortaya konulabilir.

1. 1983 – 2004 Döneminde Yeni Kurulan Ortaklıkların Statüleri İtibariyle Analizi

Bir yandan ekonomik, mali ve sosyal koşullardaki gelişmeler, diğer yandan kanuni düzenlemelerdeki değişimler, işletmelerin kuruluşunda ve statülerinin belirlenmesinde etkili olmaktadır. Bir ülkede kurulan işletme sayısı ile ilgili iki kavramdan söz edilebilir. Bunlardan brüt kurulma oranı, bir dönemde kurulan işletme sayısının toplam işletme sayısına oranını ifade etmektedir. Net kurulma oranı ise, bir dönemde kurulan ve kapanan işletme sayıları arasındaki farkın toplam işletme sayısına oranıdır². Tablo 5’de yıllar itibariyle brüt kurulma oranları görülmektedir.

² Dilek ÖZKÖK ÇUBUKÇU: “Avrupa Birliği’nde İşletmeler Üzerindeki Servet Vergileri ve İşletme Faaliyetlerinin Devamlılığına İlişkin Vergisel Problemler”, *Vergi Sorunları Dergisi*, 176 (Mayıs 2003), 168.

Tablo 5. 1983 – 2004 Döneminde Her Yıl Yeni Kurulan Ortaklıkların Statüleri İtibariyle Dağılımı

YILLAR	KOLLEKTİF ORTAKLIK		KOMANDİT ORTAKLIK		LIMITED ORTAKLIK		ANONİM ORTAKLIK		TOPLAM
	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI
1983	425	5,9	52	0,73	3.076	43,4	3.535	49,8	7.088
1984	778	9,0	98	1,13	4.489	52,0	3.268	37,8	8.633
1985	998	9,5	96	0,90	5.929	56,7	3.439	32,9	10.462
1986	939	8,9	94	0,90	5.992	57,1	3.467	33,0	10.492
1987	744	5,4	77	0,57	8.650	63,6	4.135	30,4	13.606
1988	466	2,9	58	0,36	11.354	71,1	4.095	25,6	15.973
1989	369	2,9	33	0,26	9.194	73,1	2.980	23,7	12.576
1990	409	2,5	32	0,20	11.915	73,6	3.843	23,7	16.199
1991	225	1,4	21	0,13	12.794	80,3	2.897	18,1	15.937
1992	179	0,71	8	0,31	21.327	84,5	3.664	14,5	25.178
1993	117	0,28	18	0,43	36.436	88,8	4.454	10,8	41.025
1994	67	0,14	3	0,065	42.650	92,8	3.252	7,0	45.972
1995	33	0,06	3	0,056	49.013	92,9	3.699	7,0	52.748
1996	39	0,07	5	0,094	50.351	94,9	2.637	5,0	53.032
1997	38	0,05	1	0,015	62.013	94,4	3.610	5,5	65.662
1998	54	0,09	8	0,014	51.346	92,9	3.853	7,0	55.261
1999	115	0,45	5	0,019	22.898	88,7	2.783	10,8	25.801
2000	79	0,24	5	0,015	28.382	88,7	3.534	11,0	32.000
2001	101	0,35	3	0,010	26.651	92,5	2.053	6,6	30.022
2002	117	0,39	3	0,099	27.919	93,0	1.972	6,6	30.022
2003	171	0,53	3	0,092	29.095	90,0	2.282	7,1	32.259
2004*	74	0,34	2	0,010	19.151	89,4	1.423	6,6	21.431

* 6 aylık

KAYNAK: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü: Türkiye İstatistik Yıllığı 1987 (Ankara: DİE Yayın No. 1250, 1988), 333; T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü: Türkiye İstatistik Yıllığı 1990 (Ankara: DİE Yayın No. 1610, 1992), 384; T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü: Türkiye İstatistik Yıllığı 1993 (Ankara: DİE Yayın No. 1620, 1993), 532; T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü: Türkiye İstatistik Yıllığı 2000 (Ankara: DİE Yayın No. 2466, 2001), 492; <http://tcmb.gov.tr>'den yararlanılarak tarafımızca düzenlenmiştir.

Tablodan 1983 yılında ülkemizde kurulan ortaklık sayısının 7.088 olduğu, yıllar itibariyle bu sayının hızla arttığı görülmektedir. Nitekim ortaklık sayısındaki artış devam etmiş ve 1997 yılında 65.662 ortaklık kurulmuştur. İzleyen yıllarda kurulan ortaklık sayısında ise bir azalma görülmektedir.

Tablodan genel olarak sermaye ortaklığı biçiminde kuruluş yoluna gidildiği görülmektedir. Şöyle ki, incelenen süreçte, yıllar itibariyle kurulan ortaklık sayısı içinde sermaye ortaklıklarının payı %88'in altına düşmemiş, ancak %99,9'a kadar yükselmiştir. İncelenen dönemin ilk yıllarında kurulan ortaklık sayısının %10 kadarlık bir kısmını şahıs ortaklıkları oluştururken; bunun büyük kısmını da kollektif ortaklıkların oluşturduğu görülmektedir. Nitekim 22 yıl içinde kurulan toplam kollektif ortaklık sayısı 6.537 iken, komandit ortaklık sayısı 628 olarak gerçekleşmiştir.

Şahıs ortaklığı – sermaye ortaklığı ayrımı yapıldığında, sermaye ortaklıklarının brüt kurulma oranı birkaç yıl dışında %90'ın altına düşmemiş, hatta bu oran son 10 yıllık dönemde %100'e yakın olmuştur. Bu durum ülkemizde sermaye ortaklığı biçiminde örgütlenmenin göstergesidir. Ancak sermaye ortaklıkları ikili bir ayrıma tabi tutularak incelendiğinde 1983 yılında kurulan anonim ortaklık sayısı, limited ortaklık sayısından fazla iken, izleyen yıllarda kurulan limited ortaklık sayısının daha fazla olduğu görülmektedir. Nitekim 1983 yılında kurulan toplam ortaklıkların %49,8'i anonim ortaklık, %43,4'ü limited ortaklık iken; 2004 yılına gelindiğinde anonim ortaklıkların payı %6,6, limited ortaklıkların payı %89,4 olmuştur.

Sermaye ortaklığı biçiminde örgütlenmenin yaygınlığı ya da sermaye ortaklığı sayısının artışı; sermayenin kurumlaşması, tabana yayılması ve işletme yönetiminde profesyonelleşme anlamına gelmemektedir³. Çünkü sermaye ortaklıkları temelde anonim ve limited ortaklıklardan oluşurken, limited ortaklık sayısı olağanüstü artış göstermiştir.

Limited ortaklık sayısındaki artış ise, esas itibariyle gelir vergisinde ticari ve mesleki kazançlara hayat standardı esası uygulamasının verdiği yük, iki kişinin limited ortaklık kurabilmesi ve bu ortaklık türünde asgari sermaye şartının düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

³ Maliye Hesap Uzmanları Vakfı ve TOBB: Türk Vergi Sistemi Sorunlar, Çözüm Önerileri (Ankara: Doğuşum Matbaacılık Ltd. Şti., 2002), 56.

Tablonun incelenmesinden çıkan sonuç, ticari faaliyetlere girilirken, sermaye ortaklıklarına yönelindiği, bu ortaklıklardan da özellikle limited ortaklıkların tercih edildiğidir. Bu açıdan girişimin devamlılığının sağlanması, vergi tasarrufu sağlanması, sermaye ortaklığı ortaklarının sınırlı sorumlu tutulması, sermaye ortaklıklarının teşviklerden daha kolay yararlanabilecek olmaları ve kolay kredi bulabilme olanaklarının yönlendirici olduğu belirtilebilir.

Yabancı ülkelerde de işletme statüsünün seçiminde kuruluş işlemleri, yönetim ve karar alma konuları, fesih işlemleri göz önünde bulundurulmakta; ancak özellikle ortakların sorumluluk düzeyleri statü seçiminde belirleyici nitelik taşımaktadır⁴. Ayrıca çifte vergilendirmeye maruz kalınıp kalınmadığı da dikkate alınmaktadır.

2. 1983 – 2004 Döneminde Kapanan Ortaklıkların Statüleri İtibariyle Analizi

Yeni kurulan ortaklıkların yanı sıra, kapanan ve statü değiştiren ortaklıkların incelenmesi, çalışmanın amacı bakımından önem taşımaktadır. Bu yolla girişimcilerin eğilimi daha iyi sergilenebilecektir.

Tablo 6'dan incelenen dönemin ilk yıllarında kapanan ortaklıkların büyük bölümünün şahıs ortaklığı olduğu görülmektedir. 1983 – 1993 yılları arasında kapanan ortaklıkların önemli bir kısmını şahıs ortaklıkları oluşturmakta, ayrıntılı olarak incelendiğinde ise, kapanan ortaklıkların çoğunun kolektif ortaklık olduğu görülmektedir.

1994 ve izleyen yıllarda kapanan ortaklıklar ise, daha çok sermaye ortaklığı biçimindedir. Burada özellikle 1998 yılı ve sonrasında kapanan sermaye ortaklıklarının limited ortaklıklar olduğu dikkat çekmektedir.

Statü değiştiren ortaklıklar incelendiğinde ise, şahıs ortaklıklarının genellikle statü değiştirmedikleri görülmektedir. İnceleme konusu yapılan

⁴ Deidra-Ann PARRISH and Gerda D. GALLOP: "Choosing The Best Corporate Structure", Black Enterprise, 29, 2 (September 1998), 34.

dönemde hiçbir komandit ortaklık statü değiştirmemiş, 31 kollektif ortaklık statü değiştirme yoluna gitmiştir.

Tablo 6. 1983 – 2004 Döneminde Her Yıl Kapanan Ortaklık Sayısı

YILLAR	KOLLEKTİF ORTAKLIK	KOMANDİT ORTAKLIK	LİMİTED ORTAKLIK	ANONİM ORTAKLIK	TOPLAM
1983	1.709	192	68	10	1.979
1984	1.680	168	131	26	2.005
1985	1.201	141	156	41	1.539
1986	1.183	138	137	28	1.486
1987	827	74	120	1	1.022
1988	747	60	111	-	918
1989	951	91	228	16	1.286
1990	453	55	104	29	641
1991	156	26	32	9	223
1992	190	20	13	9	232
1993	156	28	17	17	218
1994	200	18	256	150	624
1995	114	12	295	148	569
1996	129	5	358	119	611
1997	211	16	498	219	944
1998	193	12	1.003	367	1.575
1999	127	6	987	275	1.395
2000	147	11	1.132	362	1.652
2001	194	23	1.849	350	2.416
2002	168	17	2.742	568	3.495
2003	198	14	4.110	850	5.172
2004*	113	16	2.734	396	3.259

* 6 aylık

KAYNAK: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü: Türkiye İstatistik Yıllığı 1987, 333; T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü: Türkiye İstatistik Yıllığı 1990, 384; T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü: Türkiye İstatistik Yıllığı 1993, 532; T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü: Türkiye İstatistik Yıllığı 2000, 492; <http://tcmb.gov.tr>'den yararlanılarak tarafımızca düzenlenmiştir.

Tablo 7 incelendiğinde statü değişikliğinin daha çok sermaye ortaklıkları için söz konusu olduğu görülmektedir. Statü değiştiren sermaye ortaklıkları, limited ortaklıklar ve anonim ortaklıklar ayrımı dikkate alınarak incelendiğinde, 1993 yılına kadar daha çok anonim ortaklıkların, 1994 ve izleyen yıllarda ise

daha çok limited ortaklıkların statü değiştirdiği görülmektedir. 1999 yılında ise limited ortaklıklardan sadece 18 tanesi statü değiştirme yoluna giderken, anonim ortaklıklardan 138 tanesi statü değiştirmiştir.

Tablo 7. Yıllar İtibariyle Statü Değiştiren Ortaklık Sayıları

YILLAR	KOLLEKTİF ORTAKLIK	KOMANDİT ORTAKLIK	LIMITED ORTAKLIK	ANONİM ORTAKLIK	TOPLAM
1983	-	-	-	-	251
1984	6	-	60	257	323
1985	1	-	38	117	157
1986	-	-	16	85	101
1987	1	-	25	109	135
1988	2	-	25	120	147
1989	-	-	83	126	209
1990	2	-	69	116	187
1991	-	-	46	82	128
1992	4	-	60	85	149
1993	-	-	109	130	240
1994	4	-	112	103	219
1995	4	-	120	96	220
1996	-	-	116	91	207
1997	3	-	120	115	238
1998	4	-	92	97	193
1999	-	-	18	138	156

KAYNAK: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü: Türkiye İstatistik Yıllığı 1987, 333; T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü: Türkiye İstatistik Yıllığı 1990, 384; T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü: Türkiye İstatistik Yıllığı 1993, 532; T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü: Türkiye İstatistik Yıllığı 2000, 492'den yararlanılarak tarafımızca düzenlenmiştir.

Tablo 5, 6 ve 7 birlikte incelendiğinde; dönem içinde kurulan limited ve anonim ortaklık sayısının artmasına rağmen, kollektif ve komandit ortaklık sayısının azaldığı görülmektedir. Kapanan kollektif ortaklıkların artışı ile kurulan sermaye ortaklığı sayısının artışı arasında ilişki kurularak, anonim ve limited ortaklıklara yönelindiği belirtilebilir.

Sermaye ortaklıklarına y nelinmesinde ise, özellikle bu tür ortaklıklardaki sınırlı sorumluluğun ve vergi kanunlarındaki değişikliklerin etkili olduğu belirtilebilir. Bu açıdan ilk olarak 31.12.1982 tarih ve 2772 sayılı

Kanun'la, 1982 yılı gelirlerini de kapsayacak biçimde yürürlüğe konulan hayat standardı esası uygulaması dikkat çekmektedir. Çünkü 1983 yılında ve izleyen yıllarda kapanan ortaklıkların hayat standardı esası kapsamına giren şahıs ortaklıkları olduğu görülmektedir.

Hayat standardı esasının gelir vergisi mükellefi olan şahsi girişimleri, adi ortaklıkları ve şahıs ortaklıklarını ilgilendirirken, kurumlar vergisi mükellefi olan sermaye ortaklıklarını ilgilendirmiyor olmasının, mevcut işletmelerin sermaye ortaklığı biçimine dönüşmesinde ya da yeni kurulan işletmelerin sermaye ortaklığı biçiminde kurulmasında etkili olduğu belirtilebilir.

Sermaye ortaklıklarında ortakların ücretli yönetici ya da personel olarak çalışmaları karşılığında kendilerine yapılan ücret vb. ödemelerin gider olarak gösterilebilmesi de girişimcileri yönlendirmektedir. Ortakların bir kısmının aile fertlerinden oluşması, bunlara yapılan ödemelerin vergilendirilebilir geliri azaltmasının yanında, kalan kazancın ortaklık bünyesinde bırakılarak vergi avantajı sağlanmasına neden olmaktadır⁵.

21.1.1983 tarihinde 2791 sayılı Kanun'la VUK'da yapılan değişiklikle, işletmelere 31.12.1983 tarihine kadar yeniden değerlendirme yapmaları için süre verilerek, sabit kıymetlerini değerlemek ve değer artışı fonunu sermayeye eklemek konusunda olanak sağlanmıştır. Ayrıca belirtilen tarihe kadar yeniden değerlendirme yapılması durumunda sabit kıymetlerin yeni değerleri üzerinden amortisman ayrılabilceği hükme bağlanmıştır. Daha sonra 3094 sayılı Kanun'la yeniden değerlendirme devamlı uygulanır hale getirilirken, 2772 sayılı Kanun'la GVK'ya eklenen geçici 4. madde ile 31.12.1983 tarihine kadar yeniden değerlendirme yaparak sermaye ortaklığına dönüşecek şahıs ortaklıklarının da sabit kıymetlerinin yeni değerleri üzerinden amortisman ayrılacakları hükme bağlanmıştır⁶. Bu düzenlemelerin de sermaye ortaklığına dönüşmede etkili olduğu belirtilebilir.

⁵ Ziyaettin BİLDİRİCİ: a.g.e., 201.

⁶ Ziyaettin BİLDİRİCİ: a.g.e., 201, 202.

Kamu alacaklarının güvenceye alınabilmesi amacıyla, kanuni temsilciye gidilmeden ortaklara gidilebilmesini sağlamaya yönelik olarak, 4369 sayılı Kanun'la değiştirilen ve 29.7.1998 tarihinden itibaren yürürlüğe giren AATUHK'nın 35. maddesinin de ortaklıkların hukuki statüsünün belirlenmesinde etkili olduğu belirtilebilir. Hüküm gereğince, limited ortaklıklarda, ortaklıktan tahsil olanağı bulunmayan kamu alacaklarından, ortaklar sermaye hisseleri oranında doğrudan doğruya sorumlu tutulmaktadır.

Limited ortaklıkların ortaklarının sorumluluğunu düzenleyen maddenin, bu tür ortaklıkların kapanmasında önemli ölçüde etkili olduğu görülmektedir. Şöyle ki, tablo 6 incelendiğinde, 1998 ve izleyen yıllarda kapanan limited ortaklık sayısında hızlı bir artış olduğu dikkat çekmektedir. 1998 yılında kapanan limited ortaklık sayısı, 1997 yılında kapanan ortaklık sayısının iki katından fazladır. Ayrıca hükmün yürürlüğe girdiği 1998 yılını izleyen yıllarda kurulan limited ortaklık sayısında da azalma ortaya çıkmıştır. 1994'ten 1998'e kadarki dönemde yıllar itibariyle kurulan ortaklık sayısının %90'dan fazlası limited ortaklık iken, 1999 yılında %90'ın altında düşen bu oranın, 2004 yılında %89,4 olduğu görülmektedir. Buna karşılık, 1997 yılından sonraki dönemde anonim ortaklıkların yüzdesi artmıştır. Dolayısıyla söz konusu hükmün limited ortaklıklar açısından caydırıcı olduğu belirtilebilir.

B. İşletmelerin Vergi Mükellefiyeti Açısından Analizi

Kamu hizmetlerinin gerçekleştirilebilmesi sağlıklı gelir kaynaklarının bulunmasını gerektirmekte olup, bu açıdan vergi gelirleri önemli fonksiyon görmektedir. Ülkemizde gelir, servet ve harcamalar üzerinden vergi alınırken, kurumlaşmaya etkileri açısından özellikle gelir üzerinden alınan vergiler önem taşımaktadır. Bu grupta yer alan gelir ve kurumlar vergilerinin kurumlaşmaya etkilerinin görülebilmesi bakımından, ticari kazancı nedeniyle gelir vergisine tabi olan mükellef sayıları ile kurumlar vergisi mükellef sayılarının dikkate alınması gerekmektedir. Bu şekilde girişimcilerin genel eğilimi ortaya konulabilecektir.

1. Gelir Vergisi Mükellef Sayısı İçinde Ticaret Erbabı Sayısının Analizi

Gelir vergisinin genel bütçe vergi gelirleri içindeki payı 2001 yılı itibariyle %29 olarak gerçekleşmiştir. Ancak bunun yaklaşık yarısını ücretlilerden alınan gelir vergisi oluşturmaktadır. Mükellef sayıları incelendiğinde ticari kazancı dolayısıyla gelir vergisine tabi olanların toplam gelir vergisi mükelleflerinin önemli bir kısmını oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 8. Gelir Vergisi Mükellef Sayısı İçinde Ticaret Erbabının Yeri

YILLAR	TİCARİ KAZANÇ ERBABI			TOPLAM GELİR VERGİSİ MÜKELLEFLERİ (4)	5 = 3 / 4
	Gerçek Usule Tabi Olanlar (1)	Götürü / Basit Usule Tabi Olanlar (2)	Toplam (3)		
1983	1.210.564	905.874	2.116.438	2.798.751	75,6
1984	1.267.336	924.477	2.191.813	2.905.558	75,4
1985	1.305.217	935.166	2.240.383	2.993.440	74,8
1986	1.382.175	941.801	2.323.976	3.080.379	75,4
1987	1.386.174	932.734	2.318.908	3.072.495	75,5
1988	1.294.645	848.132	2.142.777	2.631.186	81,4
1989	1.325.457	863.459	2.188.916	2.692.423	81,3
1990	1.376.568	859.810	2.236.378	2.768.216	80,8
1991	1.447.005	915.865	2.362.870	2.930.805	80,6
1992	1.475.766	952.201	2.427.967	2.929.879	82,9
1993	1.435.620	943.864	2.379.484	2.866.031	83,0
1994	1.419.471	897.370	2.316.841	2.813.401	82,4
1995	1.382.344	848.865	2.231.209	2.141.806	82,7
1996	1.357.005	833.210	2.190.215	2.647.811	82,7
1997	1.374.291	822.083	2.196.374	2.649.863	82,9
1998	1.404.567	796.200	2.200.767	2.720.339	80,9
1999	1.461.088	739.639	2.200.727	2.727.646	80,7

KAYNAK: T.C. Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü: Vergi İstatistikleri 1996 - 1999, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000), 57, 59.

Tablo 8 incelendiğinde görüleceği gibi, 1987 yılına kadar toplam gelir vergisi mükellef sayısının yaklaşık %75'i ticaret erbabından oluşurken, izleyen yıllarda bu oran %80'in üzerine çıkmıştır. Bu durumun temel nedeni ticari kazancı dolayısıyla vergiye tabi olanların artmasından çok, özellikle zirai kazancı nedeniyle vergiye tabi olanların ve diğer gelir unsurları dolayısıyla vergilendirilenlerin sayısındaki azalma olmuştur. Şöyle ki, 1983 yılında zirai kazancı nedeniyle gerçek usulde vergilendirilen gelir vergisi mükellefi sayısı 180.317 iken, 1999 yılında 45.914'e gerilemiştir.

Ticari kazancı nedeniyle vergiye tabi olanların sayısında özellikle 1990'lı yılların başlarında bir artış görülmektedir. Bu durum ise, gerek gerçek usule, gerekse götürü usule tabi mükellef sayısının artmasından kaynaklanmaktadır. 1994 ve izleyen yıllarda ise her iki grup ticaret erbabi sayısında azalma görülmektedir. Ancak, basit usule tabi olan mükellef sayısındaki azalma günümüze kadar devam ederken, gerçek usule tabi olan mükellef sayısı 1997 ve sonrasında artmıştır.

2. Kurumlar Vergisi Mükellef Sayısı İçinde Sermaye Ortaklığı Sayısının Analizi

Gelir vergisinin yanısıra kurumlar vergisi uygulaması eleştirilmekle birlikte⁷, birinci bölümde ayrıntılarıyla incelendiği üzere; kurumların ortaklarından ayrı bir kişilik olması, ortaklarından ayrı bir ödeme gücünün olması, çeşitli ayrıcalıklarının olması, devlet hizmetlerinden yararlanmaları, kurumlar vergisinin ekonomik ve sosyal açıdan denetleme aracı olması, gelir vergisini tamamlayıcı niteliği, ayırma ilkesinin uygulama şekillerinden olması ve verimli bir gelir kaynağı olması kurumlar vergisinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Kurum kazancının safi tutarı üzerinden uygulanan kurumlar vergisinin mükellefleri; sermaye ortaklıkları, kooperatifler, iktisadi kamu müesseseleri, dernek ve vakıfların iktisadi işletmeleri, yabancı kamu idare ve

⁷ Bkz. Sacit ÖNEN: "Gelir ve Kurumlar Vergisinin Birleştirilmesi Sorunu", 221-223; Yaşar METHİBAY: a.g.e., 70-78; Kenan BULUTOĞLU: Vergi Politikası, 191-198.

müesseselerine ait iktisadi işletmeler ile iş ortaklıklarından oluşmaktadır. Ülkemizde kurumlar vergisi mükellef sayısı incelendiğinde, büyük kısmını sermaye ortaklıklarının oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 9. Kurumlar Vergisi Mükellef Sayısı İçinde Sermaye Ortaklıklarının Yeri

YILLAR	SERMAYE ORTAKLIKLARI* (1)	TOPLAM KURUMLAR VERGİSİ MÜKELLEFLERİ (2)	3 = 1/ 2
1983	36.996	52.540	70.4
1984	39.864	56.393	70.7
1985	43.284	61.990	69.8
1986	45.626	65.335	69.8
1987	49.141	75.031	65.5
1988	73.640	111.534	66.0
1989	90.914	131.035	69.4
1990	100.576	142.995	70.3
1991	110.918	155.920	71.1
1992	157.448	189.859	82.9
1993	193.953	232.091	83.6
1994	237.801	280.393	84.8
1995	270.574	319.698	84.6
1996	350.081	406.830	86.1
1997	411.877	472.899	87.1
1998	462.081	533.282	86.6
1999	482.787	560.411	86.1

* Kamu İktisadi Teşebbüsleri, sermaye ortaklıklarına dahildir.

KAYNAK: T.C. Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü: Vergi İstatistikleri 1996 - 1999, 61.

Tablo 9'dan görüldüğü gibi, 1992 yılına kadar toplam kurumlar vergisi mükelleflerinin yaklaşık %70'i sermaye ortaklıklarından oluşurken, izleyen yıllarda bu oran %87 düzeyine kadar yükselmiştir. Sayısal olarak incelendiğinde ise, 1983 yılında 36.996 olan sermaye ortaklığı sayısının,

1999 yılında 482.787 olduğu görülmektedir. Sermaye ortaklığı sayısında özellikle 1992 ve sonrasında görülen artış, ülkemizde kurumlaşmanın tercih edildiğinin göstergesidir. Tablo 5 ile tablo 9 birlikte incelendiğinde yeni kurulan sermaye ortaklığı sayısına paralel olarak, kurumlar vergisi mükellef sayısında da artış kaydedildiği görülmektedir.

Diğer taraftan, tablo 8 ile tablo 9 birlikte incelendiğinde, 1988 yılında ve 1996 yılında gelir vergisine tabi olan ticaret erbabı sayısında önemli azalmalar olduğu; ancak belirtilen yıllarda kurumlar vergisine tabi olan sermaye ortaklığı sayısında ise önemli artışlar olduğu görülmektedir. Bu iki durum arasında bağlantı kurularak, söz konusu yıllarda gelir vergisi mükellefiyetinden, kurumlar vergisi mükellefiyetine geçiş olduğu belirtilebilir.

Genel olarak gelir vergisi mükellef sayısında azalma olmamasına rağmen, kurumlar vergisi mükellef sayısının artışı ise, mevcut işletmelerin statü değiştirmelerinden çok, yeni kurulan işletmelerin sermaye ortaklığı biçiminde örgütlendiğini göstermektedir.

C. Türkiye’de ve Bazı OECD Üyesi Ülkelerde Kurum Kazancı Üzerinden Yapılan Vergi Ödemelerinin Analizi

Gelir vergisinin kurum kazançlarını kapsamaması nedeniyle, bu verginin yanında kurumlar vergisi uygulanmakta; iki verginin entegrasyonunun sağlanması amacıyla geliştirilmiş olan yöntemlerdeki farklılıklar kurumların ödemeleri gereken vergi tutarı üzerinde belirleyici olmaktadır. Çeşitli ülkelerde kurum kazancı üzerinden yapılan vergi ödemelerinin toplam vergi gelirleri ve GSYİH içindeki payının incelenmesi, kurumlaşma açısından etkilerinin ortaya konulması yönünden yararlı olacaktır.

İşletmelerin statüleri ve vergi mükellefiyeti açısından durumları incelenirken görüldüğü gibi, ülkemizde çeşitli nedenlerle sermaye ortaklıklarına doğru bir yönelme olmuştur. Söz konusu yönelimin işletmelerin kurumlaşmaları açısından da etkili olması kaçınılmazdır. Şöyle ki, sermaye

ortaklıkları kurumlaşma açısından gerekli olan sermaye birikimi ve güçlü örgüt yapısının sağlanabilmesi bakımından diğer işletme türlerine göre daha avantajlıdır.

Kurumlaşma gerek girişimciler açısından, gerekse kamuoyu açısından çeşitli yararlar sağlamaktadır. Kurumlaşma girişimciler açısından faaliyetlerde süreklilik, çalışanların motivasyonu, yapısal değişim, sermaye birikimi ve kredi bulma olanakları, örgüt yapısının güçlenmesi ve rekabet gücü kazanılması gibi yönlerden etkili olmaktadır. Kamuoyu açısından da bir yandan küçük tasarrufların işletme sermayesine dönüştürülerek yatırımların, istihdam olanaklarının ve milli gelirin artmasına katkı sağlamakta; diğer yandan kurumlaşmış işletmelerin daha yüksek tutarlarda vergi ödemeleri kamu hizmetlerinin gerektirdiği finansman kaynaklarının sağlanması bakımından etkili olmaktadır. Zaten, vergi düzenlemeleriyle kurumlaşmanın teşvik edilmesi, kurumların vergi dışında bırakılmasını değil; sağlıklı bir mali yapıya kavuşturularak, verimli çalışmalarının sağlanmasını ve sonuçta vergi ödeme güçlerinin artırılmasını amaçlamaktadır. Dolayısıyla kurum kazancı üzerinden yapılan vergi ödemelerinin incelenmesi yararlı olacaktır.

Tablo 10'dan görüldüğü gibi, kurum kazancı üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payında ABD ve İngiltere açısından yıllar itibariyle önemli değişiklikler olmuştur. ABD'de kurum kazancı üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı 1965 yılında %16,4 iken, 2001'de %6,5 olarak gerçekleşmiş, İngiltere'de ise 1965 yılında %4,4 olan bu oran 2001 yılında %9,5 olmuştur. Ülkemiz açısından ise 1965 yılında %4,8, 1980 yılında %4,1 olan bu oran, 1985 yılında önemli ölçüde artarak %9,5 olmuş, izleyen yıllarda ise gerileyerek 2001 yılına gelindiğinde %6,6 olmuştur. Diğer ülkelerde yıllar itibariyle önemli değişiklikler olmadığı görülmektedir.

Kurumlar vergisi gelirleri, kurum kazançlarına bağlıdır. Ancak, ABD'de kurum kazançları artarken kurumlar vergisi gelirlerinin azaldığı görülmektedir. Kurumların ödediği vergilerin kurum kazançlarına oranı 1994 yılında %26.6

iken, 1999 yılında %21.3'e gerilemiştir⁸. Kurumlar vergisi gelirlerinin azalması, kurumların yararlandığı vergi sığınaklarına bağlı olup; özellikle çok uluslu ortaklıklar bu sığınaklardan yararlanarak vergi ödememektedir. Bu tür ortaklıklar, transfer fiyatlaması yoluyla ABD'de sağladıkları kazançları kendi ülkelerine ya da daha uygun vergi sistemlerinin olduğu ülkelere götürerek vergiden kaçınmaktadırlar⁹. Türkiye'de ise kurum sayısının artışına paralel olarak kurumlar vergisi gelirlerinin arttığı görülmektedir.

Tablo 10. Bazı OECD Üyesi Ülkelerde Kurum Kazancı Üzerinden Alınan Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı

YILLAR ÜLKELER	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	1999	2001
ABD	16,4	13,2	11,4	10,8	7,5	7,7	9,4	8,3	6,5
Danimarka	4,5	2,6	3,1	3,2	4,8	3,2	4,0	5,9	6,3
Fransa	5,3	6,3	5,2	5,1	4,5	5,3	4,8	6,6	7,6
Almanya	7,8	5,7	4,4	5,5	6,1	4,8	2,8	4,8	1,7
İngiltere	4,4	8,7	6,2	8,4	12,6	11,6	9,4	10,2	9,5
Türkiye	4,8	6,4	5,1	4,1	9,5	6,7	6,7	7,6	6,6
OECD Ortalaması	8,8	8,8	7,5	7,6	8,0	7,9	8,0	8,9	9,4

KAYNAK: T.C. Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü: OECD Gelir İstatistikleri 1965 – 2000 (Ankara: 2001), 12; T.C. Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü: Vergi İstatistikleri 1996 – 1999, 90; OECD: OECD Revenue Statistics (1965 – 2001), (Paris: 2003); www.gelirler.gov.tr (2001 yılı verileri).

Kurum kazancı üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payları, ülkeler itibariyle de önemli farklılıklar göstermektedir. Örneğin, 1985 yılında Fransa'da %4,5, Almanya'da %6,1 olan bu oran İngiltere'de %12 olmuştur. Yine 2001 yılına gelindiğinde İngiltere'de %9,5 olan bu oran, diğer ülkelerde %10'un altında iken, OECD ortalaması %9,4 olarak gerçekleşmiştir.

⁸ David R. FRANCIS: "Bye-Bye Corporate Tax Revenues", Christian Science Monitor, 91, 237 (11/3/1999), 8.

⁹ David R. FRANCIS: a.g.m., 8.

Ülkeler arasında karşılaşılan bu farklılıklar, uygulanan vergi türlerine ve oranlarına bağlı olabileceği gibi, kurum sayısının farklılığına ve teşvik edilip edilmediğine bağlı olabilir.

OECD ortalamasının istikrarlı bir seyir izlediği görülmektedir. Zira 1965 yılında %8,8 olan bu oran, 1980 yılında %7,6 olarak gerçekleşmiş; ancak 2001 yılında 1965 yılındaki düzeyini aşmıştır. Türkiye’de ise 1965 yılında %4,8 olan oran, 1985 yılında %9,5’e kadar yükselmiş, 1999 yılında %7,6, 2001 yılına gelindiğinde %6,6 olmuştur. Ancak özellikle son yıllarda OECD ortalamasına yaklaşık sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 11’de ise bazı OECD üyesi ülkelerde kurum kazancı üzerinden alınan vergilerin GSYİH içindeki payları görülmektedir. Bu açıdan da ülkeler arasında büyük farklılıklar söz konusudur. Bu oran 1985 yılında İngiltere’de %4,7, ABD ve Almanya’da %2, Fransa’da ise %1,9 olmuştur. 2001 yılına gelindiğinde Almanya hariç ülkeler arasındaki farklılıkların azaldığı görülmektedir.

Tablo 11. Bazı OECD Üyesi Ülkelerde Kurum Kazancı Üzerinden Alınan Vergilerin GSYİH İçindeki Payı

YILLAR ÜLKELER	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	1999	2001
ABD	4,0	3,7	3,1	2,9	2,0	2,1	2,7	2,4	1,9
Danimarka	1,4	1,1	1,3	1,4	2,3	1,5	2,0	3,0	3,1
Fransa	1,8	2,2	1,9	2,1	1,9	2,3	2,1	3,0	3,4
Almanya	2,5	1,9	1,6	1,8	2,0	1,6	1,1	1,8	0,6
İngiltere	1,3	3,2	2,2	3,0	4,7	4,2	3,3	3,7	3,5
Türkiye	0,5	0,8	0,8	0,7	1,5	1,3	1,5	2,4	2,4
OECD Ortalaması	2,2	2,4	2,3	2,4	2,7	2,7	2,9	3,2	3,5

KAYNAK: T.C. M.B. Gelirler Genel Müdürlüğü: OECD Gelir İstatistikleri 1965 - 2000, 11; T.C. M.B. Gelirler Genel Müdürlüğü: Vergi İstatistikleri 1996 - 1999, 89; OECD: OECD Revenue Statistics (1965 - 2001); www.gelirler.gov.tr (2001 yılı verileri).

OECD ortalamasının 1965 yılında %2,2 iken, 1985 yılında %2,7’ye, 2001 yılına gelindiğinde %3,5’e yükseldiği görülmektedir. Bu durum kurumsal yapının güçlendiğini ve kurumların daha çok vergi ödemesinde bulunduğunu

göstermektedir. Ülkemiz açısından da kurum kazancı üzerinden alınan vergilerin GSYİH içinde payının yıllar itibariyle arttığı; 1965 yılında %0,5 olan oranın, 1985 yılında %1,5, 2001 yılında %2,4 olduğu görülmektedir.

Ülkemizde kurumlar vergisi oranının yüksek olmasına rağmen, istisnalar nedeniyle efektif vergi oranının düşük olması ve aile ortaklığı biçiminde örgütlenmenin yaygınlığı, kurumların diğer OECD ülkelerine paralel düzeyde vergi ödemelerine neden olmaktadır¹⁰. Çünkü aile ortaklığı biçimindeki işletmelerde muhasebe ve kayıt sistemi genellikle işletme sahiplerinin isteklerine paralel yürütülmekte ve gerçekleri yansıtmamaktadır¹¹.

II. KURUMLAŞMA AÇISINDAN VERGİLEMEDE MÜDAHALECİLİK VE VERGİ DÜZENLEMELERİNİN ETKİNLİĞİNİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Verginin tarafsızlığı ilkesi, vergileme yoluyla mükelleflerin tercihlerinde ve ekonominin işleyişinde bir değişikliğe neden olunmamasını gerektirmektedir. Ancak çeşitli ekonomik, sosyal ve mali nedenlerle vergileme yoluyla ekonomiye müdahalede bulunulmakta; vergiler ekonomik hayatı yönlendirmekte bir araç olarak kullanılabilmektedir.

Çeşitli amaçlarla bir müdahale aracı olarak kullanılabilen vergilerin etkinliğini siyasi irade belirlemekte; ancak bu açıdan Avrupa Birliği uygulamaları da etkili olmaktadır.

A. Kurumlaşma Açısından Vergilemede Müdahalecilik

Bütün mali araçlar gibi, vergiler de ekonomik ve sosyal hayata müdahalede bulunmanın bir aracı olup, ekonomik faaliyetlerin yönünün belirlenmesinde ve değiştirilmesinde etkili olmaktadır. Vergileme yoluyla

¹⁰ TOBB: Vergi Özel İhtisas Komisyonu Raporu (Ankara: TOBB Yayınları, 1992), 73.

¹¹ Maliye Hesap Uzmanları Vakfı ve TOBB: a.g.e., 58.

müdahalede bulunularak; ekonominin normal işleyişi değiştirilerek, kaynak kullanımı, ekonomi politikasının amaçları doğrultusunda yönlendirilebilecektir.

Ekonominin işleyişini etkileme amacıyla; topluca, blok halinde vergi artışları ya da indirimlerine girilebileceği gibi, dolaylı ya da dolaysız vergilerin bir kısmı azaltılarak veya artırılarak müdahalede bulunulabilecektir. Ayrıca vergiler, gelirin yeniden dağıtımı yoluyla da müdahale aracı olarak kullanılabilir¹².

Vergileme yoluyla müdahalecilikle; kalkınma için gerekli yatırımlar teşvik edilebilecek, verimsiz ve kalkınma amacına uymayan yatırımlar caydırılabilir, vergi sisteminin esnekliği yükseltilerek milli gelirdeki artışları yakından izlemesi sağlanabilir, vergi yükünün kişiler, bölgeler ve sektörler arasında adil dağılımı gerçekleştirilebilecektir¹³.

Belirtilen amaçların yanısıra, özellikle gelişmekte olan ekonomilerde özel sektörün gelişiminin sağlanması ve girişimcilik ruhunun canlandırılabilmesi bakımından vergi politikası teşvik edici olabilecektir. Teşvik edici vergi politikasıyla girişimcilerin yatırım kararları değiştirilebilecek, davranışları rasyonelleştirilebilecek, kurumsalaşmış işletmelerin artması sağlanabilecektir.

Türk vergi sisteminde yer verilen çeşitli müesseselerle ekonomi politikasının amaçları doğrultusunda, özellikle kurumsal bazda girişimciliğin teşvik edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu açıdan sermaye ortaklıklarında ortakların sorumluluklarının sınırlandırılmış olması, çeşitli istisnalarla kurumların birbirinin sermayesine katılımının özendirilmesi, sabit kıymetlerin likit kaynaklara dönüştürülerek öz kaynakların etkin kullanımının sağlanmasına olanak tanınması dikkat çekmektedir.

¹² İsmail TÜRK: Kamu Maliyesi (Ankara: Turhan Kitabevi, 1996), 112.

¹³ Binnur (TÜZÜN) ÇELİK: Vergilemede Müdahale İlkesi Anayasa ve Gelir Vergisi Hükümleri Açısından İncelenmesi (Ankara: Gazi Kitabevi, 2001), 29 – 53; İsmail TÜRK: a.g.e., 116.

Yatırım indirim istisnası gibi uygulamalarla vergi tasarrufu sağlayan; amortisman ve enflasyon düzeltmesi uygulamalarıyla sermayesi korunmaya çalışılan işletmeler kurumlaşma açısından teşvik edilmiş olmaktadır. Diğer yandan zarar eden işletmelerin, izleyen yıllarda bu zararlarını karlarından mahsup edebilmelerine olanak sağlanması bir taraftan ticari faaliyetin bir yılla sınırlı olmadığı, yani zaman içindeki sürekliliği, diğer taraftan da kurumlaşmanın teşviki açısından bir müdahale niteliğindedir.

Özellikle dağıtılmayarak işletmede bırakılan kazançların vergi dışında tutularak işletmelerin otofinansmanının sağlanmasına yönelik vergi düzenlemeleri ile tasfiye, birleşme, devir, bölünme ve hisse devri gibi işlemler sırasında karşılaşılan vergi düzenlemeleri işletmelerin kurumlaşmasında etkili olabilecek müdahalelerdir.

Vergilemede müdahalecilik, çeşitli açılardan eleştirilebilmekle birlikte, girişimcilerin yönlendirilebilmesi ve kurumlaşmanın sağlanabilmesi bakımından önem taşımaktadır. Çünkü girişimciler açısından gider unsurları arasında yer alan vergilerle ilgili teşvikler etkili olmakta, vergi ödemelerinin azalması girişimci davranışlarını yönlendirebilmektedir.

İşletmelerin kurumlaşması; istihdam artışı, tasarruf ve yatırım artışı, milli gelirin hızlı artışı ve dengeli dağılımı, gelir dağılımı dengesizlerinin giderilmesi gibi yönlerden ekonomiye olumlu katkı sağlayabilecektir. Dolayısıyla vergilemede müdahalecilik yoluyla girişimciler teşvik edilmeye çalışılmalı; özellikle vergileme ilkelerine aykırı düşmeyecek biçimdeki uygulamalarla vergi sistemine yön verilmelidir. Bu açıdan vergi düzenlemelerini gerçekleştiren ve kurumlaşma açısından gerekli teşviklere sistemde yer verebilecek olan siyasi irade önemli bir görev üstlenmektedir. Bu görev; bir taraftan kurumlaşma ile ilgili amaçların gerçekleştirilmesi, diğer taraftan kamu kaynaklarının etkin kullanımını sağlayacak önlemlerin alınması bakımından önem taşımaktadır.

B. Kurumlaşma Açısından Vergi Düzenlemelerinin Etkinliğini Belirleyen Faktörler

Kurumlaşma açısından vergi düzenlemelerinin etkin biçimde fonksiyon görebilmesi, gerek girişimcilerin gerekse kamuoyu yararının dikkate alınarak uygulamaya yön verilmesini gerektirmektedir. Farklı bir deyişle kamuoyu yararına ters düşmeyecek, ancak girişimcilerin özendirilmesini ve beklentilerinin karşılanmasını sağlayacak düzenlemelere yer verilerek kurumlaşma açısından etkiler yaratılabilecektir.

Belirtilen hedefler doğrultusunda yön verilmesi gereken vergi düzenlemelerinin gerçekleştirilmesinde ise siyasi tercihler ve Avrupa Birliği kuralları önemli rol oynamakta; gerçekleştirilecek düzenlemelerin çerçevesini şekillendirmekte ve etkinliğini belirlemektedir.

1. Siyasi Faktörler

Kurumlaşma açısından hukuki düzenlemelerden çok ekonomik gelişmeler belirleyici olmakla birlikte, hukuk düzeninin ekonomik gelişmelere ayak uydurabilmesini sağlayacak altyapı hazırlaması gerekmektedir. Ülkemizde kurumlaşma hareketi 1923-1933 yılları arasında başlamış, 1950'li yıllara kadar sermaye birikiminin destekçisi devlet olurken, izleyen yıllarda özel sektörün söz sahibi olmasına olanak tanınarak, 1963 yılında planlı kalkınma dönemine geçilmesiyle birlikte kurumlaşma hareketine özel bir önem verilmiş¹⁴, kurumlaşmanın tabana yayılmasına çalışılmıştır.

Başarılı işletmeler kurulması ve bu işletmelerin kurumlaşmalarının sağlanabilmesi bakımından finansman olanakları ve teşvik tedbirleri özel önem taşımaktadır. Ayrıca kurum hukuki statüsüne tanınabilecek ayrıcalıklar kurumlaşma açısından etkili olmaktadır. Söz konusu tedbirlere ve ayrıcalıklara yer verilmesi durumunda riskli işlere sermaye konulması sağlanabilecektir.

¹⁴ Ramazan ULUDAĞ: a.g.e, 11, 12.

Girişimcilerin kurumlaşmaya yönlendirilebilmesi bakımından alacaklılara karşı sadece işletmeye koydukları sermaye kadar sorumlu tutulabilmesi önemli bir ayrıcalıktır.

Sermaye ortaklıklarının, sermaye piyasası aracılığıyla tasarruf sahiplerinden sermaye bulabilme olanaklarının olması da kurumlaşma açısından etkili olmaktadır. Örneğin, anonim ortaklıkların hisse senedi çıkarmak yoluyla ihtiyaç duydukları kaynakları doğrudan doğruya sermaye piyasasından çekebilme olanağı bulunmaktadır.

Kurumlar vergisine tabi olan sermaye ortaklıklarında dağıtılmayan karlar üzerindeki vergi yükünün düşük tutulması da, bu tür ortaklıkların otofinansmanı açısından dikkat çekmektedir. Tek oranlı kurumlar vergisi, yüksek kar sağlanması durumunda gelir vergisine göre daha düşük vergi ödenerek birikim yapmaya da olanak tanımaktadır.

Kurumlar vergisi mükelleflerinin faaliyet gösterdikleri iş kolunda fiyatların belirlenmesinde diğer işletmeleri etkileyen bir durumda olmaları, farklı bir deyişle fiyat öncülüğünü ellerinde bulundurmaları durumunda fiyatları yükselterek vergiyi müşterilerine aktarabilmeleri de dikkat çekmektedir.

Kurumlara tanınmış olan bu ayrıcalıklar siyasi iradenin kurumlaşmayı teşvik etmeye çalıştığını ve bu amaçla çeşitli düzenlemeler yaptığını göstermektedir, ki söz konusu düzenlemeler kurumlaşma açısından oldukça etkili olabilecek niteliktedir.

2. Avrupa Birliği Direktifleri

Avrupa Birliği'nin bir iç pazar oluşturmayı hedeflemesi gelir ve kurumlar vergilerinin dolaylı vergilere göre daha az etkili olmasına neden olmuştur. Ancak bu durum gelir ve kurumlar vergisi alanında uyumlaştırma yapılamayacağı anlamına gelmemektedir. Zira, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı yanında, sermayenin serbest dolaşımı konusu çeşitli ülkelerdeki kurumlar vergisi uygulamalarının uyumlaştırılmasını gerektirmektedir.

Dolayısıyla söz konusu vergilerin uyumlaştırılması amacıyla yapılacak düzenlemeler de kurumlaşma açısından etkili olabilecektir. Bu açıdan özellikle kurumlar vergisi alanındaki Avrupa Birliği direktifleri dikkat çekmektedir¹⁵. Bunlardan birincisi, farklı ülkelerdeki ortaklıklarda devir, birleşme, bölünme ve hisse değişiminde ortak vergilendirme rejimine yöneliktir. "Füzyon Direktifi" olarak adlandırılan bu direktifle, topluluk ortaklarının uluslararası planda gücünü artırmak için birleşmelerini teşvik edici bir düzenleme getirilmesi, birleşmelerin vergi maliyetinin düşürülmesi amaçlanmaktadır. Çünkü Dünya'da ve Türkiye'de işletme birleşmeleri oldukça artmış olup, küreselleşmeye uyum stratejisi içinde bu tür girişimlerin devam edeceği açıktır. Dolayısıyla bütün ülkeler işletme birleşmelerini teşvik edici düzenlemeler yaparak, piyasalardaki rekabeti olumsuz etkileyebilecek riskleri azaltmayı amaçlamaktadır¹⁶.

KVK'da 4684 sayılı Kanun ile yapılan düzenlemeler incelendiğinde, Avrupa Birliği'nin 23.07.1990 tarih ve 90/434/AET sayılı "Farklı Üye Ülkelerin Şirket Bölünme ve Aktif Devirlerinde Ortak Vergilendirme Rejimi" ile ilgili direktifinin etkili olduğu ve bu direktif doğrultusunda bölünme ve hisse değişimi işlemlerine yer verildiği görülmektedir.

Direktifin amacı, farklı üye ülkelerde faaliyet gösteren ortaklıkların yeniden örgütlenme kararlarını ortak vergileme kurallarına bağlamaktır¹⁷. Bu

¹⁵ Avrupa Birliği'nin, kurumlar vergisi alanında, çalışmanın bu bölümünde belirtilmiş olan direktiflerinden başka bazı direktifleri de bulunmaktadır. Henüz uygulamaya girmemiş ya da kurumlaşma ile doğrudan ilgili olmayan bu direktiflerden 9.4.1973 tarih ve 73/80/AET Sayılı direktifle sermaye ortaklıklarının kuruluşunda, şahıs işletmelerinin sermaye ortaklığına dönüşmesinde, sermaye ortaklıklarının sermaye artırımı sırasında, Avrupa Birliği dışındaki bir ortaklığın kanuni ve iş merkezinin Avrupa Birliği üyesi bir ülkeye taşınmasında alınacak vergi oranı %1 olarak belirlenmiştir. 19.12.1977 tarih ve 77/799/AET Sayılı direktif ise vergi kaçakçılığı ile mücadele amacıyla üye ülkelerin vergi idareleri arasında karşılıklı bilgi değişimi konusunda yardımlaşmayı öngörmektedir. Ortaklıkların vergi merkezlerinin ya da yatırımlarının belirli bölgelere çekilmesini amaçlayan zararlı vergi uygulamalarını aşamalı olarak en geç 2012 yılında olmak üzere sona erdirecek direktifte üye ülkelerin 2.6.2003 tarihli toplantısında kabul edilmiştir. 2.6.2003 tarihli toplantıda faizlerin vergilendirilmesi ile ilgili direktifin, 1.1.2005 tarihinde uygulamaya başlanması konusunda uzlaşılmıştır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Nurettin BİLİCİ: Türkiye – Avrupa Birliği ilişkileri (Genel Bilgiler, İktisadi – Mali Konular , Vergilendirme) (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2004), 213-218.

¹⁶ Abdülkadir GÖKTAŞ: "Dünyada ve Türkiye'de Şirket Birleşmeleri ve Hukuksal Boyutu", *Yaklaşım Dergisi*, 108 (Aralık 2001), 121.

¹⁷ Salih TANRIKULU: "Avrupa Birliği'nde Şirket Birleşme, Bölünme ve Aktif Devirlerinde Ortak Vergilendirme Rejimi", *Vergi Sorunları Dergisi*, 161 (Şubat 2002), 81.

direktif doğrultusunda KVK'da yapılan değişikliklerle, sınır ötesi birleşmelerde gerçek olmayan sermaye kazançlarının vergilendirilmesi engellenmektedir.

4684 sayılı Kanun gerekçesinde de söz konusu direktif doğrultusunda, iç pazarın oluşturulması ve iyi işleyişinin sağlanması için farklı üye ülkelerin şirketleri arasında birleşme, bölünme, sermaye koyma ve hisse değişiminin gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca bu işlemlerin üye ülkeler mevzuatında yer alan düzenlemelerle engellenmemesi, üye ülkelerdeki işletmelerin ortak pazara uyumunun sağlanması, verimliliklerinin ve rekabet gücünün artırılması amacıyla KVK'da değişiklik yapıldığı belirtilmiştir.

KVK'da yer verilen düzenlemelerle, işletmelerin gerek ülke içinde, gerekse, Avrupa Birliği içindeki diğer üye ülkelerin işletmeleriyle birleşmeleri yoluyla kurumlaşmalarının sağlanmaya çalışıldığı, bu açıdan vergilendirmeye ilgili ortaya çıkabilecek engellerin kaldırılmak istendiği görülmektedir. Bu durum gerek Avrupa Birliği'nin gerekse birliğe üye olmayı hedefleyen ülkemizin kurumlaşmayı teşvik etmeye çalıştığının göstergesidir.

Avrupa Birliği'nin kurumlar vergisi ile ilgili ikinci direktifi ise, 23.07.1990 tarih ve 90/435/AET sayılı "Farklı Üye Ülkelerin Ana Şirketlerin ve Bağlı Şirketlerinin Vergilendirilmesinde Ortak Kurallar" başlıklı direktiftir. Bu direktif ile ana ve bağlı ortaklıkların vergilendirilmesine yönelik temel ilkeler ortaya konulmuştur. Bağlı ortaklıktan ana ortaklığa yapılan kar payı ödemelerinin vergilendirilmesi düzenlenmiştir. Direktifin amacı, dağıtılan karın çifte vergilendirmeye tabi olmasını önlemek ve dağıtılan kardan tevkifat yoluyla alınan vergiyi kaldırmak olup; bu direktifle vergilemenin esas olarak, sadece bağlı ortaklığın bulunduğu ülkede yapılması kararlaştırılmıştır; bağlı ortaklık, bulunduğu ülkede kurumlar vergisi ödeyecek ancak dağıtılan kar payı üzerinden tevkifat yapılmayacaktır¹⁸.

KVK'nın 8. maddesinde yer alan, kurumların tam mükellefiyete tabi başka bir kurumun sermayesine iştirakten elde ettikleri kazançların vergiden

¹⁸ Nurettin BİLİCİ: Türkiye – Avrupa Birliği İlişkileri, 215; Sabahattin BENLİKOL ve Hilal MÜFTÜOĞLU: Türk Vergi Sisteminin Avrupa Birliği'ne Uyum (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayını, 1995), 61.

istisna tutulmasına yönelik hüküm, Avrupa Birliği'nin çifte vergilendirmenin önlenmesine yönelik yukarıda belirtilen direktifine paraleldir. Avrupa Birliği direktifi, tüm üye ülkelerdeki iştiraklerden elde edilecek kazançlara yönelik olup; 5228 Sayılı Kanun ile KVK'nın 8. maddesinde direktif doğrultusunda düzenlemeler yapıldığı görülmektedir.

Direktife göre bir düzenleme yapılmaması durumunda, tam mükellef kurumların tam mükellef kurumlara iştiraklerden sağladıkları iştirak kazançları vergiden istisna tutulurken; bunların yurt dışındaki kurumlara iştiraklerinden sağladıkları kar paylarının vergiye tabi olması, yerleşme hakkını ve sermayenin serbest dolaşımını kısıtlayacaktır¹⁹. Dolayısıyla Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde en azından karşılıklı olma esasında hareketle KVK'nın 8. maddesinde bu konuda düzenleme yapılması yerinde olmuştur. Bu yolla sermayenin serbest dolaşımı açısından önemli bir adım atılmış olmaktadır ve yapılan düzenlemeler kurumlaşmanın sağlanması bakımından etkili olabilecektir. Bu durum kurumlaşmada etkili olan vergi düzenlemeleri açısından Avrupa Birliği normlarının rolünü sergilemektedir.

Avrupa Birliği'nin kurumlar vergisi konusundaki üçüncü direktifi ise, 20.08.1990 tarih ve 90/435/AET sayılı direktiftir. "Çifte Vergilendirmeyi Hakem Kararı İle Önleme Konvasyonu" başlıklı bu direktif, kar aktarmalarına bağlı çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmasını içermektedir. Direktif, birden fazla üye ülkedeki aynı gruba ait iki ortaklıkta kar aktarımına bağlı bir usulsüzlük tespit edilip, ek vergileme yapıldığında, aynı kazançtan haksız durumdaki fazla vergilemenin düzeltilmesine yöneliktir²⁰.

Kar aktarmalarına bağlı çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları, uluslararası ortaklıkların aralarında yaptıkları işlemlerde bedellerin gerçek durumu yansıtmamasından kaynaklanan sorunların çözümüne yöneliktir.

¹⁹ Billur (YALTI) SOYDAN: "Avrupa Birliği'nin Geleceği Tartışması Ekseninde Dolaysız Vergiler: Uyumlaştırmak Ya da Uyumlaştırmamak, İşte Bütün Mesele Bu!", Avrupa Birliğine Geçiş Süreci ve Türk Kamu Maliyesinin Uyum (Ankara: TÜRMOB Yayınları, 2002), 174.

²⁰ M. Bahattin KULU: "AB Kurumlar Vergisi Müktesebatı, Vergi Yapımızın Buna Uyum Durumu ve AB'nin Bu Konudaki Hedefleri", Vergi Dünyası Dergisi, 254 (Ekim 2002), 22.

Kurumlaşma özellikle yeni yatırımların yapılmasına, bu da sermayenin varlığı koşuluna dayanmaktadır. Dolayısıyla ülkeler sermayeyi kendilerine çekebilmek amacıyla çeşitli vergi avantajları sağlamaktadırlar. Bir devletin sermayeyi kendisine çekebilmek amacıyla, haksız rekabet oluşturacak biçimde vergi avantajı sağlaması ise serbest rekabete aykırı düşmektedir²¹. Avrupa Birliği'nin serbest rekabete aykırılıkları önlemek amacıyla ortaya koyduğu vergi düzenlemeleri de bu açıdan kurumlaşma hareketini etkilemektedir.

Avrupa Birliği'nin dağıtılan kar paylarının vergilendirilmesi, faiz ödemeleri üzerinden yapılacak tevkifat, vergi matrahının uyumlaştırılması, hangi ortaklıkların kurumlar vergisine tabi olacağı konularında tasarı düzeyinde çalışmaları da bulunmaktadır, ancak somut adımlar atılmamıştır²².

III. KURUMLAŞMA AÇISINDAN VERGİ DÜZENLEMELERİNDEN KAYNAKLANAN SORUNLAR

Kurumlaşmanın teşvik edilmesi ve işletmelerin belirli hukuki statülere yönlendirilebilmesi amacıyla sistemde yer verilen vergi ayrıcalıkları çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu açıdan belirli işletme türlerindeki yoğunlaşmalar, işletmelerin kayıt dışına kaydırılması, tüzel kişilik perdesine sığınılması, çifte vergilendirme, verginin yansıtılabilirliği ve verginin yönlendirdiği birleşmeler dikkat çekmektedir.

Ayrıca kurumlaşmanın uzantısında oluşan holdinglerin yol açtığı vergi kaybı gibi bazı sorunlar ile gerek dışa açılma ve bu tür kurumların vergilendirilmesi, gerekse yabancı sermayenin ülkemize çekilebilmesi bakımından çeşitli sorunlarla karşılaşmakta olup, söz konusu sorunlar ayrıntılı biçimde incelenecektir.

A. Belirli Bölgelerde, Faaliyet Alanlarında ve İşletme Türlerindeki Yoğunlaşmalar

Kurumların ortaklarından bağımsız bir tüzel kişiliğe sahip olmaları, daha yüksek tutarlarda kazanç sağlayabilecek olmaları gibi nedenlerle

²¹ Funda BAŞARAN: "Avrupa Birliği İşletme Vergilemesi Temel Kurallarına Uyum", Vergi Sorunları Dergisi, 156 (Eylül 2001), 128.

²² Ayrıntılı bilgi için bkz. Nurettin BİLİCİ: Türkiye – Avrupa Birliği İlişkileri, 215.

ödeme güçlerinin daha fazla olduğu, dolayısıyla daha ağır biçimde vergilendirilmeleri savunulabilir. Ancak küçük tasarrufların ortaklık bünyesinde toplanması, böylece sermaye piyasası geliştirilerek tasarrufların yatırımlara kolayca kanalize edilebilmesi, geri kalmış bölgelerin kalkınması ve gelişmesi istenilen sektörlerin teşvik edilerek²³ kurumlaşmanın sağlanabilmesi amacıyla ödeme gücü ilkesi kurum kazançlarına daha hafif biçimde uygulanabilmektedir. Ayrıca işletme türleri itibariyle farklı vergi uygulamalarına yer verilmesi ödeme gücü ilkesine ters düşebilmekte ve bunu gören girişimcilerin daha az vergi ödemek amacıyla işlemlerinin hukuki statülerini değiştirerek vergiden kaçmaları söz konusu olabilmektedir.

Yatırımların ülke çapında yaygınlaştırılması ve böylece bölgesel anlamda dengeli kalkınmanın sağlanabilmesi amacıyla girişimcileri yönlendirebilecek nitelikte vergi ayrıcalıklarına yer verilmesi kurumlaşma açısından olumlu etkilere yol açabilecek olmasına karşın, bu tür düzenlemeler işletmeler arasında haksız rekabete neden olabilecektir. Ayrıca çeşitli faaliyet alanlarına yönelik farklı vergi düzenlemeleri de benzeri sonuçlar yaratacaktır. Türk vergi sisteminde yer alan yatırım indirimi istisnası, yatırımların bölgeler ve faaliyet alanları itibariyle yönlendirilmesinde etkili bir araç olarak kullanılabilir.

İstisna yoluyla yatırımların bölgesel ve sektörel dağılımı etkilenebilecek, belirli büyüklüklerde yatırım yapılması, istihdam düzeyinin yükseltilmesi ve kurumlaşmanın sağlanması açısından da etkiler yaratılabilecektir. Bu açıdan örneğin, kalkınmada öncelikli yörelerde ya da bazı faaliyet alanlarında yatırım indirimi istisnası oranı daha yüksek uygulanarak, yatırımların yayılması sağlanabilecek, istenilen yörelerde ve sektörlerde gelişme sağlanabilecektir.

Vergi sistemlerinde yer alan çeşitli müesseseler, vergi ödeme gücü ilkesine aykırı sonuçlar yaratmalarının yanısıra, işletmelerin hukuki statülerinin değiştirilmesine ve belirli statülerde yoğunlaşmasına da neden

²³ Orhan ŞENER: Kamu Ekonomisi (İstanbul: Alkım Yayınları, 1998), 245.

olabilmektedir. Bu açıdan geçmiş yıllarda sistemde yer alan hayat standardı esası dikkat çekmektedir. Gelir vergisi mükellefi olan tek şahıs işletmeleri, adi ortaklıklar ve şahıs ortaklıklarını kapsayan hayat standardı esası, kurumlar vergisi mükellefi olan sermaye ortaklıklarına uygulanmamıştır. Dolayısıyla hayat standardı esası yürürlüğe girdikten sonra, girişimcilerin sermaye ortaklıklarına yöneldikleri görülmektedir²⁴.

B. İşlemlerin Kayıt Dışına Kaydırılması

İşletmelerin kuruluşundan faaliyetlerin sona erdirilmesine kadar karşılaşılan vergi yükümlülükleri girişimciler üzerinde etkili olurken, zaten vergi kaygısıyla hareket eden mükelleflerin tepkisine neden olabilmekte ve yapılan işlemlerin gerçekleri yansıtmaktan uzaklaşması sonucunu doğurabilmektedir. Bu açıdan özellikle ortaklıkların kuruluşu ve sermaye artırımlarında karşılaştıkları yükümlülükler dikkat çekmektedir.

İşletmelerin kuruluşunda karşılaşılabilecek ağır vergi yükümlülükleri, sermayenin daha az gösterilmesine neden olabilecek, daha kuruluş aşamasında işlemlerin kayıt dışına kaydırılmasına yol açabilecek, hatta küçük ölçekli işletmelerin kurumlaşmasını engelleyebilecektir. Bu açıdan ortaklıkların kuruluşunda söz konusu olan damga vergisinin kaldırılmış olması girişimcileri olumlu biçimde etkileyebilecek ve işlemlerin kayıt dışına kaydırılmasını önleyebilecek niteliktedir.

Ortaklıkların sermaye artırımları açısından mali bir engel olan damga vergisinin kaldırılması sermaye artırımının teşvik edilmesi anlamına gelmektedir. Şöyle ki, 4684 Sayılı Kanun ile DVK'da yapılan değişikliklerle anonim, sermayesi paylara bölünmüş komandit ve limited ortaklıkların sermaye artırımları damga vergisi dışında tutularak girişimcilerin kayıt dışına yönelmesine yol açabilecek nitelikteki sorunlar giderilmiştir.

²⁴ Kurumlaşmanın sağlanabilmesi bakımından hayat standardı esasının bu şekilde etki yapması olumlu değerlendirilebilir; ancak vergiden kaçınabilmek amacıyla sermaye ortaklıklarına yönelmesinin, söz konusu ortaklıklardan beklenen fonksiyonların gerçekleştirilememesine ve kurumlaşmanın gerçekçi biçimde sağlanamamasına, suni kurumların oluşumuna neden olduğu belirtilebilir.

Kurumlaşma açısından sermaye birikiminin fonksiyonu dikkate alındığında, DVK'da yapılan değişikliklerin önemi kolaylıkla görülebilmektedir. Yapılan değişikliklerle bir yandan işlemler kayıt altına alınarak kurumlaşma açısından gerekli fonların işletme bünyesinde bulundurulabilmesine olanak sağlanabilecek, diğer yandan daha büyük sermayeli, kurumlaşmış işletmelerin oluşturulması sonucunda izleyen dönemlerde vergi gelirlerinin artışı söz konusu olabilecektir.

Çok ortaklı işletme türlerinde, faaliyetlerle ilgili bilgi aktarımının sağlanabilmesi bakımından sağlıklı bir muhasebe sisteminin kurulabilmesi, belge ve kayıt düzeninin kurallara uygun biçimde yürütülmesini gerektirmekte, bunun sonucunda işlemlerin kayıt dışına kaydırılması önlenmiş olmaktadır. Ancak, özellikle tek şahıs işletmelerinde ve şahıs ortaklıklarında faaliyetleri doğrudan kendi adlarına yürüten girişimciler vergi yükümlülüklerinden kurutulabilmek için belge ve kayıt düzenine uymayabilmekte ve işlemlerini kayıt altına almaktan kaçınabilmektedir.

Sermaye ortaklıkları kazançlarının bir kısmını ya da tamamını dağıtmak yoluna gitmektedirler. Kar dağıtımına gidilmediği takdirde toplam yük %30 olurken, kar dağıtıldığında vergi yükü %45'e kadar yükselmektedir. Kar dağıtımına bağlı olarak vergi yükü çok yüksek düzeylere ulaşsa bile, bir sermaye ortaklığının sağladığı kazancın dağıtılmaması söz konusu olamaz.

Kar dağıtımına gidilmesi durumunda, vergi yükünün çok yüksek düzeylere ulaşması, ortaklıkların kayıt dışı yollara kaymasına neden olabilecek, yüksek vergi yükü ortaklıkları muhasebe hilelerine yönlendirebilecektir. Zaman zaman yasal düzenlemelere aykırı davranışlara yol açabilen bu durumun dikkate alınarak, kar payları üzerindeki toplam vergi yükünün azaltılması ve gelir vergisi tarifesinde yer alan en yüksek orana yaklaştırılması, vergilerin de kurumlaşmanın teşvikinde önemli bir araç olarak kullanıldığını göstermektedir.

Karın dağıtılması durumunda vergi yükünün düşük tutulması, işlemlerin kayıt altına alınmasını sağlayarak, geleceğe yönelik sağlıklı projeksiyonların

yapılmasına ve yatırım potansiyelinin artmasına neden olabilmektedir. Bu durum ise kurumlaşma açısından olumlu sonuçlar yaratmaktadır.

C. Tüzel Kişilik Statüsünün Kullanılması

Tek şahıs işletmelerinde girişim sahipleri, işle ilgili kararları bizzat kendisi almakta ve sonuçlarına da kendisi katlanmaktadır. Adi ortaklıklar ve şahıs ortaklıklarında da ortaklık sahipleri sınırsız sorumlu olmaktadır. Sermaye ortaklıklarında ise ortaklar sınırlı sorumlu tutulmakta, kamu borçları dolayısıyla öncelikle tüzel kişiliğin mal varlığına başvurulmakta; tüzel kişilikten tahsil edilemeyen alacaklar için kanuni temsilcilere gidilmektedir.

Sermaye ortaklıklarının çok ortaklı yapısı dikkate alınarak ortaklarından ayrı, bağımsız bir kişiliğe bürünmüş olmaları; ortakların sorumlulukları sınırlı tutularak tüzel kişiliğin kanuni temsilcilerinin muhatap alınmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla kötü niyetli girişimcilerin sermaye ortaklıklarına yönelerek sorumluluklarını sınırlandırmak istemeleri söz konusu olabilecektir. Bu nedenle gerçekte sermaye ortaklığı olmayan işletmelerin artması; gerek örgüt yapısı ve yönetimi, gerekse sermaye birikimi açısından yetersiz kurumların ortaya çıkması söz konusu olabilecektir.

Sermaye ortaklıklarında ortaklara tanınan sınırlı sorumluluk ve kanuni temsilcilerin ön planda olması, peçeleme işlemiyle sermaye ortaklıkları kurularak tüzel kişilik statüsünün kullanılmasına da yol açabilecektir. Şöyle ki, tüzel kişilik statüsünden yararlanılarak ortaklıkla ilgisi bulunmayan kişilere temsil yetkisi verilerek vergi yükümlülüklerinden kaçınma yoluna gidilebilecektir.

D. Çifte Vergileme ve Vergi Yüğü

Çeşitli nedenlerle gelir vergisinin yanısıra uygulanmakta olan kurumlar vergisi, iki vergi türü arasında entegrasyon sağlanmadığı takdirde çifte vergileme sorununa yol açarak kurumlaşma açısından girişimciler üzerinde olumsuz yönde etkili olmaktadır. Kazancın sermayeye eklenmesi ya da nakit kar dağıtımına göre farklı vergi yüklerinin ortaya çıkması girişimcilerin tercihlerinde sapmalara neden olabilmektedir.

Kar payı dağıtımında yüksek düzeylere ulaşan vergi yükü, ekonomik kararların alınmasını etkileyerek kazancın sermayeye eklenmesi yoluyla kurumlaşmaya olumlu etki yapabileceği gibi, işletme dışına çıkan kazancın geri dönmemesine neden olarak kurumlaşma açısından olumsuz sonuçlara da yol açabilecektir.

Ülkemizde gerek gelir vergisi gerekse kurumlar vergisi oranı OECD ülkeleri ortalamasına yakın iken, kurum kazancının dağıtılması durumunda çifte vergileme dolayısıyla vergi yükünün, OECD ülkeleri ortalamasının oldukça üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Ancak, 2003 ve sonraki yıllarda elde edilecek kar paylarının vergilendirme rejiminin değiştirilmesi nedeniyle izleyen yıllarda, kurum kazancı üzerindeki vergi yükünün OECD ülkeleri ortalamasına daha yakın gerçekleşeceği belirtilebilir.

Tablo 12. Bazı OECD Üyesi Ülkelerde Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi Oranları İle Kurum Kazancı Üzerindeki Vergi Yüğü*

ÜLKELER	GELİR VERGİSİ ORANI	KURUMLAR VERGİSİ ORANI	KURUM KAZANCI ÜZERİNDEKİ VERGİ YÜKÜ
ABD	46,2	40	67,3
Danimarka	60,8	32	59,2
Fransa	61,2	41,7	66
Almanya	51	25	44
İngiltere	32,5	30	47,5
Türkiye	49,1** / 45***	33** / 30***	65** / 45***
OECD Ortalaması	47,5	33	51,5

* En yüksek vergi oranları alınmıştır.

** 4842 Sayılı Kanun ile yapılan değişikliklerden önce.

*** 4842 Sayılı Kanun ile yapılan değişikliklerden sonra.

KAYNAK: Bülent TAŞ: "OECD Üyesi Ülkelerde Gelir ve Kurumlar Vergisi Entegrasyonu ve Türkiye İçin Yeni Bir Model Önerisi", *Vergi Dünyası Dergisi*, 250 (Haziran 2002), 42.

Tablo 12'den görüldüğü gibi, 4842 Sayılı Kanun ile değiştirilmeden önce ülkemizde uygulanan en yüksek gelir vergisi oranı, fon payı dahil %49,1 olup, %47,5 olan OECD ortalamasına yakın olduğu gibi, fon payı ile birlikte kurumlar vergisi oranı da OECD ortalamasına eşit olup %33 düzeyindedir.

Dolayısıyla vergi oranlarının OECD üyesi ülkelere göre çok yüksek olmadığı belirtilebilir. Ancak kurum kazancı üzerindeki vergi yükü açısından aynı durum söz konusu değildir. Kurum kazancı üzerindeki vergi yükü ABD’de %67,3 ve Fransa’da %66 olup, Ülkemizdeki orandan yüksek iken; Danimarka’da %59,2, Almanya’da %44 ve İngiltere’de %47,5 olan oranın Ülkemizdekinden düşük olduğu görülmektedir. OECD ortalamasının %51,5 olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye’de kurum kazançları üzerindeki vergi yükünün yüksekliği ortaya çıkmaktadır. Dikkat çeken başka bir husus da, OECD gelir vergisi oranı ortalaması ile kurum kazancı üzerindeki vergi yükünün oldukça farklı olmasıdır.

4842 Sayılı Kanun ile yapılan değişikliklerden önce, gelir vergisi ve kurumlar vergisi oranlarıyla, kurum kazancı üzerindeki vergi yükünün karşılaştırmalı olarak incelenmesi sonucunda, Ülkemizde iki verginin entegrasyonunun sağlanamadığı, çifte vergilemenin olduğu ve kurum kazançları üzerindeki vergi yükünün çok yüksek düzeylere çıktığı görülmektedir.

Ancak 4842 Sayılı Kanun ile yapılan değişikliklerle, gelir vergisi tevkifatı karın dağıtılması aşamasına bırakılmış, kar payının yıllık beyanname ile beyan edilmesi durumunda, hesaplanan vergiden tevkif yoluyla alınan verginin mahsup edilmesine olanak sağlanmıştır. Ayrıca elde edilecek kar paylarının yarısı gelir vergisinden istisna tutularak kar payları üzerindeki toplam vergi yükü azaltılmıştır. Böylece çifte vergileme önlenmiş olmakta ve kar payları üzerindeki toplam vergi yükü, gelir vergisi tarifesinde yer alan en yüksek orana yaklaştırılmaktadır. Dolayısıyla izleyen yıllarda kurum kazançları üzerindeki toplam vergi yükünün OECD ortalamasına yaklaşacağı belirtilebilir.

E. Verginin Yansıtılabilirliği, Tüketici Refahına Etkileri ve İşletme Kesimleri Arasında Sermaye Aktarımı

Vergi ileriye doğru, tüketicilere ya da geriye doğru işçilere, yani üretim faktörlerine yansıtılabilir. Ancak sermayenin getirisi üzerinden alınan bir verginin iki yöne doğru da yansıtılamaması durumunda, vergi sonrası getiriler

eşitlenene kadar, sermaye diğer işletme kesimlerine doğru kayacaktır. Örneğin; kurumlar vergisi, kurumsal kesim tarafından ileriye ya da geriye doğru yansıtılamadığında, sermaye kurumsal kesim dışındaki gelir vergisine tabi olan diğer işletmeler kesimine aktarılacaktır. Dolayısıyla yansımının tüketicilere etkisi olabileceği gibi, işletme türleri arasında sermaye aktarımları açısından etkileri olabilecektir.

1. Verginin Yansıtılabilirliği ve Tüketici Refahı

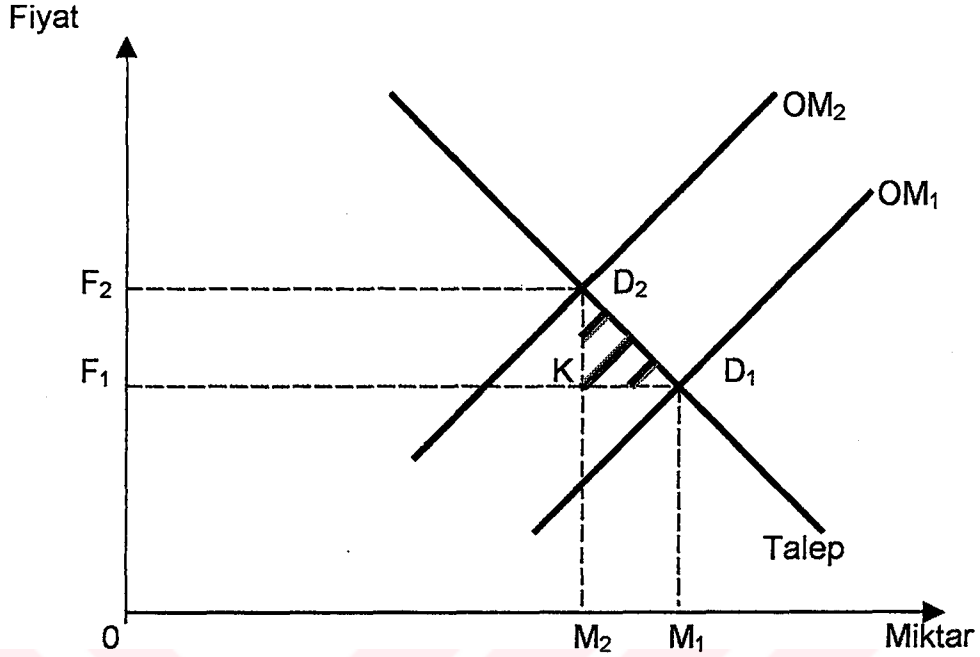
Vergi düzenlemeleri kurumlaşma açısından çeşitli şekillerde etkili olurken, vergi yükümlülüklerinin yansıtılabilirliği de girişimcileri yönlendirebilmektedir. Kurumlaşmış güçlü işletmelerin fiyat belirlemek yoluyla vergileri yansıtabilme olanağı bulunurken, küçük işletmelerin böyle bir olanağı genellikle bulunmamaktadır.

Gelir vergisi mükellefi olan tek şahıs işletmeleri, adi ortaklıklar ve şahıs ortaklıklarının ödedikleri vergileri yansıtabilme olanakları oldukça sınırlı iken ve hatta tam rekabet koşulları altında mümkün değilken, sermaye ortaklıklarının tabi oldukları kurumlar vergisini özellikle uzun dönemde yansıtmaları söz konusu olabilir.

Kurumlar vergisinin yansıtılabilmesi, ekonominin canlılığına, işletmenin ekonomideki yerine, önemine ve etkinliğine, faaliyet alanına, rekabet şartlarına bağlı olup²⁵; verginin maliyetlere yansıtılabilmesine bağlı olarak üretim azalacak, fiyatlar yükselecek, dolayısıyla tüketici refahı azalacaktır. Aşağıda şekil üzerinde tüketici refahındaki azalma gösterilmiştir.

Kurumlar vergisi öncesinde D_1 noktasında denge sağlanmış olup, üretim miktarı M_1 , fiyat ise F_1 'dir. Vergi sonrasında ortalama maliyet OM_1 'den OM_2 'ye yükselmekte ve maliyet artışı dolayısıyla üretim azalarak M_2 'ye düşmekte, fiyat ise F_2 'ye yükselmektedir. Dolayısıyla yeni denge noktası D_2 olmaktadır. Denge noktasının D_1 'den D_2 'ye gerilemesi, tüketici refahının D_1D_2K alanı kadar azaldığını göstermektedir.

²⁵ Abdurrahman AKDOĞAN: Kamu Maliyesi, 311.

Şekil 1. Kurumlar Vergisinin Tüketici Refahına Etkisi

KAYNAK: Orhan ŞENER: Kamu Ekonomisi, 261.

Verginin yansıtılabilmesi faaliyet gösterilen sanayi alanında, fiyatların belirlenmesi bakımından diğer işletmelerden etkilenmeme, ancak onları etkileme gücüne, farklı bir deyişle fiyat öncülüğünün elde tutulmasına bağlı olup; söz konusu şartlar altında fiyatların vergi kadar artırılarak tüketicilere aktarılması mümkündür²⁶.

Fiyat öncülüğü, faaliyet gösterilen alandaki üretimin büyük kısmının gerçekleştirilmesine bağlıdır. Bu olanağa sahip olanlar ise genellikle sermaye ortaklıkları olup, ödedikleri kurumlar vergisini tüketicilere yansıtabilirler. Ülkemizde de bazı faaliyet alanlarında üretimin büyük kısmını fiyat öncüsü durumundaki sermaye ortaklıklarının yapmakta olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla söz konusu sermaye ortaklıklarının vergiyi tüketicilere yansıtarak, tüketici refahında azalmaya neden olabilecekleri belirtilebilir.

²⁶ Kenan BULUTOĞLU: Kamu Ekonomisine Giriş (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1988), 497.

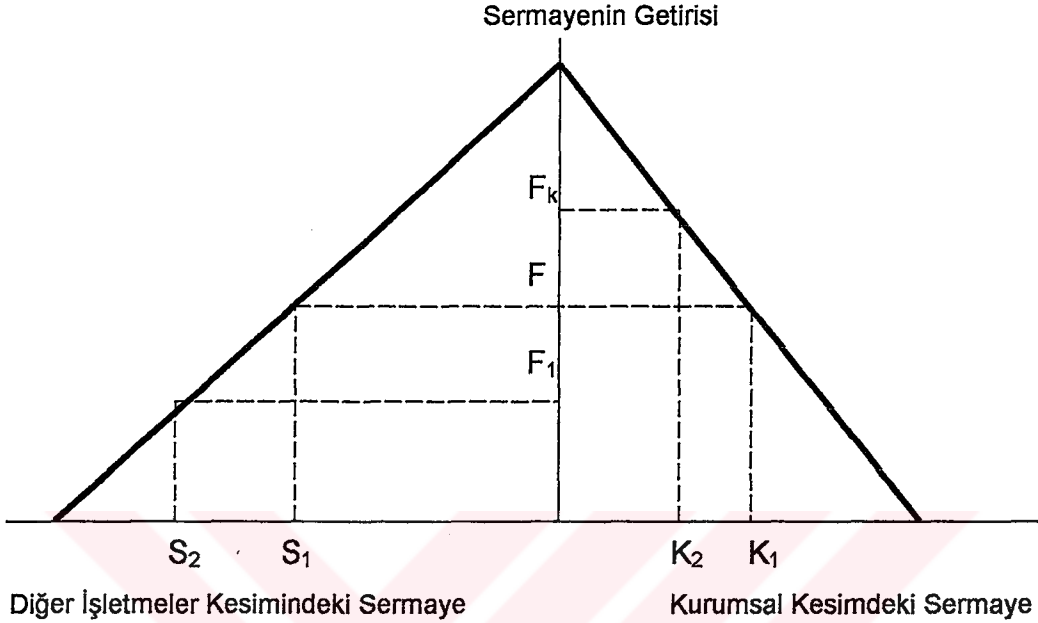
2. Vergi Oranları ve İşletme Kesimleri Arasında Sermaye Aktarımı

Kurumsal kesim ile gelir vergisine tabi olan diğer işletmeler kesiminin aynı vergilere tabi tutulması durumunda, diğer şartlar aynı olmak kaydıyla bir sermaye aktarımı ya da iki kesimden birinin özellikle tercih edilmesi söz konusu olmamaktadır. Farklı bir ifadeyle örneğin, kurumsal kesime kurumlar vergisi uygulanmadan önce, bütün işletme türlerinde vergi yükleri aynı olacağından sermayenin marjinal getirisi eşittir. Ancak kurumlar vergisi uygulanmaya başlandığında, öngörülmüş olan verginin niteliklerine bağlı olarak, sermayenin bir kısmı şahsi işletmelere ve şahıs ortaklıklarına kayar. Dolayısıyla kurumsal kesimde sermaye azalırken, diğer işletmeler kesiminde artar. Sermaye aktarımından sonra kurumsal kesimde marjinal verim artarken, diğer işletmeler kesiminde düşer. İki kesim arasındaki marjinal verim farkı ise kurumlar vergisi oranına eşit olmaktadır. Anlatılanları şekil 2 üzerinde görmek mümkündür.

Kurumsal kesime kurumlar vergisi uygulanmaya başlandığında, bu kesimdeki sermaye miktarı K_1 'den K_2 'ye düşerken, diğer işletmeler kesiminde S_1 'den S_2 'ye yükselmektedir. Sermaye aktarımından sonra kurumsal kesimde artan marjinal verim F_k 'ye yükselirken, diğer işletmeler kesiminde F_1 'e düşmekte, dolayısıyla iki kesim arasındaki marjinal verim farkı kurumlar vergisi oranına eşit olmaktadır: $F_k - F_1$.

Kesimler arasındaki sermaye aktarımları yeni bir vergi uygulamasına ya da vergi oranlardaki farklılıklara bağlı olduğuna göre, gelir vergisi ve kurumlar vergisi oranlarını incelemek gerekmektedir. Ülkemizde kurumlar vergisi oranı %30 olup, kar dağıtılmadığı takdirde %30 olarak kalan bu oran, karın dağıtılmasına bağlı olarak %45'e kadar yükselebilmektedir. En yüksek gelir vergisi oranı da %45 olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla kurumların dağıtılmayan karlarının vergisi, gelir vergisinin en yüksek oranlarından düşük gerçekleşmektedir. Ayrıca sürekli fiyat artışları dolayısıyla, gelir vergisi tarifesinin yüksek oranları giderek düşük gerçek gelirlere uygulanmaktadır.

Bunlara ek olarak kurum statüsündeki işletmelerde, sermaye sahiplerinin ihtiyaç duydukları gelirleri ücret olarak çekebilme olanağı bulunmaktadır.

Şekil 2. İşletme Kesimleri Arasında Sermaye Aktarımı

KAYNAK: Kenan BULUTOĞLU: Kamu Ekonomisine Giriş, 498.

Vergi oranları incelendiğinde, özellikle karın dağıtılmaması durumunda kurumlar vergisi mükellefi işletmelerin avantajlı olduğu ve dolayısıyla bu kesimden diğer işletmeler kesimine bir sermaye aktarımına neden olunmadığı, aksine kurumlar vergisi mükellefi olan sermaye ortaklıklarına doğru bir sermaye aktarımı olabileceği görülmektedir.

F. Verginin Yönlendirdiği Birleşmeler

İşletmeler sermayelerini artırmak, rekabeti ortadan kaldırmak, girdi akışını kolaylaştırmak, yönetimin giderlerini azaltmak gibi çeşitli nedenlerle birleşme yoluna gitmektedir. Ayrıca vergi sisteminin neden olduğu etkinsizliklerden korunabilmek amacıyla zarar eden işletmelerin karlı işletmelerle birleşme yoluna gitmeleri söz konusu olabilmektedir.

Karlı bir işletme ile zarar eden işletmelerin birleşmesi durumunda ortaya çıkabilecek zararların, mahsup süresi içinde indiriminin kabul edilmesi vergi matrahının azalmasına neden olmaktadır.

Zararlı işletmelerin devralınması, devralınan işletmelerin faaliyetlerinin devamının ve kurumlaşmanın sağlanması açısından olumlu sonuçlar yaratabileceği gibi, devralan işletmenin vergi matrahının azalması sonucunu yaratarak vergi kayıplarına neden olabilmektedir.

Diğer taraftan karlı işletmelerle zarar eden işletmelerin birleşmesi, zarar eden işletmelerin gereksiz yere ödüllendirilmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca, işletmelerin birleşmesi durumunda piyasadaki işleme sayısının azalması, rekabetin engellenmesi sonucunu yaratmaktadır.

IV. KURUMLAŞMA AÇISINDAN VERGİ SİSTEMİNİN ESASLARI

İşletmelerin kurumlaşması açısından vergi düzenlemeleri çeşitli şekillerde etkili olurken, bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Ekonominin gerekleri doğrultusunda etkin ve verimli bir kurumlaşmanın sağlanabilmesi, kurumlaşmış işletmelere bazı ayrıcalıklar tanınmasını gerektirmekle birlikte; bu ayrıcalıkların gerçekten yönlendirici olabilmesi ve yol açabilecekleri sorunların engellenmesi çeşitli önlemlerin alınmasını gerektirmektedir. Böylece girişimcilerin geleceğe kuşkuyla bakmaları engellenebilecek, işlemlerini kayıt altına almaları sağlanabilecek, istenilmeyen işletme türlerine yönelmeleri önlenebilecek, tüketici refahı korunabilecek, piyasadaki rekabet koşulları geçerliliğini koruyabilecektir.

Vergi düzenlemelerinin kurumlaşma açısından yol açtığı sorunların giderilebilmesi ve sağlıklı bir kurumlaşmanın sağlanabilmesi bakımından öncelikle işletme türleri açısından asgari müştereklerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Belirtilen amaç doğrultusunda öncelikle vergi düzenlemelerinin sık sık değiştirilmesinden vazgeçilerek girişimcilerin geleceğe güvenle bakmaları sağlanmalı, gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri arasında vergi yükü farklılıklarının neden olabileceği sorunlar giderilmeli,

enflasyona karşı önlemlerle kurum sermayesi korunmalı, otofinansman olanaklarıyla sermaye yapısı güçlendirilmeli, kurumların yeniden yapılanmalarına olanak tanınmalıdır.

A. Vergilemede Belirlilik, Girişimcilerin Hukuki Güvenliği ve Kurumlaşma

Ekonomideki değişmelere uyum sağlanması, bu açıdan bir araç olan vergi sisteminde çeşitli düzenlemeler yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Ancak başarılı bir vergi uygulaması, vergi mükellefinin, matrahın belirlenmesiyle ilgili işlemlerin, vergi oranlarının, ödeme zamanlarının açıkça ortaya konulmuş olmasını gerektirmekte; mükelleflerin tereddüde düşmeleri uygulamaya tepki göstermelerine neden olmaktadır.

Vergilendirmede kesinlik ilkesiyle de ilişkili olan belirlilik ilkesi, vergi uygulamasının başarısı açısından, vergiyle ilgili kurum ve işlemlerin belli olmasını ve herkes tarafından anlaşılabilir biçimde düzenlenmiş olmasını gerektirmekte; mükellefe yüklenen vergi çeşitlerinin ve miktarının belirli olmasını, keyfi olmamasını, koşulların açık ve kesin biçimde belirtilmesini öngörmektedir²⁷.

Hukuki güvenlik ilkesi ise, herkesin bağlı olacağı hukuk kurallarını önceden bilmesi ve davranışlarını buna göre düzenlemesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla hukuki güvenlik ilkesi, vergilendirmede belirlilik ilkesine yeni bir içerik kazandırmakta, belirlilik ilkesiyle bir yandan mükelleflerin hukuki güvenliği korunurken, diğer yandan da vergi idaresinde istikrar sağlanmaktadır²⁸.

Kurumlaşmaya yönelik olarak yapılacak girişimler dolayısıyla söz konusu olabilecek vergi yükümlülüklerinin bilinmemesi riski artırarak girişimcileri engelleyebilecektir. Örneğin, kurumlaşma açısından doğrudan etkili olan yatırımlarla ilgili vergi düzenlemelerinin belirsizliği ve değişkenliği,

²⁷ Abdurrahman AKDOĞAN: Kamu Maliyesi, 196.

²⁸ Mualla ÖNCEL – Ahmet KUMRULU – Nami ÇAĞAN: a.g.e., 46.

riski artıracığından girişimcileri olumsuz etkileyecek ve yatırım kararlarının verilmesindeki güçlükler kurumlaşmaya ters etki yapabilecektir.

Vergilendirmenin belirliliğini, vergi hukukunda kıyas yasağını ve vergi kanunlarının geriye yürümezliği ilkesini içeren hukuki güvenlik ilkesi, mükelleflerin hak ve özgürlük alanlarına devletin vergilendirme yoluyla yaptığı müdahaleleri önceden görmelerini ve durumlarını buna göre ayarlamalarını gerektirmektedir²⁹. Ancak vergi sisteminde yapılan değişikliklerin zaman zaman hukuki güvenlik ilkesine aykırılıklar taşıdığı ve faaliyet dönemi içinde yapılan değişikliklerle mükelleflerin tepkisine yol açıldığı görülmektedir.

Önceden yürürlükte olmayan düzenlemelerin faaliyet dönemi içinde mükellefleri zor durumda bırakacak biçimde değiştirilmesi, vergi kanunlarının geriye yürümezliği ilkesi açısından da tartışmalı olup, girişimcileri olumsuz etkileyebilecektir.

Kişilerin ya da işletmelerin yapacakları girişimlerle ilgili vergi düzenlemelerinin önceden görülememesi ve ödenecek vergi tutarının önceden bilinmemesi durumunda yeni yatırımlara girilmesi riskli olacak ve vergide belirlilik ilkesine de aykırı olan bu durum girişimcileri engelleyebilecektir. Dolayısıyla kurumlaşmaya giden yolda girişimcilerin güveninin sağlanabilmesi bakımından öncelikle gereksiz mevzuat değişikliklerinden kaçınılmalı; istikrarlı bir vergi sistemi oluşturularak, gerekli yatırımların yapılması ve kurumlaşma için ihtiyaç duyulan fonların toplanabilmesine olanak sağlanmalıdır.

B. Gelir Vergisi İle Kurumlar Vergisinin Bir Arada Uygulanması, Çifte Vergilemenin Önlenmesi ve Kurumlaşma

Kurumların vergi yükünün oluşumunda vergilendirme şekilleri ve kurumlar vergisi ile gelir vergisinin bir arada uygulanmasını sağlamaya yönelik düzenlemeler belirleyici olmaktadır. Kurumlar vergisi ile gelir vergisinin bir arada uygulanması, ekonomik anlamda çifte vergilendirme

²⁹ Mualla ÖNCEL – Ahmet KUMRULU – Nami ÇAĞAN: a.g.e., 46.

sorununun aşılmasını gerektirmektedir. Çünkü çifte vergilendirme kurumların finansman şekilleri ve kurumlaşma kararları üzerinde etkili olmakta; finansman politikalarını değiştirmelerine neden olabilmektedir³⁰.

Çifte vergilendirmenin etkisinin giderilmesi, dağıtılan kurum kazançları üzerinden alınan kurumlar vergisinin etkilerinin giderilmesiyle sağlanabilecektir³¹. Çifte vergileme sorunun aşılabilmesi amacıyla çeşitli yabancı ülkelerde farklı uygulamalara yer verilmektedir. Ancak bütün uygulamaların ortak amacı, kar paylarının vergilendirilmesinde, önceki aşamada ödenen kurumlar vergisi nedeniyle oluşan vergi yükünün arındırılarak çifte vergilemenin önlenmesidir. Dolayısıyla ülkemizde uygulamaya yön verilirken yabancı ülke uygulamalarından yararlanılabilir.

1. Çeşitli OECD Üyesi Ülkelerdeki Uygulamalar

Gelir vergisi ile kurumlar vergisinin bir arada uygulanmasından dolayı söz konusu olabilecek çifte vergileme sorunun önlenmesi amacıyla çeşitli ülkeler kendi vergi sistemlerinin yapısıyla ilgili özellikler taşıyan düzenlemelere yer vermektedir.

OECD ülkelerinden Almanya, Danimarka, ABD, Hollanda ve İsveç gibi ülkelerde kurum kazancı üzerinden kurumlar vergisi alındıktan sonra, dağıtılan kar payları gelir vergisine tabi tutulmakta, ancak gelir vergisinden kurum bünyesinde ödenen kurumlar vergisi mahsup edilmemektedir. Bu yöntemin saf haliyle uygulanması sonucunda kurum kazançlarının ekonomik anlamda çifte vergilendirilmesi söz konusu olmaktadır. Ancak kar paylarının sadece tevkifata tabi tutularak beyan dışında bırakılması ya da belirli bir kısmının beyan edilmesi durumunda kurum kazancı üzerindeki vergi yükü azaltılabilecektir³².

³⁰ Bruce BARTLETT: "How To Increase Dividend Payments", *Human Events*, 58, 31 (8/19/2002), 19.

³¹ Nurettin BİLİCİ: "Kar Paylarının Vergilendirilmesi Sorunu", *Yaklaşım Dergisi*, 124 (Nisan 2003), 44.

³² Bülent TAŞ: a.g.m., 30.

Bu yöntemi uygulayan Almanya'da kurum kazancı üzerinden %25 oranında kurumlar vergisi alındıktan sonra, dağıtılan kar payları %20 oranında tevkifata tabi tutulmakta³³, tevkifat öncesi kar payı tutarının yarısı beyan edilmekte ve en yüksek %51 oranında gelir vergisi uygulanmaktadır. Hesaplanan gelir vergisinden tevkifat yoluyla ödenen vergi mahsup edildiğinden kurum kazancı üzerindeki vergi yükü %44 olmaktadır.

Danimarka'da da bu yöntem uygulanmakta, ancak gerek kurumlar vergisi, tevkifat ve gelir vergisi oranlarının farklılığı, gerekse tamamının beyan edilmesi nedeniyle kurum kazancı üzerindeki vergi yükü %60'a ulaşmaktadır. ABD'de ise, kurum kazancından en yüksek %38 oranında kurumlar vergisi alındıktan sonra kalan kar payının tamamı gelir vergisi matrahı olarak beyan edilmekte, bunun üzerinden alınan vergi de eklendiğinde vergi yükü %60'ı bulmaktadır. Kurumlarda yüksek olan vergi yükünün yarattığı dezavantaj; kurum yapısı nedeniyle sermaye girişinin kolaylığı ve yaşam süresinin sınırsız olması gibi avantajlarla giderilmeye çalışılmaktadır³⁴.

OECD ülkelerinden bir kısmında kurum bünyesinde ödenen verginin tamamının ya da bir kısmının kar payı üzerinden bulunan vergiden mahsubuna olanak tanınmaktadır. Vergi alacağı uygulaması benimseyen Fransa'da %66 olarak gerçekleşen vergi yükü, Meksika'da %40, Kanada'da %62,1, İngiltere'de ise %47,5 olmaktadır³⁵.

2. Türkiye'deki Uygulama

Ülkemizde kurum kazancı üzerinden kurumlar vergisi ödendikten sonra, kar dağıtımına bağlı olarak tevkifat yapılmakta, kar payını elde eden ortaklar da gelir vergisine tabi tutulmaktadır.

Kurumlar vergisi yanında gelir vergisinin de uygulanması dolayısıyla söz konusu olan çifte vergilemenin önlenmesi amacıyla, 4842 Sayılı Kanun

³³ John COONEY: The International Handbook of Corporate and Personal Taxes (London: Nexia International, 2001), 252.

³⁴ Bruce BARTLETT: a.g.m., 19.

³⁵ Bülent TAŞ: a.g.m., 36 - 39.

ile kaldırılmadan önce vergi alacağı uygulamasına yer verilmiştir. Ancak vergi alacağı uygulaması sonucunda kurum kazancı üzerindeki vergi yükü %65 oranına kadar yükselmektedir.

4842 Sayılı Kanun ile kar paylarının vergilendirilmesi konusunda yapılan değişiklikle vergi alacağı kaldırılarak, kurum bünyesinde yapılan vergi tevkifatının tamamının, kar payının yıllık beyanname ile beyan edilmesi durumunda, yıllık beyanname üzerinden hesaplanan vergiden mahsup edilmesine olanak sağlanmıştır. Ayrıca kar payları üzerindeki toplam vergi yükünün azaltılması ve gelir vergisi tarifesinde yer alan en yüksek orana yaklaştırılması amacıyla elde edilen kar paylarının yarısının gelir vergisinden istisna tutulması yönünde düzenleme yapılmıştır.

Kurum kazancı üzerinden %30 oranında kurumlar vergisi alınmakta, karın dağıtılmasına bağlı olarak da %10 oranında vergi tevkifatı yapılmaktadır. Daha sonra dağıtılan kar payının brüt tutarının (vergi tevkifatı yapılmadan önceki kısmı) yarısı vergiden istisna tutularak, diğer yarısı beyan edilmekte ve üzerinden gelir vergisi hesaplanmaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere hesaplanan gelir vergisinden de tevkif yoluyla alınan vergi mahsup edilerek ödenmesi gereken vergi tutarına ulaşılmaktadır. Bu şekilde yapılan ödemeler dolayısıyla ortaya çıkan toplam yük %44.46'ya kadar yükselmektedir.

Kurumlar tarafından dağıtılan kazançların öncelikle kurum bünyesinde, daha sonra kar payı elde eden ortaklar aşamasında vergilendirilmesi, vergi yükünün ağırlaşmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla kar aktarıcı ve sermayeyi yatırımlara yönlendirici fonksiyon gören kurumların değil, ortaklarının vergi ödemeleri gerektiği³⁶ savunulabilir. Diğer yandan ortaklarından bağımsız kişiliği dolayısıyla kurumların da vergilendirilmesi gereği, gelir vergisi ile kurumlar vergisinin bir arada uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla 4842 Sayılı Kanun ile

³⁶ Yüksel KARACA: "Vergi Entegrasyonu: Teori ve Tartışmalar - I", Yaklaşım Dergisi, 102 (Haziran 2001), 89.

yapılan değişikliklerle kar payları üzerindeki vergi yükünün azaltılarak, gelir vergisi ile kurumlar vergisinin daha başarılı bir şekilde bir arada uygulanması imkanı sağlanmıştır.

Ülkemizde, Almanya uygulamasına benzer biçimde kar payı tutarının yarısının beyanına yönelik düzenleme, gelir vergisi ve kurumlar vergisi mükelleflerinin yaklaşık oranlarda vergilendirilmesini sağlamaktadır. Kurumlaşma açısından sermaye ihtiyacı göz önünde bulundurularak, kurumsal sermayenin olumsuz etkilenmemesi ve işletme finansmanında öz kaynak – yabancı kaynak kullanımı arasındaki tercihlerde vergileme yoluyla hatalı yönlendirmede bulunulmaması³⁷ önem taşımaktadır. Dolayısıyla kurumlaşma amacı doğrultusunda sermayeyi yönlendirebilmek bakımından 4842 Sayılı Kanun ile getirilen düzenlemelerin olumlu nitelik taşıdığı belirtilebilir. Bu şekilde kaynak kullanımında etkinlik sağlanabilecek, vergi sisteminin ekonomik kararlar üzerindeki etkileri azaltılabilecektir.

Dağıtılmayan kar üzerindeki vergi yükünün çok düşük olması, sermayenin kurum bünyesinde kalması açısından etkili olmaktadır. Ancak bu durum çeşitli sorunları beraberinde getirmektedir.

Kurumlardan sağlanan kar paylarının tamamen vergi dışında tutulması durumunda; gerçek kişiler, vergi avantajı sağlamak amacıyla şahsi girişimlerini kurum haline dönüştürerek kar payı elde etmeye başlayacaklar ve dolayısıyla daha az vergi ödeyeceklerdir.

Kar payları vergilendirilmekle birlikte, kurumlar vergisi oranının düşük tutulması ise, karın dağıtılmadan işletme bünyesinde alıkonulmasına ve ortaklık paylarının transferi yoluyla gelir elde edilmesine yol açabilecektir³⁸.

³⁷ Yüksel KARACA: "Vergi Entegrasyonu: Teori ve Tartışmalar - I", 89.

³⁸ Yüksel KARACA: "Vergi Entegrasyonu: Teori ve Tartışmalar - I", 90.

Gelir vergisi oranlarının kurumlar vergisi oranından düşük olması durumunda ise, aile ortaklığı biçiminde kurumlaşarak, kurumun gerçek sahiplerine yüksek ücret vb. ödemelerle kurumun vergi yükü azaltılabilecektir³⁹.

C. Enflasyon Düzeltmesi, İşletme Sermayesinin Korunması ve Kurumlaşma

Vergi düzenlemeleri işletmelerin faaliyet gösterdikleri sektör, varlık yapıları, mali durumları ve enflasyon oranlarına bağlı olarak değişen yükümlülükleri açısından belirleyici olmaktadır⁴⁰. Dolayısıyla vergilemenin etkinliğini sağlamak amacıyla vergi oranlarının tasarruf ve yatırımları teşvik edici etkileri tahlil edilirken, enflasyon oranlarının dikkate alınması gerekmektedir⁴¹.

Enflasyondan kaynaklanan belirsizlik, işletmelerin yatırım kararlarını, finansman kaynaklarını, sermaye yapılarını, verimliliklerini ve ileriye yönelik projelerini etkilemektedir⁴². Ayrıca enflasyonun neden olduğu belirsizlik, yatırım yapmanın riskini artırdığından uzun vadeli yatırımlara girilmemektedir. Uzun vadeli ve tutarlı planlar yapılamaması ve yatırımlara girilememesi ise, kaynak dağılımında etkinliği bozarak, verimliliğin azalmasına neden olmaktadır.

İşletmelerin yüksek enflasyon koşulları altında doğru kararlar verebilmeleri muhasebe sisteminin doğru bilgileri verebilmesine bağlıdır. Dolayısıyla fiyat hareketlerinin işletmenin varlık ve kaynak yapısına etkilerini gösteren yeni bir muhasebe sistemine ihtiyaç duyulmaktadır⁴³. Çünkü,

³⁹ M. Bahattin KULU: "Kurumlar Vergisi ve Gelir Vergisi Arasında Vergisel Entegrasyon Teorileri ve Yürürlükteki Türk Vergi Sisteminin Eleştirisi", Vergi Dünyası Dergisi, 207 (Kasım 1998), 52.

⁴⁰ James B. MACKIE: "Unfinished Business of the 1986 Tax Reform Act: An Effective Tax Rate Analysis of Current Issues in the Taxation of Capital Income", National Tax Journal, LV, 2 (June 2002), 331.

⁴¹ James B. MACKIE: a.g.m., 331.

⁴² Mehmet BAKIR: "Enflasyonun İşletmeler Üzerindeki Etkileri ve Bu Etkileri Gidermede Vergisel Bir Çözüm – 1", Vergi Sorunları Dergisi, 96 (Eylül 1999), 125-137.

⁴³ Nalan AKDOĞAN: a.g.e., 26.

geleneksel muhasebe sistemi, paranın satın alma gücünün zaman içinde değişmediği varsayımına dayandığından, bilanço ve gelir tablolarının gerçekleri yansıtmalarını engelleyebilmektedir⁴⁴.

Geleneksel muhasebe sisteminin sakıncalarını gidermeye yönelik olan enflasyon muhasebesinin ya da enflasyon düzeltmesinin amacı, paranın satın alma gücünde meydana gelen değişikliklerin neden olduğu parasal etkilerin, mali tablolarda yer alan parasal tutarlara yansıtılmasıdır. Böylece muhasebe verileri, uygun bir bilgilendirme aracı durumuna getirilmiş olacaktır⁴⁵.

Enflasyonist baskılar altındaki ekonomilerde geleneksel muhasebe sistemini uygulayan işletmelerin karları mutlak ve nispi yükseklik göstermekte olup, bu nedenle ilk bakışta enflasyonun işletmelere yarar sağladığı düşünülebilir. Enflasyonist ortamdaki işletmelerin karlarının bu şekilde yüksek görünmesinin iki temel nedeni bulunmaktadır⁴⁶. Bunlardan birincisi, para değerinin düşmesi sonucunda para birimi ile ifade edilen satış hacminin artmasıdır. İkinci neden ise, satılan malların maliyetinin, satış fiyatının temsil ettiği para değerinden farklı bir para değeri ile ifade edilmiş olmasıdır.

Satılan malların maliyetleri ile satış fiyatı arasındaki kar marjının yüksek olması ise işletmelerin finansal faaliyetlerini olumsuz etkilemektedir. Kar marjının yükselmesi işletmenin vergi ödemelerinin de artmasına neden olmaktadır.

Sermaye ortaklıklarının gelişmesi ve çoğalması aktif bir sermaye piyasasının varlığıyla da yakından ilişkilidir. Sermaye piyasasına fon arz eden yatırımcılar ise enflasyonun olumsuz etkilerini dikkate almakta; enflasyonist dönemlerde karlılığı yüksek olduğu kadar, enflasyona dayanıklı sabit aktif

⁴⁴ Nalan AKDOĞAN: a.g.e., 24.

⁴⁵ Maliye Hesap Uzmanları Vakfı ve TOBB: a.g.e., 124.

⁴⁶ Cevat SARIKAMIŞ: "Enflasyon ve Finansman", Enflasyon Ortamında Muhasebe, Finansman ve Vergi Problemleri, Der. Serdar K. BERKSUN – Fahir BİLGİNOĞLU – Cengiz ERDAMAR (İstanbul: İ.Ü. İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Yayını, 1974), 91.

yatırımları yüksek olan ortaklıkların hisse senetleri yatırımcıların ilgisini çekmektedir⁴⁷.

Girişimciler, enflasyonu veri kabul ederek, işletmenin büyüklükleri üzerinde yaratabileceği zararlardan korunma yollarını araştırmaktadır. Dolayısıyla işletmeler nominal değil, gerçek kazancı üzerinden karar almak, işletme değerlerini korumak ve edinme değeri yerine yenileme değerini dikkate almak zorundadır⁴⁸.

Vergi uygulamasında işletmelere yenileme değerini dikkate alma olanağı tanınmaz ve fiktif kazançlar göz önünde bulundurulmazsa; işletmeler kendi güvenliklerini sağlamak ve yerinde kararlar alabilmek amacıyla vergi bilançosu yanında ayrı bir bilanço daha hazırlamak yoluna gideceklerdir. Bu amaçla hazırlanacak işletme bilançosunun aynı sermayeyi korumayı amaçladığı, ancak vergi bilançosunun parasal sermayeyi koruma amacına yöneldiği görülmektedir⁴⁹.

İşletmelerin kurumlaşmaları açısından finansman yapılarının doğru biçimde ortaya konulması gerekmektedir. Ayrıca yukarıda belirtildiği gibi, sermaye ortaklıklarının gelişimi sermaye piyasasının varlığına ve oradan temin edebilecekleri fonlara bağlıdır. Dolayısıyla bu fonları arz eden yatırımcıların doğru bilgi edinmeleri de kurumlaşma açısından önem arz etmektedir.

Enflasyonist dönemlerde ortaya çıkan fiyat değişimlerinin işletme değerleri üzerindeki etkilerinin giderilebilmesi ve gerçek değerlere ulaşılarak işletmeyle ilgili olanların doğru yönlendirilebilmesi bakımından vergi sisteminde yer verilen düzenlemeler önem taşımaktadır. Bu gibi düzenlemelerle fiktif kar üzerinden vergi alınması önlenilecek, işletmelerin gerçek karına ulaşılabilir, özsermaye korunabilecek, işletmenin mali

⁴⁷ Cevat SARIKAMIŞ: a.g.m., 90.

⁴⁸ Salih ŞANVER: "Enflasyon ve Vergi", Enflasyon Ortamında Muhasebe, Finansman ve Vergi Problemleri, Der. Serdar K. BERKSUN – Fahir BİLGİNOĞLU – Cengiz ERDAMAR (İstanbul: İ.Ü. İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Yayını, 1974), 108.

⁴⁹ Salih ŞANVER: "Enflasyon ve Vergi", 109.

tabloları gerçekleri yansıtır duruma geleceğinden, muhasebe, sosyal sorumluluk görevini yerine getirmiş olacaktır.

Fiyat değişmelerinin işletme değerleri üzerindeki etkilerinin giderilerek gerçek durumun görülebilmesi bakımından enflasyon düzeltmesine geçilmiş olması önem taşımaktadır. Böylece işletme faaliyetlerinin analizi kolaylaşmakta, işletme sermayesinin korunması sağlanmakta ve doğru kararlar verilebilmesi olanağı yaratılmaktadır.

Özellikle vergi gelirlerinde azalmaya neden olacağı varsayımıyla daha önce uygulamaya konulamayan enflasyon düzeltmesi enflasyonun olumsuz etkilerini ölçen ve işletmenin mali durumunu ve faaliyet sonuçlarını söz konusu etkilerden arındırılmış biçimde sergileyen bir uygulamadır. Dolayısıyla enflasyon düzeltmesinin enflasyonist ortamda finansal tabloların gerçekçiliğini sağlayacağından, işletme faaliyetlerinin devamı, yeni faaliyetlere girişilmesi, yeni yatırımlar yapılması gibi konularda işletmeye yarar sağlayarak kurumlaşma açısından önemli rol oynayacağı belirtilebilir.

D. Otofinsman Olanakları ve Kurumlaşma

Nakit kar payı ödemeleri, işletme bünyesinde alıkonulacak kar tutarını azalttığından kar dağıtım politikası, işletmenin finansman politikasının ayrılmaz bir parçasıdır. Kar dağıtım politikası, bazı durumlarda bir yatırım kararı, bazı durumlarda finansman kararı görünümü almaktadır⁵⁰.

İşletmenin sermaye piyasalarından kaynak sağlama olanağı yoksa; kar dağıtımı, işletmenin yapacağı yatırımların tutarını azaltmakta ve bazı yatırımlardan vazgeçme gereği doğurmaktadır. İşletmenin ihtiyaç duyduğu fonları sermaye piyasasından sağlama olanağı bulunmuyorsa, yüksek oranda kar dağıtımı işletme bünyesinde alıkonulan karın azalmasına, dolayısıyla büyüme hızının yavaşlamasına yol açacaktır⁵¹. Bu durumda kar

⁵⁰ Öztin AKGÜÇ: a.g.e., 609.

⁵¹ Öztin AKGÜÇ: a.g.e., 609.

dağıtımı ile işletmenin büyümesi arasında bir çelişki söz konusu olmaktadır. Bir yandan sermaye piyasasından fon sağlayamayan, diğer yandan mevcut fonlarını ortaklara kar dağıtımıyla aktaran işletmeler büyüme ve kurumlaşmaları açısından ihtiyaç duydukları fonları değerlendirememiş olmaktadır.

İşletmenin sermaye piyasasından kaynak sağlama olanağı bulunuyorsa, kar dağıtımı bir finansman kararı olmaktadır. İşletme finansman ihtiyacını karını bünyesinde alıkoyarak ya da sermaye artışı yoluyla karşılayabilir⁵².

Gerek büyüyen işletmelerin büyümeyi sürdürebilmek amacıyla nakit ihtiyacından dolayı otofinansman yoluna gitmesi, gerek sermaye piyasasından fon sağlayamayan küçük işletmelerin otofinansmanı tercih etmesi, gerekse işletmenin kontrol yetkisinin korunması düşüncesiyle otofinansmana başvurulması, kurumlaşmayı amaçlayan çeşitli işletmelerin otofinanasman yolunu seçmelerinin nedenlerindendir. Bunların yanında ortaklıkların kar dağıtım politikalarını etkileyen en önemli faktörlerden biri de ortakların vergi karşısındaki durumlarıdır. Ortaklık bünyesinde bırakılan karlar ile dağıtılan karlar farklı oranlarda vergilendirilmekte, ayrıca ortakların gelir vergisi mükellefiyeti ortaklıkların otofinansman politikaları üzerinde etkili olmaktadır.

Önceki bölümlerde belirtildiği gibi, kar dağıtımına gidilmemesi durumunda kurumlar için %30 olan toplam vergi yükü, karın dağıtılması durumunda %45'e kadar yükselmektedir. Kar dağıtımına gidilmemesi durumunda vergi yükünün düşük gerçekleşmesi, işletmelerin karın sermayeye eklenilerek teşvik edilmesi ve otofinansman açısından olumlu nitelik taşımaktadır.

Karın dağıtılmaması durumunda vergi yükünün düşük tutularak, işletmeler vergi açısından teşvik edilmeye çalışılmakla birlikte, kar dağıtımına

⁵² Öztin AKGÜÇ: a.g.e., 609.

gidilmemesi ya da otofinansman açısından olumlu ya da olumsuz bazı görüşler ileri sürülebilir⁵³. Dağıtılmayan karların belirli bir düzeyden sonra sermaye birikimine yol açmadığı; yatırım harcamaları ve işletme sermayesi ihtiyacı için gereken tutardan büyük olan dağıtılmayan karların sermaye birikimi açısından katkı sağlamadığı belirtilebilir. Ayrıca, girişimcilerin sermayelerinin kendi işletmeleri dışında verimli kullanılamayacağını düşünerek otofinansmana gitmelerinin yatırımların yanlış yönlendirilmesine neden olabileceği, bunun sonucunda ise, işletmelerden bazılarının gereğinden fazla büyüyerek kaynakların optimum dağılımından sapma ortaya çıkabileceği savunulabilir. Belirtilen nedenlerden dolayı işletmelerin otofinansmana gitmelerinin olumsuz olduğu belirtilebilecektir. Ancak işletmelerin kazançlarını yıllar boyu dağıtmamaları mümkün değildir.

İşletmeler açısından otofinansmanın olumlu yönlerinin de dikkate alınması gerekmektedir. Girişimlerin büyüme ve kurumlaşma açısından ihtiyaç duyduğu fonların sermaye piyasalarından sağlanabilmesi bunların gelişmişliklerine bağlı olmakta, diğer bir deyişle sermaye piyasalarından fon sağlanabilmesi daha çok gelişmiş işletmeler için söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla özellikle küçük girişimler açısından otofinansman önem arz etmektedir.

Sermaye piyasasının gelişmiş olduğu ülkelerde bile dağıtılmayan karlar, sermaye birikimi açısından önemli rol oynamakta, sermaye piyasasından sağlanabilecek fonlardan daha büyük önem taşımaktadır. Sermaye piyasası gelişmemiş ya da kurulmamış ülkelerde ise, gerekli fonların sağlanmasında en güvenilir yol, kar dağıtımına gidilmemesidir. Kar dağıtılmaması durumunda, ortaklara kar payı yerine, öz varlık payı ya da hisse senedi verilirken, sermayeye ilave edilen karlarla⁵⁴ sermaye ihtiyacı giderilebilecektir. Ülkemizde de GVK'nın 94. maddesinde belirtildiği gibi, karın sermayeye eklenmesi kar dağıtımı sayılmamaktadır. Dolayısıyla işletmelerin

⁵³ Hüsnü KIZILYALLI: a.g.e., 290 - 291.

⁵⁴ Nevin (DEMİR) YURTMAN: Anonim Ortaklıklar ve Vergi Hukuku Yönünden İç Kaynaklardan Sermaye Artırımı (İstanbul: Kazancı Kitap Ticaret A.Ş., 1997), 196.

sermaye ihtiyaçlarını, sermayeye ilave edilen karlarıyla karşılama ları vergi açısından teşvik edilmiş olmaktadır.

Otofinansman konusunun çeşitli olumlu ve olumsuz yönlerinin yanısıra; işletmelerin kar dağıtım politikasını; kanun ve ortaklık sözleşmesi hükümleri, işletmenin likidite durumu, borç ödeme gereği, kredi sözleşme hükümleri, aktif değerlerde artış hızı, yeni yatırım planları, karlılık oranı ve karların istikrarı, sermaye piyasasına başvurma olanağı, kontrol yetkisini koruma, yöneticilerin tutumu, ortakların vergi durumu, ortaklığın halka açık olması, bir holdinge bağlılık gibi faktörler etkilemektedir⁵⁵.

Kurumlaşma açısından girişimcilerin sermaye birikimini sağlayacak vergi teşviklerinden birinin de sermaye ortaklıklarında karların dağıtılmayarak, ortaklık bünyesinde korunmasını ve bu fonların finansman kaynağı olarak verimli yatırımlara yönlendirilmesini kolaylaştıracak uygulamalar olduğu görülmektedir⁵⁶. Belirtilen yönlerden, vergi sistemimizde işletmelere önemli olanaklar sağlanmıştır.

Dağıtılan ve dağıtılmayan karlar üzerindeki yükün bu kadar farklılaşmasına rağmen, sermaye ortaklıklarının sağladıkları kazançları yıllar boyu dağıtmamaları söz konusu olmamakta, kazancın bir kısmının ya da tamamının dağıtılması yoluna gidilmektedir.

Vergi açısından karşılaşılan bu durum, otofinansman yoluna gidilmesini özendirmek bakımından etkili olmaktadır. Ancak kar dağıtımına gidildiğinde vergi yükü daha yüksek gerçekleşirse; ortaklıkların kayıt dışına kaymasına neden olabilecek, yüksek vergi yükü ortaklıkları muhasebe hilelerine yönlendirebilecektir⁵⁷.

Kurumlaşma açısından finansman kaynaklarının sağlanması amacıyla işletmelerin otofinansmana yönlendirilmesi olumlu nitelik taşımaktadır.

⁵⁵ Öztin AKGÜÇ: a.g.e., 614-619.

⁵⁶ Rüştü ERİMEZ: a.g.e., 190.

⁵⁷ Muzaffer KOYUNCU: "4389 Sayılı Kanunun Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri", Vergi Sorunları Dergisi, 171 (Aralık 2002), 10.

Ayrıca vergi yükü aşırı boyutlara ulaştığında muhasebe hilelerine ve kayıt dışına kaymalara neden olabileceği dikkate alınarak, kar dağıtımına giden işletmelerde vergi yükünün gelir vergisi tarifesinin en yüksek oranına yakın tutulması da kurumlaşma açısından teşvik edici olmaktadır.

Ortaklıkların finansman amaçlı olarak otofinansman yoluyla ya da yeni hisse senedi çıkarmaları yoluyla öz sermayelerini artırmaları da söz konusu olabilir. Bu ikisi arasında bir çelişki bulunmaktadır. Yeni hisse senedi çıkartarak sermaye piyasasından kaynak sağlamayı amaçlayan ortaklıkların yüksek kar payı dağıtmaları amaçlarına uygundur. Ancak bu durum otofinansman olanaklarını daraltmaktadır⁵⁸.

Kar dağıtımına gitmeyen işletmelerde vergi yükünün düşük tutulması otofinansman açısından olumlu sonuç yaratacağından, işletmelerin otofinansmana yönlendirilebilmesi için, dağıtılacak kar miktarının sınırlandırılması yoluna gidilebilecektir.

E. Yeniden Yapılanma Olanakları ve Kurumlaşma

1. Yeniden Yapılanmanın Nedenleri

İşletmelerin yeniden yapılanmalarında etkili olabilecek çeşitli düzenlemeler kanun koyucunun tercihlerine bırakılmıştır. Ancak kanun koyucunun işletmeler lehine gerçekleştirdiği düzenlemeler, girişimci kitlelerin devlet politikasını yönlendirdiği⁵⁹ biçiminde yorumlanmamalıdır.

Vergi düzenlemelerinin belirli işletmelere yarar sağlaması, girişimcilerin devlet politikaları üzerinde etkili olduğu biçiminde yorumlanabilirse de⁶⁰; işletmelerin yeniden yapılanmasında etkili olabilecek genel nitelikteki düzenlemelerin belirli işletmelere ayrıcalık sağlamadığı görülmektedir. Dolayısıyla vergi sistemimizde yer alan çeşitli düzenlemelerin

⁵⁸ Öztin AKGÜÇ: a.g.e., 628.

⁵⁹ John T. WILLIAMS and Brain K. COLLINS: "The Political Economy Of Corporate Taxation", American Journal of Political Science, 41 (January 1997), 235.

⁶⁰ John T. WILLIAMS and Brain K. COLLINS: a.g.m., 235.

belirli gruplara yönelik değil, aynı statülerdeki tüm işletmelerin yeniden yapılanmalarına olanak sağlayabilen düzenlemeler olduğu belirtilebilir. Ancak vergi düzenlemeleri işletmelerin yeniden yapılanma çalışmalarının nedenini oluşturmamaktadır. Bu düzenlemeler sadece yeniden yapılanmayı amaçlayan işletmelere vergi açısından kolaylıklar sağlamaktadır.

İşletmeler, rekabet gücünü kaybederek kar edemez duruma gelmeleri ya da ülkenin karşı karşıya kalabileceği ekonomik sorunlar, teşviklerin kalkması, ticaret reformu gibi fiyatları etkileyen bir şok yaşamları sonucunda ya da başlangıç yatırımının kötü tasarlanmış olması nedeniyle yaşama kabiliyetleri olmadığından yeniden yapılanma ihtiyacı duyabilirler⁶¹. Ayrıca işletmelerde gerek iç ilişkiler, gerekse çevreyle olan ilişkilerde uyum sağlanması, sürdürülebilmesi ve kurumsal bir organizasyon politikası oluşturulması yeniden yapılanmayı gerektirebilir.

Yeniden yapılanma işletme yönetiminin ya da üst düzey yöneticilerin değiştirilmesi olarak algılanmamalıdır. Kurumlaşma açısından yönetimin profesyonel kadrolara devredilmesi katkı sağlayabilecek olmakla birlikte; kurumlaşma amacı doğrultusunda yeniden yapılanmaya gidildiğinde bunun sadece işletme yönetiminin değiştirilmesi anlamına gelmediği bilinmelidir⁶².

Yeniden yapılanma yoluna giden işletmeler hangi faaliyet alanında bulunduğunu ya da bulunması gerektiğini belirleyerek, aynı alandaki işletmelerle ilişkilerini ortaya koyacak, amaçlarına ulaşmak için neler yapılması gerektiğini belirleyebilecektir⁶³.

⁶¹ İzak ATILYAS: "Türkiye'de Şirketlerin Yeniden Yapılandırılması ve Tasfiyesi Politikaları", Türk, İngiliz ve ABD Hukukunda İşletmelerin Ödeme Güçlüğü Sorunları ve Banka İlişkileri Sempozyumu, Der. Ali Cem BUDAK (İstanbul: Sanat Matbaacılık Grafik & Dizgi A.Ş., 1993), 297.

⁶² İşletme yöneticilerinin büyük bir kısmı kurumlaşmayı, profesyonel yöneticiler tarafından yönetilen, güçlü yapı ve sistemleriyle birlikte kendine özgü bir işletme kültürüne sahip olma şeklinde algılamaktadır (İlter AKAT ve Turan ATILGAN: a.g.e., 76).

⁶³ Zeyyat HATİBOĞLU: İşletmelerde Stratejik Yönetim (İstanbul: Met/Er Matbaası, 1986), 47-48.

2. Yeniden Yapılanma Açısından İşletme Organizasyonu

Kurumlaşmayı amaçlayan yeniden yapılanma çalışmalarının odağını organizasyon yapısı oluşturmaktadır. Faaliyet sürecinin geliştirilmesi, değerlendirilmesi ve etkin biçimde yürütülebilmesini sağlayacak organizasyon yapısının oluşturulması ise; mevcut durumun değerlendirilerek risklerin belirlenmesini, mali yapının analizini, finansman kaynaklarının ve politikalarının değerlendirilmesini, işletme içi koordinasyonun sağlanmasını gerekli kılmaktadır. Bu açıdan, örgütlenme sürecinde görülecek işlerin belirlenmesi ve gruplandırılması, faaliyetlerin kimler tarafından yapılacağına saptanması, işlerin gerçekleştirileceği yer, araç ve yöntemlerin belirlenmesi önem taşımaktadır⁶⁴.

Kurumlaşmayı hedefleyen işletmelerin organizasyonu ve yeniden yapılanmasında stratejik planlama önemli rol oynamaktadır. Stratejik planlama; işletme içinde disiplin altına alınmış kurumsal bilgi akışı, projeksiyon ve değerlendirme sistemi demektir. Stratejik planlamayla amaçlar ve bu amaçlara ulaşmak için stratejiler belirlenmeli, organizasyon buna göre yönlendirilmelidir. Diğer bir deyişle organizasyon, stratejiyi izlemelidir⁶⁵.

İşletme organizasyonunda mali yapının analizine bağlı olarak mali danışmanlık hizmetleri de önem taşımaktadır. Analiz, planlama, düzenleme ve kontrol işlevlerini üstlenen, yeni fikir, gelişme ve yöntemleri yöneticilere aktaran, işletme politikalarının geliştirilmesine katkıda bulunan, kullanılan programların geliştirilmesinde etkili olan⁶⁶ mali danışmanlık hizmetlerinin de işletmelerin yeniden yapılanmasında etkileri olmaktadır.

Mali danışmanlar, işletmenin finansman işlevinin yürütülmesinde önemli rol oynamaktadır. Finansal analiz; gerekli fon kaynaklarının belirlenmesi, bu kaynaklardan fonların sağlanması, finansal planlama ve

⁶⁴ Kemal TOSUN: *İşletme Yönetimi* (İstanbul: 1992), 226-229.

⁶⁵ Yurdakul ALPAY: *Bütçeden Stratejik Yönetime İşletme Planlaması* (İstanbul: Cem Yayınevi, 1990), 162.

⁶⁶ Ahmet ATİK: "Şirketlerde Değişim Yönetimi, Mali Danışmanın Boyutları ve Mali Müşavirin Bağımsızlığı", *Vergi Dünyası Dergisi*, 248 (Nisan 2002), 7-8.

denetimin gerçekleştirilmesi ile kazanç dağıtımı konularını kapsayan finansman işlevini⁶⁷ yerine getirecek olan işletme mali yönetimidir. Dolayısıyla mali yönetim ve mali danışmanlık; işletme varlıklarının yönetimi, kaynaklarının kullanımı ve işletmenin bütün olarak değerlendirilerek piyasa değerinin maksimum kılınması bakımından etkili olarak işletmelerin yeniden yapılandırılmasında rol oynamaktadır.

Mali danışmanlar, vergilemeden kaynaklanan sorunların tahlilinde ve analizinde de işlev görmektedir; vergi oranlarındaki ve vergi teşviklerindeki değişiklikler konusunda sağlayacağı katkılarla işletmelere yararlı olmaktadır⁶⁸.

İşletmeler vergi planlaması yoluyla yapacakları vergi ödemelerini en aza indirmeyi amaçlamaktadır. Çünkü araştırma – planlama harcamalarıyla, bu faaliyetlerden sağlanan vergi tasarrufu eşdeğer değildir⁶⁹. Vergi kanunlarında, vergi planlaması açısından sağlanan olanakları dikkate alarak; araştırma – planlama faaliyetlerini sürdüren işletmeler daha az vergi ödeme olanağı sağlayabileceklerdir. Dolayısıyla vergi planlaması açısından da mali danışmanlık hizmetlerinin işletmelere yararlı olacağı belirtilebilir.

3. Yeniden Yapılanmanın Finansmanı

Gerek tek şahıs işletmeleri ve şahıs ortaklıkları, gerekse sermaye ortaklıkları yeniden yapılanma bakımından önemli finansman kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. Özellikle mali sıkıntı içindeki işletmelerin yeniden yapılanma ihtiyacı dikkate alındığında, finansman kaynaklarının önemi daha iyi anlaşılabilmektedir.

⁶⁷ Oktay ALPUGAN – Hulusi DEMİR – Mete OKTAV - Nurel ÜNER: İşletme Ekonomisi ve Yönetimi (İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 1995), 315.

⁶⁸ Salih ŞANVER: İşletme Vergiciliği ve Türk Vergi Sistemi (İstanbul: İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, 1968), 29.

⁶⁹ Lillian F. MILLS: "Corporate Tax Compliance and Financial Reporting", National Tax Journal, XLIX, 3 (September 1996), 432.

İşletmelerin yeniden yapılanmasında, özellikle mali sıkıntıya düşen ortaklıkların yeniden yapılanma faaliyetlerinin finansmanı, kredi verenlerle ortaklığın sahipleri arasında menfaat çatışmasına neden olmaktadır.

Sermaye ortaklıklarında ortakların sınırlı sorumlu olmaları nedeniyle borç finansmanını sağlar sağlamaz, ortaklığın faaliyetlerinin riskini artırarak kredi verenlerin alacaklarına karşılık olan malların değerini azaltma yoluna gitmeleri çatışma yaratmaktadır⁷⁰.

Sermaye ortaklıkları açısından kredi verenlerle ortaklığın sahipleri arasında ortaya çıkabilecek olan söz konusu çatışma, yeniden yapılanmada gerekli finansman kaynaklarının başka yollarla bulunmasını gerektirmektedir.

Sermaye ortaklıkları yeniden yapılanmanın finansmanını otofinansman yoluyla sağlayabileceklerdir. Vergi sistemimizin bu açıdan oldukça teşvik edici olduğu önceki kısımlarda açıklanmıştır. İlk kuruluş dönemlerinde diğer kaynaklardan fon bulma olanağı zayıf olan ortaklıklar kar dağıtmadıkları⁷¹ gibi, yeniden yapılanmayı amaçlayan ortaklıklarda bunun finansmanında dağıtılmayan karlardan yararlanabileceklerdir.

Yeniden yapılanmanın finansmanında halka açılma olanağından da yararlanılabilir. Halka açılma düşüncesi, organizasyon yapısını yakından ilgilendirmekte olup, profesyonel yönetimi daha önemli duruma getirmektedir ki; yeniden yapılanmada söz konusu profesyonel örgütlenme ve organizasyonun da olumlu etkileri olacaktır.

Şahsi girişimlerde ve şahıs ortaklıklarında ise özellikle işletme sahiplerinin egemenliklerini sürdürme istekleri nedeniyle yönetici konumunda bulunmaları, kararların alınmasını hızlandırabilecek; sınırsız sorumluluk dolayısıyla kredi bulunmasını kolaylaştırabilecektir. Ancak söz konusu kredi bulabilme olanaklarının sınırlı olacağı ve bulunacak kredilerin miktar olarak yüksek tutarlara ulaşmasının zor olduğu belirtilebilir. Bu durum yeniden

⁷⁰ İzak ATİYAS: a.g.m., 299.

⁷¹ Ali CEYLAN: İşletmelerde Finansal Yönetim (Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 1995), 181.

yapılanmanın finansmanı açısından şahsi girişimlerin ve şahıs ortaklıklarının da problemlerle karşılaştığını göstermektedir. Diğer bir deyişle, şahsi girişimler ve şahıs ortaklıklarında, işletme yönetiminin işletme sahibine bağlı olması nedeniyle, onun yetersizlikleri işletmeye yansımakta, profesyonel yönetimin oluşturulmasındaki zorluk söz konusu işletmelerin yeniden yapılanmalarını ve kurumlaşmalarını engelleyebilmektedir.

4. Yeniden Yapılanmada Bütünleşme ve Bölünme İşlemlerinin Rolü

İşletme büyüklüğü seçiminde vergi düzenlemeleri bir yandan büyük çaplı üretim durumunda giderler açısından, diğer yandan malın pazarlanması ve sürümü açısından etkili olmaktadır⁷². Ülkemizde bazı girişimcilerin gerek üretim giderlerini azaltmak, gerekse pazar paylarını artırmak amacıyla faaliyetlerini genişletmek, büyük işletmeler kurmak, hatta grup ortaklıkları oluşturmak ya da holdingleşmek yoluna gittikleri görülmektedir.

İşletmelerin yeniden yapılanmasında bütünleşme ve bölünme işlemleri önemli fonksiyon görmektedir. Çünkü yeniden yapılanma politikası diğer işletmelerle işbirliği yapılarak sürdürülebilecektir. Gerek tek şahıs işletmeleri ve şahıs ortaklıklarının sermaye ortaklıklarına devri ya da dönüşümü açısından geçerli olan, gerekse sermaye ortaklıklarının kendi aralarındaki birleşme ve devir işlemlerine yönelik vergi kolaylıkları işletmelerin yeniden yapılanmasına olanak sağlamaktadır.

İşletmelerin diğer işletmelerle entegrasyonu; ölçek ekonomilerinden yararlanabilme, yetenekli yönetim kadrosunun oluşumu, rekabetin azaltılması gibi yönlerden etkili olmakta⁷³; mali yapısı güçlenen ve birbirini bütünleyen işletmelerin verimlilikleri artmaktadır.

İşletmelerin bütünleşmeleri sonucunda ulaştıkları ekonomik güç, söz konusu işletmelerin ekonomik varlıklarının tek tek toplamından daha yüksek

⁷² Salih ŞANVER: a.g.e., 128.

⁷³ Arif UĞUR: İşletme Birleşmeleri (Ankara: SPK Araştırma Raporu, 1998), 16-21.

olmaktadır. Bu durum, bütünün kendini oluşturan parçaların toplamından daha yüksek değere sahip olacağını ifade etmektedir⁷⁴.

Bütünleşerek yeniden yapılanan işletmeler, sonuçta tek tek sahip oldukları yatırım, üretim ve pazarlama güçlerinden daha büyük güce sahip olmakta, verimlilikleri artmaktadır.

İşletmelerin yeniden yapılanması sadece bütünleşme yoluyla olmamaktadır. Bazı durumlarda varlıkların bölümlere ayrılması yoluyla ayrı işletmeler halinde daha verimli çalışılabilecektir. Yönetimdeki anlaşmazlıkları aşmak, ekonomik faaliyetlerin verimliliğini ve rasyonelliğini sağlamak isteyen işletmelerin bölünme yoluyla yeniden yapılanmalarına olanak tanınmaktadır.

Etkin örgüt yapısıyla, mali ve teknik potansiyelini uygun biçimde kullanarak optimal verimliliği sağlayabilecek olan küçük işletmeler, büyük yatırım ve teknoloji gerektirmeyen üretim alanlarını tüketici eğilimlerine göre daha rahat değiştirme olanağına sahiptirler⁷⁵.

İşletmelerin kuruluşu ve faaliyetlerine ilişkin genel esaslar Borçlar Kanunu ve TTK'da yer almakta; vergi boyutuna da vergi mevzuatında yer verilmektedir. Ancak 4684 sayılı Kanun ile KVK'ya bölünme ile hisse değişimi işlemleri eklenmiş fakat, TTK'da belirtilen işlemlere yer verilmemiştir. Söz konusu düzenlemelerin işletmelerin yeniden yapılanması açısından gereken faydayı sağlayabilmesi ve mevzuatta birlikteliğin sağlanabilmesi bakımından TTK'da gerekli değişikliklerin yapılması zorunluluk taşımaktadır.

V. KURUMLAŞMANIN UZANTILARI: HOLDİNGLEŞME VE DIŞA AÇILMA

Kurumlaşmış işletmelerin tamamının holdingleşme yoluna gitmesi ya da dışa açılması beklenemez. Ancak kurumlaşmış olmanın avantajları holdingleşme yoluyla artırılabilir ya da dışa açılma yoluna gidilebilecektir.

⁷⁴ Arif UĞUR: a.g.e., 15.

⁷⁵ Ali CEYLAN: a.g.e., 267.

Bu kısımda holdingleşme dolayısıyla ortaya çıkan vergi kayıplarının giderilebilmesi açısından alınabilecek önlemler ile yabancı sermayenin ve kurumlaşmış çok uluslu ortaklıkların Ülkemize çekilebilmesi açısından vergi düzenlemelerinin rolü incelenecektir.

A. Holdingleşme

İki ya da daha fazla ortaklığın aralarındaki ekonomik işbirliği sonucunda oluşan grup ortaklıklarında doğrudan ya da dolaylı olarak sermaye ortaklığı ilişkisi, yönetim ilişkisi ya da denetim ilişkisi bulunmaktadır. Grup ortaklıklarda önder konumdaki holding, diğer ortaklıkların hisselerini elinde bulundurmakta ve onlar üzerinde kontrol gücü bulunmaktadır. Dolayısıyla holding, ana ortaklık, kontrol edilenler bağlı ortaklıklar olmaktadır⁷⁶.

Holdingler, bağlı ortaklıklara araştırma ve geliştirme, finansman temini, pazarlama ve dağıtım, yatırım projelerinin hazırlanması, planlama, yönetim, muhasebe organizasyonu ve kontrolü, mali revizyon ve vergi müşavirliği konularında hizmet vermektedir⁷⁷.

Holdingler büyük girişimler oluşturarak sermaye piyasasının gelişmesine yardımcı olmakta, serbest piyasa ekonomisi kuralları içinde kaldıklarında rekabeti artırmakta ve bu nedenle ekonomik gelişmeyi sağlamakta, ticari hayattaki deneyimleri bağlı ortaklıklara olumlu etki yapmaktadır⁷⁸. Ancak Ülkemizde holdingleşmenin gelişimi vergilemeyle ilgili çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir.

Önceki bölümlerde belirtildiği gibi, holding bünyesi içinde ana ortaklıkla bağlı ortaklık arasında ya da bağlı ortaklıkların kendi aralarında satın alma, borç verme, hizmet sağlama gibi yollarla kazanç aktarımı sonucunda ödenmesi gereken vergi miktarının değişmesi söz konusu olabilmektedir.

⁷⁶ R. Metin TÜRKO: Finansal Yönetim (İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1999), 594.

⁷⁷ Orhan Nuri ÇEVİK: Uygulamada Şirketler Hukuku, 634-635.

⁷⁸ Gönen ERİŞ: Açıklamalı-İçtihatlı Uygulamalı Anonim Şirketler Hukuku (Ankara: Seçkin Yayınevi, 1995), 19.

Bağlı ortaklıkların nakit fazlalarını toplayan holdinglerin, bu kaynakları bağlı ortaklıklara aktarması ya da kendi adına aldığı banka kredilerini bağlı ortaklıklara vermesi⁷⁹ söz konusu olabilmektedir. Ayrıca bağlı ortaklıkların tümünü ilgilendiren giderler holding tarafından götürü olarak dağıtılabilmektedir.

Holding bünyesindeki ortaklıkların atıl fonlarını, aynı gruptaki diğer ortaklıklara kullandırması durumunda emsalinden düşük ya da yüksek faiz alınması örtülü kazanç dağıtımına neden olabilmektedir⁸⁰.

Ülkemizde holdingleşmenin gelişimi incelendiğinde, holdinglerle ilgili bazı düzenlemelerin yapılması gerektiği görülmektedir. Çünkü holding sayısı hızla artmaktadır. 1980 yılında 100 civarında olan holding sayısı, 1996 yılında 526'ya, 2001 yılı sonu itibarıyla 762'ye ulaşmıştır⁸¹. Holdingleşmenin bu kadar hızlı geliştiği ülkemizde, holdingleşmeden kaynaklanabilecek vergilendirmeye ilgili sorunların aşılabilmesi bakımından; grup ortaklıklarında sorumlulukların belirlenmesi, bağlı kuruluşların tescil ve ilanı ve mali tabloların birleştirilmesi yoluna gidilebilir.

1. Grup Ortaklıklarında Sorumlulukların Belirlenmesi

Grup ortaklıklarında ana ortaklığın yönetim kadrosu, bağlı ortaklıkları grubun hedefleri doğrultusunda hem toplu olarak hem de bağımsız olarak değerlendirmekte ve aldığı kararların uygulanmasını sağlamaktadır. Bağlı ortaklıkların yöneticileri ise, hem kendi ortaklıklarına hem de ana ortaklığa

⁷⁹ Danıştay kararlarında da; grup ortaklıklarının kendi adına aldığı banka kredisinin iştiraki bulunan holding ortaklığına kullandırması durumunda finansman temini hizmetinden söz edilemeyeceği belirtilmiştir (Dş., 7. D., T. 09.11.1993, E. 1992/418, K. 1993/4554) (Eren VESKE: "Holding ve Bağlı Şirketler Grubu Örgütlenme Modeli", Vergi Sorunları Dergisi, 168 (Eylül 2002), 16).

⁸⁰ Danıştay, aynı holding bünyesinde yer alan ortaklıklar arasında finans kaynaklarının holding amacı doğrultusunda işbirliği içinde kullanılmasının, finans ihtiyacı karşılanan ortaklıkların vergi kaybına neden olmamaları durumunda örtülü kazanç dağıtımı olarak kabul edilemeyeceği biçiminde karar vermiştir (Dş., 4. D., T. 25.12.1989, E. 1987/4593, K. 1989/4393) (Eren VESKE: a.g.m., 16). Bu kararda da dikkat çeken husus, vergi kaybına neden olunmaması şartıyla örtülü kazanç dağıtımından söz edilemeyeceğidir.

⁸¹ Soner ALTAŞ: "Ülkemizde Holding Şirket Uygulaması", Yaklaşım Dergisi, 116 (Ağustos 2002), 221.

karşı sorumluluk taşımakta, ana ortaklıktan bağımsız hareket etme olanakları bulunmamaktadır⁸².

Ticari ve ekonomik işlemler incelendiğinde, grup ortaklıkları arasındaki ilişkiler dolayısıyla ana ortaklık yönetim kadrosunun ya da üst yönetim kadrosunun belirlenmesi gerektiği görülmektedir. Grup ortaklıklarda üst yönetim kadrosu icra komitesi olup, bağlı ortaklıkların yöneticileri üst yönetim kadrosuna karşı sorumlu olmakla birlikte; yapmış oldukları işlemlerden sadece kendileri sorumlu tutulabilmektedir. Ayrıca bağlı ortaklıklarda belirli işlemleri yapmakla görevlendirilen çalışanların sorumlu tutulması da söz konusu olabilmektedir.

Grup ortaklıklarının yapısı gereği, bağlı ortaklık kanuni temsilcilerinin, üst yönetimin aldığı kararlarla ilgili işlemlerden sorumlu tutulması örgütsel davranış ile bağdaşmamakta; yönetim yetkisi, denetimi de kapsadığından dolayı üst yönetim ve bağlı ortaklık yönetiminin topluca sorumlu tutulması gerekmektedir.

2. Bağı Kuruluşların Tescil ve İlanı

Holding bünyesinde ya da grup ortaklıklarında, ortaklıklardan biri hammadde tedarik ederken, diğeri üretimi gerçekleştirmekte, bir başkası pazarlama ve satış işlemlerini yürütmektedir. Hatta bu ortaklıklar topluluğu banka gibi finansman sağlayacak kurumları da kurarak tüm faaliyetleri kendi bünyesinde gerçekleştirmektedir. Söz konusu ortaklıkların kontrolünü sağlayacak bir üst yapı oluşturularak holdingleşme tamamlanmaktadır⁸³.

Holding bünyesindeki ortaklıkların her birinin ayrı tüzel kişiliğinin olması nedeniyle yükümlülükleri diğere bağlı ortaklıklardan ve ana ortaklıktan ayrıdır.

Ticari ve ekonomik işlemlerin sonuçlarının denetlenebilmesi, holdingin örgüt yapısının ve işleyişinin, hedeflerinin ve kadrolarının belirlenmesini

⁸² Eren VESKE: a.g.m., 17.

⁸³ R. Metin TÜRKO: a.g.e., 594.

gerektirmektedir⁸⁴. Ancak bu şekilde değerlendirmelerin yapılması ve toplu incelemelerle doğru sonuçlara ulaşılabilecektir. Böylece vergi kaybına yol açılması engellenmiş olacaktır.

Holding bünyesindeki ortaklıklarda ilişkilerin tespiti öncelikle ana ortaklığın ve bağlı ortaklıkların belirlenmesini gerektirmektedir. Bu amaçla, örgütün sermaye yapısı, kadroları, amaçları, yöneten ya da yönetimi altında bulunan kuruluşları tescil ve ilan zorunluluğu getirilebilir⁸⁵.

Bağlı kuruluşların belirlenmesi konusu, kuruluşlar arasındaki ilişkilerin tespitine olanak sağlayacağından vergi kayıplarının engellenmesi mümkün olabilecektir.

3. Mali Tabloların Birleştirilmesi

Grup ortaklıkları ya da holdingler aynı sermaye grubunun denetimi altında bulunan kuruluşların mali, hukuki, ekonomik ve stratejik bütünlüğünden oluşmaktadır. Belirtilen yapılar içinde yer alan kurumlar genellikle ayrı tüzel kişiliğe sahiptirler. Ancak söz konusu kurumların aralarındaki ilişkiler, bunların mali tablolarının birleştirilmesini gerektirmektedir⁸⁶.

Kurumlar aralarında işbirliği sözleşmeleri ya da ortaklık biçimleriyle ilgili sözleşmeler yapabilmektedir. Bunlardan işbirliği sözleşmeleri; yönetim-denetim sözleşmelerini, birlikte üretim sözleşmelerini, üretim araçlarını temin sözleşmelerini, birlikte araştırma sözleşmelerini içermektedir. Ortaklık biçimleri ile ilgili sözleşmeler ise, bir kurumun diğerine katılımını düzenleyen sözleşmelerdir⁸⁷.

⁸⁴ Eren VESKE: a.g.m., 13.

⁸⁵ Eren VESKE: a.g.m., 13.

⁸⁶ Oktay GÜVEMLİ: a.g.e., 4.

⁸⁷ Oktay GÜVEMLİ: a.g.e., 4, 5.

Kurumlar arası işbirliği sözleşmeleri ve ortaklık biçimleri ile ilgili sözleşmeler incelendiğinde, bu kurumların mali tablolarının birleştirilmesini gerektiren ilişkilerinin olduğu görülmektedir.

Mali tabloların birleştirilmesi; aynı sermaye grubuna ait, tüzel kişilikleri ayrı iki ya da daha fazla sayıda kuruluşun mali tablolarının grubun mali ve ekonomik açıdan değerlendirilmesine olanak verecek şekilde birleştirilerek bir araya getirilmesidir⁸⁸.

Grup ortaklıklarında ya da holdinglerde mali durumun sergilenebilmesi, faaliyet sonuçlarına ilişkin gerçekçi ve güvenilir bilgi verilmesini sağlamak amacıyla mali tabloların birleştirilmesi ya da konsolide finansal tabloların düzenlenmesi gerekmektedir⁸⁹.

Tek düzen muhasebe standartları arasında da konsolide finansal tablolar standardına yer verilmektedir. Standardın ikinci maddesinde şirketler topluluğunun tanımı ve konsolide finansal tabloların tanımı yapılmıştır. Standardda konsolide finansal tablolar; ana ortaklığın ünvanı altında düzenlenen ve ana ortaklık ile bağlı ortaklığın ve kontrol gücü ana ortaklıkta olan iştiraklerin, konsolidasyon yöntemi uygulanarak varlıklar, yabancı kaynaklar, öz kaynaklar, gelir ve karlar ile gider ve zararlarını bir bütün olarak gösteren, iştiraklerin ise özkaynaklardan pay alma yöntemi uygulanarak eklenmesi yoluyla oluşturulan konsolide bilanço, konsolide gelir tablosu ve bu tabloların eki konsolide finansal tablolar ile dipnotları ifade eder şeklinde tanımlanmıştır.

Tanımdan anlaşılacağı gibi, konsolide finansal tablolar, konsolidasyon kapsamına alınmayan bağlı ortaklıklar hariç, ana ortaklık tarafından kontrol edilen diğer bütün ortaklıkları da kapsamaktadır.

⁸⁸ Oktay GÜVEMLİ: a.g.e., 3.

⁸⁹ Nalan AKDOĞAN: "TMS-5 Konsolide Finansal Tablolar Standardının İncelenmesi ve Bir Örnek Uygulama", Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, 5 (Ekim 2001), 16.

Konsolide finansal tabloların düzenlenme amacı da standadın 1. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre konsolide finansal tabloların düzenleme amacı, grup ortaklıklarına dahil ana ortaklık ve bağlı ortaklıkların, kontrol gücüne sahip olunan iştiraklerin ve diğer ortaklıkların varlık, borç, sermaye, gelir ve giderlerinin tek bir ortaklık şeklinde gösterilerek, topluluğun finansal durumu ve faaliyet sonuçları hakkında gerçeğe uygun, güvenilir bilgi verilmesini sağlamaktır⁹⁰.

Sayısı artmaya devam eden grup ortaklıkları ya da holdinglerin neden olabileceği vergi kayıplarının giderilebilmesi bakımından, grup ortaklığına dahil tüm ortaklıkların mali durumunun ortaya konulmasını amaçlayan konsolide finansal tabloların düzenlenmesi yarar sağlayacaktır.

B. Dışa Açılma ve Çok Uluslu Ortaklıklar

1. Dışa Açılma ve Yabancı Sermaye Yatırımları

Dışa açılma sürecinde; ekonomi politikalarının ulusal ölçekte ve dünyada libelleşmesi, tüketici tercihlerinin birbirine yakınlaşması, sermayenin ve görece nitelikli emeğin hareketli (mobil) hale gelmesi ve gelişmiş ülkelerdeki sermayenin getiri oranındaki değişim etkili olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin sermaye ve tasarruf açığının varlığı, gelişmiş ülkelerin ileri teknoloji, gelişmiş pazarlama teknikleri ve yönetim becerisinden yararlanma isteği, dışa açılma ve yabancı sermayeyi ulusal piyasalarına çekmek için artan düzeyde çaba sarf etmelerine neden olmaktadır.

Yabancı sermaye yatırımlarının payındaki artış, gelişmekte olan ülkelerin ulusal kalkınmalarındaki görece öneminin anlaşılmış olmasından kaynaklanmaktadır⁹¹. Gelişmekte olan ülkeler yabancı finansal kaynakları kısa ve uzun vadeli sermaye hareketlerinden sağlayabilmektedirler. Dünyadaki kısa vadeli yabancı sermaye hareketlerinin 2001 yılı itibariyle

⁹⁰ Nalan AKDOĞAN: a.g.m., 15-46.

⁹¹ Suna OKSAY: "Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi", *Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi*, 8 (Ocak 1998), 4.

günlük hacmi ortalama 1.8 trilyon dolar iken, uzun vadeli olarak nitelendirilen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yıllık işlem hacmi 735 milyar dolardır⁹². Ancak gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarına asıl katkı sağlayacak olan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıdır. Bu yatırımların ülke kalkınmasına katkı sağlayabilmesi; doğrudan yabancı sermayenin geliş şekline, özelliğine, kullanılacak teknolojiye ve bizzat yatırımı yapan şirketlerin niteliklerine, gelişmekte olan ülkelerdeki piyasa yapısına, üretim faktörlerinin dağılımına ve etkinliğine önemli ölçüde bağlı olmaktadır⁹³.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, bir ülkedeki firmayı satın almak, yeni kurulan bir işletmeye kuruluş sermayesi sağlamak ya da mevcut bir işletmedeki sermayesini artırmak biçiminde olan ve beraberinde ülkeye işletmecilik bilgisi ve yatırımcının kontrol yetkisini de getiren yatırımlar olarak tanımlanabilmektedir⁹⁴.

2. Kurumlaşma ve Çok Uluslu Ortaklıkların Ülkemize Çekilmesinde Vergi Düzenlemelerinin Rolü

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, gelişmiş ülkelerin çok uluslu ortaklıkları tarafından gerçekleştirilen yatırımlardır⁹⁵. Gelişmekte olan ülkeler, yukarıda belirtilen ihtiyaçları nedeniyle kamu politikalarını kullanarak bu

⁹² Şükrü KIZILOĞLU ve Mustafa DURMUŞ: "Ekonomik Kriz ve Kamu Maliyesi", Kriz ve IMF Politikaları, Ed. Ömer Faruk ÇOLAK (Ankara: Alkım Yayınevi, 2002), 128; UNCTAD: World Investment Report 2002 (New York, 2002), 10.

⁹³ Cem ALPAR: Çok Uluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma (Ankara: A.İ.T.İ.A. Yayını, 1978), 68-72.

⁹⁴ Özgür ÇALIŞKAN: "Dünya Yatırım Raporu-2002 Çerçevesinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerine Değerlendirmeler", Dış Ticaret Dergisi (Ocak 2003), 1; Hai-Yan ZHANG and Danny Den BULCKE: "China – Rapid Changes In The Investment Development Path", Foreign Direct Investment and Governments, Ed. John H. DUNNING and Rajneesh NARULA (New York: Routledge, 1998), 397.

⁹⁵ Çok uluslu ortaklıklar ile ilgili literatürde, birden fazla kavrama rastlamak mümkündür. Bunlar; çok uluslu ortaklık, ulus ötesi ortaklık ve uluslararası ortaklık kavramlarıdır. Pratikte farklılık taşımamakla birlikte, çok uluslu ortaklıkların birden fazla ülkede faaliyet göstermesi, sanki birden fazla ulusal devlet ile mülkiyet ilişkisi çağrıştırmakta olduğundan ulus ötesi ortaklık kullanımı daha doğru bir nitelemedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kadir ŞATIROĞLU: Çokuluslu Şirketler (Ankara: A.Ü. S.B.F. Yayını, 1984), 8-10; Joel BERGSMAN: "Is There Competition For Foreign Direct Investment", Emerging Financial Markets in the Global Economy, Ed. Larry SAMMERS – Daniel SCHYDLOWSKY – David NICKERSON (Washington D.C.: World Scientific, American University, 2000), 262.

ortaklıları kendi ulusal piyasalarına çekebilmek için aynı kategorideki ülkeler ile rekabet halindedirler.

Gelişmekte olan ülkeler bir yandan vergi politikalarını⁹⁶, diğer yandan harcama politikalarını⁹⁷ kullanarak çok uluslu şirket yatırımlarını ülkelere çekme çabası içindedirler. Çalışmamız açısından, özellikle vergi düzenlemelerinin çok uluslu ortaklıkları teşvik etmede etkinliği ve çok uluslu ortaklıkların yabancı yatırımları için karar alma stratejileri ile bunu etkileyen değişkenler önem taşımaktadır.

Doğrudan yabancı yatırımcılar açısından, karar alma stratejisi içinde; pazara giriş olanakları, büyüme potansiyeli, büyüme istikrarı, siyasi istikrar gibi faktörler öncelikle dikkat edilen konular iken, vergi düzenlemeleri ikinci planda kalmaktadır⁹⁸. Çünkü, yeterli kar potansiyeli taşımayan pazarlarda yalnızca vergi düzenlemeleri yatırım cazibesi yaratmayacaktır. Yapılmış ampirik çalışmalar da vergi düzenlemelerinin yatırım ortamının seçimindeki tali önemine işaret etmektedir⁹⁹. Ancak, vergi teşviklerinin tümünden etkisiz olduğu yargısına varmak doğru olmayacaktır. Yine konu ile ilgili ampirik çalışmalarda; vergi düzenlemelerinin, ihracata yönelik üretim yapan işletmeleri, ulusal piyasaya yönelik üretim yapan işletmelerden daha fazla etkilediği belirtilmektedir¹⁰⁰. Ayrıca, küçük ölçekli işletmelerin büyük ölçekli işletmelere kıyasla vergi düzenlemelerinden daha fazla etkilendiği görülmektedir¹⁰¹. Bu durum, küçük işletmelerin maliyet unsurları içinde vergi

⁹⁶ Tayland Hükümeti, bölgesel işlemleri gerçekleştirmek amacı ile merkezlerini ülkelere getiren işletmeler için ciddi vergi teşvikleri önermektedir. Bunların başında, genel kurumlar vergisi oranı olan %30 yerine %10 oranında kurumlar vergisine tabi olmak gelmektedir. "Dünyadan Vergi Haberleri", Vergide Gündem, www.vergidegundem.com.tr (Ocak 2002), 12.

⁹⁷ Yaygın kamu hizmetlerinin sağlanması ve özellikle yatırım bölgelerine olanak sağlanması bu çerçevede değerlendirilebilir. Steven GLOBERMAN and Daniel SHAPIRO: "Global Direct Investment Flows: The Role of Governance Infrastructure", World Development, 30, 11 (2002), 1915; Servet ÖZKÖK: "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları", Vergi Sorunları Dergisi, 172 (Ocak 2003), 51.

⁹⁸ R. Hakan ÖZYILDIZ: "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarında Karar Alma Prosedürü", Hazine Dergisi, 11 (Temmuz 1998), 71-75.

⁹⁹ Yüksel KARACA: "Vergi Teşviklerine İlişkin Değerlendirmeler", Vergi Sorunları Dergisi, 172, (Ocak 2003), 60-61.

¹⁰⁰ Yüksel KARACA: "Vergi Teşviklerine İlişkin Değerlendirmeler", 61.

¹⁰¹ Yüksel KARACA: "Vergi Teşviklerine İlişkin Değerlendirmeler", 61.

ve mali yükümlölüklerin daha yüksek görelî öneme sahip olduğunun göstergesi olmakla birlikte, büyük işletmelerin uluslararası vergi planlaması tekniklerinden yararlanarak vergi matrahlarını azaltma konusunda daha çok imkana sahip olduğunun da göstergesidir.

Ülkemizde, 1980 sonrası dönemde gerek ekonominin geneli, gerekse yabancı sermaye mevzuatı açısından uluslararası normlara yakın düzenlemeler yapılmıştır. Ancak 1980-2001 döneminde toplam 31.4 milyar dolarlık yabancı sermaye yatırımlarına izin verilmesine karşılık 17.3 milyar dolarlık fiili sermaye girişı gerçekleşmiştir. Dolayısıyla doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına sağlanan vergi ayrıcalıklarının yeterli olmadığına ilişkin yaygın anlayış doğrulanmış olmaktadır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları için sağlanan çeşitli kolaylıklar ve yatırım ortamının iyileştirmesine yönelik olarak getirilmesi düşünülen düzenlemeler bir yana, diğer şartlar sabit olmak üzere, yabancı sermaye yatırımları açısından kısa vadeli sermaye yatırımları üzerindeki vergi yükü daha düşük ve uzun vadeli yatırımları caydırıcı niteliktedir¹⁰².

Ülkemiz açısından çokuluslu şirket yatırımlarının önünde siyasal – makroekonomik istikrarsızlık, nitelikli emek yetersizliği, altyapı yetersizliği, tarife dışı engeller, fikri mülkiyet haklarının yeterince korunmaması ve yolsuzluk gibi ekonomik ve sosyal engellerin yanında vergi sistemi açısından da engeller bulunmaktadır¹⁰³.

Bu bağlamda vergi sisteminin yeterince şeffaf olmaması, etkin vergi idaresinin bulunmaması, geriye yönelik vergi düzenlemelerinin yapılması, buna bağlı olarak vergi yükünün öngörülememesi, vergi ile ilgili engeller kategorisinde sayılabilmektedir. Ancak, şeffaflık konusunda en kötü uygulamaların Çin’de olmasına karşın (Hong-Kong dahil) en fazla yabancı

¹⁰² Devrim AKALIN: “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ile Parasal Sermaye Yatırımları ve Vergisel Ortamın Karşılaştırılması”, *Vergi Dünyası Dergisi*, 252 (Ağustos 2002), 60-65.

¹⁰³ Fulya BAYRAKTAR: *Dünyada ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları* (Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., Genel Araştırmalar, 2003), 67-68.

sermaye çeken ikinci ülkenin Çin olduğu dikkate alındığında vergi düzenlemelerinin bu konudaki etkinliğinin sınırlı olduğu görülmektedir¹⁰⁴.

Çokuluslu şirketler ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları açısından yalnızca vergi düzenlemeleri yeterli olmayıp, tüm kamusal politikalar kullanılarak, etkin bir teşvik politikası ile yatırım ortamının iyileştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Vergi düzenlemelerinin yanında, kamu altyapı yetersizliğinin giderilmesi, nitelikli emek istihdamının yetiştirilmesi ve istihdamının teşviki, katma değeri yüksek üretim yapan sektörlerin revize edilmesi, bürokratik engellerin azaltılması, yasal düzenlemelerle kazançların garanti altına alınması büyük önem taşımaktadır.

Ayrıca gerek yerli yatırımcıların yurt dışına kaçmasını önlemek, gerekse yabancı yatırımcıları çekebilmek için vergi tatili uygulanabilir. Bu çerçevede belli büyüklüklerde yatırım yapanlara, belirli sürelerle kurumlar vergisi muafiyeti tanınabilecek, düşük oranlı kurumlar vergisi uygulanabilecek ve yatırım indirimi istisnası daha yüksek oranlarda uygulanabilecektir.

¹⁰⁴ Pricewaterhouse Coopers tarafından global düzeyde yapılan bir araştırmaya göre saydamlık düzeyi açısından Türkiye 35 ülke arasında Çin, Endonezya ve Rusya'dan sonra en kötü durumdaki ülkedir. Yüksel KARACA: "Doğrudan Yabancı Sermaye ve Vergi Teşvikleri", Finans Dünyası (Mayıs 2002), 62.

SONUÇ

Kurumlaşma, gerek üretilen mal ve hizmetler, gerek çalışanlar ve müşteriler, gerekse işletmenin amaçlarına başarılı bir şekilde ulaşmasına ortam yaratması ve yaşam süresi açısından önem taşımakta; üretilen mal ve hizmetlerin güvenilirliği ve işletmenin kamuoyuna mal olması gibi yönlerden etkili olmaktadır. Ayrıca, rekabete karşı güçlenebilmek, teknolojik yeniliklere ayak uydurabilmek, kamuoyuna gelecek için güven verebilmek ve ölçek ekonomisine ulaşabilmek gibi amaçlar kurumlaşma açısından büyük önem taşımaktadır.

Kurumlaşma, işletmeye ve yöneticilerine, faaliyetlerinden doğan mali sorumluluğu sınırlandırmak, daha kolay kaynak oluşturmak, işletmenin hedeflerine ulaşmasını engelleyen direnci kırmak, dışa açılarak faaliyetlerini uluslararası alanda sürdürebilmek gibi avantajlar sağlamakta dolayısıyla daha organize yapıların oluşumunda etkili olmaktadır.

İşletmeler kuruluş öncesinde; faaliyet konusu, hukuki statü, işletme büyüklüğü ve kuruluş yerinin seçimi gibi konuları çözümlemek zorundadır. Devlet ise, işletmelerin büyümeleri ve kurumlaşmaları açısından girişimcileri yönlendirebilecek düzenlemeleri gerçekleştirmeli, yatırım yapabilmeleri için gerekli ortamı sağlamalıdır.

Kurumlaşma açısından; ortakların sorumlulukları, sermayenin toplanması ve halka açılma olanakları, ortak sayısı ve en az sermaye tutarları gibi kanuni sınırlamalar ile işletmelerin yönetimi ve denetimi konuları etkili olabilmektedir. Bu bakımdan kültürel doku, aile birikimlerinin değerlendirilmesi isteği ve örgütlenme konusundaki düşünceler gibi toplumsal değer yargılarının belirlediği faktörler ile sermaye birikimi ve kredi bulma olanakları gibi ekonomik faktörlerin de yönlendirici olduğu görülmektedir.

Kurumlaşmanın sağlanması bakımından vergi ile ilgili düzenlemelerin önemli fonksiyonları ve etkileri mevcuttur. İşletmelerin kuruluş aşamasında yerine getirmek durumunda kalabilecekleri vergi yükümlülükleri ve sorumlulukları, istisna ve indirimler, kanunen kabul edilen ve edilmeyen ödemeler, vergi oranları, vergi ödeme süreleri, enflasyona karşı kurum mal varlığının korunması ile ilgili düzenlemeler, faaliyet konusu, kuruluş yeri ve istihdam edilen personel sayısına bağlı olarak sağlanan vergi ayrıcalıkları, halka açılma işlemleri ile bütünleşme, tasfiye, bölünme ve hisse değişimi işlemlerinin işletmelerin kurumlaşmasında önemli rolü bulunmaktadır.

Özellikle işletmenin ve işletmeyi yönetenlerin vergi yükümlülükleri ve sorumlulukları, katlanılan vergi yükü, dağıtılan ve dağıtılmayan karlarda vergi farklılaştırması yapılabilmesi, sermaye bulabilme olanakları ile bütünleşme ve bölünme işlemlerinin işletmelerin hukuki statü seçiminde etkili olduğu görülmektedir.

İşletmenin ve işletmeyi yönetenlerin vergi yükümlülükleri ve sorumlulukları dikkate alındığında, tek şahıs işletmelerinde girişim sahibi şahsın işletme ile ilgili kararları kendisinin aldığı ve sonuçlarına da kendisinin katlandığı; şahıs ortaklıklarında da ortaklık sahiplerinin sınırsız sorumlu olduğu, dolayısıyla diğer şartlar aynı kabul edildiğinde sermaye ortaklıklarına yönelineceği görülmektedir. Sermaye ortaklıkları açısından ise, daha önce incelendiği üzere anonim şirketler, limited şirketlerden daha avantajlıdır.

Gider kabul edilmeyen ödemeler ile ilgili düzenlemeler, grup ortaklıkları arasında gider, gelir ve kredi aktarmalarına olanak tanımaları dolayısıyla kurumlaşma ve kurum statüsü seçiminde etkili olabilmekte, holdingleşmeye yol açabilmektedir. Grup ortaklıklarda ana ortaklık, nakit fazlasını kendi bünyesinde toplayarak, finansman ve nakit sıkıntısındaki bağlı ortaklıklara aktarmakta ya da banka kredilerini kendisi alarak, bağlı ortaklıklara kullandırmaktadır. Ayrıca ana ortaklığa ait genel yönetim

giderlerinin bağılı ortaklıklara aktarılması yoluyla finansman giderlerinin yansıtılması ya da ana ortaklık bünyesindeki bütün ortaklıkları ilgilendiren giderlerin ana ortaklık tarafından götürü olarak dağıtılması söz konusu olabilmektedir. Holdingleşmenin hızla geliştiği Ülkemizde, bundan kaynaklanabilecek vergi sorunlarının aşılabilmesi bakımından; grup ortaklıklarında sorumlulukların belirlenmesi, bağılı kuruluşların tescili, ilanı ve mali tabloların birleştirilmesi yoluna gidilebilmektedir.

Tek şahıs işletmeleri ve şahıs ortaklıkları, bu işletmelerin sahibi vya ortakları itibariyle gelir vergisine tabi olup, vergilendirme rejimi açısından farklılıkları bulunmamaktadır. Sermaye ortaklıklarında ise, karın dağıtılıp dağıtılmamasına bağılı olarak vergi yükü değişmektedir. Kar dağıtımına gidilmesi durumunda vergileme iki aşamada gerçekleşmektedir. İlk aşamada kurumlar vergisi alınmakta; ikinci aşamada dağıtılacak kar payı gelir vergisi tevkifatına tabi tutulduğundan ve ortakların elde ettiği kar payı üzerinden gelir vergisi alındığından vergi yükü yükselmektedir.

Sermaye ortaklıklarında karın otofinansman aracı olarak kullanılmasını sağlamak amacıyla, dağıtılmayıp sermayeye ilave edilmesi durumunda tevkifat yapılmamaktadır. İşletmelerde dağıtılmayan karlar üzerindeki vergi yükü düşük tutularak, işletmelerin sermaye yapılarının güçlendirilmesi ve kurumlaşmalarının teşvik edilmesi amaçlamaktadır.

Sermaye bulabilme olanakları, işletme türleri itibariyle farklılıklar göstermekte, vergi düzenlemeleri bu aşamada yönlendirici olabilmektedir. Kurumlaşmaya bağılı olarak daha organize yapıların oluşumuyla sermaye bulabilme olanakları artacak, belli sınırlamalara bağılı teşviklerden yararlanma imkanı doğabilecek ve kredi bulabilme imkanları artacaktır. Ayrıca arzulandığı takdirde halka açılma yoluna gidilebilecektir.

İşletmeler, mali yapılarını güçlendirip sermayelerini artırarak ticari hayattaki yerlerini güçlendirebilmek amacıyla başka işletmelerle bütünleşme

yoluna gidebileceği gibi; mali ve teknik potansiyelinin uygun biçimde kullanılarak optimum verimliliğinin sağlanması ve örgüt yapısının düzenlenmesi amacıyla bölünme yoluna da gidebileceklerdir. Bütünleşme ve bölünme işlemleri açısından vergi kolaylıkları sağlanması, ortaklıkların yeniden yapılandırılarak kurumlaşmalarında rol oynayabilmektedir.

Kurumlaşmanın teşviki ve işletmelerin belirli hukuki statülere yönlendirilebilmesi amacıyla sistemde yer verilen vergi ayrıcalıkları çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu açıdan belirli işletme türlerindeki yoğunlaşmalar, işlemlerin kayıt dışına kaydırılması ve tüzel kişilik statüsüne sığınılması dikkat çekmektedir.

Çok ortaklı işletme türlerinde bilgi aktarımının sağlanabilmesi bakımından sağlıklı bir muhasebe sisteminin kurulabilmesi, belge ve kayıt düzeninin kurallara uygun biçimde yürütülmesini gerektirmekte, dolayısıyla işlemlerin kayıt dışına kaydırılması önlenmiş olmaktadır. Ancak, özellikle tek kişi işletmelerinde ve şahıs ortaklıklarında faaliyetleri doğrudan kendi adlarına yürüten girişimciler vergi yükümlülüklerinden kurutulabilmek için belge ve kayıt düzenine uymayabilmekte ve işlemlerini kayıt altına almaktan kaçınabilmektedir.

Ekonominin gerekleri doğrultusunda etkin ve verimli bir kurumlaşma sağlanabilmesi, kurumlaşmış işletmelere bazı ayrıcalıklar tanınmasını gerektirmekle birlikte; bu ayrıcalıkların gerçekten yönlendirici olabilmesi ve yol açabilecekleri sorunların engellenmesi, çeşitli önlemlerin alınmasını gerektirmektedir. Böylece girişimcilerin geleceğe kuşkuyla bakmaları engellenebilecek, istenilmeyen işletme türlerine yönelmeleri önlenebilecek, tüketicilerin ve halka açılmaya bağlı olarak bireysel ve kurumsal yatırımcıların refahı korunabilecektir.

Ülkemizde kurumlaşma amacı doğrultusunda, girişimcilerin politikalarını sağlıklı ve etkin bir şekilde belirleyebilmeleri için öncelikle vergi düzenlemelerinin sık sık değiştirilmesinden vazgeçilmelidir.

Devlet, izlediği vergi politikasıyla, ekonomik faaliyetlerin belirli hukuki şekiller içinde yapılması, işletmelerin sermaye yapıları, bazı sektörler veya belirli işletme büyüklüklerinde yoğunlaşmanın sağlanması ve söz konusu işletmelere vergi yükü bakımından ayrıcalıklar tanınması yönünden etkili olabilmekte; girişimcilerin davranışlarını değiştirerek, kurumlaşma açısından onları yönlendirici olabilmektedir.

Daha önce incelendiği üzere, Ülkemizde kurulan ortaklık sayısının yaklaşık %90'ını sermaye ortaklıkları oluşturmaktadır. Bunun önemli bir kısmı ise limited ortaklıklardır. Bu durum işletmelerin sermaye ortaklığı biçiminde kurumlaşma yoluna gittiklerinin göstergesidir. Sermaye ortaklıklarına yönelimin en önemli nedenlerinden biri ise vergi düzenlemeleridir.

İşletmelerin yeniden yapılanmaları ve daha organize yapıların oluşumu bakımından, tek şahıs işletmeleri ve şahıs ortaklıklarının sermaye ortaklığına dönüşümü; bütünleşme, tasfiye, bölünme ve hisse değişimi ile ilgili vergi ayrıcalıkları dikkat çekmektedir.

Kurum sermayesinin reel değerinin sürekliliğinin sağlanabilmesi bakımından vergi sisteminde işletmelerin enflasyondan korunmaları amacıyla enflasyon düzeltilmesi gibi müesseselere yer verilmesinin de önemli etkilerinin olduğu görülmektedir.

İşletmelerin, sermaye yapılarının güçlendirilerek rekabete karşı dayanıklı hale gelebilmeleri bakımından, iştirak hisseleri ve gayrimenkullerin satışından sağlanan kazançların sermayeye eklenmesini teşvik ederek, likiditelerini artırmaya yönelik vergi ayrıcalıkları ve kar dağıtım politikasına

bağlı olarak değişen vergi yükü ile otofinansmana yönlendirilebilmeleri de söz konusu düzenlemelerin önemini ortaya koymaktadır.

İşletmelerin sermeye bulabilme olanakları açısından büyük önem arz eden halka açılma işlemlerinin vergi düzenlemeleri ile teşvik edilmesi kurumlaşma bakımından önemli ölçüde etkili olabilecek niteliktedir.

KAYNAKÇA

- ABAÇ, Selçuk. Kurumlar Vergisi Üzerine Bir İnceleme, İstanbul: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, 1974.
- ACAR, Muhittin. 1984 Sonrası Türk Kurumsal Vergi Yapısındaki Gelişmelerin Mütesebbislik Üzerindeki Özendirici / Caydırıcı Etkisi, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Sosyal Planlama Başkanlığı, 1990.
- AKALIN, Devrim. "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ile Parasal Sermaye Yatırımları ve Vergisel Ortamın Karşılaştırılması", Vergi Dünyası Dergisi, 252, (Ağustos 2002), 58-65.
- AKAT, İlter ve Turan ATILGAN. Sanayi İşletmelerinde Kurumlaşma ve Şirket Kültürü, "2000 Yılına Doğru Büyük Ölçekli Sanayi İşletmelerinde Kurumlaşma Eğilimleri: İzmir ve Hinterlandında İmalat Sanayiinde Kurumlaşmaya Yönelik Bir Eğilim Saptama Araştırması", Ankara: TOBB Yayını, 1992.
- AKDOĞAN, Abdurrahman. "Vergilemenin Açık ve Saklı Maliyeti ve Vergileme Açısından Önemi", Yeni İş Dünyası Dergisi, 16 (Şubat 1981), 17-21.
- . "Vergilendirme Bilinci ve Vergi Planlaması", G.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12, 1-2, (Ankara, 1996), 357-362.
- . Kamu Maliyesi, Ankara: Gazi Kitabevi Tic. Lmd. Şti., 2003.
- . Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması, Ankara: Gazi Kitabevi Tic. Lmd. Şti., 2004.
- . Vergilerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi (Yasal Düzenlemelerin İşleyişleri Açısından), Ankara: Gazi Üniversitesi İİBF Yayını, 1996.
- AKDOĞAN, Nalan. "TMS-5 Konsolide Finansal Tablolar Standardının İncelenmesi ve Bir Örnek Uygulama", Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, 5 (Ekim 2001), 15 – 46.
- . Enflasyon Muhasebesi Kuramsal Yaklaşımlar ve Türkiye Uygulaması (Ankara: Gazi Kitabevi, 2004).

- AKGÜÇ, Öztin. "Vergilerimizin Yatırım Kararları Üzerindeki Etkileri", Vergilerimizin İşletmelerin Yatırım ve Finansman Kararlarına Etkileri, Der. Serdar K. BERKSUN ve Fahir BİLGİNOĞLU, İstanbul: İ.Ü. İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Yayını, 1975, 23-56.
- . Finansal Yönetim, İstanbul: İ.Ü. Muhasebe Enstitüsü Yayını, 1989.
- AKINCI, Z. Beril. Kurum Kültürü ve Örgütsel İletişim, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998).
- AKSOY, Şerafettin. Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1996.
- AKTAŞ, Mitat. "İşletmelerde Kurumlaşma Süreci: Kurumlaşmayı Etkileyen Vergi Dışı Faktörler, Kurumlaşmanın Maliyeti ve Yararları", 1993 Yılı Hesap Uzmanları Kurulu Konferansları IV (Ankara: Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayını, 1993), 103-122.
- ALPAR, Cem. Çok Uluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma, Ankara: A.İ.T.İ.A. Yayını, 1978.
- ALPAY, Yurdakul. Bütçeden Stratejik Yönetime İşletme Planlaması, İstanbul: Cem Yayınevi, 1990.
- ALPTÜRK, Ercan. "Enflasyon Muhasebesi Gerekli mi?", Mükellefin Dergisi, 111 (Mart 2002), 146-150.
- ALPUGAN Oktay – Hulusi DEMİR – Mete OKTAV – Nurel ÜNER. İşletme Ekonomisi ve Yönetimi, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1995.
- ALPUGAN, Oktay – Nejat ERK – Rüştü BOZKURT – Ömer CÜCELİOLU – Arif ŞİMŞEK – Akın KOÇAK. Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmelerinin Finansal Yapısı, Finansal Sorunları ve Teşvik Sistemi Çerçevesinde Uygulanabilir Çözüm Önerilerinin Geliştirilmesi, Ankara: KOSGEB, 1993.
- ALTAŞ, Soner. "Ülkemizde Holding Şirket Uygulaması", Yaklaşım Dergisi, 116 (Ağustos 2002), 217-221.

- ALTUĞ, Osman ve Hanifi AYBOĞA. Örneklerle Uygulamalı Şirket Kuruluşları, İstanbul: Evrim Yayınevi ve Ticaret Ltd. Şti., 1996.
- ALVER, Cemil. Şirketler Hukuku, Şirketlerde Vergilendirme, Şirketler Muhasebesi, C. I, Özcan Ofset, Ankara:1999.
- ANSAY, Tuğrul. Bankacılar İçin Şirketler Hukuku Bilgisi, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, 1988.
- ARIKAN, A. Naci. "Halka Açılmanın Vergisel Avantajları-I", Yaklaşım Dergisi, 87 (Mart 2000), 164-173.
- ARIKAN, Semra ve Gürhan UYSAL. "Girişçilik ve Kültür", Vergi Sorunları Dergisi, 165 (Haziran 2002), 111-125.
- ARPACI, A. Ömer. "Vergi Erteleme Müesseselerinden Biri Olarak Şirketlerin Devri - I", Vergi Sorunları Dergisi, 148 (Ocak 2001), 58-62.
- ARSLAN, İbrahim. Şirketler Hukuku Bilgisi, Konya: Mimoza Yayınları, 1998.
- ATEŞLİ, Erkan. "Anonim Şirketin Kanuni Temsilcisinin Ödenmemiş Vergi Borçları Karşısındaki Sorumluluğu", Yaklaşım Dergisi, 94, (Ekim 2000), 163-168.
- ATİK, Ahmet. "Şirketlerde Değişim Yönetimi, Mali Danışmanın Boyutları ve Mali Müşavirin Bağımsızlığı", Vergi Dünyası Dergisi, 248 (Nisan 2002), 6-8.
- ATİYAS, İzak. "Türkiye'de Şirketlerin Yeniden Yapılandırılması ve Tasfiyesi Politikaları", Türk, İngiliz ve ABD Hukukunda İşletmelerin Ödeme Güçlüğü Sorunları ve Banka İlişkileri Sempozyumu, Der. Ali Cem BUDAK, İstanbul: Sanat Matbaacılık Grafik & Dizgi A.Ş., 1993, 297-312.
- AYATA, Sencer. "Bir Yerel Sanayi Odağı Olarak Gaziantep'te Girişimcilik, Sanayi Kültürü ve Dış Ekonomik Dünya İle İlişkiler", Ekonomide Durum Dergisi, 6 (Güz 1999), 85-112.
- BAĞDINLI, İ. Halil. "Anonim Şirketlerde Kanuni Temsilciler İle Ortakların Vergisel Sorumluluğu", Vergi Sorunları Dergisi, 119, (Ağustos 1998), 59-72.

- BAKIR, Mehmet. "Enflasyonun İşletmeler Üzerindeki Etkileri ve Bu Etkileri Gidermede Vergisel Bir Çözüm – 1", Vergi Sorunları Dergisi, 96 (Eylül 1999), 125-137.
- BARTLETT, Bruce. "How To Increase Dividend Payments", Human Events, 58, 31 (8/19/2002), 19.
- BAŞARAN, Funda. "Avrupa Birliği İşletme Vergilemesi Temel Kurallarına Uyum", Vergi Sorunları Dergisi, 156 (Eylül 2001), 127-136.
- BAYRAKTAR, Fulya. Dünyada ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., Genel Araştırmalar, 2003.
- BENLİKOL, Sabahattin ve Hilal MÜFTÜOĞLU. Türk Vergi Sisteminin Avrupa Birliği'ne Uyumu, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayını, 1995.
- BERGSMAN, Joel. "Is There Competition For Foreign Direct Investment", Emerging Financial Markets in the Global Economy, Ed. Larry SAMMERS – Daniel SCHYDLOWSKY – David NICKERSON, Washington D.C.: World Scientific, American University, 2000, 261-272.
- BIYIK, Recep. "2001 Yılı Kurum Kazançlarının Vergilendirilmesi ve Kurumlar Vergisi Beyannamesinin Düzenlenmesi", Vergi Dünyası Dergisi, 248 (Nisan 2002), 9-20.
- BIYIK, Recep ve Aydın KIRATLI. Gelir ve Kurumlar Vergisi Matrahlarının Tespitinde Giderler ve İndirimler, Ankara: Yaklaşım Yayınları, 2001;
- BİLA, Fikret. Türkiye'de Kurumlar Vergisi Uygulamasının Mali ve Ekonomik Fonksiyonlarının Analizi (1950-1985), Ankara: Gazi Üniversitesi S.B.E. Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1986.
- BİLDİRİCİ, Ziyaaettin. "Mevcut Vergilerin Yükümlüler ve Teşebbüs Unsuru Üzerindeki Etkileri Üzerine Yorum", Türk Vergi Sistemi ve Ekonomi Üzerindeki Etkileri, İstanbul: İstanbul Mülkiyeliler Vakfı Yayını, 1990, 134-137.

- . “Ülkemizde ve Avrupa Topluluğuna Üye Ülkelerde Gelir ve Kurumlar Vergisi Mükelleflerinin Vergi Yükünü Etkileyen Çeşitli Faktörlerin Karşılaştırılması”, Eskişehir Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, V – 2 (Kasım 1988), 355-371.
- . Ticari İşletmelerin Hukuki Yapısı Üzerinde Vergilerin Etkileri, Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayını, 1986.
- BİLİCİ, Nurettin. “Kar Paylarının Vergilendirilmesi Sorunu”, Yaklaşım Dergisi, 124 (Nisan 2003), 43-48.
- . Türkiye – Avrupa Birliği İlişkileri (Genel Bilgiler, İktisadi – Mali Konular, Vergilendirme), Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2004.
- . Vergi Hukuku, Ankara: Yaklaşım Yayınları, 2003.
- BOZKUŞ, A. Tuncer. “Gelir ve Kurumlar Vergisi Oranlarının İşletmelerin Hukuki Yapısının Belirlenmesinde Etkileri”, Vergi Dünyası Dergisi, 34 (Haziran 1984), 33-40.
- BULUTOĞLU, Kenan. “Kurumlar Vergisi Üzerine Bir Deneme”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 20, 1-4 (Ekim 1958-Temmuz 1959), 199-227.
- . Kamu Ekonomisine Giriş, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1988.
- . Türk Vergi Sistemi, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1976.
- . Vergi Politikası, (İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsü Yayını, 1962).
- CAN, Halil – Doğan TUNCER – Doğan Y. AYHAN. Genel İşletmecilik Bilgileri, Ankara: Asımlar Ofset – Tipo Matbaacılık, 1986.
- CANDAN, Turgut. Kanuni Temsilcinin Vergi ve Diğer Kamu Alacaklarından Sorumluluğu, Ankara: Tüze Yayıncılık, 1998.
- CANOĞLU, Mehmet Ali ve Rüstem HACİRÜSTEMOĞLU. Vergi Uygulamaları ve Muhasebesi, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1990.

- CEMALCILAR, İlhan – Doğan BAYAR – İnal C. AŞKUN – Şan ÖZ-ALP. İşletmecilik Bilgisi, Eskişehir: İşitme Özürlü Çocuklar Eğitim ve Araştırma Vakfı Yayını, 1985.
- CEYLAN, Ali. İşletmelerde Finansal Yönetim, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 1995.
- CHRISTENSEN, Kevin – Robert CLINE – Tom NEUBIG. "Total Corporate Taxation: "Hidden", Above the Line, Non Income Taxes", National Tax Journal, LIV – 3 (September 2001), 495-506.
- COONEY, John. The International Handbook of Corporate and Personal Taxes, London: Nexia International, 2001.
- ÇALIŞKAN, Özgür. "Dünya Yatırım Raporu-2002 Çerçevesinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerine Değerlendirmeler", Dış Ticaret Dergisi, (Ocak 2003), 1-5.
- ÇELİK (TÜZÜN), Binnur. Vergilemede Müdahale İlkesi Anayasa ve Gelir Vergisi Hükümleri Açısından İncelenmesi, Ankara: Gazi Kitabevi, 2001.
- . Kamu Alacaklarının Takip ve Tahsil Hukuku, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2002.
- ÇETİN, Şadi. "Şirketlerde İşe Başlama Bildirimi ve Defter Tasdiki", Vergi Sorunları Dergisi, 86, (Kasım 1995), 25-31.
- ÇEVİK, Orhan Nuri. Anonim Şirketler, Ankara: Seçkin Kitabevi, 1988.
- . Uygulamada Şirketler Hukuku, Ankara: Yetkin Yayınları, 1989.
- ÇİLOĞLU, İsmail. "Teşvik Politikalarının Yönlendirme Gücü", Hazine Dergisi, 13 (Ocak 2000), 29-49.
- ÇONKAR, Kemalettin. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Yatırım Kararı ve Yatırım Teşvikleri, Ankara: BİAR & Konrad Adenauer Vakfı, 1992.
- ÇUBUKÇU ÖZKÖK, Dilek. "Avrupa Birliği'nde İşletmeler Üzerindeki Servet Vergileri ve İşletme Faaliyetlerinin Devamlılığına İlişkin Vergisel Problemler", Vergi Sorunları Dergisi, 176, (Mayıs 2003), 167-180.

- DAYANÇ, Murat. "Kurumlar Tarafından Ortaklara Verilen Borçların Örtülü Kazanç Müessesesi Karşısındaki Durumu ve Bir Örnek Uygulaması", Maliye Postası Dergisi, (1 Eylül 2001), 53-62.
- DEMİR, Muzaffer. "Şahıs Şirketlerinin Nev'i Değiştirerek Sermaye Şirketi Haline Dönüşmesi Durumunun Vergi Kanunları Karşısındaki Durumu", Vergi Sorunları Dergisi, 131, (Ağustos 1999), 52-56.
- DEVEREUX, Michael and Mark PEARSON. Corporate Tax Harmonisation And Economic Efficiency, London: The Institute For Fiscal Studies Report Series, 1989.
- DOĞAN, Ali Abdullah. Sermaye Şirketleri Kuruluş ve Genel Kurul Rehberi, Ankara: Özcan Ofset, 1998.
- DOĞRUSÖZ, Bumin. "Türk Vergi Hukukunda Şirket Bölünmesi ve Hisse Değişimi (I- Tam Bölünme)", Yaklaşım Dergisi, 107 (Kasım 2001), 38-49.
- . "Türk Vergi Hukukunda Şirket Bölünmesi ve Hisse Değişimi (II- Kısmi Bölünme)", Yaklaşım Dergisi, 108 (Aralık 2001), 31-40.
- . "Türk Vergi Hukukunda Şirket Bölünmesi ve Hisse Değişimi (III- Hisse Değişimi)", Yaklaşım Dergisi, 109 (Ocak 2002), 18-23.
- DUMAN, Ömer. "Şahıs Şirketleri Ortaklarının Gelir Vergisi Karşısındaki Durumu", Vergi Dünyası Dergisi, 220, (Aralık 1999), 126-137.
- ERDAMAR, Cengiz. "Anonim Şirketlerde Karın Vergilendirilmesi-Dağıtımı", Yaklaşım Dergisi, 14, (Şubat 1994), 26-30.
- ERGENÇ, Ömer. "Amme Alacaklarının Ödenmesi Bakımından Limited Şirketler İle Bu Şirketlerin Kanuni Temsilcileri ve Ortaklarının Sorumlulukları", Vergi Dünyası Dergisi, 231, (Kasım 2000), 86-90.
- ERGİNAY, Akif. Vergi Hukuku, Ankara: Savaş Yayınları, 1998.
- ERGÜLEN, Güneri. "Kurumları Vergileme Şekilleri ve Mükellef Seçimi", Eskişehir Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, VIII, 1-2 (1990), 329-339.

- . "Türk Vergi Mevzuatının Yeni Kurulmuş İşletmeleri Teşvik Yönü", Anadolu Üniversitesi Afyon İİBF 15. Kuruluş Yılı Armağanı, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi, 1989), 393-404.
- ERGÜLEN Güneri ve Hayreddin ERDEM. Vergi Avantajları, Ankara: Yaklaşım Yayınları, 2000.
- ERİMEZ, Rüştü. "Vergilerimizin İşletmelerin Finansman Güçleri Üzerindeki Etkileri Açısından Uygulamada Karşılaşılan Başlıca Sorunlar", Vergilerimizin İşletmelerin Yatırım ve Finansman Kararlarına Etkileri, Der. Serdar K. BERKSUN ve Fahir BİLGİNOĞLU, İstanbul: İ.Ü. İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Yayını, 1975, 137-155.
- . Şirketlerde Kar Dağıtımı, Yedek Akçeler ve Vergileme, Temel Yayınları, Yaylacık Matbaası, İstanbul:1985.
- ERİŞ, Gönen. Açıklamalı-İçtihatlı Uygulamalı Anonim Şirketler Hukuku, Ankara: Seçkin Yayınevi, 1995.
- ERTÜRK, Mümin. İşletme Biliminin Temel İlkeleri, İstanbul: İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 1996.
- EUROPEAN COMMUNITIES. Inventory of Taxes, Italy: European Communities, 2000.
- FARMER, Paul and Richard LYAL. EC Tax Law, Oxford: Claredon Press, 1994.
- FOREMAN A. Tax Handbook 1997-98, London: Pitman Publishing, 1997.
- FOX, Denis and Michael BOWEN. The Law of Private Companies, London: Sweet & Maxwell, 1991.
- FRANCIS, R. David. "Bye-Bye Corporate Tax Revenues", Christian Science Monitor, 91, 237 (11/3/99), 8.
- GLOBERMAN, Steven and Daniel SHAPIRO. "Global Direct Investment Flows: The Role of Governance Infrastructure", World Development, 30, 11, 2002, 1899-1919.
- GOWER, L. C. B. – D. D. PRENTICE – B. G. PETTET. Gower's Principles Of Modern Company Law, London: Sweet & Maxwell Ltd., 1992.

- GÖKTAŞ, Abdülkadir. "Dünyada ve Türkiye'de Şirket Birleşmeleri ve Hukuksal Boyutu", Yaklaşım Dergisi, 108 (Aralık 2001), 112-122.
- GÖNENLİ, Atilla. "Vergi İle İşletme Kararları Arasındaki İlişkiler", Vergilerimizin İşletmelerin Yatırım ve Finansman Kararlarına Etkileri, Der. Serdar K. BERKSUN ve Fahir BİLGİNOĞLU, İstanbul: İ.Ü. İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Yayını, 1975, 9-21.
- GRAF, Adolf. İşletmecilikte Vergiler, Çev. Ziya ŞENVELİ, Ankara: Maliye Vekaleti Tetkik Kurulu Neşriyatı, 1955.
- GROPP E. Reint. "Local Taxes and Capital Structure Choice", International Tax and Public Finance, 9 (2002), 51-71.
- GÜLTEKİN, Mehmet. "Vergilerin İşletmeler Üzerindeki Etkileri", Vergi Sorunları Dergisi (1979), 183-197.
- GÜVEMLİ, Oktay. Kurumlar Topluluğunun Muhasebe, Finansman, Vergi ve Ticaret Hukuku Açısından Yönetimi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayını, 1993.
- HAMZAÇEBİ, M. Akif. Vergi Entegrasyonu ve Vergi Alacağı (Avrupa Birliği ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme), Ankara: Gazi Üniversitesi S.B.E. Yayınlanmamış Master Tezi, 2002.
- HARRISS, K. Lowell. "İşletmelerin Vergilendirilmesi ve İktisadi Kalkınma" Maliye Enstitüsü Konferansları, Çev. İzzettin ÖNDER, 19 (İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsü Yayını, 1969), 23-44.
- HATİBOĞLU Zeyyat. İşletmelerde Stratejik Yönetim, İstanbul: Met/Er Matbaası, 1986.
- HERBER, D. Bernard. Modern Public Finance, Richard D. Irwin Inc., Homewood Illinois, 1983.
- <http://tcmb.gov.tr>
- ICC. Principles for Taxation of Company Profits and Dividends, December, 1968.
- İPEKÇİ, Nizam. Holding Şirketler, İstanbul: İpekçi Yayıncılık, 2000.

- KARACA, Yüksel. "Doğrudan Yabancı Sermaye ve Vergi Teşvikleri", Finans Dünyası, (Mayıs 2002), 58-62.
- . "Vergi Entegrasyonu ve Bu Bağlamda Türk Kurumlar Vergisi Sistemine İlişkin Genel Bir Değerlendirme", Active Dergisi (Haziran – Temmuz 2000), 46-58.
- . "Vergi Entegrasyonu: Teori ve Tartışmalar - I", Yaklaşım Dergisi, 102 (Haziran 2001), 88-94.
- . "Vergi Entegrasyonu: Teori ve Tartışmalar - II", Yaklaşım Dergisi, 103 (Temmuz 2001), 63-66.
- . "Vergi Teşviklerine İlişkin Değerlendirmeler", Vergi Sorunları Dergisi, 172, (Ocak 2003), 54-62.
- KARADUMAN, Mehmet. "Zor Durumdaki Şirketlere Tanınan Vergi ve Finansman İmkanları", 1987 Teftiş Kurulu Konferansları III, (Ankara: Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Yayını, 1988), 1-16.
- KARAPINAR, Aydın ve Kadir GÜRDAL. Enflasyon Muhasebesi, Ankara: Tesmer Yayını, 2003.
- KARYAĞDI, Nazmi. Türk Ticaret Kanunu, Sermaye Piyasası Kanunu, Kurumlar ve Gelir Vergisi Kanunu Kapsamında Kar Dağıtımı, Ankara: Acar Matbaacılık A. Ş., 1999.
- KIZILOT, Şükrü. "Örtülü Sermaye Üzerinden Ödenen Faizler ve Örtülü Kazanç Dağıtımı, Kar Payı Dağıtımı Olarak Nitelendirilebilir mi?", Yaklaşım Dergisi, 107 (Kasım 2001), 33-37.
- . "Şirket Ortağından Borç Alınan Dövizde, Örtülü Sermaye, Örtülü Kazanç ve Gider Yazma Sorunu", Yaklaşım Dergisi, 64, (Nisan 1998), 16-21.
- . Kurumlar Vergisi Kanunu ve Uygulaması, C. 2, Ankara: Yaklaşım Yayınları, 2000.
- . Kurumlar Vergisi Kanunu ve Uygulaması, C. 5, Ankara: Yaklaşım Yayınları, 2000.

- . Türk Vergi Hukukunda Örtülü Kazanç ve Örtülü Sermaye, Ankara: Yaklaşım Yayınları, 2002.
- KIZILOT, Şükrü ve Mustafa DURMUŞ. "Ekonomik Kriz ve Kamu Maliyesi", Kriz ve IMF Politikaları, Ed. Ömer Faruk ÇOLAK, Ankara: Alkım Yayınevi, 2002, 95-153.
- KIZILOT, Şükrü ve Saygın EYÜPGİLLER. Şirketler Muhasebesi, Vergilendirilmesi, Hukuku ve Mevzuatı, Ankara: Yaklaşım Yayınları, 1999.
- KIZILYALLI, Hüsnü. Türk Vergi Sisteminin Ekonomik Analizi, Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1969.
- KORGUN, Aynur. Bir Temettü Politikası Olarak Temettü Avansı; Teorisi ve Türkiye'ye İlişkin Uygulama Önerileri, Ankara: T.C. Başbakanlık Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu, 1999.
- KOYUNCU, Muzaffer. "4389 Sayılı Kanunun Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri", Vergi Sorunları Dergisi, 171 (Aralık 2002), 7-10.
- KULU, M. Bahattin. "AB Kurumlar Vergisi Müktesebatı, Vergi Yapımızın Buna Uyum Durumu ve AB'nin Bu Konudaki Hedefleri", Vergi Dünyası Dergisi, 254 (Ekim 2002), 19-25.
- . "Kurumlar Vergisi ve Gelir Vergisi Arasında Vergisel Entegrasyon Teorileri ve Yürürlükteki Türk Vergi Sisteminin Eleştirisi", Vergi Dünyası Dergisi, 207 (Kasım 1998), 51-60.
- MACKIE B. James. "Unfinished Business of the 1986 Tax Reform Act: An Effective Tax Rate Analysis of Current Issues in the Taxation of Capital Income", National Tax Journal, LV, 2 (June 2002), 293-337.
- MAÇ, Mehmet. "Halka Açık A.Ş.'lerde Avantaj ve Dezavantajlar", Yaklaşım Dergisi, 85 (Ocak 2000), 76-80.
- MAITLAND – WALKER, Julian. Guide to European Company Laws, London: Sweet & Maxwell Limited, 1993.
- Maliye Hesap Uzmanları Vakfı ve TOBB: Türk Vergi Sistemi Sorunlar, Çözüm Önerileri, Ankara: Doğuşum Matbaacılık Ltd. Şti., 2002.

- McLURE, E. Charles. Must Corporate Income Be Taxed Twice?, Washington D.C.: The Brookings Institution, 1979.
- METHİBAY, Yaşar. Avrupa Topluluğu'nda Vergi Uyumlaştırması ve Türk Kurumlar Vergisi, Ankara: Turhan Kitabevi, 1996.
- MILLS, F. Lillian. "Corporate Tax Compliance and Financial Reporting", National Tax Journal, XLIX, 3 (September 1996), 421-435.
- MUSGRAVE, R. A. and P. B. MUSGRAVE. Public Finance in Theory and Practice, Mc Graw Hill: 1984.
- MÜFTÜOĞLU, M. Tamer. İşletme İktisadı, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 1994.
- NAS, Adnan. "Kurum Vergilemesinde Yöntemler ve Sorunları", Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 28 (İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Yayını, 1982, 133-195.
- OECD. OECD Revenue Statistics (1965 – 2001), Paris: 2003.
- . Taxing Profits in a Global Economy, Domestic and International Issues, Paris: 1991.
- . The Role Of Tax Reform In Central And Eastern European Economies, Paris: OECD, 1991,
- OKSAY Suna. "Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi", Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi, 8, (Ocak 1998).
- ORTAÇ, F. Rifat. "Kurumlar Vergisi Kanununa Göre Halka Açık Anonim Şirketin Tanımı", Yaklaşım Dergisi, 62 (Şubat 1998), 68-73.
- ÖNCEL, Mualla. Kurumlar Vergisi Açısından Sermaye Şirketlerinde Örtülü Kazanç ve Örtülü Sermaye, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, 1978.
- ÖNCEL, Mualla – Ahmet KUMRULU – Nami ÇAĞAN. Vergi Hukuku, Ankara: Turhan Kitabevi, 2003.
- ÖNEN, Sacit. "Gelir ve Kurumlar Vergisinin Birleştirilmesi Sorunu", Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 1, 1-2 (1985), 221-237.

- , Sacit. "Kurumlar Vergisi, Ekonomik Etkileri ve Yansıma İmkanları", Vergi Dünyası Dergisi, 88 (Aralık 1988), 15-23.
- ÖRTEN, Remzi. Kurumlarda Kar Dağıtımı ve Muhasebe Uygulamaları, Ankara: Gazi Kitabevi, 2001.
- ÖRTEN, Remzi ve Aydın KARAPINAR: Enflasyon Muhasebesi, Ankara: Gazi Kitabevi, 2003.
- ÖZBALCI, Yılmaz. "4684 Sayılı Kanun'da Yapılan Değişiklikler Çerçevesinde Birleşme, Bölünme ve Hisse Değişimi", Vergi Dünyası Dergisi, 241 (Eylül 2001), 11-19.
- , Gelir Vergisi Kanunu Yorum ve Açıklamaları, Ankara: Oluş Yayıncılık, 1999.
- , Kurumlar Vergisi Kanunu Yorum ve Açıklamaları, Ankara: Oluş Yayıncılık, 1999.
- , Vergi Usul Kanunu Yorum ve Açıklamaları, Ankara: Oluş Yayıncılık, 1999.
- ÖZDEN, T. Murat. "Amaçları Açısından Türk Vergi Hukukunda Yer Alan Vergi Ertelemesi Uygulamalarının Değerlendirilmesi", Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi, 6 (1998), 151-159.
- , "Vergi Ertelemesinin Ayrımı ve Gerekleştirilme Şekillerine Teorik Bir Yaklaşım", Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi, 7 (1999), 121 - 130.
- ÖZER, Yılmaz – A. Abdullah DOĞAN – M. Nadir ARICA. Vergi Hukukunda Belgeler, Ankara: Şafak Matbaacılık Ltd. Şti., 1996.
- ÖZKÖK, Servet. "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları", Vergi Sorunları Dergisi, 172, (Ocak 2003), 49-53.
- ÖZMEN, Selahattin. Uygulama Örnekleriyle İş Kurma ve Yönetme Kılavuzu, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1994.

- ÖZYER, Mehmet Ali. Açıklama ve Örneklerle Vergi Usul Kanunu Uygulaması, Ankara: Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayını, 2003.
- ÖZYILDIZ, R. Hakan. "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarında Karar Alma Prosedürü", Hazine Dergisi, 11, (Temmuz 1998), 67-76.
- PARRISH, Deidra-Ann and D. Gerda GALLOP. "Choosing The Best Corporate Structure", Black Enterprise, 29, 2 (September 1998), 34.
- POROY, Reha – Ünal TEKİNALP – Ersin ÇAMOĞLU: Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2000.
- SABAN, Nihal. "Birleşik Devletler Temyiz Mahkemesi'nin Bir Kararı Işığında Alter Ego Doktrini ve AATUHK. 35 ve Mük. 35 md.", Vergi Sorunları Dergisi, 90 (Mart 1996), 140-151.
- SABUNCUOĞLU, Zeyyat ve Tuncer TOKOL. İşletme I-II (Bursa: 1997), 25.
- SARAÇOĞLU Fatih. "Yatırım İndiriminde Yeniden Değerleme ve Zarar Mahsubunun Önceliği", Yaklaşım Dergisi, 82 (Ekim 1999), 163-167.
- SARAÇOĞLU, Fatih ve ŞAHAN, Özgür. "Kar Paylarının Vergilendirilmesi: Yarım Beyan Yönteminde Beyan Sınırı ve Tevkif Yoluyla Alınan Vergilerin Mahsubu İle İlgili Sorunlar", Vergi Sorunları Dergisi, 185 (Şubat 2004), 136-143.
- SARIKAMIŞ, Cevat. "Enflasyon ve Finansman", Enflasyon Ortamında Muhasebe, Finansman ve Vergi Problemleri, Der. Serdar K. BERKSUN – Fahir BİLGİNOĞLU – Cengiz ERDAMAR, İstanbul: İ.Ü. İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Yayını, 1974, 87-93.
- SARISU, Ekrem. "Damga Vergisi ve Harçlar Kanununda Son Yapılan Değişikliklerle Getirilen Vergi Avantajları", Yaklaşım Dergisi, 104 (Ağustos 2001), 238-241.
- SAYGILIOĞLU Nevzat ve Hüsamettin BİÇER. İşletmelerde Vergi ve Muhasebe, Ankara: Vergi Yayınları, 1982.
- SEVİĞ, Veysi. "Sermaye Şirketi Ortaklarına Verilen Borç Paralar ve KDV", Yaklaşım Dergisi, 73 (Ocak 1999), 36-37.
- SEVİLENGÜL, Orhan. Genel Muhasebe, Ankara: Gazi Kitabevi, 1996.

- SOYDAN (YALTI), Billur. "Avrupa Birliği'nin Geleceği Tartışması Ekseninde Dolaysız Vergiler: Uyumlaştırmak Ya da Uyumlaştırmamak, İşte Bütün Mesele Bu!", Avrupa Birliğine Geçiş Süreci ve Türk Kamu Maliyesinin Uyum (Ankara: TÜRMOB Yayınları, 2002), 111-179.
- SÖNMEZ Erdal ve Garip AYAZ. "İştirak Hisseleri veya Gayrimenkullerin Satışından Doğan Kazançlara İstisna Uygulaması", Vergi Dünyası Dergisi, 232 (Aralık 2000).
- STIGLITZ, E. Joseph. Kamu Kesimi Ekonomisi, Çev. Ömer Faruk BATIREL, İstanbul: Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayını, 1994.
- ŞAHİN, H. Kürşat. "Holding ve Grup Şirketleri Arasında Masraf Aktarımı", Vergi Sorunları Dergisi, 134, (Kasım 1999), 16-24.
- ŞANVER, Salih. "Enflasyon ve Vergi", Enflasyon Ortamında Muhasebe, Finansman ve Vergi Problemleri, Der. Serdar K. BERKSUN – Fahir BİLGİNOĞLU – Cengiz ERDAMAR, İstanbul: İ.Ü. İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Yayını, 1974, 95-125.
- . "İşletme Vergiciliği", Maliye Enstitüsü Konferansları, 17 (İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsü Yayını, 1968), 61-84.
- . "İşletme Vergiciliğinde Hukuki Şekil Seçimi", İktisadi ve Ticari İlimler Dergisi, 14 (İstanbul: Özel İktisadi ve Ticari İlimler Yüksek Okulu Yayını, 30 Haziran 1968), 13-26.
- . İşletme Vergiciliği ve Türk Vergi Sistemi, İstanbul: İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, 1968.
- ŞATIROĞLU, Kadir. Çokuluslu Şirketler, Ankara: A.Ü. S.B.F. Yayını, 1984.
- ŞEKER, Sakıp. "Kurumlardan Elde Edilen Kar Paylarının Vergilendirilmesi ve Alternatif Çözüm Önerileri", Yaklaşım Dergisi, 113 (Mayıs 2002), 98-104.
- . "Şahıs Şirketlerinde Kazancın Vergilendirilmesi", Vergi Sorunları Dergisi, 133, (Ekim 1999), 7-19.
- ŞENER, Orhan. Kamu Ekonomisi, İstanbul: Alkım Yayınları, 1998.
- ŞENGÜL, Selami. 100 Soruda Halka Açılma, Ankara: 1997.
- ŞENYÜZ, Doğan. Türk Vergi Sistemi, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 2003.

- ŞİŞMAN, Bülent. İşletmelerde Vergi Planlaması Yöntemleri, Ankara: Yaklaşım Yayınları, 2003.
- T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. Türkiye İstatistik Yıllığı 1987, Ankara: DİE Yayın No. 1250, 1988.
- . Türkiye İstatistik Yıllığı 1990, Ankara: DİE Yayın No. 1610, 1992.
- . Türkiye İstatistik Yıllığı 1993, Ankara: DİE Yayın No. 1620, 1993.
- . Türkiye İstatistik Yıllığı 2000, Ankara: Yayın No. 2466, 2001.
- T.C. Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü. OECD Gelir İstatistikleri 1965 - 2000, Ankara: 2001.
- . Vergi İstatistikleri 1996 - 1999, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000.
- TANRIKULU, Salih. "Avrupa Birliği'nde Şirket Birleşme, Bölünme ve Aktif Devirlerinde Ortak Vergilendirme Rejimi", Vergi Sorunları Dergisi, 161 (Şubat 2002), 73-81.
- TAŞ, Bülent. "OECD Üyesi Ülkelerde Gelir ve Kurumlar Vergisi Entegrasyonu ve Türkiye İçin Yeni Bir Model Önerisi", Vergi Dünyası Dergisi, 250 (Haziran 2002), 29-46.
- TAŞ, Metin. "Limited Şirket Ortaklarının Kamu Borçlarından Sorumluluğu", Yaklaşım Dergisi, 76, (Nisan 1999), 64-66.
- TATAR, Tevfik ve Mithat M. ÜNER. İşletmecilik İlkeleri, Ankara: Gazi Büro Yayınları, 1992.
- TEKE, Mustafa. "4842 Sayılı Yasaya Göre Kurumlar Vergisi Hesaplamaları", Yaklaşım Dergisi, 126 (Haziran 2003), 237-246.
- . "Şahıs Şirketlerinin Sermaye Şirketlerine Dönüşümünde Vergisel Boyutlar ve Muhasebesi", Yaklaşım Dergisi, 102 (Haziran 2001), 214-217.
- TEKİN, Cem. "4842 Sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikler Uyarınca Kurum Kazançları Üzerinden Yapılacak Gelir Vergisi Tevkifatı Uygulaması", Vergi Sorunları Dergisi, 177 (Haziran 2003), 116-124.
- TEKİNALP, Ünal. "Ticaret Hukuku Yönünden Şirketlerin Bölünmesi, Hisse Değişimi ve 4684 Sayılı Kanun'un İşlerliği", Mükellefin Dergisi, 106 (Ekim 2001), 31-42.

- TENKER, Nejat. Türkiye’de Holdingler ve Vergi Muhasebesi Açısından İncelenmesi, Ankara: A.İ.T.İ.A. Yayını, 1979.
- TOBB. Vergi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: TOBB Yayınları, 1992.
- TOLU, Abdullah. “Şahıs İşletmelerinin Sermaye Şirketlerine Devredilmesi ve Dönüşümünde KDV”, Yaklaşım Dergisi, 85 (Ocak 2000), 210-213.
- TOSUN Kemal. İşletme Yönetimi, İstanbul: 1992.
- , “İşletmelerde Hukuksal Biçimin Seçimi ve Örgütlenmesinin Temel İlkeleri”, İ.Ü. İktisat Fakültesi Dergisi, 4, 2 (1975), 1-13.
- TROTMAN – DICKENSON, D. I. Economics of the Public Sector, London: Macmillan Press Ltd., 1996.
- TUĞLU, Ali. “Bankaların Aynı Holding Bünyesinde Bulunduğu Şirketlere Kullandırdıkları Kredilerin Vergi Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, Yaklaşım Dergisi, 93, (Eylül 2000), 169-176.
- TUNCER, Selahattin. “Kurumlarda Toplam Vergi Yüğü”, Mükellefin Dergisi, 83, (Kasım 1999), 52-59.
- TURHAN, Salih. Vergi Teorisi ve Politikası, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1998.
- TÜRK, İsmail. Kamu Maliyesi, Ankara: Turhan Kitabevi, 1996.
- TÜRKAN, Ercan. Türkiye’de Kurumlar Vergisi Uygulamasının Firma Davranışları Üzerindeki Etkileri, Ankara: DPT Yayını, 1993.
- TÜRKO, R. Metin. Finansal Yönetim, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1999.
- TÜSİAD. Kurumsal Yönetim İlkeleri, İstanbul: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği Yayını, 2000.
- UĞUR, Arif. İşletme Birleşmeleri, Ankara: SPK Araştırma Raporu, 1998.
- ULUATAM, Özhan. Vergilerin Yatırımlar Üzerindeki Etkisi ve Yatırımları Teşvik Edici Vergi Politikası (Teori ve Türkiye Uygulaması), Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1971.
- ULUATAM, Özhan ve Yaşar METHİBAY. Vergi Hukuku, Ankara: İmaj Yayınevi, 2001.

- ULUDAĞ, Ramazan. Türkiye'de Kurumlaşmanın Teşviki ve Gelişmesi, Ankara: Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Yayını, 1987.
- UNCTAD. World Investment Report 2002, New York, 2002.
- UZUNÇARŞILI, Ülkü – Meral TOPRAK – Oğuz ERSUN. Şirket Kültürü ve İş Prensipleri, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayını, 2000.
- ÜLGEN, Soner. "4842 Sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikler Çerçevesinde Kar Paylarının Vergilendirilmesi" Vergi Dünyası Dergisi, 262 (Haziran 2003), 156-162.
- ÜNAL, Oğuz Kürşat. Menkul Kıymetler, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü Yayını, 1988.
- ÜNLÜ, Cengiz. Şirketlerin Kuruluşu ve Tasfiye İşlemleri Rehberi, Ankara: Adalet Matbaacılık Ltd. Şti., 1997.
- VESKE, Eren. "Holding ve Bağlı Şirketler Grubu Örgütlenme Modeli", Vergi Sorunları Dergisi, 168 (Eylül 2002), 13-18.
- VURAL, Mahmut. "Vergi Hukukumuzda Adi Şirketler", Vergi Dünyası Dergisi, 62, (Ekim 1986), 47-57.
- WILLIAMS T. John and Brain K. COLLINS. "The Political Economy Of Corporate Taxation", American Journal of Political Science, 41 (January 1997), 208-245.
- YALÇIN, Hasan ve Selçuk YÜCEL. Gelir ve Kurumlar Vergisi Uygulamasında Giderler, İstanbul: 1996.
- YALÇIN, Hüseyin. "Kurumlarda Kar Dağıtımı ve Gelir Vergisi Tevkifatı", Mükellefin Dergisi, 112, (Nisan 2002), 52-63.
- YALKIN, Yüksel Koç. Enflasyon Muhasebesi Uygulaması ve Yönetmelik Kararlar, Ankara: Ankara Sanayi Odası Yayını, 1997.
- YILDIZ A. Murat ve Cem TEKİN. Kurumlar Vergisi Rehberi, Ankara: Vergi Sorunları Dergisi Eki, Nisan 2002.
- YILMAZ, Celali. "Kurumlar Vergisinde Emisyon Primi İstisnası", Vergi Dünyası Dergisi, 161, (Ocak 1995), 117-123.

YILMAZ, Osman. "Enflasyon - Vergi ve İşletmeler", Yaklaşım Dergisi, 40 (Nisan 1996) 87-93.

———. "Sermaye Şirketleri - Ortaklar İlişkisi, Vergi ve Muhasebe Boyutu", Yaklaşım Dergisi, 37 (Ocak 1996), 109-112.

YURTMAN (DEMİR) Nevin. Anonim Ortaklıklar ve Vergi Hukuku Yönünden İç Kaynaklardan Sermaye Artırımı, İstanbul: Kazancı Kitap Ticaret A.Ş., 1997.

ZHANG, Hai-Yan and Danny Den BULCKE. "China – Rapid Changes In The Investment Development Path", Foreign Direct Investment and Governments, Ed. John H. Dunning and Rajneesh Narula, New York: Routledge, 1998, 380-422.

www.gelirler.gov.tr.

www.vergidegundem.com.tr, ("Dünyadan Vergi Haberleri", Ocak 2002).

ÖZET

Bir ekonominin içinde bulunduğu rekabet ortamı; rekabet gücü kazanmak, teknolojik yenilikleri takip etmek, bir şirketin kalıcı olmasını sağlamak, kamuoyuna güven vermek, etkinliğini artırmak, mali sorumluluğu sınırlandırmak, mali kaynaklara ve ölçek ekonomisine ulaşmak isteyen işletmelerin kurumlaşmalarını gerektirmektedir.

Kurumlaşma açısından bazı toplumsal ve ekonomik faktörlerin yanısıra; ortaklar arasındaki ilişkiler ve ortakların sorumlulukları, halka açılma olanakları, ortak sayısı ve en az sermaye tutarları gibi kanuni sınırlamalar ile işletmelerin yönetimi ve denetimi konuları etkili olabilmektedir. Ayrıca girişimciler için önemli bir yüklenim olan vergilerle ilgili düzenlemeler kurumlaşma açısından bir araç olarak kullanılmaktadır.

Vergi politikası; ekonomik faaliyetlerin belirli hukuki şekiller içinde yapılması, işletmelerin otofinansmanı, bazı sektörlerin veya belirli büyüklükteki işletmelerin tercih edilmesi ve söz konusu işletmelere vergi yükü bakımından ayrıcalıklar tanınması yönünden etkili olmaktadır.

Vergi düzenlemelerinin işletmelerin kurumlaşmasında etkilerini belirleyebilmek amacıyla; işletmelerin kuruluşundan faaliyetlerini sona erdirmelerine kadar her aşamada karşılaşılabilecekleri vergi düzenlemeleri incelenmiştir.

Kuruluş giderleri sermaye ortaklıklarında daha yüksek iken; vergi borcu sorumluluğu açısından sermaye ortaklıkları daha avantajlıdır. Ayrıca kredi olanakları tek şahıs işletmeleri ve şahıs ortaklıklarında sınırlı iken, özellikle halka açık anonim ortaklıklara bu açıdan tanınan vergi avantajlarının etkili olduğu görülmektedir.

Sermaye ortaklıklarının niteliklerinin bir gereği olarak kazancın tespitinde indirilmesi kabul edilen giderlerin kapsamı genişletilmiştir. Gider

kabul edilmeyen ödemeler incelendiğinde ise, bunların, grup ortaklıklarının oluşumuna ve holdingleşmeye yol açabileceği görülmektedir.

Katlanılan vergi yükü açısından, işletme türleri arasında önemli bir farklılık bulunmamaktadır. Ancak, sermaye ortaklıklarının karlarını dağıtmamaları durumunda tevkifat yapılmadığından avantajlı oldukları, bu yolla kurumlaşmanın teşvik edildiği belirtilebilir.

Kurumlaşmanın teşviki ve işletmelerin belirli hukuki statülere yönlendirilebilmesi amacıyla sistemde yer verilen vergi ayrıcalıkları; belirli işletme türlerinde yoğunlaşmalara, işletmelerin kayıt dışına çıkmasına, tüzel kişilik statüsüne geçmelerine ve çifte vergilendirme gibi sorunlara neden olabilmektedir. Söz konusu sorunların engellenmesi, vergi düzenlemelerinin sık sık değiştirilmemesini, entegrasyon yoluyla vergi yükü farklılıklarının giderilmesini, enflasyona karşı kurum sermayesinin korunmasını ve otofinansmana olanak tanınmasını gerektirmektedir.

Holdingleşmeden kaynaklanan vergi sorunlarının aşılabilmesi bakımından ise, grup ortaklıklarında sorumlulukların belirlenmesi, bağlı kuruluşların tescil ve ilanı ve konsolide finansal tabloların düzenlenmesi yoluna gidilebilir.

Sonuç olarak, işletmelerin çeşitli hukuki statülerde kurumlaşmaları açısından, diğer etkenler bir yana bırakılarak, sadece vergi düzenlemeleri dikkate alındığında, sermaye ortaklıklarının ve özelinde anonim ortaklıkların tercih edilmesi gerektiği belirtilebilir.

ABSTRACT

The rivalry conditions in a economy requires institutionalization the businesses that want acquisition of competitive power, following technological developments, ensuring the permanence, providing the confidence to public, increasing the efficiency, limiting the financial responsibilities and reaching the financial resources and economics of scale.

Besides some social and economical factors; the management and the audit of the businesses and the legal boundaries such as the relations between the co-partners and their responsibilities, the possibilities of selling the shares, the number of co-partners and the least amount of capital have effect on the institutionalization process. On the other hand, regulations relating to the taxes which are an important responsibility for the entrepreneurs are also used as a tool in terms of institutionalization.

The tax policy has a grand impact on the realisation of the economical activities with in the frame of legality, the auto-finance of the businesses, the preference of certain sectors or certain sized businesses and the privilege of the businesses concerning tax load.

For the aim of determining the effects of tax regulations on institutionalization of the businesses, the tax regulations that the business are get to face from set up to the finish the activities are examined.

Whilst the foundation costs are higher in limited liability companies, they are more advantageous concerning the responsibility for the tax debt. Furthermore, while the credit opportunities are limited for one person businesses and individual partnerships; especially the tax advantages offered to joint stock companies are seen to be effective.

As a necessity of the features of the capital partners, expenses which are accepted for discounting of determining the income have been enlarged. As the payments not regarded as expense are analysed; they are seen that

these payments can lead to the formation of group partnerships and holdings.

As with tax burden, there are no big differences between types of the business. Yet, in the event of not distribute the profits of capital partners, it is remarked that they have significant advantageous due to that not be done withholding and this encourage the institutionalization.

The tax privileges which are given a place in the system aiming at encouraging the institutionalization and directing of the business towards to a certain legal status may cause to some problems such as concentration in certain kinds of business, running in hidden economy of a business, transforming to juristic personality and double taxation. The obstruction of problems mentioned before require not alteration of the tax regulations frequently, elimination of the differences of tax burden by the integration, protection of institutional capital against inflation and making auto-financing possible.

As with coming over the tax problems due to the formation of a holding, it may be useful to determine the responsibilities in group partnerships, organise the registration and the proclamation and the consolidated financial statements.

As a result, it is remarked that it is necessary to prefer capital partnerships and more precisely joint-stock company leaving aside the other factors and taking into consideration only the tax regulations in terms of institutionalization of the businesses in different kind of legal statuses.